

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu

Doktorska disertacija

Krivično delo nasilje u porodici – teorija i sudska praksa

Mentor:

Prof.dr Nenad Bingulac

Kandidat:

Danijela Puhča

Novi Sad, 2021.

**UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU PRAVNI
FAKULTET ZA PRIVREDU I PRAVOSUĐE U NOVOM SADU**

KLJUČNI PODACI O ZAVRŠNOM RADU

Vrsta rada:	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora:	Danijela Puhača
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje, institucija)	Prof. dr Nenad Bingulac, vanredni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Naslov rada:	Krivično delo nasilje u porodici – teorija i sudska praksa
Jezik publikacije (pismo):	Srpski jezik, pismo latinično
Fizički opis rada:	Uneti broj: Stranica <u>267</u> Poglavlja <u>23</u> Referenci <u>203</u> Tabela <u>12</u> Slika <u>/</u> Grafikona <u>/</u> Priloga <u>1</u>
Naučna/umetnička oblast:	Krivičnopravna uža naučna oblast
Predmetna odrednica, ključne reči:	Nasilje u porodici, sprečavanje nasilja u porodici, krivično pravno, krivično pravna zaštita, preventivne mere zaštite od nasilja u porodici
Izvod (apstrakt ili rezime) na jeziku završnog rada:	Rad <i>Krivično delo nasilje u porodici – teorija i sudska praksa</i> , predstavlja rezultate novijih istraživanja sudskih postupaka, odgovore javnih institucija i spremnost celokupnog sistema da se izbori i spreči nasilje svih onih koji su žrtve.

	U radu su prikazana iskustva žrtava, njihove ispovesti i odlučnost da govore o svom problemu i potraže pomoć. Autor ukazuje na rasprostanjenost, strukturu i karakteristike nasilja, kao i na spremnost žrtve da potraži pomoć od državnih organa: policije, tužilaštva, suda, advokature. Kada se govori o porodičnom nasilju ne možemo da se ne osvrnemo na decu, jer svako nasilje u porodici je nasilje i prema deci. Stiče se utisak da dosadašnja državna praksa u oblasti zaštite dece pokazuje neosetljivost za ovu vezu, tretirajući roditelje kao „par“ (rodno neutralno), iako je jasno da njihove pojedinačne uloge i odgovornosti (u našim predstavama i u realizaciji) nisu iste (rodna specifičnost roditeljstva), posebno u situaciji postojanja nasilja u partnerskoj relaciji. Istraživanje nažalost daje sumornu sliku savremene porodice u Srbiji. Ona je po mnogo čemu specifična u odnosu na druge, čak i okolne zemlje: u odnosu na visoku stopu fizičkog nasilja i na višestruki negativni uticaj ekonomske krize i rata. Nasilje je u značajnoj meri prisutno u porodici, kako bračnoj tako i vanbračnoj zajednici i pre svega pogađa žene i decu ali i muškarce. Ima značajne i dugoročne posledice na zdravlje i prenosi se sa generacije na generaciju. Takođe ono je vrlo prisutno u istopolnim vezama, što će se u radu videti kroz ispovest žrtava. Istraživanjem, dolazi se do zaključka da i dalje postoji odsustvo adekvatnih zakonskih rešenja i odgovarajuće obučenosti zaposlenih u institucijama. Potreban je efikasniji i obuhvatniji sistem pravne zaštite od nasilja čiju osnovu treba da predstavlja odgovarajuća zakonska regulativa, obučenost svih aktera u krivično-pravnom sistemu. Nasilje je društveni problem.
Datum odbrane: (Popunjava naknadno odgovarajuća služba)	
Članovi komisije: (titula, ime, prezime, zvanje, institucija)	Predsednik: dr Boro Merdović - naučni saradnik, Kriminalističko-policijski univerzitet u Beogradu Član: prof. dr Nenad Bingulac, vanredni profesor, krivičnopravna i međunarodnopravna uža naučna oblast, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu član: dr Ivan Joksić, redovni profesor, krivičnopravna uža naučna oblast, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu
Napomena:	Autor doktorske disertacije potpisao je sledeće Izjave: 1. Izjava o autorstvu, 2. Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada i 3. Izjava o korišćenju. Ove Izjave se čuvaju na fakultetu u štampanom i elektronskom obliku.

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND
JUDICIARY

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Danijela Puhača
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	Prof. Nenad Bingulac, Ph.D Associate Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad
Title:	The Crime of Domestic Violence – Theory and Judicial Practice
Language of text (script):	Serbian language, latin script
Physical description:	Number of: Pages <u>267</u> Chapters <u>23</u> References <u>203</u> Tables <u>12</u> Illustrations / _____ Graphs / _____ Appendices <u>1</u>
Scientific/artistic field:	Criminal Law
Subject, Key words:	domestic violence crime, criminal justice, prevention of domestic violence, legal protection
Abstract (or resume) in the language of the text:	The paper The Crime of Domestic Violence – Theory and Judicial Practice, presents the results of recent research on court proceedings, the response of public institutions and the readiness of the entire system to fight and prevent violence against all victims.

	The paper presents the experiences of the victims, their confessions and their determination to talk about their problem and seek help. The author points out the prevalence, structure and characteristics of violence, as well as the readiness of the victim to seek help from state bodies: the police, the prosecution, the court, the lawyers. When it comes to domestic violence, we cannot help but look at children, because every domestic violence is violence against children. It seems that the current state practice in the field of child protection shows insensitivity to this relationship, treating parents as a `couple` (a gender neutral term), although it is clear that their individual roles and responsibilities (in our minds and in the realization) are not the same (gender specificity of parenthood), especially in a situation of partner violence. Unfortunately, the research gives a gloomy picture of the modern family in Serbia. It is in many ways specific in relation to other countries, even the surrounding ones: in relation to the high rate of physical violence and to the multiple negative impact of the economic crisis and war. Violence is significantly present in the family, both in marital and in extramarital relationships, and primarily affects women and children, but also men. It has significant and long-term health consequences and is passed down from generation to generation. It is also very present in same-sex relationships, which will be seen in the paper through the confession of victims. The research leads to the conclusion that there is still a lack of adequate legal solutions and appropriate training of employees in institutions. A more efficient and comprehensive system of legal protection against violence is needed, the basis of which should be appropriate legislation and training of all involved in the criminal justice system. Violence is a social problem.
Defended: (The faculty service fills later.)	
Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)	President: Dr. Boro Merdović - Research Associate, Criminal Police University in Belgrade Member: prof. Dr. Nenad Bingulac, Associate Professor, Criminal Law and International Law, Faculty of Law for Economics and Justice in Novi Sad, University of Economics academy in Novi Sad Member: Dr. Ivan joksić, full professor, criminal law narrow scientific field, Faculty of Law for Economy and Justice in Novi Sad, University of Business Academy in Novi Sad

Note:

The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:

1. Statement on the authority,
2. Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and
3. Statement on copyright licenses.

The paper and e-versions of Statements are held at the faculty.

Sadržaj

KLJUČNI PODACI O ZAVRŠNOM RADU	1
KEY WORD DOCUMENTATION	3
UVOD.....	12
POJAM I ODREĐENJE NASILJA U PORODICI	15
1. OBLICI NASILJA U PORODICI.....	18
1.1. Fizičko nasilje	18
1.2. Seksualno nasilje.....	19
1.1. Psihičko nasilje	19
1.2. Ekonomsko nasilje.....	20
1.3. Proganjanje(stalking)	21
2. OSNOVNE KARAKTERISTIKE NASILJA U PORODICI I U PARTNERSKIM ODNOSIMA 23	
2.1. Nasilje među partnerima i u porodici	23
2.1.1. Nasilje u adolescentnim vezama.....	23
2.1.2. Nasilje u braku.....	24
2.1.3. Nasilje u vanbračnim zajednicama	45
2.1.4. Nasilje u istopolnim vezama GLBT populacije	46
2.1.5. Nasilje prema deci	47
2.1.6. Nasilje prema starim osobama	62
3. ETIOLOGIJA NASILJA NAD ŽENAMA.....	64
3.1. Biološke, psihijatrijske, psihološke, sociološke i feminističke teorije o nasilju nad ženama 63	
3.1.1. Biološke teorije kao uzrok krininalnog ponašanja	63
3.1.2. Psihološke teorije kao uzrok kriminalnog ponašanja	37
3.1.3. Psihopatološke teorije masilnočkog ponašanja	39

3.1.4. Sociološke teorije nasilja	39
3.1.5. Feminističke teorije nasilja u porodici.....	41
3.1.6. Egzogeni kriminogeni faktori nasilja nad ženama.....	43
3.1.7. Industrijalizacija i urbanizacija kao faktori uticaja na nasilje nad ženama	43
3.1.8. Društvena pokretljivost i nasilje nad ženama.....	46
3.1.9. Ekonomske prilike kao uzrok nasilja nad ženama.....	49
3.1.10. Nasilje nad ženama kroz prizmu religije.....	55
3.1.11. Susedstvo i nasilje nad ženama	59
3.1.12. Porodica kao faktor nasilja nad ženama.....	63
3.1.13. Materijalno stanje porodice kao uzrok nasilja u porodici	72
3.1.14. Zaposlenost žene kao uzrok nasilja u porodici.....	79
3.1.15. Obrazovanje i emancipacija kao uzrok nasilja u porodici.....	80
4. TEORIJSKA OBJAŠNENJA NASILJA U BRAKU I PARTNERSKIM ODNOSIMA	87
4.1. Psiho-biološka objašnjenja	87
4.2. Teorije sociološke orijentacije	89
4.3. Feministička objašnjenja.....	90
5. MEĐUNARODNI DOKUMENTI O ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI, U BRAKU I PARTNERSKIM VEZAMA	92
5.1. Ujedinjene nacije	92
5.2. Savet Evrope i Evropska unija	95
6. NASILJE U PORODICI, U BRAKU I PARTNERSKIM ODNOSIMA U ZAKONODAVNIM REŠENJIMA NEKIH EVROPSKIH I VANEVROPSKIH DRŽAVA.....	102
6.1. Nemačka.....	102
6.2. Švedska.....	103
6.3. Sjedinjene Američke Države.....	104
6.4. UJEDINJENO KRALJEVSTVO I KRIVIČNI OKVIRI	105
6.5. Kanada.....	106

7.	ZAKONODAVNA REŠENJA BIVŠIH JUGOSLOVENSКИH REPUBLIKA	108
7.1.	Republika Slovenija	108
7.2.	Republika Hrvatska	109
7.3.	Republika Makedonija	111
7.4.	Federacija Bosne i Hercegovine	113
7.5.	Bosna i Hercegovina	115
7.6.	Republika Srpska	116
7.7.	Republika Crna Gora	118
8.	PRAVNA ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI, U BRAKU I PARTNERSKIM ODNOSIMA U REPUBLICI SRBIJI	120
8.1.	Norme krivičnog zakonodavstva	120
8.2.	Norme građanskog zakonodavstva	122
9.	NOVA NACIONALNA STRATEGIJA I STRATEŠKI CILJEVI	129
9.1.	Ključni međunarodni akti i propisi nacionalnog zakonodavstva	130
9.2.	Građanskopravna zaštita	133
10.	PORODIČNOPRAVNE MERE ZAŠTITE	134
10.2.	Ostvarivanje prava na naknadu štete od izvršilaca nasilja	136
10.3.	Krivični zakonik	136
11.	KRIVIČNO DELO NASILJA U PORODICI – DRUŠTVENA REAKCIJA	139
11.1.	Pružanje podrške žrtvama i svedocima	139
11.2.	Odakle žrtve pronalaze snagu da izađu iz nasilnih odnosa	143
11.3.	Nasilje nad muškarcima u Srbiji je mit ili stvarnost	147
11.4.	Nasilje u lezbejskim vezama	149
11.5.	Heteroseksizam sakriva nasilje u istopolnim partnerskim vezama	151
11.6.	Jedinstveni kontekst nasilja u lezbejskim i gej partnerskim vezama	151
11.7.	Mitovi i činjenice o nasilju u istopolnim porodicama	152
11.8.	Lezbofobija	153

12.	POSLEDICE NASILJA.....	154
12.1.	Psihičke i fizičke posledice nakon pretrpljenog nasilja	154
12.2.	Deca izložena nasilju	154
12.3.	Posledice nasilja nad decom.....	156
13.	STRATEGIJA DRŽAVE.....	160
13.1.	Odgovornost države.....	160
13.2.	Predstavljanje strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilje u porodici	162
14.	OD LJUBAVI DO MRŽNJE – PREKO UDVARANJA DO POLNOG UZNEMIRAVANJA	163
14.1.	Kritičko sagledavanje sigurne kuće na sporost rada državnih institucija	165
14.2.	Porodično nasilje u doba pandemije korona virusa	168
15.	PREDMET, CILJIMETODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	173
15.1.	Praksa Osnovnog suda u Novom Sadu i Osnovnog javnog tužilaštva.....	175
15.2.	Opšti podaci	175
15.3.	Oblik , mesto, vreme, način izvršenja krivičnog dela.....	176
15.4.	Analiza izvršenih dela nasilja u porodici u odnosu na vrste nasilja	177
15.5.	ANALIZA PREGLEDA PREMA POLU ŽRTVE I IZVRŠIOCA.....	178
15.6.	Analiza dela koja su izvršena u saučesništvu	181
15.7.	Prebivalište i mesto izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici	181
15.8.	Vemenske prilike i doba dana izvršenja krivičnog dela	183
15.9.	Sredstva izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici i u partnerskim odnosima	183
15.10.	Oblici izvršenja krivičnog dela od psihičkog do fizičkog.....	184
15.11.	Profil i učinitelja krivičnog dela nasilja u porodici	188
15.11.1.	Analiza učinitelja po polu, uzrastu, bračnom stanju, obrazovanju i broju dece.....	188
15.11.2.	Analiza spram mesta rođenja i prebivalište učinitelja.....	191
15.11.3.	Analiza podataka o ranijoj osuđivanosti učinitelja.....	191

15.11.4. Porodične prilike i karakteristike ličnosti učinilaca.....	192
15.11.5. Zloupotreba alkohola i droga u vreme izvršenja krivičnog dela	192
15.11.6. Analiza psihopatske strukture ličnosti i duševne bolesti kod učinilaca	193
15.11.7. Analiza odnosa učinilaca prema krivičnom delu	198
15.11.8. Raniji odnos učinioca i žrtve pre izvršenja krivičnog dela.....	199
15.11.9. Analiza stepena uračunljivosti učinilaca	200
15.11.10. Neposredni i posredni motivi u izvršenja krivičnog dela.....	200
16. ANALIZA PROFILITETA ŽRTAVA	202
16.1. Analiza strukture žrtava po polu	202
16.1.1. Analiza prebivališta i mesto rođenja žrtve	202
16.1.2. Uzasne grupe žrtava	202
16.1.3. Bračno stanje žrtava	203
16.1.4. Broj dece žrtava	203
16.1.5. Nivo obrazovanje žrtava	204
16.1.6. Analiza zaposlenosti žrtava	204
16.1.7. Dominanantan oblik nasilja među partnerima.....	204
16.1.8. Postojanje oružja kod žrtve i alkoholisanost u vreme izvršenja krivičnog dela	205
16.1.9. Odnos učinioca i žrtve pre podnošenja krivične prijave i reagovanje na ranije akte nasilja.....	205
17. VOĐENJE KRIVIČNOG POSTUPKA – SADRŽINA, TOK I TRAJANJE ZA NASILJE U PORODICI.....	207
17.1. Pritvor	207
17.2. Dokazi.....	208
17.3. Način okončanja postupka	209
17.4. Žalba	210
17.5. Analiza trajanja postupka i opšta razmatranja	215
17.6. Vrsta i visina izrečenih krivičnih sankcija	219
18. LAŽNE ŽRTVE NASILJA.....	223

19.	ISPOVEST ŽRTAVA NASILJA U PARTNERSKIM VEZAMA.....	225
19.1.	Koliko sistem prepoznaje žrtve nasilja i da li je odgovor institucija ravnomerno zastupljen prema svim žrtvama nasilja	236
20.	ZAKLJUČCI PROISTEKLI IZ ISTRAŽIVANJA SUDSKE PRAKSE OSNOVNOG SUDA U NOVOM SADU.....	238
21.	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA AUTORA.....	248
	LITERATURA	253
	PRAVNI IZVORI.....	249
	PRILOG	254

Uvod

Porodica je oduvek bila osnovna ćelija društvenog života, istinska radionica u kojoj se oblikuje napredak civilizacije, kontinuitet tradicije i najvažnije pretpostavke ljudske kulture¹. Ona je most između pojedinca i društva, ali sa svoje strane, takođe emituje određene impulse ka širem društvenom okruženju čiji jeste manje ili više integrisani deo. Porodica se smatra medijem kroz koji društvo utiskuje svoj žig svojevrsnoj strukturi deteta, a time i odraslog pojedinca². Ovakva metaforična određenja porodice, koja ističu značaj njenih funkcija, ne daju određenje nje same. Tu se javlja i pitanje da li je potrebno da su muškarac i žena u braku, i da imaju zajedničku decu da bi bili porodica, ili je dovoljno da postoji vanbračna zajednica, ili se i zajednice života sa istopolnim roditeljstvom smatraju porodicom? Naizgled najjednostavnija pitanja se pokazuju kao najsloženija kada ih treba definisati³.

Rad je strukturalno sastavljen iz četiri celine i to: 1) *Uvodna razmatranja*, 2) *Teorijski okvir*, 3) *Istraživanje*, 4) *Zaključna razmatranja*, što je koncipirano u petnaest zasebnih poglavlja. U prvom delu rada su izložena uvodna razmatranja. Druga celina čini teorijski okvir, u kome je dato pojmovno određenje nasilja u porodici, njegovih vrsta, kao i oblika u kojima se javlja, s posebnim osvrtom na nasilje u partnerskim odnosima, odnosno nasilja koje se vrši u vezama mladih, zatim u braku, u vanbračnim vezama, kao i u vezama istog pola.

U naporima da se definiše nasilje u porodici krije se potreba da se ono što je vekovima bilo sakriveno i tolerisano osvetli sa svih strana, kako bi bilo sveobuhvatno, da se preduprede stradanja onih koji su nekada najviše trpeli, u sadašnjem i nekom budućem momentu⁴.

Zbog toga je uobičajeni način njegovog objašnjavanja poistovećivanje sa nasiljem u braku, odnosno sa nasiljem prema ženama, kao njegovoj najčešćoj formi. Međutim, poslednjih godina čuju se i glasovi koji skreću pažnju na nasilje nad muškarcima u porodici. Ostali partnerski odnosi se često zanemaruju, ili se pak pojedini autori prilikom izlaganja izjašnjavaju da pod tim podrazumevaju i druge oblike partnerskih odnosa, ili neke od njih (vanbračna zajednica, homoseksualna zajednica)⁵.

Takođe treba ukazati i na nekritično prihvatanje prevoda stranih izraza, ne samo u javnosti, nego i u stručnoj literaturi. Termin „domestic violence“ je najčešće sinonim za nasilje između supružnika (spousal abuse), odnosno partnera.

¹ Mladenović, M. (1995), *Osnovi sociologije porodice*, Zavet, Beograd: 15

² From, E., (1986), *Autoritet i porodica*, Nolit, Zagreb: 15

³ Jovanović, S. (2010). *Pravna zaštita od nasilja u porodici*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja: 60.

⁴ Ibid. 24.

⁵ Ibid. 25.

Rad Krivično delo nasilje u porodici – teorija i sudska praksa, predstavlja rezultate novijih istraživanja sudskih postupaka, odgovore javnih institucija i spremnost celokupnog sistema da se izbori i spreči nasilje svih onih koji su žrtve.

U radu su prikazana iskustva žrtava, njihove ispovesti i odlučnost da govore o svom problemu i potraže pomoć. Autor ukazuje na rasprostanjenost, strukturu i karakteristike nasilja, kao i na spremnost žrtve da potraži pomoć od državnih organa: policije, tužilaštva, suda, advokature. Kada se govori o porodičnom nasilju ne možemo da se ne osvrnemo na decu, jer svako nasilje u porodici je nasilje i prema deci. Stiče se utisak da dosadašnja državna praksa u oblasti zaštite dece pokazuje neosetljivost za ovu vezu, tretirajući roditelje kao „par“ (rodno neutralno), iako je jasno da njihove pojedinačne uloge i odgovornosti (u našim predstavama i u realizaciji) nisu iste (rodna specifičnost roditeljstva), posebno u situaciji postojanja nasilja u partnerskoj relaciji. Istraživanje nažalost daje sumornu sliku savremene porodice u Srbiji. Ona je po mnogo čemu specifična u odnosu na druge, čak i okolne zemlje: u odnosu na visoku stopu fizičkog nasilja i na višestruki negativni uticaj ekonomske krize i rata. Nasilje je u značajnoj meri prisutno u porodici, kako bračnoj tako i vanbračnoj zajednici i pre svega pogađa žene i decu. Ima značajne i dugoročne posledice na zdravlje i prenosi se sa generacije na generaciju. Nasilje ne trpe samo žene nego i muškarci. Nasilje se takođe dešava u istopolnim vezama. Kada govorimo o nasilju, ne možemo ga kategorizovati polno. Svako ko trpi nasilje je žrtva.

Istraživanjem, dolazi se do zaključka da i dalje postoji odsustvo adekvatnih zakonskih rešenja i odgovarajuće obučenosti zaposlenih u institucijama. Potreban je efikasniji i obuhvatniji sistem pravne zaštite od nasilja čiju osnovu treba da predstavlja odgovarajuća zakonska regulativa, obučenost svih aktera u krivično-pravnom sistemu. Neophodna je podrška žrtvama i svedocima nasilja.

Jedan od problema, svakim danom sve prisutniji, sa kojim se susreće savremena porodica, jeste problem nasilja. „Nasilje u porodici možemo definisati kao fizičko zlostavljanje, jednog ili više članova porodice od strane njenog člana“⁷. Prema istraživanju obično su žrtve deca mlađa od 6 godina. Na drugom mestu po učestalosti dolazi nasilje muževa nad ženama. Porodice su ugrožene nasiljem kako unutar samih porodica, tako i nasiljem u neposrednom okruženju. Nasilje unutar porodica karakteristično je za sva savremena društva bez obzira na njihovu ekonomsku i celokupnu razvijenost. Kada se interesujemo za raširenost pojma nasilja dolazimo do saznanja da je reč o više različitih faktora koji ga uzrokuju.

⁶ Gidens, S. (2002) Family problems, New Haven & London: Yale University Press.:201

⁷ Castells, A. (2003) Problems in family, New Haven & London: Yale University Press.:52

Porodične veze su emotivnog karaktera, gde je izmešana ljubav i mržnja, pa čak i kad dođe do sitnog nesporazuma unutar porodice to može prerasti u neprijateljstvo između roditelja i dece, ali i između bračnih parova. Visok stepen nasilja u porodici ima svoje korene u frustracijama, strahu, neizvesnosti i teškoćama koje pojedini članovi doživljavaju u društvu i to prenose na porodicu. Istraživanja i izveštaji međunarodnih organizacija za brigu o porodici i deci i nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava, ukazuju na visok stepen nasilja unutar savremenih porodica u svim sredinama posebno u nerazvijenim zemljama i zemljama u tranziciji, kao i u društvima u kojima dominira tradicionalni sistem vrednosti. Mnoge studije koje analiziraju stanje odnosa unutar savremene porodice, alarmantno upozoravaju da je reč o “paklu” koji se preživljava unutar porodice⁷. Kao najčešći nasilnik označava se muž, odnosno otac u porodici. U mnogim tradicionalnim porodicama nasilje muža nad ženom smatra se “normalnim” načinom komunikacije među partnerima. Muž zlostavlja ženu na različite načine: fizičkim nasiljem (batine), seksualnim nasiljem, ucenjivanjem, pretnjama, te raznim oblicima verbalnog nasilja, ograničavanjem i zabranama kretanja, uskraćivanjem materijalnih i finansijskih sredstava. Muževi nasilnici su različitog obrazovnog profila, materijalnog stanja i socijalnog statusa, kulturnog, rasnog i etničkog porekla, različite starosne dobi.

Žene nekada trpe nasilje iz različitih razloga kao što je straha od osвете muža, nekada zbog dece, a nekada zbog stida i neprijatnosti koju nameću rodbina i društvena sredina. Među podacima o nasilju nad ženama na prostoru balkanskih zemalja, posebno se ističe činjenica da žene trpe nasilje u višegodišnjem trajanju (čak 70% ispitanih) i u svakodnevnom ponavljanju (skoro 45% ispitanih). Ono što se u razvijenom i demokratskom društvu smatra kao kršenje osnovnih ljudskih prava, u nerazvijenim i tradicionalnim društvima se toleriše kao stvar porodičnih odnosa i vaspitanja, a reč je o blagonaklonom odnosu pravnih institucija prema “domaćem nasilju”. Posebnu težinu ovim podacima daje činjenica da je takav visok stepen nasilja nad ženom u porodici prisutan u urbanim i ruralnim sredinama, u tradicionalnim i “savremenim” sredinama i sistemu vrednosti.

U savremenim uslovima sve češće susrećemo i oblike nasilje dece nad roditeljima.⁸ Reč je, uglavnom, o odrasloj deci. Uzroci su različiti: osećaj teskobe u porodici, sukob oko odrastanja, porodičnih obaveza, odgovor na različite zabrane, materijalna situacija, kriminal, alkoholizam, narkomanija, imitiranje isl. Raspon nasilja koje čine deca nad roditeljima je veoma širok. Od zanemarivanja i zapostavljanja starih i nemoćnih roditelja, preko iskorištavanja njihove blagonaklonosti, finansijskih sredstava i materijalnog bogatstva do monstruoznog ubistva.

⁸ Šijaković, I.(2020), Kuda ide savremena porodica, Filozofski fakultet u Prištini:72

Pojam i određenje nasilja u porodici

Nasilje u porodici pripada nepresušnim temama izučavanja. Ovo je tema koja predstavlja polje konstantnih sukoba, različitih teorijskih, istraživačkih i pragmatičnih pristupa. Okvire definisanja nasilja u porodici neposredno određuje stanovište iz koje se posmatra, a sam kontekst u najvećoj meri opredeljuje njegovo značenje⁹.

Da bismo odredili pojam nasilja u porodici, kao i njegovo određivanje, neophodno je definisati pojmove „nasilja“ i „porodice“.

Kriminalitet nasilja se definiše kao ekstremni oblik ispoljavanja agresije. Ovaj oblik kriminaliteta obuhvata one kriminalne aktivnosti kojima se, sredstvima fizičke ili psihičke prinude, odnosno primenom sile ili pretnje da će se sila primeniti, povređuje ili ugrožava integritet ličnosti¹⁰. Ili, nasilnički kriminalitet čine ona dela kod kojih se, radi postizanja određenog cilja, koristi napad na žrtvu, ili se njime preti¹¹. U Rečniku kriminologije nasilje se definiše kao svaki akt pojedinca koji namerno preti povredom ili nanosi fizičku, seksualnu ili psihičku povredu drugima ili samom sebi. Viktimološki, nasilje predstavlja svaki akt koji se doživljava/percipira kao namera da se drugo lice povredi¹².

Svetska zdravstvena organizacija definiše nasilje kao namernu upotrebu fizičke sile ili pretnju njome, koja je upravljena protiv sebe, drugog, grupe ili zajednice usled koje nastaje ili postoji velika verovatnoća da će nastupiti povreda, smrt, ili negativno uticati na razvoj pojedinca, ili uzrokovati deprivaciju.

Postoje i definicije koje pored navednih odrednica nasilja (sile i pretnje) obuhvataju i zloupotrebu moći. Svaki odnos u kome je narušena ravnoteža moći, potencijalno je odnos u kome se može ispoljiti nasilje moćnijeg člana prema onome koji u tom odnosu ne poseduje moć. Suština je u tome da onaj ko ima moć (fizičku, ekonomsku, političku, statusnu) ima potpunu slobodu da bira hoće li upotrebiti nasilje¹³.

Sledbenici viktimoškog pokreta su davno ukazali na problem zaštite žrtava zloupotrebe

⁹Lerman, (1992), Family anger, New Haven & London: Yale Universty Press: 219

¹⁰ Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej: 112

¹¹ Ignjatović, Đ. (2008), Kriminologija, Dosije, Beograd: 145

¹² Šeparović, Z. (1985) Viktimologija, studije o žrtvama. Zagreb: 77-95

¹³ Ostojić, E. (1999) Drugi pogled na svet-Neživjeti sa nasiljem, Medika, Zenica: 103

moći (abuse of power). Žrtve zloupotrebe moći su osobe koje individualno ili kolektivno trpe fizičku ili mentalnu povredu, emocionalnu patnju, ekonomsku štetu, ili značajnije oštećenje svojih prava, putem činjenja ili propuštanja, koji ne mora još predstavljati kršenje nacionalnog krivičnog prava, već međunarodno priznatih normi koje se tiču ljudskih prava¹⁴.

Jasno je da među autorima nema saglasnosti oko pojma nasilja, ali da su nezaobilazne njegove odrednice sila i pretnja, koje su ujedino krvivičnopravne kategorije¹⁵.

Na međunarodnom planu, porodica se definiše Opštom deklaracijom o pravima čoveka UN iz 1948. godine. Definicija je široka i glasi: „Porodica je prirodna i osnovna ćelija društva i ima pravo na zaštitu društva i države“.

Porodični zakon Republike Srbije ne sadrži definiciju porodice, premda bi načelo pravne sigurnosti nalagalo da ona postoji¹⁶.

Jedan, među više razloga, zašto zakoni iz porodične oblasti u savremenim pravima, pa ni Porodični zakon Srbije, ne sadrže definiciju porodice jeste što bi precizna definicija dovela do ograničenja pojma porodice. Porodični odnosi se brzo razvijaju, pojavljuju se novi oblici porodice nepoznati u ranijim istorijskim periodima, pa bi time ostali van zakonskog pojma porodice, ukoliko bi definicija porodice određivala ko čini članove porodice. Tako na primer, u savremenim uslovima, u nekim zemljama, pravni značaj dobija i porodica lica istog pola, omogućavanje partnerima istog pola da usvoje dete, ili postanu roditelji primenom začeca uz biomedicinsku pomoć¹⁷.

U praksi Evropskog suda za ljudska prava, koja se formirala na osnovu tumačenja prava na poštovanje porodičnog života (čl. 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda), moguće je pronaći bar okvirne elemente za definiciju porodice. Evropski sud za ljudska prava, uvek i bez izuzetaka smatra članovima porodice supružnike i vanbračne partnere. Roditelji i njihova deca, uključujući svakako i vanbračnu odnosno usvojenu decu, uživaju bezrezervnu podršku Suda, u pogledu priznavanja prava na poštovanje porodičnog života. Odnos brata i sestre, kao i odnos starijih srodnika i unučadi, Sud je smatrao pravim porodičnim odnosom. Kada je reč o partnerima u zajednicama istog pola, za koje Evropski sud u više navrata navodi da još uvek nema konsenzusa među državama članicama Saveta Evrope u pogledu njihovog izjednačavanja sa životnim zajednicama osoba različitog pola, homoseksualni odnos je uvek u praksi Suda bio zaštićen pozivanjem na pravo na poštovanje privatnog života, kao na primer u slučaju *Case of Dudgeon v. The United Kingdom*¹⁸.

¹⁴ Šeparović, Z. (1985) *Viktimologija, studije o žrtvama*. Zagreb: 4

¹⁵ Jovašević, D (2010), *Krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu: 140

¹⁶ Ponjavić Z.(2007), *Porodično pravo*, Kragujevac: 36

¹⁷ Kovaček, Stanić, G. (2010), *Porodično pravo*, Novi Sad: 201

¹⁸ Draškić M. (2011), *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd: 50-51

Odrednice „nasilja“ i „porodice“, neminovno određuju smisao nasilja u porodici. Tako, S. Konstantinović Vilić, V. Nikolić Ristanović i M. Kostić nasilje u porodici definišu kao primenu fizičke i psihičke sile prema članovima porodice uz ugrožavanje i povređivanje domena sigurnosti i odnosa poverenja i ispoljavanje kontrole i moći nad članovima porodice, bez obzira da li je u važećem zakonodavstvu predviđeno kao krivično delo i da li je izvršilac nasilja prijavljen organima gonjenja.

Nasilje u porodici u teoriji uključuje mnoge oblike zlostavljačkog ponašanja, koje za posledicu imaju zastrašivanje, psihičko zlostavljanje, telesne povrede, socijalnu izolovanost.

Raznoliki su aspekti nasilja u porodici, te pojedini autori smatraju da bi se teško mogla dati jedna definicija koja bi istakla sve njegove osobenosti, pa se zato pri njegovom određanju govore o obeležjima nasilja u porodici.

Tako S. Jovanović ističe da „nasilje u porodici, pored fizičkog povređivanja koje je najuočljivije, uključuje i „nevidljivo nasilje“ kao psihološko zlostavljanje, vređanje i ponižavanje, a sa njima se smenjuju i oblici ekonomskog nasilja, da se ono vrši u naročitom kontekstu disbalansa moći, dominacija i zloupotreba pozicije koja se u porodici ima, zloupotreba odnosa poverenja i zavisnosti, da je ono obično kontinuirano i da ukoliko ne bude blagovremeno sprečeno, ciklus nasilja u porodici može biti okončan i vršenjem najtežih krivičnih dela protiv života i tela“¹⁹.

Kada se bavimo pojmovnim određivanjem nasilja u porodici treba najviše da se obrati pažnja na realne situacije u kojima dolazi do nasilja. Reč je o povređivanju odnosa poverenja, zavisnosti, privrženosti, iskrenosti među članovima porodice, da njegovo određenje obuhvati sve oblike u kojima se nasilje u porodici javlja, sve vrste nasilja (fizičko, psihičko, ekonomsko) i nove savremene tendencije koje definišu shvatnje pojma porodice.

¹⁹ Ajduković, M., (2000). Određenje i oblici nasilja u obitelji. Nasilje nad ženom u obitelji. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć: 45

1. Oblici nasilja u porodici

Kada govorimo o oblicima nasilja u porodici, danas nema autora koji ne bi pomenuli fizičko, seksualno i psihičko nasilje. Međutim, savremeno društvo, moderniji načini života, promena svesti čoveka, ženska nezavisnost ili pak zavisnost, ovom korpusu nasilja dodaje i ekonomsko nasilje. U poslednje vreme, naročito kada se govori o nasilju u partnerskim odnosima se izdvaja i proganjanje (stalking)²⁰.

1.1. Fizičko nasilje

Fizičko nasilje odnosi se na namerno izazivanje bola ili povreda koje imaju za posledicu fizičku povredu ili duševnu bol, te ono predstavlja najčešće navođen i najmanje sporan oblik nasilja u porodici. Fizičko nasilje je mnogo lakše dokazati u odnosu na drugu vrstu nasilja jer postoje vidljive povrede.

Fizičko nasilje se definiše kao svaka namerna upotreba sile, u situacijama realnog rizika od povrede tela drugog lica, bez obzira da li je povreda nastala²¹. To znači da ovako definisano fizičko nasilje podrazumeva upotrebu sile, ili pretnju da će se upotrebiti sila.

Procena ozbiljnosti i težine fizičkog nasilja predstavljaju čest predmet proučavanja. Kako bi pokušali da formulišu stvarnu opasnost i težinu ovog oblika nasilja, Straus i Gelles su težili pronalasku instrumenta pomoću kog će se procenjivati stvarna opasnost i težina ovog oblika nasilja u svakom konkretnom slučaju. Pošli su od „Skale konflikta“ zasnovanoj na proceni moguće povrede, na to su dodali i učestalost pojedinih nasilničkih ponašanja. Pretpostavlja se da ocena težine fizičkog nasilja zavisi u najvećoj meri od frekvence nasilja. Učestalost je moguće meriti na dva načina. Prvi predstavlja ukupan zbir svih događaja sa elementima nasilja.

Svako fizičko nasilje se određuje i procenjuje na osnovu nastalih povreda, oštećenja koje su one izazvale bilo da je u pitanju socijalno, fizičko ili neko drugo oštećenje.

Najčešći oblici fizičkog nasilja su: šamaranje, prebijanje, guranje, čupanje, udaranje, zavrtnanje ruku, gađanje predmetima, davljenje, udaranje pesnicom u glavu, šutiranje i slično.

²⁰ Mullender A. (1996), Rethinking Domestic Violence, Routledge, London, New York: 8

²¹ Dutton M. (1992) Women response to Battering, Empowering and Healing the Battered Women: A model for Assessment and Intervention, New York, Spring Publishing: 17-20.

1.2. Seksualno nasilje

Seksualno nasilje jeste u svojoj suštini forma fizičkog nasilja, odnosno, reč je o neželjnom, nedobrovoljnom seksualnom odnosu koji se vrši pod prinudom. Seksualno nasilje je korišćenje prisilnih seksualnih radnji kojima se dominira, manipulise, preti, povređuje, kvari ili kontroliše druga osoba. Seksualno nasilje često prati fizičko i psihičko nasilje, a u većini slučajeva ti oblici nasilja se čine zajedno. Prema istraživanju koje je radila Bergen na uzorku od 35 žena, koje su trpele seksualno nasilje, njih 54% izjavilo je da su batine bile redovan pratilac silovanja, 20 žena je izjavilo da su bile silovane više od 20 puta, dok su bile u vezi sa nasilnikom, a jedna ispitanica je izjavila da je bila silovana 3 puta dnevno u toku 8 godina braka²².

Seksualno nasilje je vrlo specifično, pa se najčešće posebno i razmatra. Ta specifičnost se naročito ogleda u mogućnosti da seksualno nasilje ostavlja vrlo posebne posledice po žrtvu. Emocionalna bol nosi sa sobom psihološke trame, nastale nakon seksualnog nasilja, pod kojim se najčešće podrazumeva seksualno zlostavljanje ali to nisu jedine moguće posledice. Kratkotrajne ili dugotrajne emocionalne teškoće, kao što su anksioznost, šok, intenzivan strah i suicidalne namere, mogu biti praćene i polno prenosivim bolestima, neželjenom trudnoćom, prekidom trudnoće, ili povredom fetusa, kao i fertilitetom²³.

1.1. Psihičko nasilje

Psihičko nasilje je korišćenje mentalnih strategija ili igranjem nečijim umom. Ovo podrazumeva emotivna stanja kao što su ljutnja, agresivnost, ponižavanje, zastrašivanje, proganjanje, moć, kontrola, strah. Psihičko nasilje se najčešće tretira kao indikator ili pratilac drugih oblika nasilja u porodici. Glavni razlog tome leži u njegovoj prirodi. Vrlo često posledice psihičkog nasilja najčešće su nevidljive za druge. Iako je u mnogim krivičnim zakonima pretnja kao oblik prinude, element bića krivičnog dela nasilja u porodici, u praksi su ovi slučajevi veoma retko zastupljeni. Posmatrajući, fizičko nasilje predstavlja kontinuirani teror, jasno prepoznatljivo ugrožavanje fizičkog integriteta, koje izaziva bes, strah i nemoć žrtve, psihičko nasilje predstavlja eroziju samopoštovanja i sposobnosti za samostalan život i odlučivanje, a najčešće izaziva osećanje stida i poniženja kod žrtve²⁴. Iako psihičko nasilje ne ostavlja modrice i ožiljke, ono ostavlja posledice na mentalno stanje žrtve.

Depresija, anksioznost, misli o samoubistvu ili pokušaj samoubistva su neka od stanja kroz koja prolaze žene koje su iskusile ili trpe emocionalno nasilje. Psihološkim nasiljem, nasilnici

²² Kennedy-Bergen R. (1995), Surviving Wife Rape-Violence Against Women, Vol 1 No 2: 117-138

²³ Ibid: 117-138

²⁴ Ostojić, E.(1999) Drugi pogled na svet-Neživjeti sa nasiljem, Medika, Zenica: 108-110

urušavaju nezavisnost i samopouzdanje žrtvi sa ciljem da održe moć i kontrolu u vezi. U osnovi psihološkog nasilja je verbalno zlostavljanje. Nasilnik konstantno kritikuje ili vrši negativno “etiketiranje” osobe.

Psihološko nasilje je više od jedne rasprave, ono se dešava duži vremenski period tokom kojeg nasilnik kontroliše žrtvu i urušava njeno samopouzdanje, mentalno zdravlje i proizvodi osećaj straha i nesigurnosti. Neprestano kritikovanje urušava samopouzdanje, mentalno zdravlje i proizvodi osećaj straha i nesigurnosti.

1.2. Ekonomsko nasilje

Položaj žena kroz istoriju obeležen je nejednakim odnosom moći koji prati opšteprihvaćeni konstrukt da su “slabije” – fizički, psihički, ekonomski. Kada se na to dodaju karakteristike patrijarhalnog i tradicionalnog društva, modeli različitih oblika nasilja nad “slabijim” polom postaju svakodnevnica. Prema podacima Autonomnog ženskog centra u Srbiji je prošle godine smrtno stradalo 26 žena od strane partnera ili člana porodice. U prvih mesec dana od proglašavanja vanrednog stanja usled pandemije COVIDA-19 , tri puta više žena nego u uobičajenim okolnostima tražilo je pomoć, uglavnom zbog pretrpljenog psihičkog nasilja, ali i zbog ekonomskog, odnosno uskraćivanja obaveznog izdržavanja. Ekonomsko nasilje u porodici se još uvek teško prepoznaje, a postojeća zakonska rešenja u savremenim pravima čine ekonomsko nasilje „nevidljivim“, pa su žrtve često onemogućene da dokažu postojanje ove vrste nasilja. Naime, ono se najčešće ogleda u kontroli i ograničavanju pristupa žrtve finansijskim sredstvima, što pruža nasilniku sigurnost da će žrtva, on/ona biti finansijski ograničena ukoliko izabere da napusti nasilni odnos. Kao rezultat toga, žrtve su često primorane da biraju između dve opcije: da li da ostanu u nasilnom odnosu ili se suoče s ekonomskim poteškoćama i eventualnim siromaštvom i beskućništvom .

Za razliku od fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, stiče se utisak da je ekonomsko nasilje kao oblik nasilja u porodici pojava sa kojom nismo u dovoljnoj meri upoznati kroz sredstva informisanja i koja često ne biva prepoznata kao oblik nasilja. Najčešće se pod ekonomskim nasiljem podrazumevaju sledeća ponašanja: oduzimanje ili potpuna kontrola finansijskih sredstava, do tačke da on/ona u potpunosti zavise od nasilnika za hranu, odeću; zabrana zapošljavanja ili zabrana odlaska na posao; korišćenje finansijskih sredstava ili imovine žrtve za ličnu dobit; prisiljavanje žrtve da dobije kredit, lažnim prikazivanjem imovnog stanja i dr. Ekonomsko nasilje je oblik psihičkog nasilja koje se ispoljava preko kontrole nad ekonomskim resursima (pre svega novca), potrebnih za zadovoljavanje potreba žena ili sprečavanje da obavlja ekonomsku aktivnost.

U zakonodavstvu Republike Srbije nema jasne definicije koja bi izdvojila ekonomsko nasilje kao poseban vid nasilja u porodici, braku i partnerskim odnosima, pa bi izmene u ovoj oblasti

znatno olakšale ostvarivanje zaštite žrtvama ekonomskog nasilja. Žene žrtve ekonomskog nasilja su: one koje imaju ograničen pristup novcu u domaćinstvu i kojima se uskraćuje novac za lične potrebe; one koje žive u domaćinstvu u kome je drugi član domaćinstva, koji obezbeđuje prihod za egzistenciju, samovoljno potrošio novac i ostavio domaćinstvo bez osnovnih sredstava za život; one kojima se oduzima lični novac; žene kojima je zabranjeno da se zaposle.

1.3. Proganjanje(stalking)

1.juna 2017.godine stupilo je na snagu još jedno novo krivično delo koje do tada nije postojalo u našem krivičnom pravu. Radi se o krivičnom delu-proganjanje. Poslednjih godina, sve veću pažnju naučne i stručne javnosti skreću slučajevi proganjanja koji se razvijaju iz nasilja u porodici. Ono je definisano tako da obuhvata širok spektar mogućih radnji izvršenja i sastoji se u neovlašćenom praćenju, preduzimanju bilo kakvih radnji u cilju približavanja nekom licu, a protivno volji tog lica, zatim u nastojanju da se da se protivno volji progonjenog uspostavi kontakt sa njim bilo preko trećih lica ili preko sredstava komunikacije. Radnja izvršenja obuhvata i zloupotrebu podataka o ličnosti nekog lica ili njemu bliskog lica radi nuđenja robe ili usluga, pretnju napadom na život, telu li slobodu nekog lica ili njemu bliskog lica.

Proganjanje (stalking) se određuje kao „način ponašanja usmeren na određenu osobu koji obuhvata ponavljanje postupaka kojima se ostvaruje vizuelna ili fizička blizina, komunikacija bez pristanka ili verbalne, pisane ili implicirane pretnje, ili kombinacija svih tih postupaka, koji bi izazvali osnovni strah kod druge osobe”²⁵.

U Legal Dictionary, proganjanje se određuje kao kriminalno ponašanje koje se sastoji u ponavljanju praćenja i uhođenja drugog lica. Na primer, slanje cveća, pisanje ljubavnih pisama, kao samostalno preduzete ne predstavljaju kriminalno ponašanje. Međutim, kada se ovi postupci preduzimaju sa namerom da se kod drugog lica izazove strah ili nanese povreda, tada predstavljaju ponašanje koje je kriminalno.

U najvećem broju slučajeva, proganjanju je prethodio neki lični, emocionalni (romantični) odnos između žrtve i progonitelja . Tu su posebno važni slučajevi nasilja u porodici, naročito ako je reč o partnerskom nasilju. Delo je definisano kao trajno i zahteva da se radnje proganjanja ponavljaju određeni vremenski period. Iz navedenog sledi da ovo krivično delo neće postojati u slučaju ako je preduzeta samo jedna radnja izvršenja, odnosno ukoliko između dve preduzete radnje ne postoji kontinuitet.

²⁵ Reid, Sue Titus, (2005) Crime and criminology. 11th ed. New York: 221

Prvi oblik jeste neovlašćeno praćenje ili bilo kakve druge radnje u cilju približavanja žrtvi. Ovde se pre svega misli na fizički kontakt između progonitelja i žrtve. Izvršilac krivičnog dela preduzima bilo koje radnje kako bi se fizički približio žrtvi. Praćenje je eksplicitno navedeno ali to mogu biti i druge radnje npr. sedenje za stolom pored žrtve u restoranu, približavanje na ulici, odlazak na mesta koje posećuje žrtva i dr. Bitno je da izvršilac to radi bez ovlašćenja i protivno volji žrtve. Nužno je bilo propisati da se radi o neovlašćenom praćenju s obzirom da praćenje može biti i ovlašćeno u situacijama kada organi krivičnog gonjenja preduzimaju praćenje kao posebnu meru u skladu sa zakonom. Radnju izvršenja ovog krivičnog dela predstavlja i nastojanje da se sa žrtvom uspostavi kontakt neposredno, preko trećeg lica ili putem sredstava komunikacija. Dakle, izvršilac ovde u nameri da sa žrtvom proganjanja uspostavi kontakt preuzima u određenom vremenskom period više radnji neposredno (presretanje na ulici, random mestu i sl.) preko trećeg lica (obraćanje trećem licu radi kontakta sa žrtvom) kao i preko sredstava komunikacije (telefonom, sms porukama ili preko drugih aplikacija za prenos poruka kao što su npr. Viber, WhatsUP, Telegram i sl.) Takođe radnja izvršenja se može preduzeti i preko društvenih mreža (Facebook, Twitter, Instagram, Linkeldn i sl.) Ukratko rečeno, bilo koje sredstvo komunikacije kojim je moguće žrtvi poslati poruku tako da se sa njom stupi u kontakt predstavlja radnju izvršenja ovog krivičnog dela. Krivično delo neće postojati u situaciji kada drugo lice kome se poruka ili pozivi upućuju želi kontakt, međutim ako to drugo lice ne želi kontakt sa osobom koja nastoji da sa njom isti ostvari, pa ta osoba pokuša u nekom vremenskom period na bilo koji način da stupi u kontakt sa žrtvom, postojaće ovo krivično delo. Laički rečeno, radi se o uznemiravanju. Zabeleženi su brojni slučajevi uznemiravanja na koje policija osim da pozove lice koje uznemirava nije mogla adekvatno da reaguje s obzirom da te radnje nisu bile inskriminisane kao krivično delo.

Zaključuje se da je dobro što je proganjanje konačno našlo svoje mesto u našem krivičnom pravu. Smatra se da njegov osnovni oblik kao i dva propisana teža oblika zaslužuju krivičnopravnu zaštitu.

2. Osnovne karakteristike nasilja u porodici i u partnerskim odnosima

U nastavku rada detaljnije će se razmotriti koji su to oblici nasilja najzastupljeniji kada je reč o nasilju u porodici.

2.1. Nasilje među partnerima i u porodici

Nasilje u porodici među partnerima ne predstavlja pojavu modernog doba, nego je može se reći, nov interes države da ga prepozna, da obezbedi zaštitu žrtvama porodičnog nasilja i da se bori protiv njega. Nasilje u partnerskim odnosima se definiše kao nasilje koje vrše odrasle osobe ili adolescenti nad svojim partnerima iz aktuelnog ili ranijeg perioda u bračnim ili vanbračnim, heteroseksualnim, homoseksualnim i biseksualnim odnosima, a uključuje fizičko, seksualno i psihičko zlostavljanje. Od drugih oblika nasilja u porodici razlikuje se po tome što je to odnos naizgled ravnopravnih ili jednakih, nasuprot odnosu dece i roditelja, odraslih i odrasle dece i njihovih roditelja²⁶.

2.1.1. Nasilje u adolescentnim vezama

Sve češće može se čuti u medijima kako je stopa nasilja među mladima povećana, kako se nasilje javlja u brutalnim i destruktivnim oblicima. Nameće se pitanje da li je savremeno društvo donelo nasilje ili je njegovo postojanje oduvek bilo prisutno, samo sada više čujemo i mislimo o tome. Nije jednostavno odgovoriti na ovo pitanje, jer ono zahteva kompleksno razmatranje nasilja u društvu, od nasilja u porodici, među vršnjacima, do nasilja u svim društvenim sferama. U poslednje vreme nasilje u vezama adolescenata postalo je predmet interesovanja naučne javnosti kako u svetu, tako i kod nas.

Pre pojmovnog određenja nasilja u vezama adolescenata neophodno je odrediti pojam „adolescencije“, ko su „adolescenti“, a s obzirom na to da se u stručnoj literaturi koristi i pojam „mlada osoba“ potrebno je i njega odrediti.

Prema Konvenciji Ujedinjenih Nacija o pravima deteta, dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ukoliko se po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije.

²⁶ Ajduković, M., (2000). Određenje i oblici nasilja u obitelji. Nasilje na ženama u obitelji. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć: 55

Poznato je da je adolescencija buran i dinamičan razvojni period. Karakteriše ga veliki broj promena: mentalne, fizičke, emocionalne, seksualne i psihosocijalne. Adolescenti stiču nova i proširuju postojeća znanja o sebi i svetu koji ih okružuje. Postavljaju i otkrivaju pitanja o mnogim životnim temama, a posebno o onim temama koje se tiču seksualnosti. Adolescencija označava period između detinjstva i zrelosti, u kome se „mlade osobe“ nalaze na pragu značajnih promena, koje će ih polako uvesti u svet odraslih. Stalno eksperimentisanje novim ulogama, i polako napuštanje starih uloga neke su od odlika ovog perioda, koji mnogi nazivaju dobom buntovništva, dobom suprostavljanja svakom autoritetu.

U adolescenciji se razlikuju tri perioda: rana adolescencija (od 12 do 14 godina), prava adolescencija (od 14 do 18 godina) i kasna adolescencija (od 18 do 26 godina). U ovom periodu odvija se složena interakcija bioloških, psiholoških i socijalnih faktora koje dovode do promena u životu adolescenta, i to u odnosu prema: roditeljima, vršnjacima, moralnim, ideološkim i drugim vrednostima, ali pre svega promenama u odnosu na samog sebe²⁷.

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica prema dobnom uzrastu razvrstava maloletna lica u sledeće kategorije: deca do navršene 14 godine; mladi maloletnici koji su navršili 14 a nisu navršili 16 godina; stariji maloletnici koji su navršili 16 a nisu navršili 18 godina života; zbog nekih sličnosti sa maloletnicima, kao i nekih razlika u odnosu na odrasle u ovu kategoriju svrstavaju se i mlađa punoletna lica od 18 do 21 godine života (čl. 3).

Zakon o mladima Republike Srbije u čl. 3 st. 1 tač. 1 pod mladima ili omladinom podrazumeva lica od navršenih 15 do navršenih 30 godina života.

Nacionalnom strategijom za mlade u Republici Srbiji, a imajući u vidu međunarodne dokumente koji regulišu položaj mladih, kao i to da je Republika Srbija zemlja u tranziciji, te da je produžena mladost često stvar prinude, ali i zalaganje mladih da gornja granica mladosti bude trideset godina, određeno je da se mladom osobom smatraju lica od 15 do 30 godine, s tim što će se po potrebi konkretizovati specifične aktivnosti u odnosu na tri podgrupe mladih od 15 do 19 godina, od 20 do 24 godina i od 25 do 30 godina.

U literaturi se o nasilju u vezama mladih govori kao “teen dating violence“, a definiše se kao fizičko, psihičko, emocionalno i seksualno nasilje čiji je cilj zadobijanje moći i održavanje kontrole nad drugom osobom u odnosu mladih.

Nasilni model ponašanja u partnerskim odnosima javljaće se češće kod adolescenata koji su iz porodice poneli osećaj nesigurnosti u vlastite vrednosti, niže samopouzdanje i samopoštovanje.

²⁷ Ćirić Z., Dimitrijević B., (2009) Osnovi sudske psihijatrije i psihologije, Studentski kulturni centar Niš: 109

Isto se dešava sa i sa adolescentima koji su rasli u porodicama gde je bilo nasilja, gde je nasilje bilo prihvaćeno kao način rešavanja konflikta, gde je bila izražena želja za dominiranjem nad partnerom, gde su vladala stereotipna uverenja o ulogama između muškarca i žene, gde je model ljubavi bio povezan sa "ljubomornim scenama" ili dokazivanjem "po svaku cenu". U ovakvim porodicama retko se priča o ljubavi kao vidu poštovanja različitih potreba i osećanja, poštovanja tuđih prava u vezi, pa je i takav model ljubavi razvijen kod dece. Može se reći da porodica dvostruko utiče na život adolescenata. Prvo porodica utiče na formiranje ličnosti adolescenta, na njegove psihološke karakteristike. Kroz odnos sa roditeljima stiču se pozitivna iskustva u bliskim odnosima, stiče se bazično poverenje za druge ljude, učvršćuje se samopouzdanje i samopoštovanje, izgrađuju se emocionalne kompetencije i dr.

U adolescentskim vezama iako se najviše govori o nasilju koje se ispoljava kao fizičko, nasilje u partnerskim adolescentskim vezama obuhvata još i psihološko (emocionalno) nasilje i seksualno. Psihološko nasilje kod adolescenata se prepoznaje kroz emocionalno ucenjivanje partnera, kontrolisanje, izolovanje partnera (čime se smanjuje samostalnost u odlučivanju, organizovanju vremena...), pretnje, proveravanja, ismevanje, upućivanje uvredljivih komentara, ponižavanje, optuživanje. To su sva ona ponašanja koja nisu vidljiva, a koja negativno utiču na smopoštovanje partnera i njegovu sposobnost odlučivanja za vezu. Ova ponašanja otvaraju vrata ka ostalim oblicima nasilja. Seksualno nasilje podrazumeva sva ona ponašanja u kojima se osoba seksualno uznemirava ili prisiljava na neželjeni seksualni odnos. Fizičko nasilje se ispoljava kroz šamaranje, guranje, štipanje, čupanje za kosu, sprečavanje da govori prekrivanjem usta, udaranjem i dr. Fizički nisu nasilni samo mladići, sve češće su devojke te koje su fizički nasilne.

Nasilje u adolescentskim vezama je učestalo i obostrano (ispoljavaju ga oba partnera). Teško je odrediti kom obliku nasilja su sklonije devojke ili mladići, pošto danas devojke uzimaju sve veće učešće kako u fizičkom tako i u seksualnom nasilju nad mladićima.

Nasilje je prisutno kod oba pola i bitno ga je prepoznati i reagovati na vreme jer posledice nasilja u ovom period često dovode do smrti mladih osoba.

2.1.2. Nasilje u braku

Institucija braka jedna je od najstarijih institucija zabeležena u svesti civilizacije. Razlozi nastajanja braka danas se smatraju primarno funkcionalnim, kao osiguravanje prava na potomstvo s muške strane i zaštita istog sa ženske strane. No, evolucijom ljudskog društva, brak je daleko zaobišao svoje početke i razvio društvene, političke, ekonomske i sakralne dimenzije. „Brak je bio

nadređen esencijalnom procesu izbora partnera i seksualnog izražavanja²⁸.

U pravnoj doktrini postoji veliki broj definicija braka²⁹, i za razliku od njih, zakonodavstva se nisu upuštala u definisanje braka i nisu se izjašnjavala o njegovom smislu i cilju, osim u retkim slučajevima. Tako, na primer Porodični zakon u našem pravu daje definiciju braka i ona glasi: „Brak je zakonom uređena zajednica života žene i muškarca“. U uporednom zakonodavstvu, kao primer može se navesti makedonsko pravo, koje sadrži odredbu kojom se brak definiše kao „zakonom uređena zajednica života muža i žene u kojoj se ostvaruju interesi bračnih drugova, porodice i društva“³⁰. Jedan od razloga zbog kojih se zakonodavstva ne opredeljuju da definišu brak i time postave granice, jesu nova stremljenja u društvu i mogućnost zaključenja istopolnih brakova⁴, koji iako nisu realnost u mnogim savremenim pravima, pa ni srpska realnost, ne znači da jednog dana neće biti, s obzirom na to da se društvo razvija tako što priznaje različite modele zajedničkog života.

Pod terminom „nasilje u braku“ podrazumeva se viktimizacija osobe s kojom je nasilnik imao ili ima zasnovanu bračnu zajednicu. Ono obuhvata kako nasilje nad ženama, tako i nasilje nad muškarcima³¹.

Nasilje u braku se određuje i kao niz ponašanja kojima se koristi osoba kako bi zadobila ili zadržala moć i kontrolu nad bračnim partnerom. Takva se ponašanja mogu dogoditi jednom, u dužem vremenskom periodu, tj. kontinuirano, ili posebno³².

V. Nikolić Ristanović i N. Petrušić pod nasiljem u braku podrazumevaju fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko zlostavljanje koje vrši muž nad ženom, nezavisno od toga da li je bilo predmet krivičnog, ili prekršajnog gonjenja ili presuđenja.

Nasilje u braku je fenomen koji se može multidisciplinarno analizirati jer je reč o kompleksnoj društvenoj i pojedinačnoj pojavi koja ima reazličite uzroke i posledice. Pravni aspekt nasilja u braku je veoma slojevit jer je nasilje povod za vođenje raznovrsnih postupaka na građanskopravnom I krivičnopravnom terenu. Nasilje u braku, njegovi društveni koreni, oblici društvene reakcije i sl...jesu prvorazredna politička pitanja jer je ovaj vid nasilja manifestacija ispoljavanja dominacije, kontrole i moći muškarca nad ženom.

²⁸ Fanuka N.(2008), Sociologija: Profil Internacional, Zagreb: 161

²⁹ U doktrini rimskih pravnika bilo je više definicija braka. Prema jednoj, brak je veza muškarca i žene ustanovljena radi trajnije zajednice života, a prema drugoj, brak je veza muškarca i žene, doživotna zajednica, ustanova božanskog i ljudskog prava. Kanonsko pravo definiše brak kao savez kojim muž i žena uspostavljaju međusobnu zajednicu života, koja je usmerena prema dobru supruga, rađanju i odgajanju dece, ne stavlajući, poput prijašnjeg zakonodavstva, u prvi plan stratejski vid ženidbe nego intimnu zajednicu života supružnika. U francuskoj doktrini brak se definiše, kao ugovor na osnovu koga muškarac i žena osnivaju međusobnu zajednicu koju zakon sankcioniše i koju oni ne mogu raskinuti po svojoj volji. Nemačka pravna književnost, brak definiše kao pravno priznatu vezu muškarca i žene radi trajne zajednice života. U našoj pravnoj književnosti M. Mladenović brakom naziva „zakonom uređenu, potpunu, trajnu, dobrovoljnu i ravnopravnu zajednicu života jednog muškarca i jedne žene, koja se zaniva i prestaje na način previđen zakonom (formalnim i neformalnim putem).(Draškić M. (2011), Porodično pravo i prava deteta, Beograd: 77-78)

³⁰ Draškić M. (2011), Porodično pravo i prava deteta, Beograd: 77-79

³¹ Burnett, R. (1999) Family matters, New York, Spring Publishing: 75

³² Balić S., Divanović D., Ricijaš N., (2001) Nasilje i ubojstvo intimnih partnera, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, Vol. br. 1-2: 76

Međutim, poslednjih godina čuju se i glasovi koji skreću pažnju i na nasilje u braku čije su žrtve muškarci. Nasuprot sindromu „zlostavljane žene“, govori se o „pretučenim muškarcima“ (battering men). Zagovornici teze objašnjavaju da i muškarci jesu žrtve nasilja u braku, kao i žene. O nasilju nad muškarcima nema jasnih podataka, jer je i ta društvena pojava obavijen ćutanjem i tajnama, strahovima, sramom i predrasudama - možda i više nego nasilje nad ženama i decom. Nasilje nad muškarcima retko započinje fizičkim nasiljem. Njemu najčešće prethodi poremećena komunikacija, česte svađe, vređanje, razbijanje predmeta, emocionalni pritisci, pretnje i sl. Tamna brojka kriminaliteta u nasilju nad muškarcima postoji zato što muškarci o nasilju koje trpe nerado govore, sramota ih je, a sve iz razloga još uvek snažnih stereotipa o muškoj dominaciji i „jačem polu“³³. Kada se nasilje trpi u vezi s drugim muškarcem, postoji stid zbog prirode veze.⁵ Savet Evrope je u okviru svojih aktivnosti na ostvarenju jednakosti muškaraca i žena i suzbijanju nasilja u partnerskim odnosima, jednu konferenciju posvetio nasilju nad muškarcima.

Đ. Ignjatović postavlja zanimljivo pitanje zanemarivanja nasilja nad muškarcima u partnerskim vezama, ističući, da je interesantno što ova kategorija u nauci nije zavredila ni deo pažnje koju inače dobijaju manjinske grupe čiji se udeo u populaciji kreće oko 8%.

Raspoloživa saznanja ukazuju na veliku rasprostranjenost nasilja u braku i u našoj zemlji, i to naročito nad ženama. S obzirom na to da istraživanja o nasilju nad muškarcima u braku nisu rađena u našoj zemlji, o njegovoj rasprostranjenosti još uvek ne možemo govoriti, ali je nesumnjivo da nasilja nad muškarcima u braku postoji, samo je potrebno učiniti ga vidljivijim.

Sve je više žena koje emotivno ali i fizički zlostavljaju svoje muževe koji zbog osećaja stida oklevaju da prijave maltretiranje. Istraživanja pokazuju da su žene u 90% slučajeva žrtve nasilja. Ipak, porodično nasilje nad muškarcima nije mit i postoji u Srbiji. Ova sve češća pojava u društvu, postoji i u drugim zemljama, ali zbog osude okoline sramota ih je da prijave da su žrtve nasilja, zbog čega još nemamo pravu sliku stanja.

³³ Poredoš Lavor, D. (2011), Nasilje nad muškarcima, Policijska sigurnost, Zagreb: 329- 336

2.1.3. Nasilje u vanbračnim zajednicama

Termini koji se koriste da označe vanbračnu zajednicu u različitim pravnim sistemima su: konkubinat (od latinskog concubinatus) i union libre, concubinage (termin francuskog jezika), unmarried, non-marital cohabitation (termin engleskog jezika)³⁴. Termin novijeg datuma je registrovano partnerstvo (registered partnership)³⁵.

Danas je vanbračna zajednica, u većoj ili manjoj meri, socijalno i pravno prihvaćen oblik zajednice života, a njeno postojanje se pravda izmenjenim položajem porodice u savremenom društvu, uvođenjem i proširivanjem društvene zaštite i pomoći porodici, i potrebom stvaranja uslova za bržu i potpuniju emancipaciju žene u porodici i društvu³⁶ radiocionalno, vanbračna zajednica je zajednica života dva lica različitog pola, koja se zaključuje neformalno via facti (faktičkim putem), odnosno solo concensu saglasnošću volja³⁷.

Međutim, danas se ističe da su ti tradicionalno isticani elementi vanbračne zajednice izgubili opšti karakter. Različitost polova vanbračnih partnera ne predstavlja univerzalni element, jer pojedina savremena prava pružaju pravnu zaštitu i istopolnim vanbračnim zajednicama (npr. Danska, Švedska, Nemačka), koje se određuju kao oblik organizovanja zajedničkog života lica istog pola. Osim toga, u nekim državama pravno dejstvo vanbračne zajednice uslovljeno je i registracijom pred nadležnim organom, a propisan je i postupak za njen prestanak³⁸.

U našem pravu Ustavom Republike Srbije, vanbračna zajednica se izjednačava s brakom u skladu sa zakonom (čl.62 st. 5). Porodični zakon Republike Srbije je definiše kao trajniju zajednicu života muškarca i žene, između kojih nema bračnih smetnji. Izjednačena je s brakom u pogledu prava i dužnosti koje se priznaju supružnicima, s tim što im Zakon o nasleđivanju ne dopušta da učestvuju u raspravljanju zaostavštine, kao zakonski naslednici preminulog partnera³⁹.

Kada je u pitanju pojmovno određenje nasilja u vanbračnim zajednicama, s obzirom na to da je ona izjednačena s brakom, uglavnom autori ističu definiciju nasilja u braku. Međutim, takva definicija ne bi bila prihvatljiva u onim pravnim sistemima u kojima je priznato pravno dejstvo istopolnim vanbračnim zajednicama. Tako bi nasilje u vanbračnim zajednicama mogli definisati kao fizičko, psihičko, ekonomsko i seksualno zlostavljanje ili vršenje prinude od strane muškarca nad ženom, i žene nad muškarcem, ili između lica istog pola, između kojih postoji zajednica života

³⁴ Draškić, M., (1988) Vanbračna zajednica: neformalni brak ili alternativa braku, Naučna knjiga, Beograd: 8

³⁵ Kovaček, Stanić, G. (2010), Porodično pravo, Novi Sad: 201: 174

³⁶ Ilić, T.(1988) Vanbračna zajednica, doktorska disertacija,Pravni fakultet u Nišu, 1988: 1.

³⁷ Kovaček, Stanić, G. (2010), Porodično pravo, Novi Sad: 201: 174

³⁸Krstić, N. (2007), Naslednopravni položaj vanbračnih partnera, magistarski rad, Pravni fakultet u Nišu: 3

³⁹Krstić ,N. (2017) Nasledno pravni položaj vanbračnih partnera, magistarski rad, Pravni fakultet u Nišu:21

uspostavljena u skladu sa zakonom.

U Republici Srbiji do sada nije sprovedeno istraživanje o nasilju u vanbračnim zajednicama, a razlog neopredeljenja istraživača/istraživačica za ovakvo istraživanje je verovatno što je vanbračna zajednica izjednačena sa brakom. Međutim, istraživanja o nasilju u vanbračnoj zajednici bi dalo odgovore na pitanja o njegovoj učestalosti, specifičnostima koje ga karakterišu i posledicama, a odgovore na to mi danas nemamo.

2.1.4. Nasilje u istopolnim vezama GLBT populacije

Pretpostavka je da se nasilje među partnerima istog pola javlja isto toliko često kao i nasilje u heteroseksualnim vezama. Nasilje u vezama istog pola može se definisati kao fizičko, psihičko, emocionalno, seksualno i ekonomsko zlostavljanje od strane lica jednog pola prema licu istog pola, koja se nalaze u partnerskoj vezi.

Zajednice lica istog pola nisu srpska realnost. Međutim, u želji da se priznaju istopolne zajednice i prava istopolnim parovima, Labris je 2010. godine angažovao tim pravnih eksperata koji je izradio predlog zakona o registrovanim istopolnim zajednicama. Ovaj predlog zakona, pored određenja pojma registrovane istopolne zajednice, i samog postupka registracije, između ostalog, sadrži, i odredbu o zaštiti od nasilja u porodici, kojom je predviđeno da registrovani partneri, odnosno bivši registrovani partneri imaju status člana porodice i uživaju istu zaštitu od nasilja u porodici, kao supružnici, odnosno bivši supružnici u skladu s odredbama o zaštiti o nasilja u porodici Porodičnog zakona, Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku. Da li će ovaj predlog zakona biti usvojen i postati deo važećeg zakonodavstva, ostaje predmet interesovanja u nekom budućem periodu.

Problem nasilja u lezbejskim vezama prvi put je izbio na površinu 1980.godine unutar feminističkog i lezbejskog pokreta. Pitanje nasilja u lezbejskim vezama bilo je i ostalo izuzetno osetljivo pitanje. Kada je ovo pitanje iskrslo prvi put, bilo je mnogo pokušaja da se porekne stvarnost nasilja, da se ono minimalizuje, da se nekako taj fenomen odvoji od nasilja u heteroseksualnim vezama. Svakako ovakvo tumačenje ne pomaže lezbejkama žrtvama nasilja, te su one postale još izolovanije plašeći se da i u okviru svoje zajednice pričaju o ovom problemu. S obzirom da živimo u društvu koje nije u potpunosti suočeno sa sopstvenom homofobijom javljaju se predrasude o lezbejskim odnosima, koje dovode do zabluda. Predrasuda kojom se naše društvo vodi je da samo strejt žene trpe nasilje, da muškarci nisu žrtve porodičnog nasilja, a žene nikada nisu

nasilnice.

Ovakve predrasude ignorišu i poriču stvarnost istopolnih odnosa. Muškarci mogu biti i jesu žrtve porodičnog nasilja. Žene mogu biti i jesu počiniteljke nasilja. Nasilje u partnerskim odnosima se fundamentalno vrti oko pitanja moći. I između dvoje ljudi istog pola postoji razlika u moći i može biti zloupotrebljena. Nema razloga da se pretpostavi da su gej muškarci, lezbejke, biseksualne i transeksualne osobe manje nasilne od heteroseksualnih muškaraca i žena. Iskustvo nasilja u heteroseksualnim odnosima i stavovi o tradicionalnim rodnim ulogama navode da se stereotipno razmišlja kako počinitelji/ke ili žrtve treba da izgledaju. Nažalost, ovi stereotipi ne pomažu mnogo da se identifikuje nasilnik/ca u istopolnim odnosima.

Iako postoje sličnosti između nasilja u istopolnim i heteroseksualnim vezama, utvrđeno je nekoliko važnih razlika. Najvidljivija i najočiglednija je uloga heteroseksizma i homofobije, jedinstveni oblik nasilja koji se odnosi na “autovanje” i status manjine istopolnih parova koji vodi do relevantne društvene izolacije. Društvena homofobija ograničava dostupnost pomoći i podrške lezbejkama i gej muškarcima (npr.službe, policija, terapeuti/kinje) i održava opšti nedostatak svesti o gej iS lezbejskim temama. Oni se plaše da se njihov identitet otkrije. Zbog toga možda neće tražiti pomoć od tradicionalnih resursa koji se bave problemom nasilja u porodici. Takođe, mogu oklevati da prijave slučajevne zlostavljanja zbog straha od negativnih posledica javnog otkrivanja njihove seksualne orijentacije. Jedinstveni oblik zlostavljanja u istopolnim vezama je pretnja “autovanjem” ili otkrivanjem nečije seksualne orijentacije drugima bez dozvole te osobe. Heteroseksističke rodne norme doprinele su mitu “uzajamnog nasilja” tj.mitu da obe strane u istopolnim vezama podjednako učestvuju u nasilju.

2.1.5. Nasilje prema deci

Nasilje nad decom stara je pojava koliko i ljudska civilizacija. Ostavlja višestruke, dugotrajne i krajnje posledice na razvoj deteta, a neretko se okončava smrtnim ishodom. Porodica koja bi trebala da predstavlja zonu sigurnosti i zaštitu dece, zajednicu u kojoj se podstiče njihov razvoj, za mnogu decu je izvor njihove najintenzivnije ugroženosti. Zbog dečijeg specifičnog biopsihičkog statusa koji je praćen bespomoćnošću, zavisnošću i vulnerabilnošću, postoji opasnost i rizik detetove viktimizacije različitim vidovima nasilja. Dete može biti viktimizirano neposredno, kada je ono direktna žrtva nasilja, ili posredno, kada je svedok nasilja izvršenog nad drugim članovima porodice. Nasilje prema deci predstavlja najteži vid ispoljavanja porodičnog nasilja i nasilja uopšte, s obzirom na fizičke i psihičke osobine žrtava, odnos poverenja, emocionalne povezanosti i dužnosti čuvanja od strane onih kojima su deca poverena. Nasilje prema deci je „tamna strana

istorije i kulture čovečanstva⁴⁰.

Šira shvatanja pod pojmom „zlostavljano dete“ podrazumevaju dete čiji je normalan rast i razvoj onemogućen i ugrožen. Prema ovim objašnjenjima, zlostavljanje obuhvata ne samo brutalno fizičko kažnjavanje dece, koje može dovesti do teških telesnih povreda, pa i do smrti, već i grubo zanemarivanje fizičkih i psihičkih potreba deteta⁴¹. Kod jedne od najširih definicija zlostavljanja, posebno se naglašava da je reč o kontinumu - duževremenim ponašanjem koje je dobilo formu obrasca kojim se povređuje ili ugrožava pravo deteta na život i razvoj i koje obuhvata fizičko zlostavljanje, seksualnu zloupotrebu i zanemarivanje deteta⁴².

U Opštem protokolu za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, pod zanemarivanjem se podrazumeva popuštanje pružaoca nege - roditelja odnosno druge osobe koja je preuzela roditeljsku odgovornost ili obavezu da neguje dete čak i u toku kraćeg vremena (bebisiter) da obezbedi razvoj deteta u svim oblastima: zdravlja, obrazovanja, emocionalnog razvoja, ishrane, smeštaja, i bezbednih životnih uslova, u okviru razumno raspoloživih sredstava porodice, ili pružaoca nege, što izaziva ili može sa velikom verovatnoćom narušiti detetovo zdravlje, ili fizički, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj. Obuhvata i propuste u obavljanju pravilnog nadzora i zaštite deteta od povređivanja, u onoj meri u kojoj je to izvodljivo.

Fizičko zlostavljanje dece, prema Opštem protokolu, je ono koje dovodi do stvarnog ili potencijalnog fizičkog povređivanja deteta, usled činjenja ili nečinjenja, za koje se razumno može smatrati da spada u domen kontrole od strane roditelja, ili osobe koja je u položaju da ima odgovornost, moć ili poverenje u odnosu na dete. Primeri fizičkog zlostavljanja su: udaranje, šutiranje, trešenje, davljenje, bacanje, trovanje, paljenje, posipanje vrućom vodom isl.

U vezi sa fizičkim zlostavljanjem dece, nezaobilazno je dotaći se pitanja telesnog kažnjavanja dece, kao forme disciplinovanja i vaspitanja dece. N. Žegarac osuđuje telesno kažnjavanje dece i ističe da koristeći fizičke i/ili emocionalne mere često ne podrazumeva promišljen nastup roditelja koji treba da omogući detetu da razume očekivanja koja odrasli imaju, već je više odraz ljutnje i nemoći roditelja ili druge osobe koja se stara o detetu.

Pod psihičkim zlostavljanjem dece koje se može javiti samostalno, ili praćeno nekim drugim vidom zlostavljanja podrazumeva se takav odnos ili ponašanje roditelja kojim se zapostavlja, ugrožava, potcenjuje, vređa ili verbalno napada ličnost deteta i ispoljavaju negativna osećanja, ili se ono lišava podrške⁴³.

⁴⁰ Janjić Komar, M. i Obretković, M. (1996) Prava deteta prava čoveka, Dosije i Udruženje pravnik Srbije za socijalno pravo, Beograd: 92

⁴¹ Radovanović, D. (2002) Delikti nasilja, krivično pravni i kriminološki aspekt, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd: 99

⁴² Obretković M., (1997) Pravo na zaštitu deteta od porodičnog nasilja, Socijalna misao br.4, Beograd: 9

⁴³ Milosavljević, M. (1998), Nasilje nad decom, Fakultet političkih nauka, Beograd: 43

Najčešći oblici psihičkog zlostavljanja dece su: zatvaranje u mračan podrum, ostavljanje deteta samog u stanu, uvrede, psovke, alkoholizam oca ili majke, ubijanje drage životinje. Takođe postoje i izvesni načini psihičkog zlostavljanja koji na prvi pogled ne mogu da se prepoznaju kao zlostavljanje: stanovanje u neodgovarajućem, malom stambenom prostoru gde odrasli neprestano puše, upućivanje deteta da gleda televiziju, ili ide u bioskop da ne bi smetalo roditeljima, izbegavanje roditelja da razgovaraju.

Seksualno zlostavljanje dece u užem smislu se definiše kao svaki vid zadovoljenja seksualnih potreba i nagona primenom fizičke, psihičke ili neke druge sile ili nadmoći. U širem smislu, ono podrazumeva svaki vid gestovnog, verbalnog ili fizičkog kontakta sa seksualnim sadržajem najmanje dve osobe bilo kog pola, na skali od seksualnih poruka, lascivnih reči i priča i ponuda, do naglašenog pokazivanja seksualnih simbola, dodirivanja, pokušaja ili ostvarenog seksualnog odnosa i silovanja, ukoliko je rezultat nevoljnog i neprihvaćenog stava bilo kog učesnika u ovim odnosima, kada su u pitanju odrasle osobe, i nezavisno od postojanja ili nepostojanja volje, htenja i saznanja, kada je objekt ovakvih odnosa maloletna osoba⁴⁴. U specifične vidove seksualnog zlostavljanja dece spadaju i dečija prostitucija i pornografija⁴⁵.

2.1.6. Nasilje prema starim osobama

Srbija spada u demografske stare zemlje i suočava se sa brojnim posledicama starenja stanovništva koje su značajne i dalekosežne. Jedan od izazova je, ne samo za starije osobe, već i za društvo u celini kako da se starije osobe zaštite od pojava zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja. Nasilje nad starijim osobama je pojava koja je postojala i ranije u svim društvenim sistemima i državnim uređenjima, a postoji i danas, samo su motivi i verovanja na kojima je nasilje počivalo bili drugačiji kao i terminološka određenja. Nepobitna je medicinska činjenica da svaki čovek prolazi kroz nekoliko faza u svom životu, i to: iz faze potpune zavisnosti (novorođenče-dete), kroz fazu nezavisnosti (odraslo-zrelo doba), u novu fazu zavisnosti (starost), i da je u socijalno - medicinskom smislu prva faza zavisnosti određena i u razvijenim zemljama dovedena do visokog stupnja savršenstva, a da „druga faza-staračko doba - još uvek zahteva usavršavanje“⁴⁶. U dokumentu *Svetski izveštaj o nasilju i zdravlju iz 2002.godine* nasilje prema starijim osobama definisano je kao : “ svaki pojedinačni ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se dohađa u bilo kojem odnosu očekivanja i poverenja, akoje uzrokuje štetu , bol, nepriliku ili nevolju starijoj osobi. Postoje razlike u definisanju početka starosti. U zapadnim zemljama „starija života dob“ je najčešće povezana sa 60 ili 65 godina.

⁴⁴Ibid 44

⁴⁵ Stevanović, 2002: 36-43

⁴⁶ Kostić M.(2010), Viktimitet starih ljudi,Centar za publikacije, Niš: 14

Prema kriterijumima Svetske zdravstvene organizacije, starost se deli na raniju (65-74 godine), srednju (75-84 godine) i duboku starost od 85 i više godina.

Nasilje nad starijima uključuje i razlikuje fizičko, psihičko, seksualno, finansijsko ili materijalno zlostavljanje i zanemarivanje. Bilo koji od ovih vidova nasilja, kada su u pitanju starije osobe, može imati komponentu rodne zasnovanosti, jer u većoj meri pogađa starije žene, one koje nemaju moć da mu se odupru. Stare osobe mogu biti izložene svim oblicima kriminalne viktimizacije, kako u porodici tako i izvan nje. Ipak, nasilje prema starim osobama se najčešće sagledava kao poseban oblik porodičnog nasilja⁴⁷.

Položaj starih ljudi u jednom društvu se može poboljšati, ako se poboljša njihov status u okviru porodice, jer stara lica zaslužuju mirno i prijatno porodično okruženje, lišeno svake viktimizacije, kao i ostali članovi društva. Izreka „na mlađima svet ostaje“ se u svetlu savremenog stila života čini potpuno tačnom, ali brinući se o starim članovima porodice, o njihovoj sreći i blagostanju, mlađi u velikoj meri određuju svoju budućnost⁴⁸.

Zlostavljanje starijih osoba je ozbiljan problem koji, kako navode međunarodni dokumenti, zahteva hitnu pažnju i akciju na povećavanju javne svesti o problem, prevenciji događanja i unapređenju pristupa informacijama, zaštiti i podršci. Države i njene institucije su odgovorne da obezbede zaštitu starijih osoba od zlostavljanja, odnosno, nasilja, bilo gde da se ono događa. Čak i kada se događa u porodici, to nije privatni, već društveni problem i moraju biti preduzete sve neophodne mere zaštite i podrška žrtvi. Našu državu na to obavezuje međunarodni akti u vezi sa ovom oblašću, a koje je država potpisala i ratifikovala, kao i nacionalni zakonodavni okvir.

⁴⁷ Konstantinović-Vilić,S. Nikolić-Ristanović,V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej:: 135

⁴⁸ Mirić F.(2012), Krivičnopravna zaštita starih lica i rizik od njihove viktimizacije kod krivičnih dela sa elementima nasilja u porodici, Temida: 228

3. Etiologija nasilja nad ženama

U etiologiji nasilja dominantnu ulogu igraju ličnost i interakcija ličnosti sa socijalnom okolinom koja rezultira brojnim povoljnim i nepovoljnim životnim situacijama. Etiologija nasilja nad ženama, trebalo bi da pruži odgovor na pitanje „Zbog čega se vrši nasilje nad ženama?“ Da li je u pitanju jedan uzrok ili se radi o različitim faktorima koji na pojavu nasilja ne deluju jednako? Kao što je i za uspešno lečenje bolesti potrebno najpre otkriti uzrok, kako bi se delovalo na njega, tako je i kod nasilja potrebno utvrditi koji je uzrok nasilničkog ponašanja i u zavisnosti od toga preduzimati potrebne mere kako bi se ono iskorenilo.

O uzrocima kriminalnog ponašanja postoji veliki broj teorija. Prva teorija i ujedno dugo vladajuća bila je faktorska teorija, koja je kao monistička smatrala da je jedini uzrok kriminalnog ponašanja ličnost nasilnika. Međutim, ova teorija je napuštena i sada je vladajuće tzv. pluralističko shvatanje, prema kome se kriminalno ponašanje javlja kao posledica mnogobrojnih faktora⁴⁹, ne praveći pri tom, razliku između neposrednih i posrednih, bitnih i nebitnih faktora, čime zapravo ne omogućava sagledavanje suštine uzročnosti⁵⁰.

Funkcionalistička teorija, karakteristična za američko područje negira postojanje uzroka, već govori o funkcionalnoj vezi⁵¹. Prema definiciji Ujedinjenih nacija uzrok je „neophodan uslov bez koga se izvesno ponašanje ne bi ispoljilo“⁵². Fon Hentig ističe da je uzrok „jedan agens koji svojom pojavom određuje nastupanje neke nove sile ili novog predmeta; uzrok prethodi posledici i njemu neizbežno sledi posledica“⁵³.

Zvonarević⁵⁴ ističe da postoji sedam razloga zbog kojih ljudi ne čine krivična dela i to: 1) nemaju „grešne“ želje, 2) nemaju prilike, 3) nemaju znanja, veštine niti sposobnosti, 4) nemaju energije i upornosti, 5) nemaju emocionalne čvrstine, 6) imaju sistem moralnih normi, 7) imaju strah od sankcija. Da li će do izvršenja dela doći zavisi pre svega od samog čoveka, tj. od njegove ličnosti, budući da je moguće da neko drugi u toj istoj situaciji ne izvrši krivično delo.

⁴⁹ Osnovna podela kriminogenih faktora je podela na uzroke, uslove i povode, kao i podela na egzogene i endogene faktore.

⁵⁰ Nastala kao kritika monističkog shvatanja, faktorska pluralistička teorija, ne ističe jedan faktor koji dovodi do kriminalnog ponašanja, već mnogi kriminolozi, vodeći se empirijskim saznanjima, ističu delovanje brojnih faktora. Tačnije, da kriminalna aktivnost nastaje kao posledica međusobnog delovanja mnogobrojnih faktora. Međutim, nije dovoljno samo reći da kriminalitetu doprinosi veći broj faktora, već je potrebno utvrditi tu vezu, koja postoji između pojedinih faktora koji dovode do kriminaliteta, kako bi se na adekvatan način reagovalo, jer je upravo, značaj etiologije, u tome da omogući preventivno delovanje onda kada se pojave faktori koji mogu dovesti do kriminalne aktivnosti

⁵¹ Polazi od funkcionalnog jedinstva društva, od toga da je društvo sastavljeno od raznih ustanova (ekonomskih, socijalnih, obrazovnih, kulturnih, pravosudnih i dr.) koje su povezane kao „kompleks ustanova“ u jednu celinu. Stoga bi predmet kriminologije trebalo da budu institucije i njihovo funkcionisanje, jer po ovoj teoriji funkcionalna analiza je otkrivanje povezanosti i međusobne funkcionalne zavisnosti pojedinih delova celine, a kriminalna aktivnost se rađa unutar određenog sistema ustanova, i otkriva upravo primenom funkcionalne analize. Ova teorija, iako raširena, negira postojanje uzročnosti između pojava i kriminaliteta, zbog čega je nemoguće govoriti o ozbiljnijoj naučnoj misli, već samo kao o jednom polaznom osnovu za dalje izučavanje i otkrivanje kauzalnih veza.

⁵² Pinatel, Ž. (1964) Kriminologija, Sarajevo:44

⁵³ Ibid .44-45

⁵⁴ Šeparović, Z. (1985) Viktimologija, studije o žrtvama. Zagreb:71

Po Šeparoviću ne postoji odlučujući faktor kriminalnog ponašanja, ni kao individualne ni kao masovne pojave. Delinkvencija i zločin su bio-psiho- socijalni problem koji zahteva multidimenzionalno tumačenje⁵⁵.

Danas se kriminolozi zalažu da prilikom utvrđivanja uzroka koji dovode do pojave nasilja i njegove eskalacije treba prihvatiti multidisciplinarni i multifaktorski pristup.

U nastavku će biti data analiza nekih od najpoznatijih teorija kroz sagledavanje načina na koji one objašnjavaju uzroke nasilja nad ženama, zatim će biti analizirani neki od osnovnih uzroka koji dovode do nasilja nad ženama i to polazeći od podele na egzogene i endogene faktore. Na kraju, pored ovih faktora, biće analizirane i socijalno patološke pojave koje mogu uticati na pojavu nasilja.

3.1. Biološke, psihijatrijske, psihološke, sociološke i feminističke teorije o nasilju nad ženama

Svaka nauka sa svog stanovišta utvrđuje uzroke nasilja. Najpoznatije su biološke, psihijatrijske i psihološke nauke, ali ne treba zanemariti ni sociološke nauke, kao ni učenja feminističkih nauka koja su se pojavila u poslednje vreme.

3.1.1. Biološke teorije kao uzrok kriminalnog ponašanja

Ove teorije uzrok za kriminalno ponašanje pronalaze u biološkim karakteristikama, tj. fizičkim i mentalnim osobinama. U okviru samih teorija postoji više pravaca budući da i pristalice bioloških teorija prednost daju jednom ili drugom uzroku, tako da i među njima nema slaganja o jedinstvenom biološkom uzroku kriminaliteta. Najpoznatije su, teorija o urođenim psihopatskim konstitucijama i antropološka tj. Lombrozova teorija.

Posmatrano u odnosu na nasilje prema ženama, ove teorije krivca za nasilničko ponašanje pronalaze u samom nasilniku, isključujući uticaj društva i govoreći o postojanju tzv. agresivnog gena. Biološke teorije, tvrdnjama o „urođenoj agresivnosti“ i postojanju gena koji utiče na nasilje na izvestan način su opravdavale nasilnike, budući da su oni agresivni „po prirodi“. Međutim, na ovaj način pristalice ovih teorija negiraju uticaj društva. Jer kako navodi Kevles „mi znamo da je uzrok nasilja u našem društvu: u siromaštvu, diskriminaciji, greškama našeg obrazovnog sistema. Nema gena koji uzrokuje nasilje u našem društvu. U prilog ove tvrdnje idu i brojna istraživanja koja su pokazala da „nasilje nije biološki determinisano već je „proizvedeno“ u zajednici što naglašava važnost osetljivosti na kulturalne razlike i važnost multidisciplinarnog pristupa.“⁵⁶

⁵⁵ Šeparović, Z. (1985) Viktimologija, studije o žrtvama. Zagreb:70

⁵⁶ Ibid.:28

Sa biološkog stanovišta, postoji grupa uzroka agresivnosti⁵⁷, koja zapravo govori o „urođenoj agresivnosti“⁵⁸ i na taj način opravdava nasilje, jer uzrok vidi u urođenim karakteristikama individue, koje je u životu teško promeniti.

Antropološka teorija, tj.Lombrozova, kao jedini uzrok kriminalnog ponašanja vidi fizički izgled nasilnika. On navodi sledeće karakteristike zločinaca: nenormalno velike i male glave, ljude malog i zdepastog rasta, dugačke i klepmave uši, udubljene i kose oči, malo i zakošeno čelo, neosetljivost na bol, daltonizam, oslabljeno čulo pipanja i sl. Prema njemu silovatelji bi imali duge uši, spljoštenu lobanju, kose i jako približene oči, spljošten nos i bradu, dok bi ubice imale usku lobanju, široke i nenormalno razvijene vilice, izbačene jabučice (koje su karakteristika brutalnosti)⁵⁹.

Tako je još Frojd smatrao da je agresivnost povezana sa destruktivnim nagonom koji poseduje svako biće. Adler je dajući definiciju nasilja isto opisao kao potrebu za realizacijom osećaja. Ove teorije danas nisu prihvaćene u ekstremnim oblicima koji bi prednost davali samo jednom biološkom uzroku isključujući na taj način delovanje drugih uzroka. Ali, njihov doprinos je što su prve postavile pitanje ličnosti nasilnika i njegovih unutrašnjih svojstava koja ga čine manje ili više odgovornim, tj. neodgovornim za izvršeno kriminalno ponašanje. Postojanje nekog od bioloških faktora kod nasilnika sagledava se danas, ne kao odlučujući faktor, već samo u smislu predispozicija za kriminalno ponašanje, tako da ne možemo reći da je nasilje prema ženama urođeno svakom muškarcu.

⁵⁷ Genetski i neuroanatomski uzroci, abnormalnosti u relaciji sa neurotransmiterima, električnim korelatima, endokrinim i metaboličkim korelatima i abnormalnosti senzornog Sistema

⁵⁸ Bošković M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu.:54-55

⁵⁹ Da je to ponašanje kome je cilj nanošenje štete drugoj osobi

3.1.2. Psihološke teorije kao uzrok kriminalnog ponašanja

Pojavile su se početkom 20. veka, razvijajući se iz psihijatrije i psihologije i objašnjenje za nasilje pronalaze u osobinama ličnosti. Uzrok kriminalnog ponašanja nalazi se u raznim psihičkim osobinama ličnosti kao što su inteligencija, motivi, stavovi, agresivnost, anksioznost i sl. U okviru ovih teorija postoje dva pravca i to jedan koji uzroke kriminalnog ponašanja pronalazi jedino u psihološkim osobinama, i drugi koji psihološke osobine posmatra u kontekstu uticaja socijalnih i društvenih činilaca⁶⁰.

Uzrok krimogene predispozicije nije urođen već nastaje kao posledica neuspeha u procesu prilagođavanja. Psihoanalitičke teorije, roditelje nasilnike opisuju kao agresore koji su u primarnoj porodici bili zlostavljani i koji se u porodici koju su sami zasnovali identifikuju sa agresorom⁶¹.

U okviru ovih teorija možemo pomenuti teoriju inteligencije, neprilagođenosti, Bolbijevu teoriju o osećajnom vezivanju i teoriju učenja. Teorija inteligencije, uzrok kriminalnog ponašanja vidi u niskoj inteligenciji ističući da „odsustvo inteligencije dovodi do neshvatanja značaja društvenih normi od strane ličnosti i samim tim i odsustva njihovog poštovanja i pridržavanja“⁶². *Teorija neprilagođenosti* uzrokom smatra nemogućnost prilagođavanja ličnosti realnim socijalnim uslovima. *Bolbijeva teorija o osećajnom vezivanju* govori o tome da svaka osoba ima stil vezanosti (sigurni i nesigurni) i da bes koji nastaje u partnerskim vezama zapravo upozorava na to da potrebe osobe (za vezivanjem) nisu zadovoljene ili da postoji strah od „razdvajanja“ od osobe za koju je vezana. Tada bes može eskalirati u nasilje, kao i kada osoba nije sposobna da kontroliše „razdvajanje“. Stres može biti povezan sa nasiljem I kod žena I kod muškaraca ali nedovoljno je dokazano da baš stres je uzrok nasilja. Postoji mnogo drugih psihosomatskih faktora koji zapravo mogu biti okidači da osoba postane nasilna. Sa druge strane, ne postoji dovoljno znanja o složenim interakcijama stila osećajnog vezivanja sa drugim faktorima kao što su poremećaj ličnosti i mentalni poremećaji, procesi komunikacije, upotreba supstanci i drugo.

Prema *teoriji učenja*, nasilno ponašanje se, kao uostalom i sva ponašanja uči – klasičnim, instrumentalnim ili opservacionim učenjem. Takođe se uči i razlikovanje situacija ili osoba prema kojima se može biti nasilno. Posmatranje dovodi do podražavanja nasilničkog ponašanja, ali će ono zavisiti i od pozitivnih i negativnih posledica (potkrepljenja) i opaženih posledica nasilnikovog ponašanja po nasilnika (vikarijskog potkrepljenja)⁶³.

⁶⁰ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 64

⁶¹ Ibid: 65

⁶² Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 68

⁶³ Ibid: 52

Teorija socijalnog učenja, ima socio-psihološki pristup objašnjenju nasilja i kao uzroke nasilja posmatra povezano nekoliko faktora: nasilje u primarnoj porodici supružnika, agresiju kao stil ponašanja ličnosti, stres, upotrebu i zloupotrebu alkohola i nezadovoljstvo bračnom vezom⁶⁴.

Frustraciona teorija agresivnosti, takođe je jedna od psiholoških teorija koja pokušava da objasni nasilno ponašanje. Međutim, da li će osoba reagovati nasilničkim ponašanjem ili ne, zavisi od njenog karaktera, što znači da ne mora svaka frustraciona situacija da rezultira pojavom nasilja.

Teorija ili koncept «naučene bespomoćnosti» Leonora Voker primenila je na objašnjenje «sindroma pretučene žene». Javlja se osećaj bespomoćnosti. Tipično je za žene koje su dugo bile izložene nasilju i objašnjava njihovo specifično ponašanje. Jedna od čestih pojava je slaba reakcija, manjak samopouzdanja, neizlaženje iz nasilja jer one ne veruju da će bilo kojom svojom reakcijom zaustaviti nasilje. Ne verujući da bilo šta može uticati na nasilnika da promeni svoje ponašanje žene odustaju od svakog pokušaja borbe protiv nasilja, dok stereotipi o srećnoj porodici utiču na ženu da teži tome da društvu prikaže sliku „srećne porodice“ i time sakrije nasilje koje trpi, što za posledicu ima i okrivljavanje sebe za ponašanje nasilnika. Volkerova je sprovela istraživanje s ciljem da proveri svoju teoriju i tom prilikom utvrđeno je da „sa eskaliranjem nasilja se povećava mogućnost da pretučena žena traži pomoć. Dok je samo 14% tražilo pomoć posle prvih batina, 22% je to učinilo posle drugih, 31% posle najtežih a čak 49% posle poslednjeg u nizu slučajeva nasilja.“⁶⁵ Kao kritika ove teorije stvorena je teorija preživljavanja koja smatra da žene moraju aktivno odgovarati na nasilje i preduzimati napore za dobijanje potrebne pomoći.⁶⁶

Ono što je zabrinjavajuće kod ovog koncepta ili teorije je što pokušava da umanjí odgovornost nasilnika i da deo odgovornosti prebaci na ženu koja treba da bude aktivna i preduzme određene radnje kako bi nasilje prestalo. Pri tom se ne postavlja pitanje društvene podrške i osnaživanja žene da izađe iz nasilne veze.

Psihoanalitička teorija podvrgnuta je kritici, jer teži da objasni sve oblasti ljudskog duha psihičkim osobinama, pridaje veliku važnost nagonima, koji postoje, ali nemaju samo iracionalnu stranu već ih treba dovesti u vezi sa savešću kao faktorom usklađivanja. U suprotnom, značilo bi da društvo nije u mogućnosti da kontroliše i obuzda ljudsku destrukciju. Takođe, psihološke teorije ističući značaj individualne odgovornosti, ne uzimaju u obzir uticaj socijalnih, političkih, istorijskih i kulturnih faktora.

⁶⁴ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu:5

⁶⁵ Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej:338

⁶⁶ *Ibid.*, str.337

3.1.3. Psihopatološke teorije masilnočkog ponašanja

Ove teorije uzrok kriminalnog ponašanja pronalaze u raznim oblicima mentalnih oboljenja koja se dovode u vezu sa kriminalnim delima. U zavisnosti od karakteristika koje istražuju, ove teorije dele se na 1) one koje se bave proučavanjem poremećaja osećanja – emocionalnih poremećaja, kao što su međusobni odnosi, krize, finansijski problemi, nezaposlenost, bolest i sl.; 2) teorije koje izučavaju smetnje kod savladavanja impulsa – kao što su kleptomanija (kompulzivne krađe), piromanija (kompulzivno paljenje) i poremećaj nesavladive eksplozivnosti; 3) teorije koje izučavaju specifično prepoznavanje – modele prepoznavanja (intelekt, logika, društvena struktura, razum, korišćenje jezika)⁶⁷.

3.1.4. Sociološke teorije nasilja

Sociološke teorije nasilje posmatraju kao proizvod društva, a ne kao neku univerzalnu pojavu. Kod ovih teorija postavlja se pitanje „Da li po sebi loše okolnosti stvaraju kriminal i ako je to tako da li su kriminalci odgovorni za svoja dela, sve dotle dok se ne izmene ili poprave date okolnosti“⁶⁸ Za razliku od psiholoških teorija koje uzroke traže jedino u svojstvima ličnosti, sociološke teorije uzimaju u obzir i „društvene uzroke koji je formiraju (ličnost) kao takvu, kao i uticaj ličnosti na društvene odnose, zatim ekonomske, socijalne i druge determinante, društvene posledice i ostale faktore koji socijalne devijacije određuju kao društvenu pojavu.“⁶⁹ Sva shvatanja socioloških teorija, nastala su kao posledica razmišljanja i rešavanja glavnih problema u društvu (prema Marks-u je to kapitalizam i klasna borba unutar klasičnih kapitalističkih zemalja), što znači da se na kriminalitet, sa stanovišta ovih teorija, nije gledalo kao na glavni problem društva, već kao na posledicu glavnog stanja.

U okviru socioloških teorija može se razlikovati najpre opšta teorija koja nasilje u porodici shvata kao proizvod opšteg sistema, čiji je deo porodica, a da na održavanje i dinamiku nasilja može uticati funkcionisanje upravo tog porodičnog sistema. Teorija razmene i socijalne kontrole zastupa sistem „nagrade, i „kazne,“. Prema njoj, onda, kada je nagrada veća od mogućih gubitaka koje nasilničko ponašanje može da proizvede, dolazi do pojave nasilja. Odnosi između članova porodice ne moraju uvek biti idealni. U tim odnosima, usled sukoba interesa, može doći do pojave konflikata.

Teorija konflikta, zastupa stanovište, da je nasilje ekstremni oblik sukoba, kao i da nasilje nastaje kao posledica nemogućnosti nasilnika da uspostavi željeni autoritet u porodici.

⁶⁷ Šabani, A. i Budimlić, M. (2010) Kriminologija, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu 74-75

⁶⁸ *Ibid.*, str.45

⁶⁹ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 82

Teorija resursa, smatra da porodica, kao i svaki društveni sistem počiva na sili i da je sila sredstvo kojim se održava funkcionisanje porodice. Svako od članova porodice poseduje određene resurse, više ili manje. Onaj ko poseduje više resursa favorizovan je od ostalih članova porodice i u mogućnosti je da koristi silu kako bi uticao na druge članove. S druge strane, nedostatak resursa dovodi do pojave stresa kod određene osobe, nesklada zbog nejednake raspodele resursa. U vezi sa ovim je i pojava nasilja u porodici, kada muškarac nema zaposlenje koje odgovara njegovom obrazovanju, ili kada je žena obrazovanija od njega.

Svaka svađa u porodici nije nasilje. Prema teoriji socijalnih struktura postoje određeni strukturalni činioci društvenog života koji mogu da predvide nasilne, tj. nenasilne sukobe. Manje šanse za pojavu nasilja su tamo gde nema socijalne izolacije i postoji jaka podrška mreže koja pomaže žrtvama nasilja, kao prihvatanje alternativnih formi za rešavanje sukoba.

Životni događaji kao što su na primer siromaštvo, nezaposlenost, emotivna razdvojenost mogu uticati na nasilno ponašanje.

Teorija socijalne sredine, uzrok kriminalnog ponašanja pronalazi u socijalnoj sredini, ističući značaj različitih socijalnih elemenata kao što su siromaštvo, trgovina, industrija, klimatski uslovi, ali je ova teorija proučavala i odnos kriminaliteta i pola, obrazovanja, zanimanja, porodice, vaspitanja, škole, uslove života i rada.⁷⁰ Značaj ove teorije je u tome što je ukazala da na pojavu kriminalnog ponašanja, pored, do tad isticanih faktora ličnosti, deluju i socijalni faktori.

Zamerka sociološkim teorijama je zanemarivanje individualnih karakteristika žrtve i nasilnika, nemogućnost pružanja odgovora na pitanje zašto se nasilje u porodici dešava u većem broju slučajeva ženama, zašto se ne dešava u svim porodicama. Takođe ove teorije ne vrše hijerarhiju resursa, niti daju odgovor na pitanje koji se resurs više vrednuje i zbog čega i koji odnos resursa dovodi do nasilja.

⁷⁰ Bošković, M. (1995), Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu. 83-84

3.1.5. Feminističke teorije nasilja u porodici

Teorije koje prilikom izučavanja uzroka nasilja akcentiraju stavljaju na nasilje u porodici su feminističke *teorije*. One su nastale kao kritika svih postojećih teorija, negirajući pri tom da je nasilje produkt društva i ističući da je reč o univerzalnoj pojavi i pojavi koja je usko povezana sa podređenim položajem žena u društvu i patrijarhatom kao tradicionalnim oblikom porodice koji podržava podređenost žene, autoritet muža, nejednakost i na izvestan način opravdava nasilje. Feminističke teorije, nisu nastale samo kao rezultat teorijskih razmatranja mogućih uzroka nasilja, već se zasnivaju na konkretnim akcionim istraživanjima i iskustvima žrtava porodičnog nasilja.

Poslednji pokušaj (način) da se obezbedi podređenost žene jeste nasilje koje se prema njima primenjuje. Teorija konflikta, nasilje vidi kao sukob interesa, ali feministkinje kažu, da ovde ne može biti reči o sukobu interesa između jednakih lica, već o borbi za moć između nejednakih, jer je žena upravo to – neravnopravna u vezi sa muškarcem. Ona živi u društvu u kome je „nasilje prihvatljiv, uobičajen, pa i poželjan oblik disciplinovanja neposlušnih članova porodice“, zbog čega na pojavu nasilja, pored patrijarhalnih odnosa utiču i „drugi društveni, posebno ekonomski faktori, kao i međugeneracijska transmisija nasilja“⁷¹.

Pojam nasilja se, od strane feminističkih orijentacija, definiše mnogo šire, nego od strane kriminologa. Naime, dok kriminolozi pod nasiljem podrazumevaju upotrebu sile i pretnju silom i svaki drugi akt koji se doživljava kao namera da se druga osoba povredi, prema feminističkim definicijama nasilje se posmatra kroz dominaciju, zloupotrebu moći i prisilu, pa bi tako svaki disbalans moći u odnosima partnera predstavljao potencijalnu opasnost da se zloupotrebi moć, tj. da dođe do nasilja.

Uzroke koje je autor već spominjao, koji prouzrokuju nasilje takođe se ogleda i kroz prizmu sudskih vlasti i ostalih javnih institucija koje treba da garantuju podršku i bezbednost žrtvama i svedocima nasilja. Društvo ne pokazuje saosećajnost prema žrtvama, nego ignoriše i ostavlja utisak opšte tolerancije na nasilničko ponašanje.

U partnerskim odnosima nasilje se definiše kao fizičko, seksualno i psihičko . Takođe tu spada i silovanje neovisno da li ga čini stalni ili povremeni partner, bivši partner, partner istog ili različitog pola. Nasilje u porodici, prema feminističkim teorijama, omogućeno je „diskriminacijom i nedostatkom društvene odgovornosti za nasilje nad onima koji nemaju moć, niti sposobnost da mu se odupru“.⁷²

⁷¹ *Ibid.*, str.14

⁷² *Ibid.*, str.33

Prema teoriji o mentalnoj bolesti, nasilnici se opisuju kao mentalno bolesni ljudi, a žene kao mazohistkinje. Da bi nasilje prestalo preporučuje se psihijatrijsko lečenje. Međutim, istraživanja su pokazala da se psihološki testovi nasilnika i žrtava ne razlikuju od testova ostalih ljudi i da lekovi ne utiču na smanjenje nasilja. Teorija o međugeneracijskom prenosu nasilja navodi da muškarci, odrasli u porodici u kojoj je bilo nasilja, sedam puta češće postaju nasilnici, ali ova teorija nije u stanju da objasni sve slučajeve nasilja. Teorija koja nasilje izvodi iz konflikta u odnosima partnere posmatra ravnopravno i smatra ih podjednako odgovornim za nasilje. Ova teorija ne uzima u obzir neravnopravnost partnera i nejednakost moći. Teorija o ciklusima nasilja, nasilje objašnjava kroz tri faze: porast tenzije u odnosu, eskalacija nasilja i pomirenje tj. „medeni mesec“. Međutim, u mnogim vezama faza „medenog meseca“ ne postoji i ona zapravo predstavlja emocionalno zlostavljanje. Teorija besa nasilje objašnjava gubitkom kontrole nad postupcima u stanju besa. Ova teorija zanemaruje činjenicu da i žena može biti besna. Teorija moći i kontrole polazi od toga da se nasilje, koje uvek pretpostavlja zloupotrebu moći, vrši radi uspostavljanja kontrole nad drugom osobom. Ova teorija, nakon brojnih sprovedenih istraživanja, utvrdila je da ono što povezuje sve nasilnike jesu stavovi i uverenja koja opravdavaju nasilje, a da se počinioci međusobno razlikuju po starosti, obrazovanju, socijalnom statusu, zanimanju, nacionalnosti, psihološkim karakteristikama, zbog čega ne postoji određeni profil nasilnika. Kao zajednički stavovi navode se sledeći: 1) on ima pravo da kontroliše svoju partnerku i njena je dužnost da bude poslušna; 2) on je moralna osoba čak i kada koristi nasilje; 3) on će dobiti ono što želi koristeći nasilje; 4) on za to neće snositi fizičke, pravne, ekonomske ili lične posledice koje bi bile jače od beneficija koje dobija činjenjem nasilja.⁷³

Uspostavljanje kontrole nad partnerkom ili partnerom i nad njihovim životom, vrši se raznim strategijama i taktikama, a u cilju da se ubede da nisu u stanju da samostalno žive. Psihološka nadmoć održava žrtvu u stalnom stanju straha, a postiže se i povremenim ispoljavanjem „milosti“, što može stvoriti nadu da će se odnos vratiti na „staro stanje“. Potpuna izolacija dovodi do prekida svih kontakata žrtve sa prijateljima, rodbinom, zbog čega je jedina veza sa nasilnikom. Na kraju, rezultat primenjenih taktika je poslušna i pokorna žrtva, uverena da je nasilnik svemoćan, da nasilje ne može prestati i da nasilnika niko ne može zaustaviti. Može se reći da je tada žrtva u potpunosti u rukama nasilnika.

⁷³ Šabani, A. i Budimčić, M. (2010) Kriminologija, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu 85-88

3.1.6. Egzogeni kriminogeni faktori nasilja nad ženama

U okviru egzogenih faktora, koji mogu imati uticaja na pojavu nasilja nad ženama, u radu će biti analizirani: industrijalizacija i urbanizacija, društvena pokretljivost, ekonomske prilike, religija, susedstvo, porodica i sredstva masovne komunikacije.

3.1.7. Industrijalizacija i urbanizacija kao faktori uticaja na nasilje nad ženama

Prema jednoj grupi autora industrijalizacija predstavlja uzrok javljanja kriminaliteta i socijalne patologije uopšte, tako da je ona kriminogeni faktor koji treba suzbijati (Nagel)⁷⁴, dok drugi autori (Milutinović) smatraju da između industrijalizacije i kriminaliteta postoje određene korelativne i druge veze, ali da nema neposredne kauzalne veze.

Industrijalizacija i urbanizacija ne utiču direktno na pojavu kriminalnog ponašanja, ali posledice koje one izazivaju, kako u društvu, tako i u okviru jedne porodice, mogu uticati na pojavu kriminaliteta. One su povezane i sa migracijama i to najčešće na relaciji selo-grad. Industrijalizacija predstavlja pojavu koja dovodi do sve veće mogućnosti da se u mnogim oblastima čovekov rad može zameniti mašinama. Često te mašine brže i efikasnije obavljaju posao, tako da čovek biva zamenjen mašinom koju je stvorio kako bi mu pomogla u radu.

Industrijalizacija dovodi do migracionih kretanja, promena uslova socijalnih i kulturnih normi, ali i brojnih stambenih, zdravstvenih i egzistencijalnih problema⁷⁵. Prema statističkim podacima u zemljama koje se nalaze u procesu nagle industrijalizacije dolazi do porasta kriminaliteta⁷⁶.

O uticaju industrijalizacije na pojavu kriminalnog ponašanja ne postoji jedinstveno gledište. Jedna grupa autora smatra da industrijalizacija predstavlja ozbiljan uzrok kriminaliteta, dok drugi navode da i u zemljama koje su ekonomski ravijene postoji kriminalitet, tako da se veza između kriminaliteta i industrijalizacije teško može dokazati. Takođe, postoje i oni koji smatraju da industrijalizacija nije uzrok kriminalnog ponašanja, već su to propratne pojave koje prate industrijalizaciju⁷⁷.

⁷⁴ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.284

⁷⁵ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu:127

⁷⁶ Mladenović-Kupčević, R. (1982), Kriminologija, Sarajevo.164

⁷⁷ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu:127-128

Uticaj industrijalizacije i urbanizacije na nasilje nad ženama, u nastavku, biće posmatran kroz uticaje koje ove pojave imaju na porodicu, i posredno na odnose u njoj, kao i način na koji pojedini članovi porodice mogu reagovati na ove pojave.

Sa industrijalizacijom dolazi i do urbanizacije, do preseljenja u velike gradove i prihvatanja urbanog načina života, koji se razlikuje od dotadašnjeg života i stavova. Ovakav način života negativno utiče na porodicu, slabe porodične veze između članova porodice. Posebno negativno ovaj proces utiče na omladinu, koja slobodno vreme neorganizovano provodi, teško se prilagođava novom načinu života. Urbanizacija takođe stvara i probleme adaptacije, sukobe kultura i vrednosti, nezaposlenosti, stambene i zdravstvene probleme⁷⁸.

Poseban vid migracija jeste preseljenje stanovništva u nova područja sa ciljem njihovog osvajanja, tzv.kolonizacija. Te nove krajeve naseljava stanovništvo različito po etničkom i nacionalnom sastavu, religioznoj pripadnosti, navikama, običajima, shvatanjima, moralnim vrednostima, tradiciji i drugim karakteristikama⁷⁹. Postoji određeni broj lica koja se ne mogu prilagoditi novim uslovima života, zbog čega kod njih može doći do pojave alkoholizma, prostitucije, kriminaliteta ili drugih društveno negativnih pojava.

Urbanizacija, iako nije uzrok ovih pojava, povećava ih zbog nedovoljno organizovane brige o porodici, što omogućava da se razni oblici devijacija lakše i brže razvijaju. Prihvatiti tvrdnju da je urbanizacija uzrok, značilo bi tvrditi da u seoskim sredinama nema društvenih devijacija i da su svi srećni. A to nije istina.

Industrijalizacija predstavlja neophodni uslov daljeg ekonomskog razvitka i napretka i stoga je ne možemo posmatrati kao negativnu društvenu pojavu, već kao „uslov emancipacije od zaostalosti i povećanje opšte kulture.“⁸⁰ Potrebno je da uporedo sa industrijalizacijom, dolazi do razvoja i ustanova socijalne zaštite, zdravstvenih, obrazovnih ustanova, ali i stvaranja mogućnosti efikasnog i korisnog provođenja slobodnog vremena.

Pored činjenice da industrijalizacija i urbanizacija sa sobom donose brojne pozitivne promene za društvo i stanje u njemu, njih prate i određene negativne posledice. I upravo te negativne posledice ovih promena mogu uticati na pojavu nasilja u porodici. Naime, porodične veze između članova slabe, dolazeći u novu sredinu, ljudi napuštaju „svoj sociokulturni ambijent sa specifičnim susedskim, prijateljskim, emocionalnim i drugim vezama“⁸¹, dolaze u novu sredinu i susreću se sa

⁷⁸ Bošković, M. (2012) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu.:88

⁷⁹ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.283

⁸⁰Mladenović-Kupčević, R. (1982), Kriminologija, Sarajevo.165

⁸¹ Ibid.164

novim načinom života, novom kulturom, običajima. U novoj sredini dolazi do raspadanja porodice, slabljenja veze između članova i gubljenja tradicionalnog, patrijarhalnog načina života. Najveći problem koji prati industrijalizaciju i urbanizaciju jeste problem adaptacije u novu sredinu. Ali pored ovog, javljaju se i drugi problemi kao što je nerešeno stambeno pitanje, loši zdravstveni uslovi, slabo materijalno stanje, nerešeni komunalni problemi. Muškarac koji smatra da je «dužan» da izdržava porodicu, suočava se pre svega sa finansijskim problemima, kada nije u mogućnosti da obezbedi sebi i članovima svoje porodice, zadovoljenje osnovnih životnih potreba.

Suočen sa ovim problemima, muškarac je isfrustriran, nemoćan da obezbedi egzistencijalne uslove porodici, i frustraciju ispoljava na članovima svoje porodice, najčešće na ženi.

Ista je situacija i sa urbanizacijom, koja sama po sebi, ne može biti smatrana uzrokom svih problema koji nastaju u jednoj porodici. Činjenica je da grad podrazumeva složenije odnose stanovništva, velike socijalne razlike, ali grad ne može biti patološka pojava ili «greh» kako neki autori ističu.⁸² Neprilagođenost na gradski način života može se javiti i u vidu ekonomske neprilagođenosti, nerešenog stambenog problema, otuđenosti od gradskog načina života, poremećaja u međusobnim odnosima članova porodice, emocionalne i psihičke traume, pojave neuroza.

Usled industrijalizacije i globalizacije dolazi do tzv. krize tradicionalne muškosti, kada muškarac više nije jedini „hranitelj“ porodice, a s druge strane sve je veće i prisustvo ženske radne snage, čemu pogoduje i tržište rada koje favorizuje tradicionalne „ženske“ kvalitete. U takvim slučajevima, muškarci pokušavaju da kroz konzumiranje alkohola, stereotipno (favorizovanje modela dominacije nad ženama) ponašanje prema ženama održe „tradiciju muškosti“⁸³.

Tejlor, navodeći društveno-strukturalne protivrečnosti ili krize globalnih društvenih promena, navodi krizu muškosti i „rodnog poretka“, ali i krizu porodice i roditeljstva⁸⁴.

Mnogi statistički podaci, po nekim autorima, pokazali su da sa razvojem industrijalizacije i urbanizacije raste i stopa kriminaliteta u dužem vremenskom periodu, ali i razne devijacije poput alkoholizma, narkomanije, prostitucije.⁸⁵

⁸² Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd: 257-258

⁸³ Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić B. (2008), Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala, Godišnjak, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, godina II, broj 2, 451

⁸⁴ Pored navedenih tu su još i krize zaposlenja; krize materijalnog siromaštva i društvenih nejednakosti; strah od „društvenog pada“ i strah od drugih; krize nacionalne države; krize društvene „isključenosti“ i „uključenosti“; krize u „kulturi“, *Ibid.*, str. 452

⁸⁵ Nikolić-Ristanović, V. i Konstantinović-Vilić, S. (2018) Kriminologija, Beograd, Prometej: 345

Na osnovu navedenog može se zaključiti da industrijalizacija i urbanizacija ne mogu biti smatrane neposrednim uzrokom nasilja nad ženama. Ove pojave pogađaju porodicu i odnose u njoj i to kroz slabljenje porodičnih veza, raspad patrijarhalne porodice, nerešene socijalne probleme poput zaposlenosti, stambenog pitanja, ali da li će do nasilja nad ženama doći nije neposredno odlučujuća industrijalizacija, kao ni urbanizacija, osim u kontekstu navedenih posledica koje prate ove pojave.

3.1.8. Društvena pokretljivost i nasilje nad ženama

Pokretljivost ili mobilnost podrazumeva promenu položaja i uloge unutar društva. Ona može biti geografska, profesionalna i društvena. Kada se govori o pokretljivosti, kao makrosocijalnom faktoru koji utiče na pojavu delinkventnog ponašanja, tu se, pre svega, misli na društvenu pokretljivost. Geografska, odnosno prostorna pokretljivost vezana je za profesionalne delinkvente koji koriste sredstva savremene tehnike, mehanizacije i saobraćaja za brže vršenje krivičnih dela, bežanje i skrivanje.

Za kriminologiju je značajnija društvena pokretljivost. Ona podrazumeva promenu društvenih položaja i uloga na vertikalnom i horizontalnom nivou, kao i migraciona kretanja usled ekonomske situacije, industrijalizacije, urbanizacije. Upravo su ova migraciona kretanja i njihov uticaj na kriminalna ponašanja od značaja za izučavanje etiologije kriminaliteta.

Migracije predstavljaju fizičko kretanje ljudi iz jednog područja u drugo, preko velikih udaljenosti i u velikim grupama. One se još definišu i kao „preseljenje većeg broja ljudi iz jednog socio-kulturnog ambijenta u drugi, sa jednog područja na drugo ili na relaciji selo-grad“⁸⁶.

Radi utvrđivanja veze između migracija i nasilja nad ženama, pre svega treba analizirati probleme koji prate migrante. J.Pečar razlikuje dve generacije migranata. Prvu čine oni koji su u drugu zemlju otišli u potrazi za boljim uslovima života, a tzv.drugu generaciju, čine oni koji su rođeni od roditelja koji su emigrirali, kao i oni koji su došli sa roditeljima kao vrlo mladi. I upravo se ova druga generacija, suočava sa problemima akulturacije, asimilacije i prilagođavanja. Pri tom on razlikuje dve vrste konflikta, spoljašnji i unutrašnji. Kao spoljašnji konflikti navodi se da su migranti pretežno iz nižih društvenih slojeva, da je njihov društveni položaj osetno niži u odnosu na domaće stanovništvo; ima pojava bezobzirnosti, nečovečnosti, krutosti, iskorišćavanja migranata koji imaju neadekvatne stambene i životne uslove; nasilje i kriminalitet migranata nad domaćim

⁸⁶Konstantinović-Vilić,S. Nikolić-Ristanović,V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej: 362

stanovništvom zaoštrava odnose; raste strah pred doseljenicima što stvara prepreke zbližavanju zbog čega dolazi do pojave ksenofobije, negativnog nacionalizma; nastaju migrantska geta, dolazi do rasnih i drugih sukoba, najrazličitijih pojava diskriminacije, razvijaju se negativni stereotipi i sl. Sve ovo stvara „nepoverenje, sumnjičavost, zavist, nasilje, rezervisanost i povlačenje“⁸⁷.

Unutrašnji konflikti proizilaze iz spoljašnjih. Zbog mogućeg neprijateljskog okruženja, migrant mora menjati svoje navike i običaje. Takođe, migranti imaju teškoće u prilagođavanju okolini, na svom radnom mestu, a mogu se susresti i sa jezičkim preprekama. Migranti su diskriminirani u zdravstvenoj zaštiti, pravnoj zaštiti, na radu, u školi i pate od tzv. „kulturnog isključenja“, imaju mnogo veće potrebe za socijalnom zaštitom, zaštitom porodice, brigom o deci, bračnim problemima, zaštitom starih lica.

Najčešći razlog zbog kojeg migranti napuštaju svoje domove i dolaze u gradove, jeste potreba za novcem, potraga za „boljim životom“, siromaštvo, teški uslovi života, koji ih primoravaju da napuste dom. Problem nastaje kada migranti dođu u grad i suoče se sa realnošću, koja je često, drugačija od njihovih očekivanja. U grad dolazi stanovništvo koje je ili neobrazovano ili sa srednjom stručnom spremom. Posao koji obavlja, daleko je od očekivanog i tu je prvo razočarenje sa kojim se susreću. U novoj sredini, oni moraju da se prilagode i gradskom načinu života, koji se razlikuje od njihovog dotadašnjeg načina života. Rodbinski odnosi, porodični odnosi, u velikoj meri slabe. Oni su izolovani od ostalih, među nepoznatima su, što može dovesti do ličnih problema, zbog kojih najviše trpi porodica.

Ukoliko se posmatra uticaj migracije na nasilje u porodici, može se doći do zaključka da je uticaj migracija najveći kroz uticaj na porodicu. Naime, porodica je daleko od srodnika i primorana je da uspostavlja nove socijalne odnose kako bi se prilagodila. Menjaju se i moralne norme (najčešće slabe), shvatanja o društvenim vrednostima. Migranti se u novoj zemlji, bez obzira na razlog zbog koga su došli, suočavaju sa određenim problemima. Svi ti problemi u većoj ili manjoj meri utiču na porodice i odnose između samih članova, a rezultat uticaja tih problema zavisi od već postojećih odnosa u samoj porodici i činjenice da li je u njoj prisutno nasilje ili neka druga socijalno-patološka pojava.

⁸⁷ Šeparović, Z. (1985) Viktimologija, studije o žrtvama. Zagreb: 130

U slučaju migracija, kidaju se veze tradicionalnog i patrijarhalnog i dolazi do pojave osećanja usamljenosti, izgubljenosti, zadržavanja starih navika, gubljenja rodbinskih, susedskih i prijateljskih veza. Njihov uticaj je posredan jer migracije prate određene pojave koje utiču na porodicu i odnose u njoj, ali da li će do nasilja doći zavisi i od drugih faktora.

S druge strane, migracije mogu delovati i kao faktor koji može doprineti trgovini ženama, što potvrđuju i istraživanja. Bežeći od siromaštva, loših uslova života, žene često i nesvesno postaju žrtve trgovine ljudima i to najčešće u cilju prostitucije⁸⁸.

U našoj zemlji prema jednom istraživanju utvrđeno je da je čak 65% migrantkinja prijavilo neki vid nasilja i da iako je čak 88% njih svesno da je nasilje zabranjeno, petina njih ne zna kome da se obrati za pomoć⁸⁹.

Kao i svi egzogeni faktori i migracije samo podstiču unutrašnje predispozicije koje postoje u nekoj ličnosti. Preseljenje u novu sredinu, potreba uspostavljanja socijalnih odnosa, nemogućnost preživljavanja, tj. obezbeđenja osnovnih egzistencijalnih sredstava, ali i struktura ličnosti muškarca mogu dovesti do kulminacije frustriranosti načinom života i eskaliranja te frustriranosti kroz nasilje u porodici. Međutim, to ne znači da treba isključiti delovanje drugih faktora i tvrditi da su migracije isključivi uzrok nasilničkog ponašanja.

⁸⁸ Nikolić-Ristanović, V. i Konstantinović-Vilić, S. (2018) Kriminologija, Beograd, Prometej: 214

⁸⁹ Više o tome: https://beta.rs/vesti/drustvo-migranti/91497-rodno-zasnovano-nasilje-nad-migrantima-i-dalje-veliki-problem_.

3.1.9. Ekonomske prilike kao uzrok nasilja nad ženama

Pod ekonomskim prilikama se, pored posedovanja osnovnih sredstava za život, podrazumevaju i činjenice da li su ljudi zaposleni, da li do sredstava za život dolaze svojim radom ili ne, na šta ih troše, kakav im značaj pridaju u odnosu na druge vrednosti, kakav im je životni standard, kako materijalne prilike utiču na njihovo društveno, ali i na kriminalno ponašanje⁹⁰.

Pod ekonomskim prilikama se podrazumevaju i nezaposlenost i loše stambene prilike. Ukoliko se posmatra odnos ekonomskih prilika i kriminaliteta, prema nekim autorima⁹¹ ovaj odnos je dvojak, i to materijalna dobra kao uslov čovekove egzistencije i materijalne potrebe koje deluju u određenim situacijama kao neposredan pokretač čoveka na prestupničko ponašanje. Postoje autori koji negiraju bilo kakav uticaj ekonomskih prilika na kriminalitet i oni koji ekonomske prilike navode kao jedan od neposrednih uzroka kriminaliteta⁹².

Pitanju uticaja ekonomskih prilika na pojavu kriminalnog ponašanja, može se pristupiti dvojako. Marksistička teorija polazi od klasnih razlika u kojima vidi uzrok zločina i smatra da će sa nestankom klasnih razlika i zločin nestati sam od sebe. Klasična sociološka škola, međutim, ističe da zbog nužde i siromaštva dolazi do pojave kriminalnog ponašanja, tako da će poboljšanjem materijalnih uslova doći do smanjenja kriminaliteta⁹³.

Siromaštvo se definiše kao „stanje odsustva potrebnih ekonomskih, socijalnih i kulturnih uslova za zadovoljavanje osnovnih bioloških i drugih ljudskih potreba, odnosno egzistencijalnih uslova života“⁹⁴ Samo siromaštvo ne može se navesti kao osnovni uzrok kriminalnog ponašanja, ali ono deluje na samu porodicu i odnose u njoj. Članovi porodice, nezadovoljni svojim finansijskim stanjem, bes i nezadovoljstvo ispoljavaju prema ostalim članovima, najčešće onima koji su slabiji od njih, dovode do stvaranja napete situacije u porodici jer je ugrožena materijalna sigurnost porodice. Na taj način, siromaštvo, kao pokazatelj ekonomske (ne)stabilnosti društva, pored toga što ugrožava egzistenciju porodice, dovodi do stvaranja niza socijalnih problema u porodici i stvaranja pogodnih uslova za pojavu nekih oblika kriminaliteta. Direktno se siromaštvo povezuje sa imovinskim kriminalitetom, ali posredno, siromaštvo sa sobom povlači niz negativnih posledica kako za pojedinca, tako i za članove njegove porodice.

⁹⁰ Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu: 17

⁹¹ *Ibid.*, str.174-175

⁹² Mladenović-Kupčević, R. (1982), Kriminologija, Sarajevo.167

⁹³ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu.:121

⁹⁴ Bošković, M. (2012) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu.:86

Veza između nezaposlenosti i kriminaliteta svakako postoji. Prema brojnim istraživanjima koja su vršena⁹⁵ utvrđeno je da među osuđenim licima postoji veliki procenat onih koji nisu bili zaposleni u vreme izvršenja krivičnih dela, kao i da su maloletnici bez zanimanja česti među teškim prestupnicima. Na osnovu svih istraživanja izvodi se zaključak da je „procenat nezaposlenih među delinkventima neuporedivo veći u svim zemljama od odgovarajućeg procenta nezaposlenih među nedelinkventima“.⁹⁶

Pored nezaposlenosti na kriminalno ponašanje utiče i intenzitet menjanja zaposlenja. Naime, prema jednom istraživanju⁹⁷ utvrđeno je da ukoliko je veća stabilnost na radu, ponašanje je saglasnije sa normama, dok odsustvo radnih navika opominje na opreznost u pogledu poštovanja normi. Prema M.Milutinoviću stabilnost na radu jeste značajan faktor normalnog ponašanja, ali isto tako i nestabilnost može biti značajan faktor delinkventnog ponašanja, tako da se ovde pre radi o licima koja su formirana u pravcu devijantnog ponašanja, pa se ne odnose pravilno ni prema svom radu. To bi značilo da često menjanje zaposlenja, kao i odsustvo radnih navika može biti signal devijantnog ponašanja.

Iako se skoro uvek kod analize izvršenih dela, postavlja pitanje materijalnih prilika, istraživanja su pokazala da „kriminalitet ne proizilazi uvek iz slabijeg ekonomskog statusa pojedinca, odnosno da vršenje krivičnih dela nije isključivi monopol nižih slojeva“⁹⁸. Tako, Bonger razlikuje „kradljivce iz bede“ i „kradljivce iz pohlepe“, dok je Saterlend (Sutherland), baveći se izučavanjem kriminaliteta bogatijih slojeva, označio ove izvršioce kao „kriminalce belog okovratnika“.⁹⁹

Ne može se negirati bilo kakav uticaj siromaštva na pojavu kriminalnog ponašanja, kao što se ne može isticati njegov odlučujući značaj na pojavu kriminalnih aktivnosti. U literaturi se ističe da „teški materijalni uslovi predstavljaju čak najmoćniji kriminogeni faktor, najjaču silu delinkvencije“¹⁰⁰. Siromaštvo na porodicu deluje tako što izaziva zabrinutost njenih članova, demoralizaciju, porodice postaju nestabilne, nesposobne da obavljaju vaspitnu funkciju, kao jednu od najznačajnijih funkcija koja im je data.

⁹⁵ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.293

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Mladenović-Kupčević, R. (1982), Kriminologija, Sarajevo.167

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.287

Tridesetih godina dvadesetog veka pojavili su se pisci koji su na osnovu svojih istraživanja (Ferguson, Rose, Bagot, Trenaman, Mannheim, Wilkins, Gibbs, Healy, Bronner, Sullenger) stvorili „socijalnu grupu-problem“ koju čine alkoholičari, kriminalci, nezaposlena lica, osiromašene udovice, napuštene žene, fizički deficijentna lica¹⁰¹. U grupu „nenormalnih lica“ ulazili su i svi oni koji na legitiman način nisu bili u stanju da izdržavaju svoju porodicu, čime je siromaštvo isticano kao jedan od bitnijih kriminogenih faktora. Ova shvatanja izložena su brojnim kritikama, ali najvažnija je da su proučavani slučajevi bez uzimanja u obzir privilegovanih grupa i dela koja one čine, jer najčešće nisu izloženi krivičnom gonjenju. Istraživanja koja su vršena odnosila su se na kriminalitet siromašnijeg sloja stanovništva, a ne i pripadnika viših klasa u kojima takođe ima kriminalnih aktivnosti. Burt ističe da „većina u nuždi ne postaju delinkventi“, tako da se ne može suditi o stepenu javljanja siromaštva kao neposrednog faktora na osnovu pripradnosti delinkvenata siromašnim porodicama¹⁰².

Postoji grupa autora koja negira uticaj siromaštva na pojavu kriminaliteta, ili mu daje zanemarljiv značaj, jer navodi da je imovinski kriminalitet i u razvijenim zemljama u porastu, bez obzira na to što je u njima životni standrad veći.

Kriminalno ponašanje nije karakteristika samo siromašnih slojeva stanovništva. Međutim, oblici kriminalnih aktivnosti se razlikuju, jer kod bogatijih slojeva stanovništva preovlađuju krivična dela korupcije, pronevere i organizovanog kriminaliteta. Iako se siromaštvo ističe kao faktor koji može dovesti do pojave kriminalnih aktivnosti, u literaturi se navodi interesantna odbrana advokata dvojice bogatih mladića koji su iz obesti ubili svog školskog druga, u kojoj advokat traži od suda da na bogatstvo gleda kao na nesreću, isto kao i na siromaštvo, ističući da „suviše mnogo i suviše velikih mogućnosti, suviše prednosti, koje se pružaju detetu mogu da budu nesreća“¹⁰³.

Bogatstvo utiče i na porodicu, koja se i pored nepostojanja problema vezanih za egzistenciju suočava sa problemima koji mogu dovesti do pojave kriminalnog ponašanja. Kriminalitet koji vrše ovi slojevi stanovništva u literaturi se naziva „kriminalitet blagostanja“ i zapravo opovrgavaju tvrdnju da su krađe, prevare i druga slična dela uzrokovana siromaštvom.

Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije utvrđeno je da je stopa ubistva značajno viša u onim zemljama u kojima je jaz između bogatih i siromašnih veći i gde su izraženije ekonomske i socijalne nejednakosti¹⁰⁴.

¹⁰¹ *Ibid.*, str.289

¹⁰² *Ibid.*, str.290

¹⁰³ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu:123

¹⁰⁴ Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić B. (2008), Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala, Godišnjak, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, godina II, broj 2: 451

Usled nepovoljnih materijalnih prilika, ljudi nisu u stanju da se osposobe za društvene zahteve koji im se postavljaju u životu, ostaju nekvalifikovani za rad i kao takvi slabo plaćeni za posao koji obavljaju. Zbog niske zarade, nisu u mogućnosti da zadovolje osnovne životne potrebe. Takođe, obrazovanje ostaje na niskom nivou, razvijaju se primitivne osobine, predrasude, besposličenje, odavanje alkoholu. Zbog nemogućnosti da zadovolji osnovne potrebe, javlja se depresija, porodični život postaje teret, što naravno negativno utiče na odnose u porodici. Takva porodica se teško suočava sa problemima koji im se dešavaju i teško ih rešava. Među njima postoji neslaganje, netrpeljivost i u najtežim slučajevima dolazi do raspadanja porodice.

Nezaposlenost, kao jedna od negativnih društvenih pojava, utiče na ekonomski položaj porodice. Tačnije, ona pogoršava ekonomsku situaciju porodice, dovodi do opadanja kupovne moći, ali ima i niz drugih negativnih pojava koje je prate. Pogoršava odnose između članova porodice stvarajući neprijatnu i često nepodnošljivu psihičku situaciju. Porodica gubi jednu od svojih važnijih funkcija, vaspitnu, što dovodi do lošeg vaspitanja dece. Sam nezaposleni član može zapasti u depresiju, apatiju, razočaranje, odati se alkoholizmu ili drugom poroku. Zato se u literaturi kaže da je „besposličarenje majka svih poroka“¹⁰⁵. Svest o sopstvenoj ličnosti jedan je od razloga koji podstiče žene na zapošljavanje, a u cilju postizanja, ekonomske nezavisnosti, ali i radi samoostvarenja¹⁰⁶.

Pored neposrednog dejstva ekonomskih prilika na vršenje imovinskog kriminaliteta, ekonomske prilike mogu delovati i posredno. Naime, usled loše materijalne situacije može doći do poremećaja u porodičnim odnosima, do pojave psihičkih kriza, alkoholizma, što razara porodicu i narušava dotad skladne porodične odnose. Tako da materijalne prilike, pored neposrednog, mogu imati i posredno dejstvo na pojavu kriminalnog ponašanja, što je u slučaju nasilja nad ženama značajno jer utiče na porodicu, odnose u njoj i može dovesti i do nasilja i izvršenja krivičnih dela protiv života i tela. Takođe, siromaštvo dovodi do neobrazovanja, nekvalifikovanosti, niskih prihoda, što utiče na materijalno stanje porodice, nedovoljnu kulturu i pojavu alkoholizma¹⁰⁷.

Usled svih tih problema, porodica nije u stanju da vrši svoju osnovnu, vaspitnu funkciju, dolazi do „gubljenja mentalne ravnoteže, atrofije njihove moralne snage i osećanja, stavljajući ih najzad pod neotklonjivi udar raznih delinkventnih iskušenja“¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.293

¹⁰⁶ Ibid. 62

¹⁰⁷ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu.:122

¹⁰⁸ Ibid., str.122-123

Danas, polovina stanovništva živi u siromaštvu, a trećina u bedi¹⁰⁹. U takvim uslovima ljudi se osećaju poniženo, odbačeno, a direktno nasilje se određuje kao „reaktivno, izazvano strukturalnim nasiljem¹¹⁰ posredstvom stresa i frustracija: porodično nasilje je proizvod tog procesa, budući da je porodica mesto gde se „pražnjenje“ može obaviti bez punitivnih sankcija koje inače prete ukoliko se ono vrši u drugim socijalnim situacijama“¹¹¹. Nasilje je najčešće upereno prema supružnicima, deci, prijateljima, a posledica je određenih emocionalnih stanja koje siromaštvo proizvodi. Međutim, prema drugim autorima, u slučajevima relativnog siromaštva, veće su šanse da dođe do nasilja, nego u slučaju apsolutnog siromaštva.

Kada govorimo o siromaštvu, postoji tzv. kultura siromaštva koju između ostalog odlikuje i veličanje muške superiornosti, učestali porodični konflikti, patrijarhalizacija porodice i bežanje od problema (česo ka alkoholu) posebno kod muškaraca¹¹².

Ekonomske prilike ne mogu biti navedene kao neposredan uzrok pojave nasilničkog ponašanja prema ženama. Međutim, posledice loših ekonomskih prilika mogu uticati na nizak nivo obrazovanja, pojavu alkoholizma, različitih psihičkih problema, što prema brojnim istraživanjima predstavlja jednu od karakteristika ličnosti većine nasilnika. S druge strane ne mora u svim siromašnim porodicama da dođe do pojave nasilja, kao što i ne znači da u bogatim porodicama nasilja nema. Tako da siromaštvo, možda u kombinaciji sa drugim faktorima može dovesti do pojave nasilničkog ponašanja, ali nikako ne može biti navedeno kao isključivi uzrok nasilja nad ženama, što govori u prilog potrebi multidisciplinarnog izučavanja nasilja nad ženama.

Smatra se da se apsolutno siromaštvo (koje podrazumeva nedostatak sredstava za život) može navesti kao uzrok nasilja u porodici, a da relativno siromaštvo (kada se zadovoljavaju samo osnovne životne potrebe) deluje na taj način što podstiče frustracije koje mogu dovesti do nasilnog ponašanja. Ukoliko se tome dodaju i loši uslovi života, visok nivo potrošnje, nizak obrazovni status, manjak poslova i mogućnosti za poboljšanje životnog standarda, sve to može predstavljati preduslov za pojavu nasilničkog ponašanja u porodici¹¹³.

¹⁰⁹ Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić B. (2008), Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala, Godišnjak, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, godina II, broj 2: 448

¹¹⁰ Strukturalno nasilje se definiše kao svako ugrožavanje ljudskih potencijala ekonomskom ili političkom strukturom. *Videti*: Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić B. (2008), Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala, Godišnjak, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, godina II, broj 2: 448

¹¹¹ Ibid. str. 448-449

¹¹² Ibid. str. 456

¹¹³ Andrew R. Morrison, María Loreto Biehl, (1999) Too Close to Home: Domestic Violence in the Americas, Inter- American Development bank: 37.

Prema jednom istraživanju o uticaju siromaštva na nasilje u porodici¹¹⁴ utvrđeno je da žene koje žive u siromašnijim porodicama imaju veće šanse da postanu žrtve fizičkog nasilja. Takođe, njihov kontakt sa prijateljima i rodbinom može uticati na nasilno ponašanje muškarca, jer se sa problemima koji postoje u porodici upoznaju i druga lica, što može izazvati bes kod muškaraca. Kod seksualnog nasilja dobijeni rezultati pokazali su da stariji muškarci ređe vrše ovaj vid nasilja, kao i da trudnoća žene smanjuje šanse za ovaj vid nasilja. Zaključak istraživanja je da siromaštvo povećava sukobe između partnera, kao i verovatnoću da će doći do nasilja. Takođe, utvrđeno je da se zaposleni muškarci češće javljaju kao nasilnici, a kao razlog tome se navodi činjenica da nezaposleni muškarci „zavise“ od žene i njenih prihoda, zbog čega ne vrše nasilje prema ženama.

Na osnovu istraživanja sprovedenih u Italiji, Belgiji i Holandiji utvrđeno je da „ekonomske i društvene marginalizacije žena predstavljaju najčešće uzroke trgovine ženama“. Tako je u Italiji 92,40% žena živelo u zemlji porekla sa porodicom, 68,75% imalo je poslovno iskustvo, a 58,75% je živelo na ivici siromaštva. Osnovni razlozi za prihvatanje ponude za odlazak u drugu zemlju su posao u 35% slučajeva, novac za osnovne potrebe 30% i novac za porodicu 23% slučajeva.

Prema istraživanjima sprovedenim u Srbiji analizom dostupnih podataka utvrđeno je da je veliki procenat nezaposlenosti ili ljudi koji su izgubili posao iz čega se može zaključiti da je gubitak posla jedan od faktora koji utiče na povećanje obima nasilja, budući da se pogoršava ekonomska situacija u porodici.

Siromaštvo, koje je jedna od posledica nezaposlenosti žene, može dovesti do novih problema, kao što su nemogućnost obezbeđenja deci (ženskoj) odgovarajućeg obrazovanja, nemogućnost napuštanja nasilnika. I možda ta ekonomska zavisnost žene od nasilnika predstavlja jednu od značajnijih posledica siromaštva, posmatrano u kontekstu nasilja nad ženama.

¹¹⁴ 74 Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.292

3.1.10. Nasilje nad ženama kroz prizmu religije

U osnovi religije, pored verovanja, jeste i postojanje stavova prema određenim vrednostima u društvu. Svaka religija ima određeni stav o porodici, životu, zdravlju i drugim društvenim vrednostima. Koliki je značaj religije, može se videti i iz činjenice da je ona sve do 16. veka bila „kraljica nauke“, a filozofija „sluškinja teologije“. Ukoliko se samo prisetimo primera spaljivanja veštica, tj. dokazivanja da se ne bave veštičarenjem (koje nije imalo veze sa zakonom, već se zasnivalo na praznoverju), jasno je koliki je bio uticaj religije na živote ljudi. Religija se pojavljivala u vreme kada čovek nije mogao da neke pojave u društvu objasni. Međutim, danas, kada se prosvećenost povećava, religioznost se smanjuje¹¹⁵.

O odnosu religije i kriminaliteta, u literaturi ne postoji jedinstveno stanovište. Prema prvom shvatanju¹¹⁶, čiji je zastupnik bio Garofalo, usled postojanja moralnih normi koje crkva propagira, pozivanja na pridržavanje društvenih vrednosti i postojanje tzv. „zapovesti“, crkva deluje antikriminalno i preventivno. Religija ima zadatak da formira građane tako da žive po najvećim moralnim vrednostima i zakonima. Zbog toga se pojava kriminaliteta objašnjava neuspehom crkve „da vaspita građane da „žive u ljubavi i dobrim odnosima sa svojim bližnjima“¹¹⁸. Prema Bogneru, koji je zastupao drugo gledište, crkva ni na koji način ne utiče na pojavu kriminalnog ponašanja, tj. među njima ne postoji nikakva veza, jer „verovanje ili neverovanje predstavlja stvar koja je potpuno lišena svakog interesa sa stanovišta delinkvencije“¹¹⁷. Treće shvatanje ističe da se religija javlja kao kriminogeni faktor, u ekstremnijim slučajevima, poput sujeverja ili verskog fanatizma.

O odnosu ove dve pojave ne postoji dovoljan broj istraživanja, da bi se moglo sa stopostotnom sigurnošću tvriti da religija deluje kriminogeno. Ali, prema istraživanju sprovedenom u Nemačkoj utvrđeno je da je kriminalitet najviše zastupljen među pripadnicima katoličke vere, zatim protestantima i Jevrejima. Međutim, prema ovom istraživanju, najveći broj katolika živeo je u najsiriromašnijim uslovima, zbog čega treba imati u vidu i uticaj ekonomskih i drugih socijalnih teškoća¹¹⁸.

¹¹⁵ Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu.204

¹¹⁶ Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej: 378

¹¹⁷ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.309

¹¹⁸ *Ibid.*, str.310

Prema istraživanjima sprovedenim u Engleskoj i Americi utvrđeno je da sa opadanjem religioznosti dolazi do pojave kriminaliteta. Nedostatak ovih istraživanja je što su kao jedini kriterijum za proveru ove teze imala statističke analize i poređenje delinkventnih i nedelinkventnih grupa, koje su podeljene prema stepenima pohađanja crkve i crkvenih horova¹¹⁹.

U našoj zemlji sprovedeno je istraživanje ubistava i tom prilikom utvrđeno da u ispitivanom periodu, nijedno od tih krivičnih dela nije izvršeno iz verskih razloga¹²⁰.

Prilikom odgovora na pitanje odnosa religije i kriminaliteta, postoji nekoliko činjenica koje treba uzeti u obzir i to uloga religije u datim istorijskim uslovima života, karakter određenog društva, mesto i uloga crkve i religije u strukturi društva i stav crkve i religije u odnosu na društvo i njegove vrednosti¹²¹. Religija ima pozitivan uticaj na antikriminalno ponašanje. U kojoj će meri delovati pozitivno, zavisi i od sredine iz koje osoba dolazi, tj. kakav je odnos okruženja prema religiji i koliki je značaj mesta koje ona zauzima u životima ljudi.

Isti je slučaj i sa negativnim delovanjem religije. O negativnom dejstvu, govori se u slučajevima verskog fanatizma i postojanja sekta.

Fanatizam, ne mora uvek biti vezan za religiju i uglavnom znači posvećenost nekim vrednostima. Ta posvećenost, kod verskog fanatizma, obično se negativno ispoljava.

„Fanatizam je emocija koju obeležava zanesenost, zaslepljenost, intenzivna posvećenost nekim vrednostima, uz spremnost za njihovu bezuslovnu odbranu ili na širenju tih vrednosti ili ideja kako na osobe, grupe ili institucije. Fanatizam skoro uvek uključuje spremnost i na lične žrtve, ali u izvesnim ekstremnim uslovima, spremnost na pojedinačno i masovno žrtvovanje drugih, posebno kada je u pitanju neka ideologija, vođenje ratova, verski i ideološki ekstremizam.“¹²²

Fanatizam negativno deluje jer podstiče masovne sukobe između pripadnika različitih religija, o čemu svedoče primeri iz istorije. Mnoga krivična dela vršena su pod uticajem fanatizma i tako su i opravdavana. Crkva je takođe imala značajnu ulogu u širenju rasne i verske mržnje i time dovodila do izvršenja najtežih krivičnih dela.

Jedan od slučajeva negativnog delovanja religije su i verske sektae, kao neformalne, zatvorene grupe, sa svojim pravilima, odvojene od zvanične crkve. Osnovne karakteristike sektae su izolacija pripadnika, kontrola svih informacija i odnosa u članstvu, korišćenje novca kao sredstva manipulacije ljudskim sudbinama¹²³.

¹¹⁹ *Ibid.*, str.309

¹²⁰ Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu.205

¹²¹ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.310

¹²² Vidanović, I. (2006) Rečnik socijalnog rada, Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije: Asocijacija centara za socijalni rad Srbije

¹²³ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu.:108

One imaju svoja pravila koja članovi moraju poštovati, često je prisutno nasilje, a od članova se zahteva apsolutna lojalnost. Takođe je karakterišu i mržnja, netolerancija i netrpeljivost prema drugima, dok su kod organizatora sekti uočene psihopatske crte ličnosti.¹²⁴

Oni koji ne veruju u sektu i njena pravila predstavljaju rizičnu grupu na koju se gleda sa podozrenjem, neodobravanjem i agresivnošću. U hrišćanstvu postoje ekstremističke sekte koje propagiraju i odobravaju nasilje nad ženama koje se odlučuju na abortus, dok avganistanski talibani javno kamenuju žene, a hindu fanatici udovice spaljuju na lomačama leševa svojih muževa¹²⁵.

U hrišćanskoj religiji, nauci, književnosti se dosta govori o neravnopravnosti žene. U religiji se navodi deo o mukama koje Bog zadaje ženi, a veruje se i da je žena (Eva, a samim tim i ostali ženski potomci) kriva zato što je muškarac progнан iz raja. I zato se u Bibliji kaže „A ženi (Gospod) reče: tebi ću mnogo muke zadati kad zatrudniš, s mukama ćeš djecu rađati, i volja će tvoja stajati pod vlašću muža tvojega, i on će ti biti gospodar“¹²⁶.

Prema jednom istraživanju, o povezanosti religije i nasilja nad ženama iz 1989. godine koje je sprovela hrišćanska reformistička crkva u Severnoj Americi utvrđeno je da je 28% pripadnica verske zajednice bilo žrtva nasilja više od jednom. Prema drugom istraživanju iz 1996. godine koje su sproveli Bartkovski i Anderson (nije pronađena povezanost između pripadnosti konzervativističkoj crkvi i sklonosti nasilju. Slično je i istraživanje iz 1992. godine kada je utvrđeno da konzervativni hrišćani u Kanadi nisu nasiljniji u odnosu na pripadnike drugih vera.

Religija, svojim stavovima nije doprinela boljem položaju žena u društvu. Ženu ne posmatra kao jednaku muškarcu, a na neki način svojim stavovima o muškarcu kao «gospodaru» žene, opravdava nasilje. Međutim, zahvaljujući ekonomskim promenama, ali i zapadnoj kulturi, uticaj religije se smanjuje i položaj žene poboljšava. Svaka religija ima svoja shvatanja o položaju žene, kako u društvu, tako i u porodici. I upravo ta shvatanja su određivala i odnos prema muškaraca prema ženi.

Nijedna od tri najrasprostranjenije monoteističke religije (judaizam, hrišćanstvo, islam) na ženu ne gleda kao na jednaku muškarcu, već podređenu. Tako, na primer u judaizmu se muškarac svakog jutra moli i zahvaljuje Bogu što ga nije stvorio kao ženu, dok se žena zahvaljuje Bogu što je načinio po svojoj volji. Pravo na razvod pripada samo suprugu i to uručivanjem pisma oteranoj supruzi. Takođe, žene ne smeju da izučavaju Toru, niti imaju pravo izbora na administrativne i sudske funkcije¹²⁷.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Mojs. 3, 16.

¹²⁷ Zaharijević, A. (2000) Neko je rekao feminizam, Artprint, Novi Sad: 123

Islam, smatra da je žensko telo uvek u vlasti muškarca i da uvek treba biti dostupno njegovoj potrebi. Muškarac može imati više žena, ali zato žena može imati samo jednog seksualnog partnera, svog supruga. Kada je nasilje u pitanju, islam dozvoljava udaranje žene u „vaspitne svrhe“, ali „tako da na njenom telu ne ostanu tragovi: modrice, rane, lomovi“¹²⁸.

Sve ove religije, svojom tzv patrijarhalnom ideologijom vrše presudan uticaj i na konstruisanje rodnog identiteta, na položaj žene u društvu, njeno pravo na rađanje, na slobodan izbor partnera, na izborno pravo i uopšte na sve sfere privatnog i javnog života. I upravo iz tog razloga, dok god religija posmatra ženu kao drugi, slabiji pol, kroz reproduktivnu funkciju (kao njen najveći doprinos društvu), teško da je moguće uspostavljanje rodne jednakosti u jednom društvu, jer koliko god negirali uticaj religije, on svakako postoji i deluje, iako ne svuda u istoj meri. Ne treba zanemariti, ni zaboraviti da je u našoj zemlji kao izborni predmet uvedena veronauka, a ukoliko uzmemo u obzir stav religije prema ženi, teško da je ovakvim potezom napravljen korak napred ka jednakosti i ravnopravnosti.

Danas uticaj religije nije jak kao nekada, što je možda i posledica raspadanja patrijarhalne porodice. Naime, patrijarhalna porodica, porodica u kojoj je muškarac imao „vlast“ nad ženom odgovarala je hrišćanstvu i njegovom tumačenju uloge žene u društvu (da bude ponizna, poslušna, da je muškarac njen gospodar). U takvom slučaju je i nasilje bilo opravdano, ako je za cilj imalo poslušnost žene i njeno „vaspitanje“. Najveći uticaj religije na opravdanje nasilja nad ženama je u podržavanju patrijarhalne porodice, koja muškarcu dozvoljava mnoga ponašanja prema ženi, pa i nasilničko ponašanje. Jer porodica je privatna stvar, i muškarac je taj koji određuje kako će se njeni članovi ponašati, na ženi je da bude poslušna, a u slučaju da ona to nije, dozvoljava se njeno „prevaspitanje“ fizičkim nasiljem.

U sredinama koje su još uvek pod jakim uticajem religije položaj žene se teško menja na bolje, vezane su strogim patrijarhalnim stavovima i religijskim zapovestima koje pokušavaju da se održe uprkos svemu. Na taj način religija sa svojim stavovima predstavlja veliku kočnicu procesu emancipacije žene, posebno propagirajući standarde o postojanju „dobre“ i kažnjavanju „loše“ žene.

¹²⁸ Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu.232

3.1.11. Susedstvo i nasilje nad ženama

Svakoga dana susrećemo se sa stvarnim nasiljem i fikcijama nasilja protiv žena na vestima, TV emisijama i filmovima, u reklamama, u našim domovima i na radnim mestima. Nasilje je postalo činjenica naših života Najopštije gledajući, nasilje protiv žena je svaki nasrtaj na ženinu ličnost, psihički ili fizički integritet ili slobodu kretanja, i uključuje sve načine na koje naše društvo daje primedbe i vrši pritisak na žene. Tokom protekle dekade, aktivistkinje su dale bližu, jasniju, definiciju s ciljem da se bolje organizuju u suprotstavljanju različitim formama muškog nasilja uperenog protiv žena. One su identifikovale najmanje trideset specifičnih formi nasilja protiv žena, rangirajući ih od zloupotrebe sterilizacije do zloupotrebe prepisivanja lekova, pornografije, nasilja nad ženama u zatvoru, od samomržnje do ekonomske i klasne opresije. Na ponašanje ljudi, formiranje stavova prema raznim društvenim pojavama, određeni uticaj ima i susedstvo i različite neformalne grupe koje se formiraju. Ove neformalne grupe se u kriminološkoj literaturi navode kao činioci koji značajno utiču na ponašanje ličnosti. Uticaj se ostvaruje na neki od sledećih načina: delovanjem na izvore informacija, zbog čega se favorizuju informacije koje su u skladu sa shvatanjima grupe, a uklanjaju one koje to nisu; pružanjem socijalne podrške naglašavaju se vrednosti za koje se grupa zalaže, dok se oni koji odstupaju od njihovih normi, kažnjavaju; uniformisanost je još jedan način na koji se deluje na članove grupe, i to kroz uniformisanje psihičkih funkcija, kako bi svi isto mislili i isto se ponašali¹²⁹.

Ove grupe pokušavaju na sve načine da pridobiju nove članove. Njihovo delovanje u literaturi se naziva terminom „kriminalna infekcija“ i ogleda se u ponašanju, idealiziranju sveta kriminalaca, proklamovanju nepoštovanja društvenih pravila, normi ponašanja i zakona, isticanju kao najveće vrednosti lako sticanje zarade, ignorisanju društvenih obaveza¹³⁰. Na ovaj način oni deluju destruktivno na okolinu, stvaraju i održavaju prezriv odnos prema čovekovom dostojanstvu i često pozivaju na nepoštovanje zakona¹³¹.

Veći rizik da dođe do pojave kriminalnog ponašanja, postoji u porodicama u kojima se nalaze pojedinci koji su već vršili krivična dela, jer se stvaraju povoljni uslovi i mogućnosti da se proširi krug porodičnih prestupnika¹³².

¹²⁹ Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej: 377

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.319

¹³² Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej: 377

Uticao susedstva je veliki kod maloletničkih bandi. Tako je jednim istraživanjem¹³³ utvrđeno da je susedstvo najvažniji faktor okupljanja članova bandi i njihovog udruživanja, jer potiču iz istog dela grada. U onim delovima grada u kojima preovlađuje doseljeno stanovništvo heterogene strukture po zanimanju, obrazovanju, školskoj spremi, materijalno-ekonomskom statusu, naročito se ispoljava negativan uticao susedstva. U ovim delovima grada prisutne su različite društveno devijantne pojave poput prostitucije, alkoholizma, narkomanije, kocke i sl.

Negativan uticao susedstva se javlja i kod klasičnih oblika kriminaliteta, kao što su ubistva, krađe, silovanje, razbojništvo i slična krivična dela. Ali, isto tako, negativno utiču i na pojavu asocijalnih oblika ponašanja, kao što su siledžizstvo i huliganstvo.

Učestalost kontakta, uzajamno pomaganje među susedima, takođe se mogu posmatrati u odnosu na nasilje u porodici. Naime, kao što država dugo nije intervenisala u slučaju nasilja u porodici, već je to počela u novije vreme, i to onda kada je shvatila da nasilje nad ženom predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava, na sličan način moguće je posmatrati i uticao susedstva. Često se dešava da su susedi svesni da se u nekoj porodici događa nasilje, ali tim povodom oni ništa ne preduzimaju. Jednostavno ne žele „da se mešaju“ u tuđe živote, ali to njihovo „nemešanje“ može ponekad dovesti do teških zločina i možda bi da je sused prijavio da njegov komšija maltretira ženu, bio sprečen neki teži zločin. Ovo je možda na veoma dobar način prikazano u knjizi „Nasleđe Pjera Burdijea: pouke i nadahnuća“¹³⁴ prilikom analize ponašanja glavne glumice u filmu *Nepoznati kod*. Naime, glavna glumica svakog dana sluša krike iz susednog stana u kome se događa zlostavljanje ali ništa ne preduzima, ona stišava televizor, razmišlja šta da uradi, ali na kraju ne preduzima ništa. Preovladava njena naučena uloga da se ne meša u tuđe živote, pa čak i po cenu života, što se na kraju i dešava.

To je samo jedan od primera (možda ne iz života, ali svakako ne možemo reći da ih nema u realnom životu) i jedan od razloga zašto treba podići svest ljudi o nedozvoljenosti nasilja i ohrabriti ih da prijave nasilje svaki put kada o tome imaju neko saznanje.

Uticao susedstva na nasilje nad ženama je direktan i značajan i kod dela silovanja, i to grupnih silovanja od strane članova bandi ili silovanja kao načina inicijacije za prijem u određenu bandu. Kod ostalih oblika nasilja nad ženama, uticao susedstva nije značajan u tolikoj meri. Može se posmatrati i kao jedan vid neformalne društvene kontrole kada usvaja stavove o mestu žene u

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Nemanjić, M. (2006) *Nasleđe Pjera Burdijea*, IFDT: 258

patrijarhalnom društvu i njenom podređenom položaju. Tako, na primer, Dejvis (Davis) navodi da žene kao seksualni objekti „označavaju spoljne granice muškog sveta, dok kao supruge, majke, ćerke ili ljubavnice zauzimaju centralno mesto“ čime se zapravo i određuje struktura kriminaliteta, krug lica koja su žrtve, način izvršenja, motivi¹³⁵.

U literaturi postoji veliki broj istraživanja uticaja susedstva na formiranje delinkventne ličnosti, što znači da su istraživanja uglavnom vršena u odnosu na maloletnike. Ova istraživanja pokazala su da je uticaj susedstva na ponašanje ličnosti, formiranje stavova veoma veliki¹³⁶. Takođe, u oblastima u kojima postoji negativno delovanje susedstva - prostitucija, alkoholizam i drugi oblici devijantnih ponašanja su uobičajena pojava. Često se kao učinioci, ali i oni koji vrbuju žrtvu trgovine ljudima pojavljuju osobe koje žrtva poznaje, poput suseda, prijatelja, ali i ljudi bliskih žrtvi. Svaka forma nasilja predstavlja pretnju fizičkim i psihičkim nasrtajem i limitira naše sposobnosti da načinimo izbor koji se tiče naših života. Seksualno nasilje je posebno podmuklo zato što su seksualni akti obično i opravdano izvor zadovoljstva i komunikacije. Često je nejasno da li je seksualno nasilje učinjeno iz seksualne želje ili iz nasilnih namera ili da li su te motivacije uopšte razdvojive, zato što je i samo nasilje erotizovano u ovoj kulturi.

3.1.12. Porodica kao faktor nasilja nad ženama

Prema Holistu (Holtystu), porodica predstavlja malu grupu i „učestvovanje u malim grupama igra osnovnu ulogu u prosecu formiranja ličnosti“¹³⁷. Može se reći da posmatrajući kriminalitet kao neprilagođenost društvu koja se javlja u procesu socijalizacije ličnosti, onda kriminalitet nastaje pod uticajem socijalnog okruženja u kome važno mesto zauzima porodica.

Porodica je „najstariji oblik socijalne zajednice, zasnovan na bioseksualnim, reproduktivnim, ekonomskim i socio-zaštitnim funkcijama. Po svom sadržaju ona je univerzalna i tipična, najhomogenija, najčvršća i najtrajnije zajednica u svim istorijskim tipovima društva.“¹³⁸

Prema M.Mladenoviću¹³⁹ potpuna definicija porodice bi glasila „Porodica je u sadržinskom, strukturnom i formalnom pogledu istorijski promenljiva društvena grupa, čija su univerzalna obeležja:

¹³⁵ Nikolić-Ristanović, V. i Konstantinović-Vilić, S. (2018) Kriminologija, Beograd, Prometej 322

¹³⁶ Ibid. str. 360

¹³⁷ Holist, B. (1980), Kriminologija -osnovnye problemy, Юридічесая литература, Moskva:109

¹³⁸ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu:96

¹³⁹ Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd.26

a) da počiva na heteroseksualnim vezama, pomoću kojih muškarci i žene zadovoljavaju prirodne polne i druge (duhovne, moralne, estetske) potrebe i obezbeđuju reprodukciju društva rađanjem potomstva (biološke osnove porodice);

b) da zasniva sistem srodničkih odnosa koji predstavlja osnov za polne tabue i podelu uloga unutar porodice (bio-socijalne osnove porodice);

c) da obezbeđuje i razvija socijalne i individualne (moralne i psihičke) osobine ličnosti (socijalne osnove porodice);

d) da obezbeđuje obavljanje određenih ekonomskih (proizvodno-potrošnih ili samo potrošnih) delatnosti u okviru porodice (ekonomske osnove porodice).“ Ova definicija uzima u obzir sve funkcije porodice i daje jedinstvenu opštu definiciju porodice.

Međutim, prvi uslov ovde naveden je da porodica počiva na heteroseksualnim vezama. Danas se naime, povećava broj porodica koje nastaju između lica istog pola. Iako ne u svim, ali u nezanemarljivom broju zemalja dozvoljeni su istopolni brakovi, pa čak i usvajanje dece od strane lica koja žive u ovakvim brakovima. Životno partnerstvo osoba istog pola je naziv kojim se u Crnoj Gori, na primer, označava zajednica lica istog pola¹⁴⁰. Ova zajednica se najčešće definiše posebnim zakonima, i uglavnom imaju ista prava kao i lica koja su brak sklopila prema Porodičnom zakonu.

O značaju porodice u savremenom društvu, njenoj ulozi u stvaranju i razvijanju ličnosti čoveka od njegovih najranijih dana, ali i osnovnih ljudskih vrednosti u društvu, govori pre svega činjenica da je regulisana posebnim zakonom koji uređuje kako uslove za nastanak porodice, tako i odnose u porodici i koga sve smatra članovima porodice. Porodica se, najpre, definiše kao zajednica roditelja i dece koja iz te veze nastaju (ili su usvojena), zatim kao primarna zajednica u kojoj se razvija ličnost deteta i kao takva zajednica koja obezbeđuje psihološko-socijalnu povezanost svojih članova¹⁴¹.

Porodica je „neminovna sredina“ koju pojedinac ne bira, već je rođenjem zatiče kao takvu, ona je osnova uzrasta i iskustva, ispunjenja ili neuspeha, osnova bolesti i zdravlja i ima odlučujući i prvorazredni značaj u vaspitanju i formiranju čoveka¹⁴². Porodica se dalje definiše, kao životna zajednica lica vezanih brakom i vanbračnom zajednicom i srodstvom ili samo srodstvom (krvnim ili

¹⁴⁰ Više o tome: <https://www.paragraf.me/dnevne-vijesti/21062018/21062018-vijest2.html>

¹⁴¹ Draškić, M. (2005) Porodično pravo i prava deteta, Čigoja štampa, Beograd: 50

¹⁴² Pantelić, N. (2007) Pravo deteta, Štampa ad Beograd: 3

građanskim), koja imaju međusobna prava i obaveze¹⁴³. Forma porodice, prema Ekermanu, zavisi od uslova života koji preovlađuju na određenom mestu i u određenom vremenu i posledica je neprestanog procesa evolucije¹⁴⁴. Danas su najprisutnija dva oblika porodice: patrijarhalna ili porodica prošlosti zasnovana na autoritetu porodice, odnosno vlasti muža-oca, kao starešine porodice i egalitarna ili savremena porodica koja se zasniva na ravnopravnom odnosu članova porodice i uzajamnim pravima i dužnostima roditelja i dece¹⁴⁵.

Savremena porodica karakteriše se većim stepenom individualnosti članova, za razliku od patrijarhalne porodice. Prema M.Boškoviću ovo dovodi do sukoba sa starim elementima nadzora starijih i vrednosnih standarda ponašanja¹⁴⁶.

Savremena porodica naziva se još i nuklearna porodica (životna zajednica roditelja sa njihovom decom koju izdržavaju i koja se zasniva na ljubavi i trajnom međusobnom poštovanju svih članova)¹⁴⁷.

Danas se govori o modernoj porodici, porodici u kojoj su zaboravljene osnovne patrijarhalne dužnosti, govori se o moralnom sunovratu društva. Ali, da li je patrijarhat bio nešto što je zaista dobro u jednom društvu? Da li nasilje nad ženama, o kome se stalno govori, nije postojalo u patrijarhalnim porodicama, već se pojavilo sa pojavom moderne porodice? Šta je to u patrijarhatu za čime se žali i ko uopšte žali za tim vidom porodice?

Patrijarhat se može definisati na više načina, međutim njegova suština je u vladavini muškaraca u društvu ali i porodici. Tako Lerner¹⁴⁸ navodi (navedeno prema Žunić N.) da patrijarhat predstavlja „manifestaciju i institucionalizaciju muške dominacije nad ženama i decom u porodici i širenje muške dominacije nad ženama u društvu uopšte“.

Wisniewski/Kunst¹⁴⁹ pod patrijarhatom podrazumevaju formu društva u kojoj muškarci imaju najvišu moć odlučivanja i raspolaganja nad svim članovima porodice, ali i obavezu da brinu o tim istim članovima i njihovom životnom izdržavanju.

Patrijarhat je socijalna organizacija života ljudi zasnovana na striktnom poštovanju tradicije u kojoj najvišu vlast i najveće poštovanje ima otac, dok žena ima podređenu ulogu.

¹⁴³ *Ibid.*, str. 6

¹⁴⁴ Ekerman, N.(1966) Psihodinamika porodičnog života – dijagnoza i lečenje porodičnih odnosa, Grafički zavod Titograd: 41

¹⁴⁵ Pantelić, N. (2007) Pravo deteta, Štampa ad Beograd:4

¹⁴⁶ Bošković, M. (2010) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 97

¹⁴⁷ Pantelić, N. (2007) Pravo deteta, Štampa ad Beograd:4

¹⁴⁸ Žunić, N. (2005), Pravom protiv nasilja u porodici, Zašto patrijarhat, Zbornik radova, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš: 17-18

¹⁴⁹ *Ibid.*

Žarana Papić¹⁵⁰ definiše patrijarhat kao tip društvenog sistema u kome dominira princip „očinskog prava“ i isključiva kontrola nad javnim i privatnim političkim domenom od strane starijih muškaraca unutar grupe.

Smatra se da je pojam patrijarhat prvi upotrebio Maks Veber u sociologiji, kako bi objasnio „formu organizacije domaćinstva u kojoj otac dominira nad ostalim članovima zajednice srodnika i upravlja ekonomskom proizvodnjom domaćinstva.“¹⁵¹

Kejt Miler¹⁵² patrijarhat definiše kao „instituciju koja omogućava da polovina stanovništva, koju sačinjavaju žene, bude kontrolisana od strane druge polovine, koju sačinjavaju muškarci.“

Dž.Mičel¹⁵³ patrijarhat definiše kao „zakon oca, imanentan ljudskoj istoriji, koji, iako u osnovi suvišan kao poredak, deluje na „nesvesno“¹⁵⁴

Postoje određeni stavovi koji prihvatanjem u jednom društvu, određuju to društvo kao patrijarhalno: 1) podela rada prema polu odražava prirodne razlike između muškaraca i žena; 2) identitet žene se uspostavlja njenim odnosom s muškarcem; 3) žene svoje puno ostvarenje dostižu u ulozi supruge i majke; 4) žene su detinjaste; 5) žene su apolitične¹⁵⁵.

Prilikom objašnjavanja položaja žena u društvu, feministkinje uvek polaze od patrijarhata. Prema Žunić N., da bi jedno društvo bilo patrijarhalno ono mora da ispunjava određene uslove i to: da postoji podela rada prema polu koja odražava „prirodne“ razlike između muškarca i žene, što znači da u porodici i na tržištu rada postoje „tradicionalno ženski poslovi“; da žene svoj identitet stiču samo u relaciji sa muškarcem (otac, suprug, sin i brat), s tim što žena odstupa od standardnih normi ponašanja kada nema vezu sa muškarcem; da su primarne uloge žene – uloge majke i supruge, kroz koje ona ostvaruje, pokazuje i dokazuje svoju „kreativnost“, bez obzira na karijeru van kuće; da se žene koje žive same, slučajno ili po sopstvenom izboru, tretiraju kao devijantne, jer se smatra da ženi treba paternalistička zaštita koju joj obezbeđuje samo veza sa muškarcem. Takođe, od žene se očekuje da samim tim što je žena, ona zna sve o odgajanju dece i da joj pomoć nije potrebna, a da je uloga muškarca samo da bude hranilac porodice.

Kao osnovne karakteristike patrijarhalne porodice u literaturi¹⁵⁶ se navode:

- *klasno obeležje* – posmatra se u odnosu na samo društvo, jer je ono odraz klasne

¹⁵⁰ Papić, Ž (2020) Patrijarhat, više o tome: <http://www.gay-serbia.com/teorija/2005/05-01-11-patrijarhat/index.jsp> datum posete: 20.09.2020.

¹⁵¹ Žunić, N. (2005), Pravom protiv nasilja u porodici, Zašto patrijarhat, Zbornik radova, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš: 18

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid., str.21

¹⁵⁴ Pri tom se pojam nesvesnog određuje prema Frojdu, kao autonomno područje reprodukcije kulture i ideologije.

¹⁵⁵ Nedović, S (2019), Patrijarhalno društvo, esta, Beograd: 73

¹⁵⁶ Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd.90

nejednakosti bez obzira da li se govori o robovlasničkom, feudalnom ili kapitalističkom društvu. Klasno obeležje ogleda se i odnosima u samoj porodici koji su zasnovani na diskriminaciji i segregaciji, zbog čega se ova porodica zasniva na unutrašnjoj i spoljnoj prinudi.

privatna svojina je osnova porodice – nekada prisutna kolektivna svojina zamenjena je privatnom, a istovremeno sa tim došlo je i do promene uloge pojedinih članova porodice, koji upravo zbog privatne svojine imaju veća ovlašćenja u odnosu na ostale članove i javljaju se kao „šef“ porodice. Kako je privatna svojina osnova patrijarhalne porodice, smatra se da će sa nestankom privatne svojine u potpunosti nestati i patrijarhalna porodica;

patrijarhalna porodica je pretežno *poljoprivredno-zanatlijska* – i porodica u gradu je patrijarhalna usled postojanja privatne svojine kao jednog od obeležja patrijarhalne porodice, ali gradska porodica nije poljoprivredna, ni zanatlijska i imovina se ne sastoji od zemljišnog poseda. Upravo su zato odnosi u gradskoj porodici elastičniji i ova porodica se brže pretvara u demokratsku porodicu, za razliku od porodice u seoskim sredinama;

muževljeva *vlast (manus)* – predstavlja osnovno obeležje patrijarhalne porodice i osnova je upravo u postojanju privatne svojine koja muškarcu daje veća prava u odnosu na ostale članove porodice;

očinska vlast (patriapotestas) – otac je šef porodice i deca su njemu potčinjena. U današnje vreme ova vlast nije tako velika kao u antičkom dobu, kada je značila i pravo oca da odlučuje o životu i smrti dece. Majka, za razliku od oca nema ta prava, osim nekih koja joj pripadaju u slučaju razvoda braka kada sama brine o deci;

formalna monogamija – iako se ističe kao jedno od obeležja patrijarhalne porodice, činjenica je da se formalno monogamija zahteva od oba partnera, ali u praksi se vernost traži mnogo više od žene nego od muškarca;

dvostruki *moral* – zbog podeljenih uloga u ovoj porodici, podeljene su i moralne norme u odnosu na muškarca i ženu, tako da ono što je dozvoljeno muškarcu, ženi nije, jer ona je „nedovršeni muškarac“.

Danas, patrijarhalna porodica iščezava. Iako su prisutni njeni ostaci, činjenica je da se društvo kreće napred. Možda ne tom brzinom kojom bismo želeli, ali se menja. Tako su se na primer sedamdesetih godina kao ostaci patrijarhalne porodice navodili: uskraćivanje prava izbora bračnog druga, maloletnički brakovi, običaji kupovine i otmice žena, postojanje ostataka faktičke poligamije, očuvanje „muževljeve vlasti“ nad ženom, diskriminacija prema ženskoj deci, uskraćivanje naslednih prava ženskoj deci, ustanova miraza, sprema i udomljenja, faktičko

ograničavanje poslovne sposobnosti, naročito udate žene, ograničavanje njenih roditeljskih i starateljskih prava¹⁵⁷. Danas takođe postoje ostaci patrijarhalne porodice, ali se ne uskraćuju nasledna prava ženskoj deci jer su sva deca izjednačena pred zakonom. Ženi je priznata potpuna poslovna sposobnost i ona je formalno u potpunosti izjednačena sa muškarcem. Ne postoji obaveza miraza, ženska deca su u pravima izjednačena sa muškom decom. U potpunosti postoji sloboda izbora bračnog partnera. Sve ovo govori u prilog tome da se društvo menja, da se menjaju shvatanja o ulozi žene i da napori koji se čine u tom pravcu nisu bez rezultata.

Za razliku od patrijarhalne, demokratska porodica ili nuklearna, nastala sa procesom urbanizacije i industrijalizacije, kao i nestanka seoskih naselja, ima sledeća obeležja¹⁵⁸:

klasna i ekonomska obeležja – kod ove porodice nema privatne svojine, već osnovu čini rad za drugoga i ova porodica predstavlja „prvu etapu u formiranju buduće slobodne, neformalne i humane besklasne porodice“;¹⁵⁹

istorijsko-sociološka obeležja – porodicu karakteriše mali broj članova porodice, supružnici i deca, brak ili vanbračna zajednica su osnov nastanka porodice, urbana je porodica i zasniva se na ravnopravnosti partnera;

pravna obeležja – pravna jednakost muškarca i žene, kao i pravna zaštita porodice, pre svega žene i dece;

socijalno-politička obeležja – demokratsku porodicu karakteriše visok stepen zaštićenosti: socijalno, zdravstveno osiguranje, razni oblici socijalne zaštite.

Demokratska porodica je stoga „mala, nuklearna porodica čiji su članovi uključeni u društveni rad i proizvodnju van porodice, u kojoj je ostvarena potpuna emancipacija žene i muškarca, kao i potpuna zaštita dece i porodice u celini, a u kojoj se odnosi među članovima zasnivaju na ravnopravnosti, poštovanju i dubokim osećajnim vezama“.¹⁶⁰

Da bi se na adekvatan način moglo reagovati u slučaju nasilja u porodici, jedno od pitanja na koje je potrebno odgovoriti je i koliki je krug lica kojima se pruža zaštita od nasilja u porodici. Takođe, ovo je pitanje značajno i zbog toga što su porodica i odnosi u njoj dugo vremena smatrani privatnim, nečim u šta država ne treba da se meša i interveniše. Proširiti krug lica, sa jedne strane značilo bi povećati broj lica kojima se pruža zaštita u slučaju nasilja u porodici, dok sa druge strane,

¹⁵⁷ Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd.178

¹⁵⁸ Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd.126

¹⁵⁹ Nedović, S (2019), Patrijarhalno društvo, esta, Beograd: 64

¹⁶⁰ Bošković, M. (2010) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 67

s obzirom da postoji, a nemoguće je to negirati, određeni stepen tolerancije na nasilje koje se događa u porodici, značilo bi u odnosu na ova lica povećanje stepena te tolerancije.

Kada govorimo o nasilju u porodici, činjenica je da kada je u pitanju učinilac, uvek polazimo o toga da se radi o muškarcu i uglavnom je tako. Kada su u pitanju žrtve govorimo o ženama, deci i starima, kao tipičnim žrtvama nasilja u porodici. Oblici nasilja prema svim žrtvama ne moraju biti jednaki, kao ni uzroci zbog kojih se ono vrši. Deca, sama po sebi, jesu u odnosu zavisnosti prema svojim roditeljima, roditelji su u obavezi da brinu o deci, da se staraju o njima i njihovim potrebama, između njih postoji određeni odnos poverenja. Nasiljem se taj odnos narušava, tačnije poverenje se zloupotrebljava. U ovom se slučaju ne radi o osobama koje su jednake, već o odnosu podređenosti i zavisnosti i zloupotrebi takvog odnosa. Slična je situacija i sa starim osobama.

Nasilje nad ženama posmatra se u drugačijem kontekstu. Mušarac i žena formalno su jednaki, oni stupaju u brak kao ravnopravni članovi, kao formirane osobe, sposobne da svaka brine o sebi i svojim potrebama, ali koje su odlučile da žive u zajednici i zasnuju porodicu. Ta zajednica bi trebalo da se zasniva na jednakosti i ravnopravnosti u odlučivanju, što formalno i jeste tako. Međutim, posmatrajući društvo i nejednake mogućnosti muškaraca i žena, pre svega u profesionalnom smislu, brojne predrasude o ženama, nesporno je da se u ovom slučaju nasilje nad ženama posmatra kao zloupotreba moći od strane muškaraca kojima je društvo tu moć i dalo.

Upravo zbog izostanka državne intervencije u slučaju kada se radi o nasilju u porodici, zbog određenog stepena tolerancije, zbog sfere privatnosti, potrebno je odrediti koliki je krug lica kojima se pruža ovaj vid zaštite.

Ekerman navodi, da su osnovne dve funkcije porodice da osigura fizički opstanak i da izgradi osnovne ljudske osobine čoveka, pri čemu je uslov za razvoj ovih osobina osećanje zajedničkog življenja u porodici.¹⁶¹

Sa stanovišta etiologije, porodica se javlja, kao značajan kriminogeni faktor koji utiče na pojavu nasilja nad ženama. Više puta je rečeno da se u porodici formira ličnost, da se prva znanja stiču u porodici i da često odnos prema ostalim članovima porodice, prema stvarima, životinjama i uopšte društvenim vrednostima, zavisi od porodice i vaspitanja u porodici. Uloga porodice u stvaranju ličnosti je veoma velika. Upravo zato, potrebno je utvrditi na koje načine porodica može negativno uticati na najmlađe članove.

Kao što je rečeno, porodicu ne biramo, već se u njoj rađamo i zatičemo je takvu. Iako se ni zajedan faktor ne može reći, da jedini utiče na pojavu nasilja, kada je o porodici reč (tu se misli

¹⁶¹ Ekerman, N.(1966) Psihodinamika porodičnog života – dijagnoza i lečenje porodičnih odnosa, Grafički zavod Titograd:44

na primarnu porodicu) ona predstavlja najmanju grupu u društvu, ali grupu koja treba da vaspita, odneguje i formira zdrave ličnosti koje će poboljšati društvo u kome žive i jednako postupati sa svima. Tačno je da dok odrasta, čovek nailazi i na uticaj škole, društva, medija, ali način na koji će on reagovati na te uticaje zavisi od porodice i vaspitanja. I zato je, možda i najpotrebnije, najviše pažnje posvetiti izučavanju porodice, kao značajnog faktora etiologije nasilništva.

Porodica kao etiološki faktor, koji može da utiče na pojavu nasilja nad ženama, može se posmatrati najpre kroz samu strukturu porodice, da li je u pitanju potpuna ili nepotpuna porodica, deficitarna ili degradirana porodica. Na koji način se porodica suočava sa problemima? Zatim, kakvi su odnosi između samih roditelja, kakvi su njihovi odnosi prema deci, da li prave razliku između muške i ženske dece, kakvo je materijalno stanje porodice, kakvo je obrazovanje članova, da li su oba roditelja zaposlena.

U porodici, dolazi do stvaranja psihološkog identiteta, koji po Ekermanu znači shvatanje sopstvene ličnosti, koje je izraženo u težnjama, ciljevima, očekivanjima i gledištima druge osobe ili osoba, ali i probleme prilagođavanja koji zavise od uzajamnosti ispunjavanja uloga članova porodice. Prilagođavanje promenama zato, zavisi od ravnoteže, između potrebe da se zaštite istovetnost i kontinuitet i potrebe za prilagođavanjem promeni. Agresivnost, stoga nastaje kao rezultat gubitka sposobnosti za zdravo prilagođavanje i afirmisanje svog identiteta u interpersonalnim odnosima.

Tradicionalno je shvatanje da je odrasla osoba, formirana kao ličnost i da nije podložna značajnijim promenama. Međutim, jedna od situacija koja ne ide u prilog ovom shvatanju jeste razvod ili napuštanje od strane partnera. U tom slučaju partner može doživeti slom usled gubitka emocionalne podrške svog partnera.

U trenucima kada porodica postepeno gubi sposobnost da obavlja svoje osnovne porodične funkcije, u psihologiji se može definisati kao bolesna porodica, nasuprot zdravoj porodici.

Iako se savremena porodica zasniva na uzajamnim pravima roditelja i dece nisu sve porodice i zaista harmonične, zbog čega postoje deficitarna ili nepotpuna porodica gde nedostaje jedan roditelj što doprinosi emocionalnoj nesigurnosti i nestabilnosti, pre svega kod dece, dovodi do osećanja odbačenosti i usamljenosti što uslovljava delinkventno i destruktivno ponašanje koje može da se ispolji kroz određeni oblik nasilja u porodici; i degradirana ili razorena porodica koju karakterišu loši porodični odnosi između roditelja, roditelja i dece, postojanje stalnih sukoba, svađa, psihičkog i fizičkog nasilja između članova porodice¹⁶².

¹⁶² Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd.232-234

Jedan od oblika degradirane porodice je „kriminogeno porodično gnezdo“¹⁶³ kada roditelji navode maloletnike i decu na delinkventno ponašanje.

Ukoliko se analiziraju navedeni uslovi, proizilazi da su sva društva patrijarhalna, iako se govori o modernom društvu i jednakosti. Samo prvi uslov pokazuje da i pored toga što zvanično možda ne postoji takva podela rada, uobičajeno je da u porodici žena pere, kuva, pegla, čuva decu, jer su to „ženski“ poslovi. Muškarac, ukoliko nekada i uradi «ženski posao», smatra da na taj način on zapravo pomaže ženi, i da bi ga trebalo nagraditi onda kada nešto od toga uradi. Koliko god tvrdili da ovakav oblik društva izumire, neki njegovi delovi i dalje ostaju prisutni u društvu i porodici. Nije dovoljno samo javno reći da nema podele poslova u porodici. Teorijski je lako govoriti o ravnopravnosti, o pravima žena, o njenoj jednakosti sa muškarcem u svemu. Pitanje je, kako u stvarnom životu ovo funkcioniše? Da li to znači da žena mora da se bori za svako pravo koje joj formalno pripada, a da muškarac sva prava stiče rođenjem? Boreći se za ravnopravnost, za priznanje da je i ona, kao i muškarac, čovek, žena samo preuzima terete novih obaveza, dok se svojih starih dužnosti ne oslobađa i to je cena koju mora platiti ukoliko želi ravnopravnost¹⁶⁴.

Sa idejom ili pojmom porodice, Miler ističe, da većina povezuje sigurnost, ljubav, duševno spokojstvo i osećanje identiteta i ponosa¹⁶⁵. Međutim, u svakoj porodici postoje određeni problemi sa kojima se ona suočava. Od samih članova, njihove spremnosti da sačuvaju porodicu, zavisi i način na koji će se suočiti sa problemima.

Deficijentna ili nepotpuna porodica je takva porodica gde nedostaje jedan roditelj što doprinosi emocionalnoj nesigurnosti i nestabilnosti, pre svega kod dece, dovodi do osećanja odbačenosti i usamljenosti i uslovljava delinkventno i destruktivno ponašanje koje može da se ispolji kroz određeni oblik nasilja u porodici. Razlozi zbog kojih dolazi do pojave deficijentne porodice mogu biti različiti. To može biti smrt člana porodice, razvod, napuštanje porodice od strane jednog člana, vanbračno rođenje, odluženje zatvorske kazne i sl. U odnosu na potpunu (nuklearnu) porodicu, deficijentna porodica predstavlja odstupanje, ali to ne znači da će u ovakvoj porodici biti nasilja. Istina je da se članovi, pre svega odrasli, suočavaju sa brojnim teškoćama koje bi lakše prevazišli u prisustvu drugog partnera, kao što su ekonomski problemi, nepostojanje podrške partnera prilikom donošenja bilo koje odluke u vezi sa detetom, ali to ne znači da će ovi problemi dovesti do pojave nasilja. Iako se ove porodice određuju kao porodice sa većim faktorom rizika za pojavu delinkventnog ponašanja, činjenica da se radi o deficijentnoj porodici može samo

¹⁶³ Ibid

¹⁶⁴ Čok, V. (1963) Pravni položaj žene i Ujedinjene nacije, Institut za uporedno pravo, Beograd 14-15

¹⁶⁵ Ekerman, N. (1966) Psihodinamika porodičnog života –dijagnoza i lečenje porodičnih odnosa, Grafički zavod Titograd 51

doprineti već postojećoj emocionalnoj nesigurnosti, jer veliki broj nasilnika potiče i iz potpunih porodica.

U literaturi se deficijenta porodica javlja kao deficijentna u kvantitativnom i kvalitativnom smislu. Deficijentna porodica u kvantitativnom smislu je porodica koja je nepotpuna usled nedostatka jednog ili oba roditelja. Deficijentna porodica u kvalitativnom smislu je porodica koja je u pogledu sastava (članova) potpuna, ali je u suštini razorena sukobima, razmiricama, alkoholizmom jednog ili oba roditelja, kriminalitetom i sl. (degradirana).

Degradirana ili razorena porodica je porodica koju karakterišu loši porodični odnosi između roditelja, roditelja i dece, postojanjem stalnih sukoba, svađa, psihičkog i fizičkog nasilja između članova porodice.

Kao uzroci koji dovode do degradirane porodice navode se: uzroci subjektivne prirode, kao što su psihička i polna nepodudarnost između bračnih partnera, razlika u godinama, obrazovanju i sl., uzroci ekonomske prirode poput nezaposlenosti, niskih primanja, dugogodišnje bolesti člana porodice; uzroci koji se nalaze u asocijalnom ponašanju ili navici člana porodice: alkoholizam, vaspitna zapuštenosti, prostitucija, narkomanija i uzroci koji leže u poremećajima fizičke, mentalne ili psihičke strukture ličnosti: invaliditet, psihoze, demencija i sl¹⁶⁶.

Prema jednom shvatanju poremećena porodica predstavlja apsolutni faktor prestupničkog ponašanja¹⁶⁷. Međutim, navesti porodicu kao apsolutni faktor, značilo bi zanemariti, ili u velikoj meri umanjiti značaj ostalih faktora na pojavu kriminalnog ponašanja. Porodica i odnosi u njoj, zavise u određenoj meri od stanja u društvu, ekonomskih i socijalnih prilika, što bi značilo da je za pravilno vaspitanje, suzbijanje kriminalnog ponašanja, odgovorna ne samo porodica, već čitavo društvo i odnosi koji u njemu vladaju.

3.1.13. Materijalno stanje porodice kao uzrok nasilja u porodici

Način na koji se porodica suočava sa problemima, takođe može biti značajan sa etiološkog stanovišta. Ovde treba poći od podele na siromašne i bogate porodice. Naime, u bogatijim porodicama, kada se egzistencijalno pitanje rešeno, porodica se lakše može usmeriti na rešavanje nekog problema koji se pred njom pojavio. U siromašnijim porodicama, situacija je drugačija.

¹⁶⁶ Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd.258-259

¹⁶⁷ Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu.181

Porodica je pritisnuta brigom o egzistenciji, o zadovoljavanju osnovnih životnih potreba, a rešavanje drugog problema, potisnuto je u drugi plan, zbog čega lakše može doći do dezorganizacije porodice i nemogućnosti uspostavljanja porodičnog jedinstva. Ekerman ovakve porodice naziva perifernim porodicama, jer žive ekonomski ili društveno na periferiji zajednice i u njima je češća pojava neprilagođenog ponašanja, tj.kriminalnog.

Porodični život odlikuje dinamičnost koja se ogleda u intenzivnom transferu svega onoga do čega se dolazi sticanjem, tj.učenjem, što ima poseban značaj za formiranje celokupnog ponašanja njenih članova¹⁶⁸.

Odnos između roditelja je još jedan pokazatelj stanja porodičnog života. Ovi odnosi mogu biti harmonični, puni ljubavi i razumevanja, ali isto tako i poremećeni, ispunjeni nesuglasicama, stalnim svađama. U slučaju kad imaju trajniji karakter, mogu dovesti i do raspada porodice, tj.do razvoda. Međutim, često sukobi između partnera mogu završiti i nasiljem. Roditelji, okrenuti sebi, svojim problemima i svađama, mogu i najčešće i zaboravljaju svoju najvažniju ulogu, a to je uloga roditelja. Deca su lišena vaspitnog uticaja, a mogu i veliki deo vremena provoditi na ulici, kako bi se sklonila od loših porodičnih odnosa.

Odnos roditelja prema deci bitan je sa etiološkog gledišta i to odnos roditelja prema ženskoj i muškoj deci. Na koji način se oni ponašaju prema svojoj deci, da li prave razlike između njih u pogledu pola, koje su to uloge koje su njima nametnute i šta se od njih očekuje u životu? Da li se od devojčica očekuje da se udaju ili da se školuju? Da li one imaju mogućnost izbora? Na koji način ove činjenice utiču na njihovo prihvatanje eventualnog nasilja u budućnosti?

U novije vreme, teži se odbacivanju patrijarhalne porodice, kao zastarelog oblika porodice koji ima nedostatke i krši prava svih osim muškaraca. Ova porodica zasnovana na autoritetu muškaraca, menja se u modernu porodicu. Moderna porodica, teorijski, zasnovana je na ravnopravnom odnosu svih članova porodice, autoritet oca više ne postoji. Iako se društvo kreće ka modernoj porodici, ne može se negirati da ostaci patrijarhalne porodice još uvek postoje. Naime, muškarci koji su sada očevi vaspitavani su u patrijarhalnom duhu. Njihov otac bio je autoritet, neko čije su mišljenje morali da poštuju. Danas se oni susreću sa njihovom modernom porodicom u kojoj, društvo kaže, oni nemaju autoritet, njihovo mišljenje nije najvažnije. Dete ima pravo na svoje mišljenje i dete ima određena prava u porodici. Pitanje je na koji način se prilagoditi ovakvoj porodici. Uvažavati mišljenje deteta, znači ograničiti svoj autoritet. Ali sa druge strane, ne uvažavati njegovo mišljenje, kažnjavati ga, znači kršenje njegovih prava koje mu društvo daje.

¹⁶⁸ Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu.181

Roditelj je pred dilemom, kako postupiti prema detetu, a da to ne umanjí njegov autoritet i ne krši prava deteta. Jer, koliko god se govorilo o ravnopravnosti, o jednakosti, činjenica je da je odnos roditelja i deteta, odnos nadređenog i podređenog, tj. odnos zavisnosti. Kao takav, ovaj odnos, daje roditelju prava da odlučuje o detetovom vaspitanju, obrazovanju, a od samog roditelja zavisi koliko će i da li će uvažiti potrebe i želje deteta.

Patrijarhalna porodica odlikuje se i nejednakim odnosom prema ženskoj i muškoj deci. Devojčice su vaspitavane da budu nežne, osećajne, zavisne (od muškaraca), neagresivne, poslušne. Dečaci su trebali da budu jaki, uporni, da ne pokazuju svoja osećanja (jer je to izraz slabosti), da budu agresivni, takmičarskog duha i dominantni. Devojčice i dečaci prihvataju ove svoje uloge, koje su im u detinjstvu određene, i u skladu sa njima se i ponašaju. Devojčice su naučene da je njihovo mesto u kući, uz majku, u privatnoj sferi života, a muškarci da je njihovo mesto van kuće, da su hranioci porodice. Često se kod muškarca, kasnije u njegovoj porodici, javlja frustriranost u slučaju kada nije u mogućnosti da obezbedi finansijsku stabilnost svoje porodice. On sebe smatra nesposobnim, nekim ko nije uspeo da u životu ostvari ulogu koja mu je dodeljena. Način na koji se zbog toga može ponašati je različit. Najčešće se odaje alkoholu, tražeći utehu, a zapravo samo razara svoju porodicu i produbljuje već postojeće probleme. S druge strane, usled nemogućnosti da ispuni svoje obaveze, on svoju frustriranost može ispoljavati na ženi, kao slabijoj ili na deci, kada se već govori o nasilju u porodici. Da je vaspitanje koje je stekao u primarnoj porodici kao dečak bilo drugačije, da nije naučen da je jedini odgovoran za egzistenciju porodice, da nije njegova obaveza da izdržava porodicu, već se radi o ravnopravnom odnosu partnera koji zajednički doprinose u porodici, možda do nasilja ne bi ni došlo i možda bi problem bio rešavan na drugačiji, pravilniji način. Posledica nasilja nisu samo ženine modrice, već raspad čitave porodice, stvaranje deficitarnih porodica i pogodnih uslova za nastanak nekih drugih vidova nasilja i put u kriminalitet. Iz tog razloga, muškarac, pre nego što udari, tačnije, pre nego što uopšte pomisli na to da može udariti ženu, treba da razmisli o svim posledicama koje mogu nastati zbog takvog njegovog ponašanja.

Fizičko kažnjavanje dece utiče kasnije, na njihov odnos prema nasilju. Ukoliko je dečak prisutan u slučaju kada otac udara majku, on će, ili imati zaštitnički odnos prema majci i kasnije prema ženi, ili će naučiti da i on u budućnosti treba da se na sličan način ponaša prema svojoj ženi. Devojčice će biti u opasnosti da nasilje prihvate kao svoju sudbinu od koje ne mogu pobeći.

Međutim, Gelles navodi¹⁶⁹ da okolnost, da nasilje i ljubav mogu istovremeno postojati u domaćinstvu, možda predstavlja najpodmukliji aspekt nasilja u porodici, s obzirom da odrastamo

¹⁶⁹ Nikolić-Ristanović, V. (2000), *Od žrtve do zatvorenice – nasilje u porodici i kriminalitet žena*, Viktimološko društvo Srbije, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

učeći da je prihvatljivo udarati ljude koje volimo.

Nasilje koje devojčice doživljavaju u detinjstvu, ili čiji su svedok, utiče na njihov prag tolerancije na nasilje u sekundarnoj porodici. Naime, u slučaju kada je nasilje roditelja usmereno ka devojčici, njen prag tolerancije na nasilje u sekundarnoj porodici biće veći, dok u slučaju kada je devojčica svedok nasilja između svojih roditelja, to snižava njen prag tolerancije na nasilje u sekundarnoj porodici.

Porodična disciplina, jedan je od prvih faktora koji utiče na formiranje čovekovog ponašanja. Ona se definiše kao forma porodičnog vaspitanja i skup zahteva koji se postavljaju pojedinim njenim članovima i porodici kao celini¹⁷⁰. Roditelji prema deci i njihovim zahtevima mogu biti ili preterano popustljivi ili preterano strogi. To su dve krajnosti i nijedna od njih nije poželjna u vaspitanju dece. Kriminalno ponašanje može se pojaviti i usled represivnog, kao i usled apstinetskog načina vaspitanja. Naime, preterana strogost stvara psihološki invalidnu ličnost, nesigurnu i depresivnu. U drugom slučaju osoba postaje agresivna, bez osećanja za granice društveno dopuštenog i normalnog¹⁷¹.

Više puta pomenuto je da se u porodici vrši formiranje identiteta, tj. socijalizacija deteta. To je prvo mesto u kome se formiraju karakteristike ličnosti u cilju da se žena integriše u društvo na način koji se od nje očekuje. Naime, kako ističe Lonzi¹⁷² «žene od detinjstva uveravaju da ne donose odluke i da zavise od «sposobnih» i «odgovornih» osoba kao što su otac, brat, muž». I upravo, formiran način ponašanja žene, krug odnosa prema drugim licima, ponašanje i odnos tih lica prema njoj određuje rizik viktimizacije žene, ali i obim njene stvarne viktimiziranosti kriminalitetom u konkretnom društvu.¹⁷³

Prema jednom istraživanju koje je sprovedeno¹⁷⁴ utvrđeno je da na kreiranje identiteta u detinjstvu najviše utiče rodna socijalizacija. Što se tiče socijalnog i materijalnog statusa porodice većina žena živela je u porodicama koje karakteriše nizak materijalni i socijalni status, kao i u nepotpunim ili razorenim porodicama. Na kreiranje identiteta u detinjstvu pored nasilja od strane roditelja uticalo je i različito vrednovanje muškaraca i žena. Istraživanje je pokazalo i da «žene koje su imale blage i popustljive očeve teže su se mirile sa grubim ponašanjem partnera pa su samim tim gajile veće nade u njihovo popravljnje i pokazale viši nivo tolerancije nasilja» Istraživanje je ispitivalo i odnos rodne, socijalne i etničke marginalizovanosti i nasilja. Tom prilikom utvrđeno je da žene koje su doživele nasilje su vrlo rano stupale u brak ili vanbračnu zajednicu. Razlozi su često

¹⁷⁰ Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu.184

¹⁷¹ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 135

¹⁷² Nikolić-Ristanović, V. (2000), Žene kao žrtve kriminaliteta, Viktimološko društvo Srbije 12

¹⁷³ Ibid.:12

¹⁷⁴ Nikolić-Ristanović, V. (2000), Od žrtve do zatvorenice –nasilje u porodici i kriminalitet žena, Viktimološko društvo Srbije, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.59

bili beg od nasilja u primarnoj porodici. Ove žene karakteriše i nizak obrazovni nivo i ekonomska zavisnost od muškarca. Jedan od značajnih zaključaka ovog istraživanja je i potvrđivanje međugeneracijske transmisije nasilja. Naime, «nasilje oca nad majkom je bio obrazac ponašanja u muško-ženskim odnosima sa kojim se susretala većina nasilnih muževa. Osim toga, i onda kada nasilje nije bilo deo rane socijalizacije nasilnih muževa, patrijarhalni oblik vaspitanja čini da oni postaju agresivni pod pritiskom obaveze da održe dominaciju u braku, a koja im je nametnuta socijalizacijom učenjem uloge muškog roda. Iz toga proističe da je tradicionalna patrijarhalna socijalizacija muškarca, zajedno sa nasiljem u primarnoj porodici, važan prediktor njihovog nasilničkog ponašanja. Rodna marginalizacija žena, koja proističe iz tradicionalne socijalizacije, na drugoj strani, utiče da se to nasilje, po pravilu, usmerava prema njoj i, zajedno sa socijalnom i/ili etničkom marginalizacijom, parališe njene napore ka oslobađanju od nasilja i generiše trajne obrasce nasilja»

Istraživanje je takođe potvrdilo i teoriju naučene bespomoćnosti. Kako su prve batine uglavnom sa lakšim posledicama, žene ostaju u nasilnim vezama. Ali, kao značajan faktor njihovog ostajanja u takvoj vezi navodi se i opravdan strah da će nasilje postati teže ukoliko ona potraži pomoć, tako da njeni pokušaji za dobijanjem pomoći kao rezultat imaju teže oblike nasilja. U velikoj meri je ovde značajana i uloga policije, koja samo doprinosi potvrđivanju ove teorije, ali i uloga najbliže okoline. Upravo ta neodgovarajuća i nepostojeća društvena podrška primorava ženu da ostane u nasilnoj vezi i trpi nasilje, jer je to njena uloga – da trpi, ona je žena.

O nejednakom položaju žena i razlozima zbog kojih je tako govore razne teorije. One su sa svog gledišta pokušale da objasne zbog čega žene i muškarci nisu jednaki u društvu, zbog čega je društvo muško i zašto muškarci određuju kolika i kakva će prava imati žena u društvu. Najstarija je socijalna teorija o ženi, teorija o jedinstvu muškarca i žene¹⁷⁵. Iako je ovde reč o mitu smatra se da je ovo najlepša teorija. Prema ovoj teoriji čovek je nekada bio okrugao i imao po dva para ruku i nogu, kao i glavu sa dva podjednaka lica koja gledaju u suprotnim pravcima. Ovaj čovek je bio vrlo snažan i pokretljiv da je ugrozio i same bogove, zbog čega ga je Zevs prepolovio na dva istovetna dela umanjujući njegovu snagu. Te dve polovine su muškarac i žena, koji od tada pokušavaju da se spoje i opet budu jedno biće.

Kod teorije o biološkoj inferiornosti žene nauka je odigrala važnu ulogu u održavanju nejednakog položaja žene u društvu upravo zbog te biološke inferiornosti. Čak je i Ogist Kont tvrdio da je žena biće nižeg ranga, da ona ima određene vrednosti i prednosti, ali da je to nedovoljno za život.

¹⁷⁵ Mladenović, M. (1995), Osnovi sociologije porodice, Zavet, Beograd. 172

Da se veća vrednost muškarca u odnosu na ženu može iskazati i matematički pokazao je Žozef Prudon¹⁷⁶ prema kome je odnos vrednosti muškarca i žene 27:8, gde je 27 dobijeno množenjem fizičke snage, inteligencije i morala muškarca čija je vrednost 3, a 8 množenjem prednosti žene i to fizičke lepote, lepote duha i ljupkosti čija je vrednost slabija i iznosi 2. Ženi je mesto u porodici, ona je ili majka ili prostitutka i van porodice nema nikakvog smisla da žena postoji. Funkcionalna teorija takođe govori o inferiornosti žene, o njenoj ulozi kao žene svog muža i majke svoje dece. Žena ne može imati karijeru, već samo zaposlenje, jer bi u suprotnom odnos između muškarca i žene morao pući i zato žena (domaćica) treba da bude srećna zato što je žena¹⁷⁷.

Pored biološke inferiornosti, žena je i socijalno inferiorna u odnosu na muškarca. Pravo je jedna od oblasti u kojoj je žena najduže ostala nejednaka u pravima sa muškarcem. Pravo glasa ženi prvi je priznao Novi Zeland 1893. Godine¹⁷⁸. Pored toga, ona je, posmatrano kroz istoriju, dugo bila lišena poslovne sposobnosti pred sudom i smatrana jednaka sa decom. Posle razvoda, njena prava nisu bila ekvivalentna pravima muškarca u istoj situaciji. Od nasilja u porodici ona biva zaštićena tek u drugoj polovini dvadesetog veka i to zahvaljujući aktivnostima ženskog pokreta.

Svako pravo prolazi kroz nekoliko faza, počev od postavljanja zahteva i traženja da se taj zahtev prizna kao pravo, preko deklarativnog priznavanja prava i ozakonjenja zahteva, do konačne obaveze poštovanja prava po pisanim i nepisanim pravilima i primene ozbiljnih sankcija u slučaju kršenja tog prava¹⁷⁹.

Kao socio-ekonomski faktori koji doprinose nasilju nad ženama navode se strukture domaćinstava koje dovode do ekonomske zavisnosti žena, manjak uslova i prilika za obrazovanje, siromaštvo, imovinski zahtevi prema ženama, ekonomske promene. Faktori kulture su „dupli standardi“ za polove, shvatanje nasilja kao načina za kontrolisanje ženskog tela, prihvatanje agresivnosti i nasilja kao načina rešavanja konflikata. Društvo koja toleriše nasilje, povećava još više rizik od nasilja.

Prema jednom istraživanju¹⁸⁰ koje je sprovedeno u Kanadi, Novom Zelandu, Velikoj Britaniji, SAD i Južnoj Koreji utvrđeno je da je 8 do 15% žena silovano u mladalačkom dobu, a ukoliko se u ovo računaju i pokušaji taj procenat je od 20 do 27.

Nasilje u braku se prema vrsti napada može podeliti na lično i strukturalno. Lično nasilje obuhvata direktni fizički napad na telo žene, poput nanošenja telesnih povreda, ubistva, silovanja. Strukturalno nasilje zapravo je zasnovano na isticanju statusa manje vrednosti i nepoštovanju žene

¹⁷⁶ Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd.284-285

¹⁷⁷ Ibid. str.173-174

¹⁷⁸ Čok, V. (1963) Pravni položaj žene i Ujedinjene nacije, Institut za uporedno pravo, Beograd.32

¹⁷⁹ Popović, N. (2004) Ljudska prava – uputstvo za upotrebu, Odbor za građansku inicijativu, Niš:121-123

¹⁸⁰ Pantelić, N. (2007) Pravo deteta, Štampa ad Beograd.:21

kao porodičnog i društvenog subjekta¹⁸¹.

3.1.14. Zaposlenost žene kao uzrok nasilja u porodici

Zaposlenost žene, tj. njena želja za ekonomskom nezavisnošću predstavlja faktor rizika za pojavu nasilja¹⁸². Jedan od razloga koji žene pri odgovoru na pitanje zašto ostaju sa nasilnikom jeste i ekonomska zavisnost od partnera. Ove žene, ukoliko su i radile pre udaje, najčešće prestaju sa radom nakon rođenja deteta. Partner ih iz raznoraznih razloga uverava da nemaju potrebe za radom, da će se on starati o njima i njihovim potrebama, da će on izdržavati porodicu, u šta žene i poveruju. Međutim, to je samo jedan od načina na koji partneri kontrolišu život svoje žene i upravljaju njime, čega žena ponekad kasno postaje svesna. Godine koje može provesti radno, žena provodi čuvajući decu. Iako ostaje kod kuće, povinuje se partnerovim željama da ne radi, koje odjednom postaju i njene, to ne znači da do nasilja neće doći iz nekog drugog razloga, kada žena zbog ekonomske zavisnosti od partnera neće biti u mogućnosti da ga napusti, jer nema posao, a u godinama je kada se do posla teško dolazi. S druge strane „nasilni partner aktivno umanjuje samopouzdanje i samopoštovanje žene, uveravanjem da je nesposobna i da je niko neće zaposliti, a bez ušteđevine i radnog iskustva, uz veliku nezaposlenost i dugotrajnu krizu, i same sumnjaju u mogućnost lakog zaposlenja ili zaposlenja koje bi im donelo dovoljno primanja za samostalan život koji najčešće znači napuštanje doma i brigu o deci.“¹⁸³ Kao nezaposlena, žena nema prava da donosi odluku o raspoređivanju novca. U slučaju da i partner ostane bez posla, nezaposlenost žene može biti samo otežavajuća okolnost i nasilnik može okriviti ženu za lošu ekonomsku situaciju u kojoj se nalaze, jer „da ona radi bilo bi lakše“.

I dalje živimo u društvu koje smatra da je muškarac „glava“ porodice, da je njegova dužnost da izdržava porodicu, a žena i ukoliko radi, samo doprinosi,¹⁸⁴ jer je njena osnovna obaveza da rađa decu, da ih čuva, da brine o kući, obavlja kućne poslove, a ukoliko pored toga i radi, to je njen izbor. Žene su se borile za ravnopravnost, jednakost sa muškarcima, jednake uslove rada. Ali, izgleda da su one sebi samo nametnule još veći teret. Jer na poslu one moraju da daju svoj maksimum, da posao odrade kako treba i tu nema izuzetaka. I dok muškarci posle posla odlaze kući kako bi se odmorili, žena posle posla odlazi kući kako bi nastavila opet da radi. Pored osmočasovnog radnog vremena, nju kod kuće očekuje još nekoliko sati rada kućnih poslova i zadovoljavanja potreba ostalih članova porodice.

¹⁸¹ Bošković, M. (2012) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 122

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid. 64

¹⁸⁴ Zaharijević, A. (2000) Neko je rekao feminizam, Artprint, Novi Sad. 281-282

Zaposlena žena može takođe biti izložena ekonomskom nasilju. Zaposlenost, ne znači i pravo da raspolaže svojim novcem, već to može činiti i partner. Radno okruženje može imati razumevanja za nasilje koje žena trpi. Načini na koji radno okruženje reaguje kada sazna da je neka žena žrtva nasilja mogu se podeliti u tri grupe.¹⁸⁵ Moguće je najpre, da kolege znaju, ali ne reaguju, jer ne žele da se mešaju ili ne znaju kako da pomognu žrtvi. Druga mogućnost je, da saosećaju i žele da pomognu, pomažu koliko su u mogućnosti i štite ženu od nasilnika kada je to moguće. Treći način je vršenje pritiska na ženu da donese odluku (da napusti nasilnika).

U slučaju kada se pojavi nasilje, zaposlenost predstavlja veliku prednost na strani žene, jer i pored toga što trpi nasilje jer odlazi na posao, ima mogućnost da napusti nasilnika, budući da je finansijski od njega nezavisna. To je velika prednost na strani žene, čega one moraju biti svesne i zbog čega se ne trebaju odreći posla.

3.1.15. Obrazovanje i emancipacija kao uzrok nasilja u porodici

Obrazovanje članova porodice može biti od značaja za pojavu nasilja. Međutim, ne može se sa sigurnošću tvrditi da se nasilje javlja isključivo u porodicama u kojima članovi imaju niži ili viši stepen obrazovanja.

O značaju obrazovanja kao kriminogenog faktora se dosta govorilo. Obrazovanje znači sticanje određenih znanja školovanjem¹⁸⁶. Obrazovanje se takođe definiše i kao „oblik vaspitanja i socijalizacije ličnosti i osposobljavanja za profesionalnu delatnost, zanimanje, kao i usklađenost sopstvenog ponašanja sa ostalim članovima društva.“¹⁸⁷ Sva izučavanja i tvrđenja o uticaju obrazovanja na kriminalitet uopšte, mogu se podeliti u tri struje: optimističku, pesimističku i mešovitu. U 19. veku kada se počelo intenzivno govoriti o značaju obrazovanja, nastala je optimistička struja koja je tvrdila da se sa povećanjem obrazovanja smanjuje stopa kriminaliteta. Ovu struju zastupali su Feri, Ferguson, Manhajm, bračni par Gluk, Bonger. Oni ističu da je nedostatak obrazovanja jednak neznanju i da će se sa povećanjem obrazovanja smanjiti stopa kriminaliteta. Viktor Igo je tvrdio da „otvaranje jedne škole vodi zatvaranju jednog zatvora“. Međutim, vrlo brzo pokazalo se da ove tvrdnje nisu istinite. Naime, iako je povećan stepen obrazovanja, to nije dovelo do smanjenja stope kriminaliteta. Upravo kao kritika ove struje, javlja se pesimistička struja koja tvrdi da obrazovanje ne utiče na smanjenje kriminaliteta, već da zapravo „naoružava“ čoveka potrebnim znanjem za izvršenje novih krivičnih dela. Ovu struju zastupao je Garofalo.

¹⁸⁵ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.203

¹⁸⁶ Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej: 375

¹⁸⁷ Bošković, M. (2012) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 91

Treću, mešovitu struju zastupao je Pinateli tvrdio da se pesimistička struja ne može prihvatiti uopšte, dok se optimistička struja prihvata samo delimično. Tard navodi da „stepen obrazovanja utiče na kvalitet, ako ne i na kvantitet zločina“.¹⁸⁸ Predstavnik mešovite teorije bio je i Lombrozo koji je smatrao da obrazovanje u početku, u fazi razvoja utiče na povećanje svih oblika kriminala, osim ubistva, a kasnije, kada je razvijeno utiče na smanjenje najokrutnijih oblika, ali i povećanje nekih drugih vidova.¹⁸⁹

Obrazovanje se, prema Boškoviću, ne može smatrati značajnim kriminogenim faktorom, samo po sebi, već isključivo u vezi sa drugim činiocima¹⁹⁰.

Obrazovanje ne mora imati uvek isti uticaj na pojavu kriminalnog ponašanja, čak ne mora ni biti u vezi sa njim. Odnos obrazovanja i kriminaliteta nije postojan i zavisi od opštih uslova života u jednom društvu, od društvene strukture i drugih pojava koje javljaju u jednom društvu i koje utiču i na sam obrazovni sistem.

Ono što je bitno pomenuti, kod samog procesa obrazovanja, jeste način na koji se učenicima prezentiraju činjenice od strane vaspitnog osoblja. Naime moguće je i najpoželjnije činjenice iznositi objektivno, ali dešava se da nastavnici prilikom iznošenja činjenica o nekim događajima izlažu i svoja rasistička, šovinistička i druga shvatanja. Na ovaj način, nastava deluje kriminogeno u procesu formiranja društvenog ponašanja.

Posmatrajući odnos nasilja nad ženama i obrazovanja može se reći da je većina žena žrtava nasilja, sa srednjim obrazovanjem, ili osnovnim, u braku ili vanbračnoj zajednici. Učinioci nasilja su najčešće lica sa završenom osnovnom školom.

Na odbojnost društva prema obrazovnim ženama, njihovim kvalifikacijama i dostignućima ukazala je u svom radu 1946. godine Mira Komarovski (Kulturne protivurječnosti i uloge polova)¹⁹¹. Da se situacija nije promenila u velikoj meri i odnosu na ranije gledište o ulozi žene u društvu, može se videti i iz mita o Agnodike. Naime, Agnodike je živela u Grčkoj u 4. veku pre naše ere. Iako je ženama tog vremena bilo zabranjeno obrazovanje, ona je želela da izučava medicinu i uz pomoć oca to je i učinila. Ošišala je kosu, obukla mušku odeću i završila školu, sa najvišim ocenama, kod poznatog lekara Hierofilusa postavši tako ginekološkinja. Pomagala je ženama pri porođaju, ali je jedna žena koja je imala jake bolove pri porođaju odbila njenu pomoć, smatrajući da je Agnodike muškarac. Želeći da pomogne ženi, Agnodike joj je otkrila svoj pol. Žena je tu tajnu sačuvala, a Agnodike je postala slavna i poštovana kao veoma uspešna

¹⁸⁸ Bošković, M. (1995) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 129

¹⁸⁹ *Ibid.* 130

¹⁹⁰ Bošković, M. (2012) Kriminologija i socijalna patologija Pravni fakultet u Novom Sadu: 92

¹⁹¹ Priručnik - Prevazilaženje rodni stereotipa u osnovnom obrazovanju, op.cit., str.26

doktorica. Kolege, koje su bile ljubomorne na njen uspeh, optužile su je da koristi svoju profesiju kako bi zavodila udate žene, zbog čega je ona bila izvedena pred sud. Na sudu, ona otkriva sudijama da je žena i tada su optužbe postale još ozbiljnije. Zbog velike podrške koje su joj žene pružile za vreme suđenja, Agnodike je oslobođena optužbi i dozvoljeno joj je da se bavi medicinom. Nekoliko godina kasnije promenjen je i zakon koji je dozvolio i ženama da se bave Medicinom¹⁹².

Iako je reč najverovatnije o mitu, i izmišljenom liku, Agnodike je pokazala da i žena, sa istim uspehom kao i muškarac, ako ne i boljim, može da se bavi medicinom, i najverovatnije i svim ostalim zanimanjima. Priroda je u tome nije sprečila. Sprečavao ju je zakon, i muškarci koji su taj zakon doneli, želeći da ženu zadrže kod kuće u privatnoj sferi, a da za sebe zadrže sve uspehe i zasluge u javnoj sferi života.

Zakonski okvir u našoj zemlji, u pogledu obrazovanja nema diskriminatorskih odredbi. Obrazovanje je dostupno svima, pod jednakim uslovima. i devojčice i dečaci školuju se pod jednakim uslovima. To bi značilo da u našoj zemlji ne postoji „sistemska diskriminacija, koja bi ženama otežavala pristup najvišim nivoima obrazovanja“¹⁹³. Prema jednom istraživanju, najveću korelaciju sa školskim uspehom imaju, socijalni status porodice i obrazovanje majke¹⁹⁴.

Prilikom istraživanja udžbenika u našoj zemlji, postavilo se pitanje postojanja stabilnog socijalizacijskog modela¹⁹⁵. Pri tom je utvrđeno da se junaci koji su prikazani u udžbenicima rukovode vrednostima, kao što su mir, slobodoumlje, junaštvo, patriotizam, saradljivost, solidarnost, znanje, poštovanje sopstvenog kulturnog identiteta, sloboda i socijalna pravda. Kao poželjne osobine ličnosti navode se plemenitost i dobrota, otvorenost prema drugima, obrazovanost, slobodoljubivost, saradljivost, hrabrost, ljubaznost, marljivost, veselost i skromnost. Osnovna tri stuba socijalizacijskog modela su borba za suverenitet zajednice, za socijalnu pravdu i borba za pravičnu raspodelu moći u društvu¹⁹⁶.

Ukoliko se posmatra položaj žene u udžbenicima, prilikom njegovog prikazivanja prikazana je njena teška uloga (u privatnoj sferi, među četiri zida uzidan), kao i empatija prema njenom položaju i poštovanje, ali ne postoji predlog kako da se popravi taj njen položaj i promeni.

Smatra se da je mnogo lakše indirektnim delovanjem promeniti tradicionalne modele za žene i muškarce; jednostavnije različitim sadržajima stvoriti „aktivnog građanina koji veruje u demokratske vrednosti i koji je po svojim osobinama sposoban da menja svet u skladu sa svojim

¹⁹² Zaharijević, A. (2000) Neko je rekao feminizam, Artprint, Novi Sad.368-369

¹⁹³ Priručnik - Prevazilaženje rodni stereotipa u osnovnom obrazovanju,op.cit., str.41

¹⁹⁴ Mladenović-Kupčević, R. (1982), Kriminologija, Sarajevo.94

¹⁹⁵ Ibid.43

¹⁹⁶ Ibid .45

uverenjima“, nego direktno zagovarati ženska prava¹⁹⁷. Nizak obrazovni nivo žene jedan je od rizika njene viktimizacije. Naime, što je niži stepen obrazovanja žene to je teža mogućnost da nađe zaposlenje. Ovo posebno postaje problem u situaciji kada žena posle duže nasilne veze odluči da ostavi nasilnika. Tada se susreće sa problemom ekonomske zavisnosti od nasilnika, tj. nemogućnosti pronalaska zaposlenja i ekonomskog osnaživanja.

Kao jedna od vaspitnih ustanova koja bi pored obrazovanja trebalo i da dovede do intelektualnog razvitka ličnosti je škola u kojoj deca provode veliki deo dana. Iako nastavnici, koji provode vreme sa njima moraju da uoče simptome neprilagođenosti i samim tim da odrede tretman prema tom licu, postavlja se pitanje u kojoj meri su oni zaista zainteresovani da to učine. Sigurno je da postoje i oni nastavnici koji mogu i žele da se bave pedagoškim radom, ali nesporna je činjenica da je veliki broj onih koji svoj posao doživljavaju kao obavezu, kojima je cilj da ispune nastavni program, ispričavši novu lekciju, ili podeliti veliki broj negativnih ocena, ne ulazeći u suštinu problema nekog učenika (zbog čega ne uči, zašto je odsutan sa časa). I možda je to problem zbog čega škola nema tako veliki vaspitni uticaj kao što bi trebalo.

S druge strane, s obzirom na interesovanje učenika, škola bi mogla da pruži pomoć roditeljima u vaspitanju, ali i daljoj orijentaciji učenika prilikom izbora školovanja. Takođe je moguće veliki broj aktivnosti sprovesti van škole i na taj način delovati u pravcu pozitivnog razvoja ličnosti, sprečavanja kriminalnog ponašanja i organizacije slobodnog vremena.

Razvoj morala, stvaranje radnih navika, smisla za saradnju, preuzimanje odgovornosti za svoje postupke, samodisciplina, samo su neki od kvaliteta koje bi škola morala da razvija kod svojih učenika¹⁹⁸.

Ženama, kao i muškarcima treba obezbediti jednake uslove i dostupnost obrazovanja bez ikakvih razlika u polu. Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena predviđa obavezu država da obezbede 1) jednake uslove u pogledu karijere i profesionalnog usmeravanja, u pogledu mogućnosti za učenje i sticanje diploma u obrazovnim ustanovama svih kategorija, kako u seoskim tako i u gradskim sredinama; ova ravnopravnost se obezbeđuje u pogledu predškolskog, opšteg i tehničkog i stručnog obrazovanja, kao i višeg tehničkog obrazovanja i svih vrsta profesionalnog usmeravanja; 2) dostupnost jednakih nastavnih programa, jednakih ispita i nastavnog osoblja koje ima kvalifikacije istog nivoa, kao i školskih prostorija i opreme istog kvaliteta; 3) otklanjanje tradicionalnog shvatanja o ulogama muškaraca i žena na svim stepenima i u svim oblicima

¹⁹⁷ Ibid. 48-49

¹⁹⁸ Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd.403

obrazovanja podsticanjem stvaranja mešovitenih odeljenja i drugih vrsta obrazovanja koji mogu doprineti postizanju tog cilja, posebno revizijom udžbenika i školskih programa i prilagođavanjem nastavnih metoda; 4) jednake mogućnosti korišćenja stipendija i drugih vrsta bespovratne pomoći za studije; 5) jednake mogućnosti pristupa programima permanentnog obrazovanja, uključujući programe za obrazovanje odraslih i funkcionalne programe za opismenjavanje, posebno one čiji je cilj da se u što je moguće kraćem vremenu smanji jaz u stepenu obrazovanja između muškaraca i žena; 6) smanjenje stope napuštanja škole od strane ženske omladine i organizacija programa za devojke i žene koje su prerano napustile školu; 7) jednake mogućnosti aktivnog bavljenja sportom i fizičkog vaspitanja; 8) dostupnost posebnih informacija iz oblasti obrazovanja radi pružanja pomoći u obezbeđenju zdravlja i blagostanja porodice, uključujući informacije i savete o planiranju porodice¹⁹⁹.

Obrazovanje se ne može prihvatiti kao odlučujući faktor kriminalnog ponašanja. Međutim, činjenica je da osobe sa većim stepenom obrazovanja imaju i veći stepen sigurnosti, kao i bolje mogućnosti za zaposlenje. S druge strane, neobrazovane osobe susreću se sa problemima prilikom traženja zaposlenja, teže se uklapaju u društveni sistem i usled nesigurne materijalne situacije lakše polaze put traženja zarade bez rada, tj. „manje su otporni u odnosu na delinkventno ponašanje“²⁰⁰.

Zato je potrebno u proces obrazovanja uključiti veliki broj žena, počev od ranog detinjstva. Moguće je organizovati seminare, obuke, u cilju podizanja svesti društva o negativnim posledicama prisutnih rodni stereotipa. Radi postizanja što boljih rezultata, ne treba zaboraviti ni medije koji svojim delovanjem, mogu u velikoj meri doprineti nestajanju ovih stereotipa. Takođe, potrebno je i pravno opismeniti žene, tj. upoznati ih sa potrebnim znanjima iz oblasti prava, koja im mogu pomoći u ostvarivanju i zaštiti njihovih prava.

Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena obavezuje države da preduzimaju odgovarajuće mere kako bi obezbedila pravo žena na 1) učešće u izradi i sprovođenju planova razvoja na svim nivoima; 2) pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući informacije, savete i usluge u vezi s planiranjem porodice; 3) direktno korišćenje programa socijalne zaštite; 4) sticanje svih vrsta obuke i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući opismenjavanje, kao i pristup svim uslugama u okviru mesne zajednice, kao i savetodavnim uslugama, između ostalog, radi proširenja njihovih opštih tehničkih znanja; 5) organizovanje grupa za samopomoć i zadruga kako bi ostvarile jednak pristup privrednim delatnostima putem zapošljavanja ili obavljanja samostalne delatnosti; 6) učešće u svim aktivnostima mesne zajednice; 7) dostupnost i jednakog tretmana u zemljišnoj i agrarnoj reformi poljoprivrednih kredita i zajmova, olakšica za prodaju

¹⁹⁹ Rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje – Priručnik, op.cit., str.37

²⁰⁰ Mladenović-Kupčević, R. (1982), Kriminologija, Sarajevo.172

proizvoda, odgovarajuće tehnologije, kao i programa za ponovno naseljavanje; 8) adekvatne životne uslove, posebno u pogledu stanovanja, higijenskih uslova, električne energije i snabdevanja vodom, saobraćaja i veza²⁰¹.

Iz tih razloga, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena predvidela je obavezu za države potpisnice da preduzimaju sve mere 1) radi izmene društvenih i kulturnih običaja u pogledu ponašanja muškaraca i žena da bi se otklonile predrasude, kao i uobičajena i svaka druga praksa zasnovana na shvatanju o inferiornosti ili superiornosti jednog ili drugog pola ili tradicionalnoj ulozi muškaraca, odnosno žena i 2) da porodično vaspitanje obuhvati i pravilno shvatanje materinstva kao društvene funkcije i priznanje, zajedničke odgovornosti muškaraca i žena u podizanju i razvoju dece, podrazumevajući da se u svim slučajevima mora, pre svega voditi računa o interesima deteta²⁰².

Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena predviđa obavezu država da preduzimaju mere kojima će obezbediti jednakost muškaraca i žena i to 1) jednako pravo na sklapanje braka; 2) jednako pravo na slobodan izbor bračnog druga i sklapanje braka samo po slobodnoj volji i uz potpunu saglasnost; 3) jednaka prava i odgovornosti u braku i prilikom razvoda; 4) jednaka roditeljska prava i obaveze u odnosu na decu, bez obzira na bračni status; 5) jednaka prava da slobodno i odgovorno odlučuju o planiranju porodice, kao i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima; 6) jednaka prava i odgovornosti u pogledu starateljstva, tutorstva, upravljanja imovinom i usvajanja dece ili sličnih institucija ako postoje u nacionalnom zakonodavstvu; 7) jednaka prava muža i žene, uključujući pravo na izbor porodičnog imena, profesije i zanimanja; 8) jednaka prava oba bračna druga u pogledu vlasništva nad imovinom, odnosno sticanja, upravljanja, uživanja i otuđivanja imovine, bez obzira na to da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu. Veridba i stupanje deteta u brak ne može imati nikakvih pravnih posledica, pri čemu je neophodno preduzeti sve potrebne mere, uključujući zakonodavne, radi utvrđivanja minimalnih godina života za sklapanje braka, kao i uvođenje obaveze da se brak sklopi u zvaničnom matičnom uredu²⁰³.

Da bi se obezbedila ravnopravnost muškaraca i žena prilikom zapošljavanja Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena obavezuje države da preduzimaju mere u cilju 1) zabrane, pod pretnjom preduzimanja sankcija, davanja otkaza zbog trudnoće ili porodičkog odsustva i diskriminacije prilikom otpuštanja s posla zbog bračnog stanja; 2) uvođenja plaćenog porodičkog odsustva ili sličnih socijalnih beneficija, bez gubljenja prava na ranije radno mesto, primanja po osnovu staža i socijalna primanja; 3) podsticanja obezbeđenja potrebnih pomoćnih društvenih službi

²⁰¹ Rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje – Priručnik, op.cit., str.39

²⁰² Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej:132

²⁰³ Ibid..39-40

kako bi se roditeljima omogućilo da usklade porodične obaveze s obavezama na radnom mestu i učešćem u društvenom životu, posebno podsticanjem osnivanja i razvoja mreže ustanova za brigu o deci; 4) obezbeđenja posebne zaštite žena za vreme trudnoće na onim radnim mestima za koja je dokazano da su štetna za trudnice²⁰⁴.

Ove mere potrebno je preduzimati kako bi se obezbedila jednaka prava u oblasti rada između muškaraca i žena, a posebno 1) pravo na rad kao neotuđivo pravo svih ljudi; 2) pravo na jednake mogućnosti zapošljavanja, uključujući i primenu jednakih kriterijuma pri izboru kandidata za radno mesto; 3) pravo na slobodan izbor profesije i zaposlenja, pravo na unapređenje, sigurnost zaposlenja i sva prava i uslove koji proističu iz rada, kao i pravo na stručno osposobljavanje i prekvalifikaciju, uključujući učenje u privredi, više stručno osposobljavanje i povremeno dodatno osposobljavanje; 4) pravo na jednaku nagradu uključujući beneficije, kao i na jednak tretman za jednak rad i jednak tretman pri ocenjivanju kvaliteta rada; 5) pravo na socijalnu zaštitu, posebno u slučaju odlaska u penziju, nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti, starosti i druge nesposobnosti za rad, kao i pravo na plaćeno odsustvo;

6) pravo na zdravstvenu zaštitu i zaštitu na radu, uključujući i zaštitu bioloških i reproduktivnih funkcija žena²⁰⁵.

²⁰⁴ Walker, I (1979), Family problems, New Haven & London: Yale University Press: 63-71

²⁰⁵ Yello K. (1996), Thought a Feminist Lens, Current Controversies on Family Violence: 32-36

4. Teorijska objašnjenja nasilja u braku i partnerskim odnosima

Nasilje u braku i partnerskim odnosima je veoma složen fenomen rasprostranjen na više frontova. Posmatramo ga individualno, partnerski, društveno. Razvoj teorijskih objašnjenja o nasilju u braku i partnerskim odnosima kretao se od traženja uzroka u biološkim i neurološkim svojstvima, u individualnim karakteristikama i u ponašanju pojedinca, analizom brojnih faktora kulture i opšteg društvenog sistema, do feminističkih objašnjenja.

4.1. Psiho-biološka objašnjenja

Šezdesetih godina prošlog veka bila je popularna teorija da je nasilno i agresivno ponašanje povezano sa viškom hromozoma Y (XXY), da bi kasnija istraživanja pokazala da je ova pretpostavka pogrešna. U okviru neurohemijskih poremećaja, najčešće je pominjan neurotransmiter serotonin i metabolizam 5HIAA (5- hidroksiindolsirćetna kiselina), čiji nizak nivo dovodi do agresivnih ispoljavanja ponašanja. Neuroanatomski poremećaji ukazivali su na značaj oštećenja frontalnog režnja, odnosno prednjeg frontalnog i temporalnog regiona, koji dovode do iritabilnog, agresivnog pa i nasilnog ponašanja, ali i da ova oštećenja nisu prouzrokovla agresivnost, već da su pogađala kontrolu ovog ponašanja. Međutim, sva istraživanja su potvrdila da ne postoji direktna veza između neurološke disfunkcije nekog regiona mozga i agresivnog ponašanja, odnosno da nema „centra za nasilje“ u mozgu.

Kada je reč o psihološkim teorijama koje su ostavile najveći trag na opšte (laičko) shvatanje nasilja u braku i partnerskim odnosima, jesu: teorija o mazohizmu žene i teorija o patologiji nasilnika.

Prema teoriji o mazohizmu žene, žene su mazohistkinje, jer su svesno i samostalno birale nasilnike za svoje partnere. One žele da pate i budu maltretirane i prave racionalni, svesni izbor, birajući za sebe nasilne bračne, ili vanbračne partnere. Njihov izbor je potvrda njihove mazohističke prirode. Ova tvrdnja se dodatno osnažuje činjenicom, da žena ne napušta nasilni odnos, čak i kada nasilje poprimi dramatične dimenzije²⁰⁶. Neke žene, po njima, prosto ne osećaju da su zaslužile bolje, i ne bivaju zadovoljne, dok njihova percepcija sopstvene ličnosti nije potvrđena. Ovakva shvatanja imaju korene u Frojdovim postavkama o prirodnoj predodređenosti žena da budu mazohistkinje, koji su kasnije bili široko prihvaćeni od strane Helen Deutsch u njenoj poznatoj knjizi „Psihologija žene“²⁰⁷.

²⁰⁶ Nikolić Ristanović, V.,(1993), Nasilje u braku- teorijski okvir i rezultati dosadašnjih istraživanja, Beograd, Sociološki pregled, br. 1-4, Beograd: 276-283

²⁰⁷ Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej:129

Ristanović Nikolić ističe da po ovom shvatanju žene jesu pasivne, trpeljive, mazohističke prirode, ali tome su doprineli ne unutrašnji, već spoljašnji činioci. Posebno su značajni odnosi u primarnoj porodici, naročito ukoliko je postojalo nasilje oca prema majci, koje je u korelaciji s nasiljem koje se čini, ili trpi u braku ili vezi.

Prema teoriji o patologiji nasilnika, pojava nasilja i trpljenja nasilja, dovodi se u vezu sa psihopatološkim osobinama (retardacija, sadizam) nasilnika. Za nasilnike se vezuju iznenadni ispadi agresivnosti, slaba kontrola impulsa i nisko samopoštovanje, ili se njihove ličnosti nalaze na granici između psihotičnih i neurotičnih²⁰⁸. Tako je Gayford, na osnovu informacija dobijenih od 100 žena koje su boravile u skloništu za pretučene žene, zaključio da su muškarci koji zlostavljaju svoje partnerke patološko ljubomorni, loše odgajani, razmaženi, nesposobni da se brinu o sebi, ljubitelji alkohola i kocke. Roy je opisao nasilne muževe kao ličnost koje pate od niskog nivoa samopoštovanja, velikog bračnog nezadovoljstva, nesigurnosti, stresa i slabom komunikativnosti ljudi sa problematičnim detinjstvom²⁰⁹.

Savremene psihološke teorije o nasilju u intimnom partnerskom odnosu orijentisane su na koncept socijalnog učenja tj. kognitivnog biheviorizma, stavljanjem naglaska na iskustva u primarnoj porodici, iskustvo primarnog odbacivanja i siromašnog emotivnog odnosa s majkom, na rano učenje agresivnog, ili pasivnog ponašanja preko identifikacije s roditeljem, ili na složene kognitivne procese.

Bolbijeva (Bowlby) teorija o osećajnom vezivanju sugerše na to da su istorija i trenutni stil osećajne povezanosti faktori koji mogu objasniti neprijateljstvo i bes u intimnoj partnerskoj relaciji. Bolbi je verovao da bes u vezi ima funkciju da upozori na to da potrebe osobe nisu zadovoljene. Bes može eskalirati u nasilje, ako osoba nije sposobna da kontroliše, ili spreči „razdvajanje“ od osobe za koju se vezala. Analize pokazuju da je muško nasilje u srazmernom odnosu sa sigurnim stilom osećajne vezanosti muškarca, zaokupljen stilom osećajne vezanosti žena (što sugerše na to da žene sa ovim stilovima osećajne vezanosti mogu biti pod rizikom da nenamerno izazovu nasilnu reakciju muškarca koji su nesigurno ili bojažljivo vezani), sa stresom usled negativnih događaja u „životu muškarca“ i nasiljem u detinjstvu muškarca. Studije potvrđuju da su muškarci sa nesigurnim osećajnim vezama osetljiviji na negativne aspekte muške socijalizacije od sigurno vezanih osoba (npr. vodi ga ka agresiji, usled teškoća u rešavanju problema u kojima postoji imperativ da muškarac mora da bude kompetentan).

Teoriju naučene bespomoćnosti formulisao je psiholog Seligman, a preuzela i razvila, u kontekstu objašnjavanja zašto žene ostaju u vezi s nasilnikom, psihološkinja Leonora Walker.

²⁰⁸ Dutton M, (1992) Women response to Battering, Empowering and Healing the Battered Women: A model for Assessment and Intervention, New York, Spring Publishing: 45

²⁰⁹ Konstantinović-Vilić, S. Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej: 128

Naime, teorija naučene bespomoćnosti zasniva se na tri osnovne komponente: informaciju o tome šta će se dogoditi; razmišljanje ili saznanje o tome; i, ponašanje. Zlostavljane žene ne pokušavaju da izađu iz nasilne veze jer ne veruju da mogu pobeći od nasilja. Walkerova tvrdi da, žene ne odlaze, jer veruju da ukupna prinuda a ne samo fizičko nasilje, može njihovim reakcijama prestati, i onda kada je drugima očigledno da izlaz iz nasilja postoji. Posebno se naglašava uticaj koji proces socijalizacije ima na žene, jer se one uče tradicionalnim ulogama u porodici i društvu, te na osnovu njih pogrešno veruju da imaju malo direktne kontrole nad svojim životom. Rešenje se nalazi u trajnoj i kontinuiranoj podršci žrtvama, kako bi ponovo naučile da njihova ponašanja proizvode željeni, pozitivni efekat²¹⁰.

Vrlo često žrtva kada se oseća bespomoćno, stvara pogrešnu sliku o sebi, iskrivljena stvarnost tzv. Jedan tip žrtava u svojoj depresivnosti nije sposobna da donosi odluke koje bi bile u najboljem interesu nje same. Žrtva ne živi, ona preživljava. Vrlo retko postaju sposobne i ojačane da potraže pomoć institucija, prijatelja, rodbine...

Nasilje u porodici je suviše rasprostranjen problem društva. Ono je postalo toliko često da postaje veliki problem kontrolisati ga, sprečiti ga.

4.2. Teorije sociološke orijentacije

Opšta sistemska teorija posmatra nasilje u braku kao sistematski, kontinuirani element društvene interakcije, a ne kao proizvod individualne patologije. Straus, na primer, oslanjajući se na rezultate sopstvenog istraživanja, smatra da uzroke nasilja nad ženom u braku treba tražiti u samoj strukturi društva i njegovog porodičnog sistema. Pri tome, on izdvaja nekoliko glavnih faktora koji deluju u okviru tog sistema. To su: porodica, kao društvena grupa sa visokim nivom konflikta; visoki nivo nasilja u društvu; porodična socijalizacija, odnosno vaspitanje dece uz pomoć nasilja; kulturne norme; i, seksistička organizacija društva. Deca u ranom detinjstvu uče da je nasilje povezano s ljubavlju kao i da, ako je nešto posebno važno, onda opravdava upotrebu nasilja. Takođe, upotreba nasilja stvara kod njih moralno pravo da nasilje i sami upotrebe. Međutim, Straus ne smatra da te posredne lekcije oblikuju model za kasnije ponašanje prema sopstvenoj deci, već da one postaju osnovni deo ličnosti i njegovog pogleda na svet, koji se generalizuje na druge društvene odnose, posebno, na odnose muža i žene. Uz to, kulturne norme opravdavaju i dozvoljavaju upotrebu nasilja od strane muža, a seksistička organizacija društva i njegovog porodičnog sistema jesu jedan od najvažnijih faktora koji utiču na visok nivo nasilja prema ženama u braku.

210 Walker, I (1979), Family problems, New Haven & London: Yale University Press: 46-54

Ukoliko jedna osoba poseduje mnogobrojne društvene, ekonomske ili lične resurse, ona je utoliko više u poziciji da kontroliše i izdaje naređenja, pa da pri tome koristi silu prema drugima. Tako muškarac koji obavlja posao za koji je malo plaćen i društveno cenjen, može izabrati nasilje, da bi ostvario, odnosno zadržao, svoju dominaciju u porodici. Žene koje ekonomski zavise od supruga teže će otići čak i kad trpe nasilje.

Nasilnici smatraju da nasilje koje vrše je opravdano, normalno, zaslužno i dopušteno.

Uzrok nasilja u porodici i braku vidi se i u stresorima, koji ih pogađaju, što je u skladu s teorijom socijalnog stresa. Partneri koji žive u siromaštvu izloženiji su, u tom smislu, pojavi nasilja kao odgovora na stres. Siromaštvo sputava muškarca da se saživi s idejom o uspešnoj muškosti, te mu preta gubitak časti i poštovanja. Tako muškarac, koji nije sposoban da bude hranilac porodice i da održi kontrolu, može da se okrene zloupotrebi alkohola, droge ili kriminalu, kao načinu da izrazi svoju muškost.

Pozitivna strana socioloških teorija ogleda se u multifaktorskom pristupu pri sagledavanju nasilja u porodici, u braku i partnerskim odnosima i objašnjenjima zašto se ono javlja. Međutim, čini se da one ipak ne daju odgovore na pitanje da li je nasilje u partnerskim odnosima isključivo usmereno prema ženama, ili ono u partnerskim odnosima postoji i prema muškarcima.

4.3. Feministička objašnjenja

Feministička objašnjenja nasilja u braku nastala su kao kritika postojećih teorija na osnovu feminističke prakse, naglašavajući patrijarhat kao koncept koji rađa i održava nejednakost muškaraca i žena²¹¹. Stoga su kategorije pol/rod, moć, uticaj, ključne za razumevanje partnerskog nasilja (posebno teorije resursa, neusaglašenih statusa i konflikta) modifikovani su. Usvajajući koncept socijalne nejednakosti, konflikta i moći i nasilja, kao poslednjeg resursa osiguravanja podređenosti žena, feministkinje naglašavaju da se ne radi o sukobu jednakih, već o borbi za moć unapred nejednakih, jer su pozicije žena i muškarca društveno, institucionalno, ideološki i individualno postavljene asimetrično, odnosno status žena zavisi od statusa muškarca i odražava višestruki odnos podređenosti²¹². Pitanje moći i kontrole je integrisano u čuvenom „Duluth modelu“, prema kome se u čuvenom „točku moći i kontrole“, moć i kontrola nalaze u samom centru, a okolo se nalaze tehnike koje se koriste radi očuvanja moći i kontrole: prinuda, zastrašivanje, izolacija, ponižavanje, ekonomsko nasilje, seksualno zlostavljanje, muške privilegije. Feministkinje ključnu ulogu u razumevanju svih oblika nasilja prema ženama (ne koriste

²¹¹ Vasiljević, J. (2005) Feminizam, Beograd: Rekonstrukcija ženski fond : 94-117

²¹² Yello K. (1996), Thought a Feminist Lens, Current Controversies on Family Violence: 50-54

termine „nasilje u porodici“, „nasilje u braku“, jer oni odvrćaju fokus od pojma muške prisile/nasilja nad ženama), vide u društvenoj konstrukciji pola, u kojoj je dominacija (moć) muškaraca u porodici deo šireg sistema moći, a što je u skladu i sa „Duluth model“. Iz navedenog proizilazi da nasilnik preuzima kontrolu nad žrtvom. Koncept kontrole putem prinude dopunjen je teorijom „o cikličnom karakteru nasilja“, prema kojoj nasilni odnos muža i njegove bračne ili vanbračne partnerke prolazi kroz tri faze: fazu tenzije - gde dolazi do manjih incidenata nasilja; oba partnera te događaje ne shvataju ozbiljno, a žena žrtva poriče nasilje i čini sve da bi ga izbegla, a često krivca za nasilje traži u sebi; u drugoj fazi – fazi akutnog nasilja dolazi do zlostavljanja fizičke ili seksualne prirode. Treća faza - faza pomirenja i ljubavi, dolazi odmah nakon zlostavljanja, nasilnik izražava kajanje za nasilje koje je počinio, oni veruju da vole svoje žrtve, a kod žrtve se javlja griža savesti, osećaj krivice i strah za budućnost nasilnika, ako prekine odnos sa njim²¹³.

Međutim, nedostatak ovakvog pristupa sagledavanja nasilja u partnerskim odnosima, ogleda se pre svega u činjenici da feministički orijentisane autorke ne analiziraju druge oblike nasilja u porodici, one čak i ne koriste taj termin, već se koncentrišu isključivo na žene kao žrtve nasilja. One potpuno zanemaruju individualne karakteristike aktera nasilja, kao i nasilje koje čini žena²¹⁴.

Ipak, ne može se osporiti činjenica da su feministička objašnjenja nasilja u partnerskim odnosima izvršila snažan uticaj na sagledavanje nasilja nad ženama, i to kako na međunarodnom tako i na nacionalnom planu, a i na društveni aparat, da preduzme potrebne preventivne mere zaštite žena od nasilja.

²¹³ Walker, I (1979), Family problems, New Haven & London: Yale University Press 55- 68

²¹⁴ Yello K.(1996), Through a Feminist Lens, Current Controversies on Family Violence: 83-88

5. Međunarodni dokumenti o zaštiti od nasilja u porodici, u braku i partnerskim vezama

5.1. Ujedinjene nacije

Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima od 1948. godine²¹⁵ svim ljudima, kako muškarcima, tako i ženama, zajemčena je sloboda i jednakost u dostojanstvu i pravima (čl. 1 i 2), i predviđeno je, pored ostalog, da svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost (čl.3). Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima²¹⁶ u čl. 2 zabranjuje diskriminaciju, i zahteva od država da obezbede jednako pravo muškaraca i žena na uživanje prava predviđenih Paktom. U čl. 17 reguliše se pravo na privatni i porodični život. Ova odredba je posebno značajna, jer je privatnost i nemešanje u porodični život dugo bio argument za nereagovanje države, ili tolerisanja porodičnog nasilja. Međutim, kada se analiziraju odredbe navedenog člana jasno se dolazi do zaključka da pravo na privatnost i porodični život nije neprikosnovo. Ono se štiti od proizvoljnog i nezakonitog mešanja, što je osnov za intervenciju u porodici gde ima nasilja. Čl. 23 reguliše pravo na porodični život, i definiše porodicu kao prirodnu i osnovnu ćeliju društva, koja ima pravo na zaštitu od društva i države. Države su dužne da preduzimaju sve potrebne mere kojim će obezbediti jednakost u pravima i dužnostima supružnika u odnosu na brak, trajanje braka i u slučaju razvoda. Slično i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima²¹⁷ u čl. 10 zahteva od država da pruže zaštitu i pomoć porodici, kao osnovnoj i prirodnoj ćeliji društva, posebno za njeno zasnivanje, i dok je odgovorna za odgoj i izdržavanje dece o kojoj se stara.

Naime, s obzirom na to da je nasilje u porodici, u braku i partnerskim odnosima sagledano kroz prizmu nasilja nad ženama, prvi put je na jednoj od najznačajnijih i najuticajnijih konferencija koja je održana u Najrobiju 1985. godine, nasilje nad ženama predstavljeno kao oblik diskriminacije i kršenja osnovnih ljudskih prava postao vidljivijim, a u njegovim okvirima se sve više pažnje posvećivalo i nasilju u porodici. Konferenciji u Najrobiju prethodile su dve svetske konferencije o ženama: u Meksiko Sitiju 1975. godine, koja je od strane Generalne skupštine 1972. godine proglašena Međunarodnom godinom žena, dok je na samoj konferenciji proglašena decenija za žene (1976-1985), a druga u Kopenhagenu 1980. godine. Ključne teme ovih konferencija bile su jednakost, mir, razvoj. Treba pomenuti i Svetsku konferenciju održanu u Beču 1993. godine, koja je u okviru koncepta ljudskih prava razmatrala i specifičnosti ostvarenja ili kršenja prava žena, a

²¹⁵ General Assembly UN. Universal Declaration on Human Rights. <http://www.un.org/en/documents/udhr>

²¹⁶ General Assembly UN. International Convention on Civil and Political Rights. <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

²¹⁷ General Assembly UN. International Convention on Economic, Social and Political Rights. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

dotakli su se i pitanja nasilja prema ženama u javnoj i privatnoj sferi.

Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena doneta je 1979. godine (stupila na snagu 3. septembra 1981. godine). Osnovni motiv za donošenje ove Konvencije zasnivao se na činjenici, da se i pored svih dotadašnjih međunarodnih instrumenata zaštite ravnopravnosti polova zadržala faktička neravnopravnost između muškaraca i žena (Kriminalističko policijska akademija, 2012: 35). Njome se zahteva od država da preduzmu sve potrebne mere radi eliminisanja diskriminacije prema ženama, naročito u bračnim i porodičnim odnosima, koji su tradicionalno ustrojani i predstavljaju pogodnu osnovu za različite forme nasilja. Predviđene su i obaveze u pogledu obezbeđivanja jednakog prava na sklapanje braka, jednakog prava na izbor bračnog druga, i sklapanja braka po slobodnoj volji i uz punu saglasnost, jednakih prava i odgovornosti u braku. Članom 5 Konvencije propisana je i obaveza preuzimanja prikladnih mera radi izmene društvenih i kulturnih običaja u pogledu ponašanja muškaraca i žena, da bi se otklonile sve predrasude, kao i uobičajena i svaka druga praksa zasnovana na shvatanju o inferiornosti, ili superiornosti jednog, ili drugog pola ili tradicionalnoj ulozi muškaraca, odnosno žena. Nesumnjivo je da veliki značaj ima nadzorni mehanizam za primenu Konvencije, Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena²¹⁸ koji je ustanovljen 1982. godine, koji nadzire primenu Konvencije, ispunjenje obaveza, pregleda nacionalne izveštaje i daje preporuke u vezi s pojedinim pitanjima iz Konvencije.

Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacija žena je u Opštoj preporuci²¹⁹ br. 19 od 1992. godine, upotpunio definiciju diskriminacije žena, dodajući da uključuje „nasilje zasnovano na razlici polova, tj. nasilje koje je usmereno prema ženi, ili nasilje koje u većoj meri pogađa žene nego muškarce“. Nasilje podrazumeva „dela koja nanose fizički, mentalni ili seksualni bol i patnju i pretnje takvim delima, prinudu i druge vidove organičavanja slobode“. Komitet je posebnu pažnju posvetio nasilju u porodici, dajući mu kvalitet „jednog od najpodmuklijih oblika nasilja prema ženama koji preovlađuje u svim društvima“. Kao njegove tipične manifestacije navode se: premlaćivanje, silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja i psihološko nasilje. Državama se preporučuje da preduzmu delotvorne mere za suzbijanje nasilje prema ženama, a kada je reč o nasilju u porodici, neophodno je usvajanje specifične legislative o nasilju u porodici, predviđanjem krivičnih sankcija za učinioce nasilja, građanskopravnih lekova, preventivnih i zaštitnih mera od nasilja u porodici, kao i obezbeđivanje posebnih službi zaštite i podrški, i obuka zaposlenih u tim službama.

²¹⁸ Committee of The Elimination of Discrimination Against Women. Introduction.. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Introduction.aspx>

²¹⁹ Committee of The Elimination of Discrimination Against Women.General Recommendation no 19(1992)..<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>

U Deklaraciji o eliminaciji nasilja prema ženama²²⁰ od 1993. godine, od država se traži da osude nasilje i da se ne pozivaju ni na kakve običaje, tradiciju, religijska ili druga uverenja, da bi izbegle svoje obaveze. Korpus mera je sličan onome o kome se piše u Konvenciji, a razrađivala ih Opšta preporuka br. 19. U vezi sa nasiljem u porodici naročito se insistira na sprovođenju i unapređenju istraživanja i statistika, kao i na stalnoj evaluaciji preduzetih koraka.

Pekinska deklaracija i Platforma za akciju²²¹ je rezultat Četvrte svetske konferencije o ženama održane u Pekingu 1995. godine. Poseban odeljak posvećen je nasilju nad ženama. U pogledu nasilja u porodici navodi se da se ovakvo nasilje često toleriše da se „zanemaruje fizičko i seksualno zlostavljanje, te silovanje ženske dece i žena od strane članova porodica i drugih članova domaćinstva, kao i pojava zlostavljanja od strane bračnog druga i drugog lica“, da se ne prijavljuju i da su zbog toga „teški za uočenje“. A kada se takvo nasilje i prijavi „često izostaje zaštita žrtava i kažnjavanje učinioca“.

U Njujorku je 2000. godine održano specijalno zasedanje Generalne skupštine „Žene 2000: rodna ravnopravnost, razvoj i mir za 21. vek“²²² Jedno od pitanja koje je bilo razmatrano je nasilje prema ženama, a u tom okviru na prvom mestu - nasilje u porodici. Konstatovano je da se u pojedinim zemljama nasilje u porodici i dalje tretira kao privatni problem. Jedan od nedostataka je i nepostojanje programa za nasilnike i programa za nenasilno rešavanje konflikata, ali i relevantni statistički podaci koji bi poduprli strategije i akcione planove.

Takođe, kao odgovor na nasilje nad ženama, 2008. godine, generalni sekretar OUN Ban Ki Moon započeo je kampanju UNITE to End Violence against Women, koja će trajati do 2015. godine²²³, čiji je cilj globalna mobilizacija u borbi protiv nasilja nad ženama. Slično tome, rezolucije Generalne skupštine naložile su intenziviranje napora u suprostavljanju svim oblicima nasilja nad ženama, kako preventivnim delovanjem, tako i pružanju pomoći žrtvama.

²²⁰ General Assembly UN. Declaration on the Elimination of Violence against Women A/RES//48/104, 20/12/1993.

²²¹ Fourth World Conference of Women. Beijing Declaration and Platform for Action 1995.. <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingdeclaration.html>

²²² General Assembly UN, Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women, Report of Secretary-General A/64/151, 2009, str. 4.. <http://www.saynotviolence.org>

²²³ Yello K.(1996), Thought a Feminist Lens, Current Controversies on Family Violence: 128-134

5.2. Savet Evrope i Evropska unija

Jedan od osnovnih zadataka Saveta Evrope jeste zaštita ljudskih prava, a nasilje u porodici, u braku i partnerskim odnosima podriva osnovne vrednosti na kojima Savet Evrope počiva.

U sklopu zaštite ljudskih prava (pa tako i žrtava nasilja u porodici), najvažniji dokument Saveta Evrope je Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Čl. 7 predviđeno je da svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, stana i prepiske. Javne vlasti se neće mešati u vršenje ovog prava, sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti, ili ekonomske dobiti zemlje, radi sprečavanja nereda i kriminala, zaštite zdravlja i morala, ili radi zaštite prava i slobode drugih. Evropska konvencija o ljudskim pravima dozvoljava intervenciju države u porodici, ukoliko u njoj postoji nasilje, koje predstavlja kršenje prava i sloboda drugog.

Savet Evrope je 11. maja 2011. godine doneo Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja po prvi put nasilje u porodici razdvaja i određuje odvojeno od nasilja nad ženama, te se na ovaj način i ističe njegova posebnost i opasnost. Konvencijom je predviđeno da su države članice dužne da sprovedu istraživanje, prikupljaju i podržavaju prikupljanje podataka o svim vidovima nasilja predviđenih ovom Konvencijom. Takođe je predviđeno da se prikupljeni i obrađeni statistički podaci učine dostupnim javnosti, podizanje svesti o nasilju u porodici, organizovanje edukativnih programa o jednakosti žena i muškaraca, nenasilnom rešavanju sukoba u partnerskim odnosima, organizovanje profesionalne obuke za nadležne stručnjake, koji se bave žrtvama nasilja, organizovanje preventivnih programa i rada sa počiniocima, postojanje dovoljnog broja sigurnih kuća za smeštaj žrtava, naročito kada su u pitanju žene i deca, uspostavljanja non stop SOS besplatne linije, i postojanje niza građanskopravnih mera, kao i obaveza država članica da preduzmu niz mera radi inkriminisanja dela poput: genitalno sakaćenje žena, prinudni brak, prinudni abortus i prinudna sterilizacija, seksualno uznemiravanje. Takođe, Konvencijom je predviđeno i kako postupak za nasilje u porodici mora da bude regulisan, od same prijave, gonjenja po službenoj dužnosti, sprovođenja istrage, hitnosti postupka, zabrana mogućnosti alternativnih načina rešavanja sporova, okolnosti koje se imaju uzeti kao otežavajuće, kada se donosi odluka o krivičnoj sankciji. Predviđeno je i osnivanje Ekspertske grupe za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) koja će pratiti primenu Konvencije od strane država članica.

Ostali dokumenti Saveta Evrope, koji se konkretnije odnose na sprečavanje nasilja u porodici, u braku i partnerskim odnosima su rezolucije i deklaracije, kojima se izražava stav članica Saveta

Evrope povodom određenog pitanja, ili preporuke koje nemaju obavezujući karakter i spadaju u tzv. soft law, jer sadrže smernice koje treba da primenjuju zakonodavci država članica, pri donošenju nacionalne regulative na nacionalnom nivou.

Preporuka R (85)4 Komiteta ministra država članica o nasilju u porodici²²⁴, definiše porodicu kao osnovnu organizacionu jedinicu demokratskog društva, a svi njeni članovi uživaju zaštitu od nasilja u porodici. Ističe se da nasilje u porodici najviše pogađa žene i decu. Državama se preporučuje da upoznaju javnost o rasprostranjenosti, ozbiljnosti i specifičnosti nasilja u porodici, obezbede profesionalnu obuku za sve odgovorne za suprostavljanje nasilju u porodici, da organizuju, podstaknu i podrže rad službi čiji je zadatak pružanje pomoći žrtvama porodičnog nasilja, preduzmu potrebne mere radi ograničavanja ili zabrane slobode fizičkog kažnjavanja dece u porodici. Psihosocijalno savetovanje nasilnika treba da bude opšte pravilo, naročito kada nasilnik pristaje da se podvrgne nadzoru socijalnih, medicinsko-socijalnih i probacijskih službi.

Preporukom R (90) 2 o društvenim merama u vezi sa nasiljem u porodici²²⁵, Komitet ministara poziva države članice da preduzmu opšte mere (reforme sistema socijalne i zdravstvene zaštite, rada, kulture i obrazovanja isl), i posebne mere (informisanje i edukacija o uzrocima, raširenosti nasilja, o postojanju programa pomoći i zaštite isl). Neophodna je i, dostupnost savetovališta, „ kriznih centra“ i terapijskih programa za nasilnike. Preporučuje se i promovisanje brige o deci i neprimenjivanju ponižavajućih tretmana prema deci. Kada je reč o nasilju prema ženama, preporučuje se pružanje ekonomske pomoći, naročito kada je zavisna od nasilnika, osnivanje sigurnih kuća, pružanje pomoći od strane pravnika, psihologa, grupa za iskustvenu podršku. U slučaju da se žena vrati nasilniku, socijalni radnik treba da prati razvoj situacije. Takođe se preporučuje i edukacija službenika koji rade sa žrtvama i nasilnicima o nasilju u porodici i karakteristikama i potrebama žrtve, ali i nasilnika.

U Preporuci 1450 (2000) o nasilju nad ženama²²⁶ izraženo je veliko žaljenje zbog porasta nasilja nad ženama u državama članica Saveta Evrope, da se time krše njihova osnovna ljudska prava, i to: pravo na život, sigurnost, dostojanstvo, fizički i psihički integritet. Predlaže se donošenje zakona koji sankcionišu sve oblike nasilja u porodici, inkriminacije bračnog silovanja, obezbeđenje veće fleksibilnosti u pogledu pristupa pravdi, i u pogledu dostupnosti različitih procedura za postupanje državnih organa ex officio, in camera saslušanja isl, kao i organizovanje edukativnih programa za pripadnike policije, pravosuđa, osnivanje centara i skloništa za žrtve

²²⁴ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R (85)4 on Violence in the Family (1985).

²²⁵ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R (90)2 on Social Measures concerning Violence within the Family, 1990.
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=569827&SecMode=1&DocId=589942&Usage=2>

²²⁶ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation 1450(2000) on Violence against Women in Europe.
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/taoo/EREC1450.htm>

nasilja, organizovanja kampanja radi podizanja svesti o neprihvatljivosti nasilja nad ženama i promovisanja rodne ravnopravnosti.

Preporuka 1582 (2002) o nasilju nad ženama u porodici²²⁷ ističe da nasilje u porodici treba tretirati kao politički i javni problem, i kao kršenje ljudskih prava. Neophodno je da države članice Saveta Evrope istraže, spreče i kazne sva dela nasilja u porodici i da obezbede zaštitu žrtvama tog nasilja. Takođe, ističe se i važnost razvijanja strategija za intervenciju zajednice na lokalnom nivou, koja je upravljena ka koordinaciji i saradnji između državnih organa i mobilizaciji finansijskih i ljudskih resursa u borbi protiv nasilja u porodici, pozivajući ljude da budu odgovorniji. Preporučuje se i obezbeđenje posebne finansijske podrške nevladinim organizacijama i ženskim udruženjima, koja rade sa žrtvama nasilja u porodici, poboljšanje statistika o nasilju, na kojoj bi se temeljila jasna slika o prirodi i rasprostranjenosti nasilja u porodici, i kreirala odgovarajuća politika suprostavljanja nasilju.

Preporuka Rec (2002) 5 za zaštitu žena od nasilja²²⁸ predstavlja prvi međunarodni instrument koji predlaže globalnu strategiju za prevenciju nasilja i zaštitu žrtava, pokrivajući sve vrste rodno zasnovanog nasilja. Preporučuje se i osnivanje istraživačkih centara, uključujući i one na univerzitetskom nivou. Neophodna je i saradnja zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih institucija, kako bi se koordiniranom akcijom delovalo protiv nasilja. Akcenat je stavljen na preventivnim, edukativnim aktivnostima, da dečaci i devojčice dobiju vaspitanje i obrazovanje bez kulturnih obrazaca, predrasuda i stereotipa o ulogama polova. Poseban odeljak posvećen je i medijama, lokalnom planiranju zaštiti žrtava, krivičnim i građanskim postupcima i programima prevencije i tretmana nasilnika.

Jedan od pravnoobavezujućih dokumenata, koji treba da unapredi položaj žrtava nasilja u porodici, jeste Direktiva o pravu građana EU i njihovih porodica da se kreću i borave slobodno na teritoriji država članica²²⁹. Članom 13 stav 2 predviđena je mogućnost žrtvama nasilja u porodici da zadrže pravo boravka u EU, u slučaju razvoda.

Od 2000. do 2003. godine sproveden je DAPHINE program protiv nasilja nad ženom, decom i omladinom. U okviru DAPHINE inicijative izrađena su dva izveštaja: „Otkrivanje skrivenih podataka o nasilju u porodici u EU“ i „Prema zajedničkom evropskom okviru monitoringa napretka u suprostavljanju nasilja nad ženama“. DAPHINE II program je trajao od maja 2004. godine do

²²⁷ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation 1582 (2002) on Domestic Violence against Women. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1582.htm>

²²⁸ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation Rec (2002)5 on the protection of women against violence. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB1&BackColorLogged=F5D383>

²²⁹ European Parliament and the Council. Directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:en:PDF>

kraja 2008. godine a DAPHINE III je trajao do 2013. godine.

Evropski parlament je 2006. godine usvojio Rezoluciju o postojećoj situaciji u borbi protiv nasilja nad ženama i budućim aktivnostima koje će biti preduzete na tom planu²³⁰. Rezolucija sadrži spisak mera, koje se imaju preduzeti u borbi protiv nasilja nad ženama, inkriminaciju bračnog silovanja kao krivičnog dela, pružanje zdravstvene, socijalne, psihološke, finansijske pomoći žrtvama nasilja, osnivanje centara za pružanje pomoći deci i ženama žrtava nasilja, sprovođenja programa rada sa nasilnikom u socijalnim centrima isl.

Savet Evropske unije je 2007. godine usvojio Preporuku o sprečavanju povređivanja i promociji bezbednosti²³¹, koja poziva države da preduzmu korake kako bi se sprečilo namerno povređivanje, posebno žena i dece u okviru porodice. U aprilu 2009. godine, Evropski parlament je usvojio Deklaraciju o kampanji „Reci ne nasilju nad ženama“. Takođe, veoma je značajna i Rezolucija koju je Evropski parlament usvojio 5. aprila 2011. godine o prioritetima i politike Evropske unije za borbu protiv nasilja nad ženama²³². Kao novi segment politike Evropske unije u borbi protiv nasilja, ističe da nasilje nad ženama je nesumnjivo najteži oblik rodno zasnovanog nasilja, ali i da nasilje u partnerskim odnosima prema drugim žrtvama - deca, muškarci i starije osobe je takođe skriveni fenomen koji treba istražiti i ne treba ignorisati. Evropska Unija je nastavila svoju aktivnost u borbi protiv nasilja u porodici što pokazuje i Rezolucija Evropskog parlamenta od 25. februara 2014. godine sa preporukama Komisije za borbu protiv nasilja nad ženama.

²³⁰ European Parliament EU. Resolution on the current situation in combating violence against women and any future action.. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0038&format=XML&language=EN>

²³¹ Council of European Union. Recommendation of 31 May 2007 on the prevention on injury and the promotion of safety (2007/C164/01) <http://www.childsafetyeurope.org/publications/europeanpolicy/info/council-recommendation.pdf>

²³² European Parliament. Resolution of 25 February 2014 with recommendations to the Commission on combating Violence Against Women. [0126&format=XML&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2014-0126&format=XML&language=EN)

6. Nasilje u porodici, u braku i partnerskim odnosima u zakonodavnim rešenjima nekih evropskih i vanevropskih država

6.1. Nemačka

U nemačkom zakonodavstvu ne postoji posebno krivično delo nasilje u porodici, već se od nasilja štiti klasičnim inkriminacijama akata nasilja: delima protiv života i tela (glava XVI i XVII), protiv lične slobode (glava XVIII), i protiv polnog samoodređenja (glava XIII). Postoje smernice za krivični postupak u kojima se potencira javni interes kod krivičnog gonjenja za dela nasilja u porodici, i kada žrtva ne želi da prijavi, ili ne želi da sarađuje²³³.

U Berlinu je 1995. godine kreiran i program intervencije za nasilje u porodici prema Duluth modelu, koji ima za cilj sprovođenje koordinisane akcije u lokalnoj zajednici, kako bi se zaštitile žene žrtve nasilja, i poboljšali efekti krivičnog gonjenja učinioca.

Saveznim zakonom o unapređenju građanskopravne zaštite u slučaju nasilja i uznemiravanja i o olakšicama za ustupanje stana pri razvodu braka, koji je stupio na snagu 1. januara 2002. godine, značajno je doprineo građanskopravnoj zaštiti od nasilja u porodici. Promovisan je pod sloganom „Ko bije, mora da ode“. Ovim zakonom predviđeno je da Porodični sud može, radi zaštite osobe koju je druga osoba protivpravno telesno povredila, ili joj je narušila zdravlje, ili ograničila pravo na slobodu, odrediti zaštitne mere. Zaštitne mere su: zabrana pristupa stanu žrtve, zabrana posećivanja mesta koja redovno posećuje žrtva, zabrana uznemiravanja žrtve sredstvima komunikacije na daljinu (telefonom, internet komunikacije i dr sredstava komunikacije na daljinu), zabrana susreta sa žrtvom. Mere zaštite se primenjuju u određenom roku, a mogu se naknadno primenjivati, dok postoji potreba za njihovom primenom. Zaštitne mere se mogu primenjivati i u slučaju pretnje drugoj osobi ubistvom, telesnom povredom, oštećenjem zdravlja, protivpravnog pokušaja ostvarenja pristupa zaštićenoj osobi ili pokušaja da se prodre u njen posed. Članom 2 propisano je na koji način se sprovodi ustupanje stana u slučaju da je određeno izvršenje mere iz čl. 1 stava 1 do 3, ako se radi o licima koja su u zajedničkom domaćinstvu. Radi se o ustupanju stana ili kuće, uz određivanje na koga prelaze prava u vezi zakupnine, zadržavanja podstanarskog statusa isl. U roku od šest meseci moraju se razrešiti pitanja koja se tiču vlasništva, ili najma stana i na koja lica ova prava prelaze. Ovaj rok se može produžiti za šest meseci. Međutim, prema čl. 2 st. 3, žrtva ne može podneti zahtev za produženje mere, ukoliko: je nastavila život sa onim prema kome je bila

²³³ Council of Europe, 2007: 192

naložena zabrana, a nije bilo kasnijih nasilnih delikata; žrtva posle tri meseca od početka trajanja mere nije tražila da se produži ustupanje stana; bi, kada nasilnik ustupi stan, to dovelo žrtvu u naročito teške prilike. Kada je reč o osobi koja je bila izložena samo pretnjama, u stavu 6 navedenog člana, dopušta se žrtvi da traži produženje ustupanja stana ako prijavljuje okrutno ponašanje nasilnika, ne samo prema njoj, nego i/ili prema deci koja žive u zajedničkom domaćinstvu. U slučaju da zaštitna mera koja je određena bude prekršena, predviđena je kazna zatvora do jedne godine, ili novčana kazna. Zakon je takođe uslovio i ozakonjenje novih ovlašćenja policije u slučaju nasilja u porodici. Reč je o udaljenju nasilnika iz stana, koje traje deset dana, a ne zavisi od volje žrtve. Ukoliko se žrtva oseća ugroženo, može se obratiti sudu i zatražiti produžetak mere.

6.2. Švedska

Švedska je nesporno vodeća država po pitanju zalaganja ostvarenja principa ravnopravnosti polova, te se traganje za najefikasnijim načinima za suzbijanje nasilja vrši u tim okvirima. Ovakvo priznanje je dobila i na Konferenciji UN o ženama 1995. godine²³⁴.

Krivični zakonik Švedske u glavi sedmoj (Charper 7) predviđa krivična dela protiv porodice (Crimes against the Family), i to: bigamija, i to kako u odnosu na brak, tako i na registrovano partnerstvo osoba istog pola, narušenja porodičnog života, krivična dela prikrivanja, neovlašćenog prisvajanja dece ili prikazivanje lažnog porodičnog statusa. Za nasilje u porodici značajna je inkriminacija koja je uvedena Krivičnim zakonikom – teška povreda integriteta. Reč je o delu iz čl. 4a iz grupe dela protiv lične slobode i mira (Charper 4, On crimes against Librerry and Peace), koje se odnosi na tešku povredu integriteta osobe s kojom je osoba koja vrši nasilje, ima ili je imao bliske veze, i ukoliko se sastoji u ponavljanju akta nasilja predviđenih u grupi krivičnih dela protiv života i zdravlja, lične slobode i mira i seksualnih delikata, i ukoliko je podobno da ozbiljno ošteti samopouzdanje osobe prema kojoj se primenjuje nasilje, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od najmanje šest meseci a najviše šest godina. U stavu 2 navedenog člana predviđeno je da će se istom kaznom (u trajanju od šest meseci do šest godina) kazniti muškarac kojim napred navedene akte nasilja učini prema ženi, sa kojom je on bio, ili je još uvek, u braku, vanbračnoj zajednici ili u odnosima sličnim braku. Ovo delo se naziva teška povreda integriteta žene. Akti nasilja u porodici se gone po službenoj dužnosti, bez pribavljanja prethodne saglasnosti oštećenog za gonjenje.

²³⁴ Milivojević S.,(2003) Odgovori savremenih pravnih sistema na nasilje u porodici-uporedno pravna analiza nekih evropskih zemalja i države Njujork, Temida br. 2, Beograd: 76

Krivični sud može, radi zaštite žrtve od nasilja u porodici, izreći i neku od zaštitnih mera od nasilja u porodici, a 2003. godine uvedena je i mera iseljenja iz zajedničkog stana, koja može trajati do 30 dana.

Zakonom o savetovanju oštećenog uvedeno je i besplatno savetovanje za žrtve nasilja (pa i žrtve nasilja u porodici).

Godine 1994. Švedska je za pomoć žrtvama nasilja u porodici osnovala Nacionalni centar za maltretirane i silovane žene na Katedri za ginekologiju i akušerstvo u Univerzitetskoj bolnici u Upsali. Pomoć koju žene dobijaju nije samo medicinska, već dobijaju i usluge socijalne zaštite i pravnu pomoć. Dve godine kasnije, kao deo preventivnog pristupa slučajevima nasilja u porodici, policija u Upsali, razvila je bazu podataka po uzoru na policiju u Liverpulu, Velikoj Britaniji, pod nazivom „Zvono upozorenja“. Ova baza podataka omogućuje policiji brz pristup informacijama o učiniocu i žrtvi, ranijem nasilju, merama koje su ranije izricane i primenjivane. U isto vreme kada je razvijena navedena baza podataka, policija u Upsali je sprovela studiju o načinu obaveštavanja policije o incidentima nasilja u porodici. Studija je pokazala da je žrtva kontaktirala policiju u 62% slučajeva, u 26% slučajeva je to učinio neko blizak žrtvi (npr. rođaci, komšije). Muškarci kao učinioci nasilja su kontaktirali policiju u 3% slučajeva, dok u 5% slučajeva nije utvrđen identitet pozivaoca²³⁵.

6.3. Sjedinjene Američke Države

Tipičan krivičnopravni odgovor na nasilje u porodici u Sjedinjenim Američkim Državama jesu politika obaveznog lišenja slobode (mandatory arrest policy), poznata kao non drop policy.

Na federalnom nivou od značaja za nasilje u porodici je Zakon o zaštiti žena od nasilja, koji je zapravo deo sveobuhvatnog Zakona o kontroli nasilničkog kriminaliteta iz 1994. godine. Zakon posvećuje pažnju nasilju u porodici nad ženama i u tim okvirima usmerava novac na sklonište za žene žrtve nasilja, nacionalnu SOS liniju, ali i na podsticanje politike hapšenja nasilnika u okviru opšte preporuke da se nasilju nad ženama u porodici pristupa kao ozbiljnom kriminalnom fenomenu. Zaštitne mere od nasilja u porodici, koje se odrede u jednoj državi moraju se sprovoditi i u drugoj.

Radi objašnjenja američkog pristupa nasilja u porodici, potrebno je predstaviti i Duluth projekat koji je neprofitna organizacija Minnesota Program Development Inc razvila 1981. godine.

²³⁵ Sweden's Response to Domestic Violence.. <http://www.thefreelibrary.com/Sweden%27s+Response+to+Domestic+Violence.-a058177904>

On je zasnovan na premisi da su žene i deca i muškarci žrtve nasilja u porodici zbog svog nejednakog socijalnog i ekonomskog i političkog statusa u društvu. Ovaj program zahteva koordinisanu akciju svih aktera u sistemu, policije, skloništa za žrtve nasilja, zdravstvenih, socijalnih i dr ustanova. Žrtvama nasilja se obezbeđuje i pravna pomoć. Za nasilnike je konstruisan 28 - nedeljni program.

Studija (Mineapolis Domestic Violence Experiment) koja je sprovedena od 1981. Do 1982. godine a koja je istraživala efikasnost različitih policijskih pristupa nasilju u porodici potvrdila je, da je obavezno lišenje slobode najefikasniji način sprečavanja nasilja. Prema rezultatima studije u više od polovine slučajeva, nije došlo do ponavljanja nasilja u narednih šest meseci. Do 2005. godine dvadeset tri države su usvojile politiku obaveznog hapšenja nasilnika²³⁶. U tužilačkoj praksi se pojavio non drop ili evidence based pristup, kao odgovor na veliki broj odustanka od gonjenja, zbog toga što žrtva ne želi gonjenje učinioca, odnosno uskraćuje saradnju. Tužilaštvo se zbog toga oslanja na druge dokaze: snimaju se prijave učinjene telefonom, uzima se u obzir izjava data policajcu na licu mesta, koriste se fotografije povreda. Tako je na taj način ostvaren veći uspeh u procesuiranju nasilnika. Takođe, postoji obaveza svedočenja, kada se radi o supružniku koji svedoči u postupku protiv drugog supružnika, koji je osumnjičen za krivično delo protiv osobe ili imovine drugog bračnog druga, ili deteta, roditelja, rođaka, ili osobe sa kojom deli stan, bez obzira da li je izvršeno pre ili za vreme trajanja braka.

6.4. Ujedinjeno Kraljevstvo i krivični okviri

U krivičnom okvirima, nema posebnog krivičnog dela nasilja u porodici, te se zaštita na ovom nivou ostvaruje primenom postojećih različitih inkriminacija. Zakonom o delima protiv ličnosti iz 1861. godine predviđeno je da za krivična dela koja se sastoje u fizičkom napadu druge osobe propisana je kazna od šest meseci, a za opasnu telesnu povredu učinjenu sa namerom i doživotni zatvor. Zakonom protiv uznemiravanja iz 1997. godine, za dela uznemiravanja, pod kojim se podrazumevaju ponašanja koje učinilac preduzima, iako zna ili je mogao znati da ugrožavaju sigurnost drugoga, kazna može biti maksimalnih pet godina zatvora i/ili novčana kazna.

Porodični zakon iz 1996. godine, sadrži odredbe o zaštiti od nasilja u porodici, i predviđa mogućnost da se zatraži od suda izricanje mere zaštite od nasilja u porodici u posebnom postupku, ili u postupku za razvod braka. Porodični sud može izreći meru zaštite od nasilja u porodici kojom se zabranjuje zlostavljanje žrtve i/ili tužioca, pri čemu sam prepušta sudu da odluči o tome da li ima mesta određivanja mere u konkretnom slučaju. Sud može izreći i zaštitu meru useljenja žrtve u

²³⁶ Milivojević S.,(2003) Odgovori savremenih pravnih sistema na nasilje u porodici-uporedno pravna analiza nekih evropskih zemalja i države Njujork, Temida br. 2, Beograd:27-40

stan, odnosno iseljenja nasilnika i zabranu prilaska oko stana. Sud može odrediti, i da u slučaju kršenja mere zaštite od nasilja u porodici, lišenje slobode nasilnika.

U Engleskoj je 2004. godine donet Zakon o nasilju u porodici, krivičnim delima i žrtvama, koji predstavlja dopunu odredaba Porodičnog zakona iz 1996. godine i Zakona protiv uznemiravanja iz 1997. godine. On predviđa da se kršenje zabrane uznemiravanja smatra krivičnim delom. Ukoliko javni tužilac odustane od krivičnog gonjenja, ili sud donese oslobađajuću presudu u postupku zaštite od nasilja u porodici, sud može da odredi mere zaštite od nasilja u porodici, ako oceni da je izricanje takve mere celishodno. Ovim Zakonom se zaštita od nasilja u porodici proširuje i na lica koja žive u homoseksualnoj zajednici, kao i na ona lica koja ne žive zajedno, ali jesu, ili su bila u bliskom, intimnom partnerskom odnosu koji traje, ili je trajao duže vreme. U Škotskoj je zaštita od nasilja u porodici, obezbeđena Zakonom o zaštiti od uznemiravanja iz 1997. godine, koji kao i u Engleskoj i u Velsu štiti sve, pa i žrtve nasilja u porodici.

Severna Irska smatra se vodećom u Ujedinjenom Kraljevstvu, u pogledu ostvarenja zaštite od nasilja u porodici, u braku i partnerskim odnosima. Ovo mesto joj obezbeđuju odredbe zakona kojim se uređuje pitanje porodičnih domova i nasilja u porodici (Family Homes and Domestic Violence Order) iz 1998. godine. On predviđa dva osnovna građanskopravna sredstva za zaštitu od nasilja u porodici: zabranu zlostavljanja (non molestation order) i meru kojom se reguliše pitanje poseda nad porodičnim stanom (occupation order). Ove mere se mogu primeniti i u slučaju prekida partnerske veze, preventivno, čak i kada nije bilo nasilja.

6.5. Kanada

Krivični zakonik Kanade nema posebnih odredbi o nasilju u porodici, u braku i partnerskim odnosima. Međutim, imajući u vidu specifičnost nasilja u porodici, Ministarstvo pravde budno prati kako se rešavaju slučajevi nasilja u partnerskim odnosima i angažuje se na edukaciji kadrova u policiji i pravosuđu radi efikasnijeg postupanja²³⁷. Radi adekvatnijeg i efikasnijeg reagovanja na nasilje u porodici, u braku i partnerskim odnosima Bill C 126 je 1993. godine uneo je u Krivični zakonik novo delo - uznemiravanje (criminal harrasment), koje se često naziva i proganjanjem (stalking) a 1997. godine je pooštren odnos prema ovom delu nasilja u porodici sa ubistvom prvog stepena, bez obzira na to da li je ono planirano ili nenamerno. Bill C42 je olakšao određivanje zaštitnih mera od nasilja u partnerskim odnosima, tako da i policija i druga lica mogu tražiti njeno izricanje. Bill C41 je naložio sudovima da pri odmeravanju kazne uzmu kao otežavajuću okolnost to što je pasivni subjekat supružnik ili dete.

²³⁷ Milivojević S.,(2003) Odgovori savremenih pravnih sistema na nasilje u porodici-uporedno pravna analiza nekih evropskih zemaljdružave Njujork, Temida br. 2, Beograd:52-60

Zakonodavstva pojedinih kanadskih provincija imaju posebne akte koji regulišu zaštitu od nasilja u porodici, u braku i partnerskim odnosima i to: Alberta - Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (1999), Manitoba - Zakon o proganjanju, prevenciji, zaštiti i obeštećenju žrtava nasilja u porodici (1998), Northwest Territories - Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2005) i Newfoundland i Labrador - Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2006) godine i dr.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Newfoundlanda i Labradora iz 2006. godine, najbolje daje sliku kanadskog prava o zaštiti od nasilja u porodici. Ovim zakonom, Sudu je dato pravo, da na zahtev policije, ili žrtve odredi jednu ili više mera zaštita od nasilja u porodici, ako proceni da je u konkretnom slučaju njeno određivanje potrebno. Zaštitne mere su određenog trajanja, mogu trajati najviše devedeset dana i ne postoji mogućnost produženja. Sud može po određivanju mere zaštite odlučiti i bez saslušanja nasilnika, i u njegovom odsustvu, ukoliko proceni postojanje konkretne opasnosti od povređivanja žrtve ili štete po imovinu, a imajući u vidu period i istoriju nasilja, okolnosti koje ukazuju da će nasilje biti nastavljeno, kao i najbolje interese žrtve i deteta.

Za odlučivanje o određivanju mere zaštite od nasilja u porodici potrebno je da postoji, ili je postojala zajednica života nasilnika i žrtve (bračnih, vanbračnih partnera, različitih ili istog pola), ili da imaju zajedničko dete, bez obzira na to da li su ikada živeli zajedno. O određivanju mere sud odlučuje u roku od dvadeset i četiri časova. Mere zaštite od nasilja u porodici, koje sud može odrediti su: isključivo privremeno korišćenje stana, udaljenje nasilnika, policijsku pratnju radi uzimanja ličnih stvari, privremeno isključivo korišćenje određenih stvari, oduzimanje oružja, privremeno starateljstvo nad detetom, zabranu uznemiravanja, obavezu da nasilnik plaća zakupninu, ili otplaćuje hipoteku i druge mere čije određivanje sud oceni neophodnim radi zaštite žrtve.

7. Zakonodavna rešenja bivših jugoslovenskih Republika

7.1. Republika Slovenija

U Krivičnom zakoniku Republike Slovenije iz 2008. godine (koji je stupio na snagu 1. novembra 2008. godine) nasilje u porodici dobilo je posebni zakonski opis. Delo „nasilje u porodici“ čini onaj ko člana porodice i druge trajnije zajednice zlostavlja, primenjuje nasilje, ili mu na drugi način nanosi bol ili ga ponižava, neposrednim napadom na život, ili telo prinuđuje da napusti zajednički stan, ili mu na drugi način ograničava slobodu kretanja, proganja ga, prinuđuje na rad, ili sprečava da radi, ili ga na drugi način nasilnim ograničavanjem njegovih jednakih prava dovodi u podređeni položaj. Za ovo delo predviđena je kazna zatvora do pet godina, a ukoliko se radi o licima s kojima je učinilac živeo nekada u zajednici, a akti nasilja se mogu dovesti u vezu s ranijim zajedništvom, kazna je niža, do tri godine zatvora.

Godine 2001. u okviru Ministarstva za rad, porodicu i socijalnu politiku ustanovljeno je savetodavno telo za problem nasilja nad ženama, koje je 2005. godine preimenovano u Ekspertski savet za problem nasilja u porodici.

Godine 2008. na planu suzbijanja nasilja u porodici u Republici Sloveniji je donet Zakon o sprečavanju nasilja u porodici. Članom 3 nasilje u porodici se određuje kao svaki akt fizičkog, psihičkog, ekonomskog i seksualnog nasilja koje vrši jedan član porodice prema drugom, ali i zanemarivanje člana porodice. Član porodice je partner (bračni, vanbračni, sadašnji ili bivši, ali i partner u istopolnoj registrovanoj zajednici), krvni srodnik u pravoj liniji, u pobočnoj liniji do trećeg stepena srodstva zaključno, pastorci, pomajka, poočim, usvojioci i usvojenici, hranitelji i hranjenici, staratelj i šticećenik, lica koja imaju zajedničko dete, lica koja žive u zajedničkom domaćinstvu. Čl. 4 predviđeno je da se dete ima smatrati žrtvom i kada nije neposredno žrtva nasilja, već živi u okruženju koje karakteriše nasilje. Ključnu ulogu u zaštiti ima Centar za socijalni rad, a sve službe su dužne da ga obaveste o saznanjima do kojih su došle o postojanju nasilja u porodici, osim ako se žrtve tome izričito ne protive, a nema osnova za sumnje da se radi u krivičnom delu za koje se goni po službenoj dužnosti. Ukoliko se radi o detetu, obavezno je prijavljivanje i Centru za socijalni rad i tužilaštvu.

Centar za socijalni rad se posvećuje i radu sa žrtvom i radu sa nasilnikom. Za žrtvu multidisciplinarni tim izrađuje plan pomoći. Žrtva ima pravo da izabere pomoćnika koji će je podržavati, pratiti u procedurama, a ima i pravo na pravnog zastupnika. Članom 19 regulisane su mere bezbednosti za zaštitu žrtve, koje žrtva može tražiti od suda da odredi. To su sledeće mere:

zabrana uspostavljanja kontakta sa žrtvom, uključujući i korišćenja sredstva komunikacije na daljinu, privremeno iseljenje nasilnika iz stana, odnosno useljenje žrtve u stan, zabrana prilaska mestu gde žrtva živi i radi (posao, škola, vrtić). Trajanje ovih mera je ograničeno na šest meseci, ali žrtva može tražiti produženje na novih šest meseci. Članom 25 do 28 navedenog Zakona regulisana je besplatna pravna pomoć za žrtve za koje je utvrđeno da su u opasnosti, a ovu procenu „opasnosti“ vrši Centar za socijalni rad.

Predviđeno je i obavezno usavršavanje i stručna obuka za sve one koji rade na suzbijanju nasilja u porodici.

Godine 2009. usvojen je Nacionalni program za sprečavanje nasilja u porodici za period od pet godina, na osnovu koga će se formirati Plan akcije za period od dve godine.

7.2. Republika Hrvatska

Republika Hrvatska je donela Zakon o zaštiti od nasilja u porodici 2003. godine, a novi je donela 2009. godine. Čl. 3 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici iz 2009. godine određeno je da porodicu čine: žena i muškarac u braku, njihova zajednička deca, te deca svakog od njih; žena i muškarac u vanbračnoj zajednici; deca svakog od njih i njihova zajednička deca; srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja; srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno sa trećim stepenom; srodnici po tazbini zaključno sa drugim stepenom u bračnoj i vanbračnoj zajednici; osobe koje imaju zajedničku decu; staratelj i šticećenik; korisnik smeštaja u hraniteljskoj porodici i članovi njihovih porodica dok takav odnos traje. Porodicu čine i žena i muškarac, koji su živeli zajedno u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, deca svakog od njih i njihova zajednička deca, ukoliko su povod prekida bračne ili vanbračne zajednice bili bračni ili vanbračni odnosi.

U čl. 4 nasilje u porodici se definiše kao svaki oblik fizičkog, psihičkog, ekonomskog i seksualnog nasilja, pri čemu se navode konkretni akti nasilja: fizičko nasilje, odnosno primena fizičke sile bez obzira da li je nastupila teška telesna povreda ili ne, fizičko kažnjavanje i drugi način ponižavajućeg postupanja prema deci u vaspitne svrhe, psihičko nasilje koje je prouzrokovalo osećaj straha, uznemirenosti, povrede dostojanstva, verbalno nasilje, verbalni napadi, vređanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, ili na drugi način grubo verbalno uznemiravanje, uhođenje, ili uznemiravanje preko sredstava za komuniciranje, ili preko elektronskih ili štampanih medija ili na drugi način, ili komuniciranja sa trećim osobama, protivpravna izolacija ili ugrožavanje slobode kretanja, seksualno nasilje, odnosno seksualno uznemiravanje, ekonomsko nasilje, pod kojim se podrazumeva, zabrana ili onemogućavanje korišćenja lične ili zajedničke imovine, ili pokušaj da se

to učini, oduzimanje prava ili zabrana raspolaganja ličnim prihodima ili imovinom stečenom ličnim radom ili nasleđem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku zavisnost, uskraćivanje sredstva za održavanje zajedničkog domaćinstva i brigu o deci ili drugim izdržanim članovima zajedničkog domaćinstva.

Svi postupci pokrenuti po ovom zakonu su hitni, a centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, kao i druge službe moraju da vode računa o potrebama žrtve, pri čemu se naglašava njihova dužnost da svaki akt nasilja za koji saznaju u vršenju službe prijave policiji ili tužilaštvu, jer u protivnom mogu biti novčano kažnjeni.

Sankcije koje se mogu izreći učiniocu nasilja su: zaštitne mere, kazna zatvora, novčana kazna i druge sankcije predviđene zakonom. Čl. 18 predviđeno je da Sud može učiniocu izreći sledeće zaštitne mere: obavezan psihosocijalni tretman, zabranu približavanja žrtvi nasilja, zabranu uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju, udaljenje iz stana ili kuće, ili nekog drugog stambenog prostora, obavezno lečenje od bolesti zavisnosti, oduzimanje predmeta koji je namenjen ili upotrebljen u činjenju dela. Primenu zaštitne mere može zahtevati ovlašćeni tužilac, osoba izložena nasilju, a može se odrediti i po službenoj dužnosti. Mera se određuje odlukom suda u roku od 24 časa od podnošenja predloga za određivanje mere. Ukoliko ovlašćeni predlagač u roku od osam dana ne podnese optužni predlog, odluka kojom je određena mera će se staviti van snage.

Novi Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 2011. godine (koji je stupio na snagu 1. januara 2013. godine) sadrži i određene novine. Tako se prema novom zakonu članovima porodice smatraju bračni ili izvanbračni drug, njihova zajednička deca, te deca svakog od njih, srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja, srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno sa trećim stepenom, srodnici po tazbini zaključno sa drugim stepenom. Kada je reč o nasilju u porodici, članovima porodice u smislu ovog zakona smatraju su i bivši bračni ili izvanbračni drug, deca svakog od njih i njihova zajednička deca, osobe koje imaju zajedničku decu, staratelj i štićenik, korisnik smeštaja u hraniteljskoj porodici i članovi njihovih porodica, dok takav odnos traje. Porodicu čine i žena i muškarac koji su živeli zajedno u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, deca svakog od njih i njihova zajednička deca, ukoliko su nakon prekida bračne ili vanbračne zajednice povod sukoba bili bračni ili vanbračni odnosi. Pod istim uslovima članovima porodice smatraju se istopolni partneri, deca svakog od njih, i njihova zajednička deca, kao i bivši istopolni partneri, te deca svakog od njih (87 st. 8).

U Glavi XVIII, Krivična dela protiv braka, porodice i dece uvedena su i dva nova krivična dela, i to: prisila na sklapanje braka i povreda privatnosti deteta, a krivično delo nasilničko ponašanje u porodici koje je ranije bilo predviđeno u čl. 215a više se ne nalazi u Kaznenom

zakonu²³⁸.

Zanimljivo je ovde pomenuti i članak 10 st. 2 tač. 4 Zakona o oružju kojim je predviđena zabrana izdavanja dozvole za nošenje oružja onome protiv koga se vodi kazneni postupak ili je osuđen za delo protiv braka, porodice i maloletnih lica, s obzirom na to da u Republici Hrvatskoj postoji ideja da se ubuduće u zakonske propise unose odredbe vezane za borbu protiv nasilja.

7.3. Republika Makedonija

U Krivičnom zakonu Makedonije nema posebnog dela nasilje u porodici, ali je okolnost da su određena dela učinjena u kontekstu nasilja u porodici kvalifikatorna okolnost.

Tako, u okviru krivičnih dela protiv života i tela iz glave XIV, čl. 130 st. 1 predviđeno je da osnovni oblik krivičnog dela laka telesna povreda čini onaj ko drugog telesno povredi, ili mu zdravlje telesno naruši, a predviđena je novčana kazna ili zatvorska kazna do jedne godine. Ako je delo učinjeno za nasilje u porodici (čl. 130 st. 2) određuje zatvorska kazna u trajanju od šest meseci do tri godine. Kada je u pitanju teška telesna povreda, za osnovni oblik je predviđena kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina (čl. 131 st. 1), a ukoliko je delo učinjeno u okviru porodice - od jedne do pet godina zatvora (čl. 131 st. 2). Kada je u pitanju osobito teška telesna povreda predviđena je kazna zatvora od jedne do deset godina, a ukoliko je teška telesna povreda kvalifikovana smrću kazna je najmanje jedna godina. Čl. 131 st. 6 predviđa da ko učini delo na mah, doveden u stanje jake razdraženosti napadom ili teškim vređanjem ili nasiljem u porodici od strane oštećenog, kazniće se za delo iz st. 1 i 2, novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine, a ako je u pitanju delo iz st. 3 i 4 zatvorom od jedne do pet godina.

Kada su u pitanju krivična dela protiv slobode i prava čoveka i građanina iz glave XV, kod krivičnog dela prinude (čl. 139) okolnost da se prinuda vrši u porodici je kvalifikatorna okolnost, a propisana je kazna zatvora od šest meseci do tri godine. Kod krivičnog dela protivpravnog lišenja slobode (čl. 140), ko drugog protivpravno liši slobode, drži zatvorenim, ili mu na drugi način oduzme, ili ograniči slobodu kretanja, ako je to učinjeno u porodici, kazna zatvora je od šest meseci do tri godine.

Čl. 144 propisano je da krivično delo ugrožavanje sigurnosti takođe, dobija teži oblik ako je učinjeno u okviru u porodice, i propisana je kazna zatvora od tri meseca do tri godine.

U grupu krivičnih dela protiv polne slobode i polnog morala, iz glave XIX, nasilje u porodici takođe se javlja kao kvalifikatorna okolnost kod pojedinih krivičnih dela.

²³⁸ Antoliš Milivojević L.(2012), Pogled u novi kazneni zakon i njegove značajne promene, Policijska sigurnost br. 2: 374-384

U čl. 191 (posredovanje u vršenju prostitucije) predviđeno je više oblika dela, a u slučaju da neko od dela bude izvršeno u porodici, propisana je kazna od jedne do deset godina.

U čl. 122 st. 19 nasilje u porodici se definiše kao svaki oblik zlostavljanja, teško vređanje, ugrožavanje sigurnosti, nanošenje fizičkih povreda, seksualno ili drugo fizičko ili psihološko nasilje koje uzrokuje osećaj nesigurnosti, ugroženosti, ili straha od supružnika, roditelja ili dece, ili drugih osoba koji žive u zajednici, ili zajedničkom domaćinstvu, kao i kod bivšeg supružnika, ili osobe s kojom ima zajedničko dete ili bliski lični odnos.

Čl. 33 Zakona o porodici zabranjuje nasilje u braku i porodici. U glavi VI pod nazivom „Narušeni odnosi i nasilje u braku i porodici“, čl. 94b predviđeno je da se zabranjuje svako nasilje među članovima porodice bez obzira na pol i uzrast, a čl. 94v predviđa da žrtva nasilja može biti bilo koji član porodice, bez obzira na pol i uzrast, i to sadašnji ili bivši bračni ili vanbračni drug, lice koje živi ili je živelo sa žrtvom nasilja u porodici, lice s kojim ima zajedničko dete ili lice koje je sa žrtvom u četvrtom stepenu krvnog srodstva i drugom stepenu tazbinskog srodstva.

Pod nasiljem u braku i porodici u smislu ovog zakona smatra se primena sile, zastrašivanje, emocionalna i seksualna zlopotreba i materijalno, seksualno ili radno iskorišćavanje drugog člana porodice.

Porodicom se smatraju bračni drugovi koji žive, ili su živeli u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, ili u bilo kom vidu zajednice, ili ako imaju zajedničko dete, braća i sestre, polubraća i polusestr. Akti nasilja mogu biti vršeni, osim nad navedenim licima i nad detetom, starijim članovima porodice i članovima porodice koji su delimično, ili u celini lišeni poslovne sposobnosti.

Centar za socijalni rad preduzima mere za zaštitu porodice i lica koja su žrtve, sam ili na zahtev porodice. On podnosi i zahtev za izricanje privremene mere zaštite, kada je u pitanju maloletno, ili poslovno nesposobno lice, a kada su u pitanju punoletna i poslovno sposobna lica, samo uz saglasnost žrtve. Privremene mere zaštite od nasilja u porodici određuje sud, i mogu trajati najduže godinu dana, a Centar za socijalni rad može, ukoliko smatra da je to potrebno, tražiti produženje, ili pak da se mera ukine ili zameni nekom drugom merom. Privremene mere su: zabrana zlostavljanja, uznemiravanja, kontaktiranja i komuniciranja sa žrtvom, direktno ili indirektno, zabrana prilaska, odstranjivanja iz kuće, bez obzira na vlasništvo do donošenja konačne odluke suda, zabrani posedovanja vatrenog ili drugog oružja ili nalog da se ono oduzme, nalog da se žrtvi vrate predmeti koji su joj potrebni za zadovoljenje svakodnevnih potreba, nalog nasilniku da posećuje savetovalište, da se leči od zavisnosti ili druge bolesti, nadoknadi medicinske i druge troškove nastale u vezi s izvršenim nasiljem.

7.4. Federacija Bosne i Hercegovine

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine predviđa krivično delo nasilje u porodici. Delo čini onaj „ko nasiljem, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, telesnu celovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice“. Za ovaj oblik nasilja u porodici predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Ukoliko je delo učinjeno prema članu porodice s kojim učinilac živi u porodičnom domaćinstvu, predviđena je novčana kazna, ili kazna zatvora do tri godine.

Treći oblik dela postoji ukoliko je delo iz stava 1. ili 2. učinjeno uz upotrebu predmeta ili sredstava podobnog da telu nanese teške povrede i ugrozi i psihičko I fizičko zdravlje, predviđa se zatvorka kazna od tri meseca do tri godine.

Četvrti oblik dela postoji ako je izvršenjem dela iz st. 1, 2 ili 3, član porodice teško telesno povređen ili mu je zdravlje teško narušeno ili je učinjeno prema maloletniku, predviđena je kazna zatvora od jedne do pet godina. Ako je usled izvršenja dela iz st. 1 do 4 nastupila smrt člana porodice, zbog stepena društvene opasnosti predviđena je kazna zatvora od dve do petnaest godina.

Najteži oblik krivičnog dela nasilja u porodici postoji u slučaju lišenja života člana porodice koji je prethodno zlostavljan, a kao krivična sankcija za ovo delo predviđeno je najmanje deset godina zatvora ili kazna dugotrajnog zatvora.

U čl. 2 st. 1 tač. 20 predviđeno je da se članovima porodice smatraju: bračni i vanbračni drug, srodnik po krvi u pravoj liniji, usvojitelj i usvojenik, srodnik u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno.

U Zakoniku o krivičnom postupku od značaja za zaštitu žrtava od nasilja u porodici jeste mera zabrane iz čl. 140a st. 1 t.b.i.c kojom se može naložiti okrivljenom da ne posećuje određena mesta, odnosno ne sastaje se sa određenim licima, a to se može odnositi i na članove porodice, ili bliske srodnike ukoliko je delo učinjeno na štetu nekog od njih.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, prema čl. 5, krug lica koji uživaju zaštitu u smislu ovog Zakona su: sadašnji ili bivši bračni ili vanbračni partneri, srodnici koji žive zajedno, krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, usvojenik i usvojitelj, iz odnosa nepotpunog usvojenja, srodnici po tazbini zaključno s drugim stepenom, staralac i šticećenik, hranilac i hranjenik.

U članu 6 nasilje u porodici definiše se „kao bilo koje delo kojim se nanosi fizička, psihička i seksualna povreda, patnja ili ekonomska šteta, kao i pretnja takvim delovima ili propuštanje dužnost činjenja i pažnje, što ozbiljno sputava članove porodice i lica koja se nalaze u odnosu bliskih socijalnih veza, bez obzira da li između njih postoji ili je postojala zajednica života, da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti polova i u javnoj i u privatnoj sferi života“.

Nakon toga se detaljno navode koje su to radnje nasilja: svaka primena fizičke sile ili psihičke prinude na fizički ili psihički integritet člana porodice, svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili ekonomsku štetu, prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti, ili povrede dostojanstva člana porodice ucenom ili drugom prinudom, fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira da li je nastupila fizička povreda ili nije, verbalni napad, vređanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima i drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice, seksualno uznemiravanje, uhođenje, oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posedu, propuštanje dužne pažnje, nadzora prema drugom članu porodice, ili nepružanje pomoći i zaštite tom članu porodice iako za to postoji obaveza prema zakonu i moralu, što može imati za posledicu ili osećaj fizičke, psihičke ili ekonomske - socijalne ugroženosti tog člana porodice.

Jedina vrsta prekršajnih sankcija za nasilje u porodici jesu zaštitne mere. Zaštitne mere se mogu izreći samostalno, na zahtev: žrtve, policije, tužilaštva, organa starateljstva, vladine i nevladine organizacije i po službenoj dužnosti. Sud je dužan da vodi računa o svrsi i težini mere, njenoj efikasnosti, a po potrebi je može zameniti i drugom merom. Zaštitne mere su: udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora; zabrana približavanja žrtvi; zabrana uhođenje ili uznemiravanja; obaveza psihosocijalnog tretmana; obaveza lečenja zavisnosti. Zaštitne mere se izriču u trajanju od najmanje jednog meseca, a najduže do dve godine, računajući od pravosnažnosti rešenja kojim je mera izrečena.

Organ starateljstva i drugi organi zaštite dužni su da vode evidenciju o merama i licima na koja se odnose, da prate izvršenje mere i obaveštavaju sud o tome, kao i da predlože produženje, prekid ili zamenu mere.

Porodični zakon FBiH u čl. 2 porodicu definiše kao „životnu zajednicu roditelja i dece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu. Čl. 4 propisuje zabranu nasilničkog ponašanja bračnog partnera ili bilo kog drugog člana porodice, a pod nasilničkim ponašanjem podrazumeva se svako narušavanje fizičkog ili psihičkog integriteta, u smislu Zakona o ravnopravnosti polova u BiH.

7.5. Bosna i Hercegovina

Krivični zakon Bosne i Hercegovine ne predviđa krivično delo nasilja u porodici, već je ono regulisano posebnim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Porodicu u smislu ovog zakona čine: bračni i vanbračni partneri, srodnici koji žive zajedno, krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, usvojenik, usvojitelj iz odnosa nepotpunog usvojenja, srodnici po tazbini zaključno sa drugim stepenom, staralac i šticećenik, hranilac i hranjenik.

Nasilje u porodici se u smislu ovog zakona definiše kao bilo koje delo kojim se nanosi fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnje, i pretnje takvim delima, ili propuštanje dužnog činjenja i pažnje, koje ozbiljno sputavaju članove porodice da uživaju u svojim pravima i slobodama, na principu ravnopravnosti i u javnoj i privatnoj sferi života. Čl. 6 st. 2 predviđeno je da su radnje nasilja u porodici: svaka primena fizičke sile, ili psihičke prinude na fizički ili psihički integritet člana porodice; svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati, ili izazvati opasnosti da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili ekonomsku štetu; prouzrokovanje straha, ili osobne ugroženosti, ili povrede dostojanstva porodice ucenom ili drugom prinudom; fizički napad člana porodice na drugog člana porodice bez obzira da li je nastupila fizička povrede ili nije; verbalni napad, vređanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja; seksualno uznemiravanje i uznemiravanje drugog člana porodice, uhođenje, i svi drugi slični oblici uznemiravanja, propuštanje dužne pažnje, vršenje nadzora nad drugim članom porodice.

Postupak za zaštitu od nasilja u porodici u smislu ovog Zakona je po svojoj pravnoj prirodi prekršajni.

Nasilje mogu prijaviti zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, vaspitači, medicinske, obrazovne i druge ustanove, kao i nevladine organizacije koje u obavljanju svoje dužnosti saznaju za učinjeno delo nasilja u porodici, kao i sama žrtva. Prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u porodici su zaštitne mere, i to: udaljenje iz stana, kuće ili nekog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor; zabrana približavanja žrtvi nasilja; zabrana uznemiravanja ili uhođenja; obaveza podvrgavanju psihosocijalnom tretmanu; obavezno lečenje od bolesti zavisnosti. One se mogu izreći na predlog: žrtve, policije, tužilaštva, organa starateljstva, vladinih i nevladinih organizacija, ili po službenoj dužnosti. Prilikom izricanja zaštitne mere sud će

voditi računa o svrsi i težini izrečene mere, njenoj efikasnosti, a prema potrebi tu meru može zameniti i drugom zaštitnom merom. Organ starateljstva dužan je da vodi evidenciju o izrečenim zaštitnim merama, pratiti njihovo izvršenje, obavestavati sud za prekršaje o izvršenju mere, predložiti prekid, ili produženje, ili zamenu mere drugom merom. U slučaju da učinilac, prema kome je izrečena zaštitna mera, ne poštuje meru, kazniće se novčanom kaznom u iznosu propisanom ovim Zakonom.

7.6. Republika Srpska

U Krivičnom zakoniku Republike Srpske iz 2003. Godine, u odeljku krivična dela protiv braka i porodice (XX), u čl. 208, predviđeno je krivično delo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Osnovni oblik dela vrši onaj ko primenom nasilja, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet, ili duševno zdravlje člana svoje porodice, ili porodične zajednice. Za ovaj oblik dela predviđena je novčana kazna, ili kazna zatvora do dve godine. Prvi teži oblik dela postoji ukoliko je pri izvršenju dela iz st. 1 korišćeno oružje ili oruđe koje je podobno da telo teško povredi i zdravlje naruši. Za ovaj oblik dela predviđena je kazna zatvora od tri meseca do tri godine. Drugi teži oblik dela postoji ukoliko je usled izvršenja dela iz st. 1 i 2 nastupila teška telesna povreda, ili teško narušenje zdravlja, ili su ona učinjena prema maloletnom licu. S obzirom na stepen društvene opasnosti, predviđena je kazna zatvora od jedne do pet godina. Treći teži oblik dela postoji ukoliko je kao posledica izvršenja dela iz prethodnih stavova nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, a kao krivična sankcija za ovo delo predviđena je kazna zatvora od dve do dvanaest godina.

Jedna od razlika u odnosu na druga krivična zakonodavstva, u pogledu regulisanja nasilja u porodici, ogleda se u čl. 208 st. 5, kojim je predviđen i najteži oblik nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, i glasi „ ko liši života člana porodice ili porodične zajednice koji je prethodno zlostavljan kazniće se zatvorom od najmanje deset godina“.

Članom porodice ili porodične zajednice, smatraju se bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika (čl. 208 st.6).

Zaštitu žrtava od nasilja u porodici pruža i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. U smislu ovog Zakona, porodicu čine: supružnici bračni i vanbračni; njihova deca zajednička ili iz ranijih brakova; bivši supružnici i njihova deca; usvojlac i usvojenik; staralac i štićenik; kao i druga lica

koja sada žive, ili su živela u porodičnoj zajednici, roditelji sadašnjih i bivših supružnika, očuh i maćeha.

Nasilje u porodici se definiše kao bilo koje delo kojim se nanosi fizička, psihička i seksualna povreda, patnja ili ekonomska šteta, kao i pretnja takvim delovima ili propuštanje dužnost činjenja i pažnje, što ozbiljno sputava članove porodice i lica koja se nalaze u odnosu bliskih socijalnih veza, bez obzira da li između njih postoji ili je postojala zajednica života, da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti polova i u javnoj i u privatnoj sferi života (čl. 6).

Zatim se detaljno navode koje su to radnje nasilja: fizički napad na drugog člana porodice, bez obzira da li je nastupila fizička povreda ili nije; svaka primena fizičke sile koja rezultira direktnim napadom ili primenom psihičke prinude na fizički ili psihički integritet člana porodice; prouzrokovanje osećaja straha ili lične ugroženosti ili povrede dostojanstva, ucenom ili verbalnom pretnjom; ozbiljni verbalni napad, vređanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, uhođenje i svi drugi načini uznemiravanja drugog člana porodice; oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posedu ili pokušaj da se to učini; propuštanje dužne pažnje i nadzora ili nepružanje pomoći i zaštite; ako za to postoji obaveza po zakonu ili običajima; seksualno uznemiravanje, oduzimanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti, pretnjom ili nedavanjem sredstava za život ili drugom oblicima dominacije jednog člana porodice nad drugim; vaspitanje dece fizičkim kažnjavanjem i drugim načinima ponižavajućeg postupanja; i, druge radnje nasilja u porodici.

Takođe, propisana je i obaveza člana porodice, u kojoj je došlo do nasilja da prijavi nasilje, kao i policije, suda, tužilaštva, centara za socijalni rad, zaposlenih u zdravstvenim i obrazovnim ustanovama i drugih građana, jer u slučaju neprijavljivanja mogu biti kažnjeni. Predviđena je obaveza svih ustanova i organa (osim građana) donošenje protokola za postupanje u slučajevima nasilja u porodici.

Prekršajne sankcije su zaštitna mera i novčana kazna. Zaštitne mere se mogu izreći samostalno, na zahtev žrtve, policije, tužilaštva, organa starateljstva, vladine i nevladine organizacije i po službenoj dužnosti. Sud je dužan da vodi računa o svrsi i težini mere, njenoj efikasnosti, a po potrebi je može zameniti i drugom merom. Zaštitne mere su: udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora, zabrana približavanja žrtvi, zabrana uhođenja ili uznemiravanja, obaveza psihosocijalnog tretmana, obaveza lečenja zavisnosti, rad u korist lokalne zajednice. O sprovođenju zaštitnih mera doneti su i odgovarajući pravilnici.

Organ starateljstva i drugi organi zaštite dužni su da vode evidenciju o merama i licima na

koja se odnose, da prate izvršenje mere i obaveštavaju sud o tome, kao i da predlože produženje, prekid ili zamenu mere.

Novčana kazna za prekršaje kreće se u rasponu od 500-1500 KM. U slučaju da kazna ne bude plaćena zamenjuje se merom rada u korist humanitarne organizacije.

7.7. Republika Crna Gora

U Krivičnom zakoniku Republike Crne Gore, se navodi da ako ovo delo vrši član porodice koji primenom nasilja ugrožava telesni ili duševni integritet člana svoje porodice, za koje je predviđena novčana kazna, ili kazna zatvora do jedne godine. Teži oblik ovog dela postoji ako je pri izvršenju dela korišćeno sredstvo ili predmet kojim se ugrožava i fizičko i psihičko zdravlje. S obzirom na veći stepen društvene opasnosti predviđena je kazna zatvora od tri meseca do tri godine. Ako je usledilo nakon porodičnog nasilja teška telesna povreda, ili teško narušenje zdravlja, ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina, a ako je usled nekog od oblika dela nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, predviđena je kazna zatvora od tri do dvanaest godina. Peti oblik dela postoji ukoliko se prekrši mera zaštita od nasilja u porodici, koju je sud izrekao na osnovu zakona, i za ovaj oblik propisana je novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do šest meseci.

Krivični zakonik predviđa da se porodicom, ili porodičnom zajednicom smatraju: bivši bračni drugovi; krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; srodnici iz nepotpunog usvojenja; tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom; lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu; i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu (čl. 142 st. 29).

Zakonikom o krivičnom postupku čl. 139 st. 3 predviđena je mera koja obezbeđuje nesmetano vođenje krivičnog postupka, i kojom se okrivljenom može zabraniti viđanje sa članovima porodice „ukoliko je delo izvršeno na njihovu štetu“.

U Porodičnom zakonu Republike Crne Gore, porodica se definiše kao životna zajednica roditelja, dece i drugih srodnika, koji, u smislu ovog zakona, imaju međusobna prava i obaveze. Porodica je i svaka druga osnovna zajednica života, u kojoj se neguju ili podižu deca (čl. 2). U ovom zakonu, nasilje u porodici se samo pominje u vezi sa uređenjem odnosa roditelja i dece, odnosno kada se navode razlozi za odvajanje deteta od roditelja, odnosno ograničavanja prava

deteta da održava lične odnose s roditeljem sa kojim ne živi.

Novine u regulisanju „nasilja u porodici“, a samim tim i dopunu napred navedenih zakona, dao je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. Nasilje je svako činjenje ili nečinjenje člana porodice, kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni i ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mesto gde je učinjeno.

Predviđa se i da najužu familiju čine: supružnici ili bivši supružnici, njihova deca i deca svakog od njih; vanbračni supružnici ili bivši vanbračni supružnici, bez obzira na trajanje vanbračne zajednice, njihova deca i deca svakog od njih; krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; srodnici iz nepotpunog usvojenja; tazbinski srodnici zaključno s drugim stepenom u bračnoj ili vanbračnoj zajednici; lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo; lica koja imaju zajedničko dete ili je dete začeto (čl. 3)

Zakonom je previđeno da su policija, organi za prekršaje, državno tužilaštvo, centar za socijalni rad ili druga ustanova socijalne i dečije zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organi, dužni da rešavaju slučajeve nasilja i pružanje pomoći žrtvi hitno (čl. 5). Posebno su navedeni oblici ispoljavanja nasilja u porodici (čl. 8).

Takođe, državni organ, zdravstvena, obrazovna i druga ustanova, socijalni radnik, vaspitač i drugo lice dužni su da prijave policiji počinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, a u slučaju neprijavlivanja mogu biti kažnjeni.

Centar za socijalni rad obrazuje stručni tim radi utvrđivanja plana pružanja pomoći žrtvi, koji sadrži mere kojim se uređuje socijalna, a ukoliko je dete žrtva, i dečija zaštita, u skladu sa potrebama i izborom žrtve. Žrtva ima pravo i na besplatnu pravnu pomoć. Vrste krivičnih sankcija su zaštitne mere i novčana kazna.

Zahtev za određivanje zaštitne mere, koja se može izreći i samostalno i pre okončanja postupka, mogu podneti: žrtva ili njen zastupnik; centar za socijalni rad, ili druga ustanova socijalne ili dečije zaštite; a može je odrediti i organ po službenoj dužnosti. Zaštitne mere koje se mogu izreći učiniocu su: udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje, zabrana približavanja, zabrana uznemiravanja i uhođenja, obavezno lečenje od zavisnosti, obavezan psihosocijalni tretman. Izrečena zaštitna mera može da traje do okončanja postupka, odnosno dok postoje razlozi zbog kojih je određena.

Prekršajnom kaznom do trostrukog iznosa minimalne zarade u Republici Crnoj Gori, ili kaznom zatvora u trajanju od 10 dana, kazniće se učinilac nekog oblika nasilja u porodici predviđenih ovim zakonom.

8. Pravna zaštita od nasilja u porodici, u braku i partnerskim odnosima u Republici Srbiji

8.1. Norme krivičnog zakonodavstva

Prvi korak u izgradnji krivičnog, represivnog sistema zaštita žrtava od nasilja u porodici, u braku i partnerskim odnosima učinjen je inkriminisanjem nasilja u porodici kao posebnog krivičnog dela, s različitim oblicima ispoljavanja. Odredbom čl. 118a nije bilo definisano ko se smatra članom porodice, i u praksi je ostalo otvoreno pitanje tumačenja ove odrednice. Najčešće se pojam „član porodice“ tumačio restriktivno, što je dovelo do sužavanja dometa krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, te su u praksi izvan ovog sistema, porodične zaštite ostali: vanbračni, razvedeni, rastavljeni supružnici, lica koja su bila u emocionalnoj vezi i lica u faktičkoj zajednici. Takođe, nije bilo zakonskih mogućnosti za izricanje zaštitnih mera, niti mera bezbednosti²³⁹.

Odredbom čl. 194 Krivičnog zakonika predviđeno je pet oblika krivičnog dela nasilja u porodici.

Prilikom određenja prvog oblika, zakonodavac se poslužio posledičnom radnjom, koja se manifestuje u ugrožavanju spokojstva, telesnog integriteta i duševnog stanja. Kad je reč o posledicama ovog dela, pojam telesnog integriteta nije sporan. Spokojstvo označava, po pravilu, osećanje fizičke ili psihičke nesigurnosti, nepostojanje uznemiravanja od strane nekog lica, uverenje da ne pretili nikakva opasnost. Međutim, nije jasno šta je zakonodavac mislio pod duševnim stanjem, možda ono što se u narodu često naziva „duševni mir“, odnosno nepostojanje straha, nesigurnosti, uzbuđenja isl.

Kada je reč o načinima izvršenja, predviđeno je da se ovo delo vrši primenom nasilja, pretnjom da će se napasti na život i telo i drsko i bezobzirno ponašanje. Pojam nasilja treba uzeti u značenju primene prinude, odnosno onako kako je ono određeno kod krivičnog dela prinude, a pretnju u opštem značenju. Drsko ponašanje je ono kojim se krše elementarna pravila kulturnog i uobičajenog ponašanja, kojim se prema drugom ispoljava ignorisanje, vređanje, spremnost za fizički obračun, pa čak i neki oblik pretnje napadom na telesni integritet. Bezobzirno ponašanje je ispoljavanje krajnjeg nepoštovanja nekog lica, njegovo psihičko ili fizičko maltretiranje, isl²⁴⁰. Za izvršenje ovog dela potreban je umišljaj. Za ovaj oblik dela zaprećena je kazna zatvora od tri meseca do tri godina.

²³⁹ Konstatinović Vilić, S. (2011), Krivičnopravna zaštita žrtava od nasilja u porodici, Pravna klinika za zaštitu prava žena, Niš: 174-175

Zakonodavac je kao pasivnog subjekta ovog krivičnog dela odredio člana porodice. Članom 112 st. 28 Krivičnog zakonika određeno je da se članom porodice smatraju: supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojlac i usvojenik, hranilac i hranjenik, ali i braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika ako žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i lica koja imaju zajedničko dete, ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živeli u istom porodičnom domaćinstvu.

Pojedini autori smatraju da pojam „član porodice“ ne treba kod ovog krivičnog dela definisati tako široko, ukoliko ova lica ne žive u zajedničkom domaćinstvu s učiniocem dela²⁴¹. Ovakvom shvatanju zakonodavca i pojedinim krivičnopravnim teoretičarima može se uputiti opravdana kritika. Naime, nasilje između bivših partnera ne prestaje iseljenjem supruge iz zajedničkog domaćinstva. Naprotiv, ono često dostiže svoju kulminaciju u trenucima odvojenosti bivših partnera, jer učinilac, izgubivši svoj „predmet“ dominacije i želeći da je vrati po svaku cenu, primenjuje psihičko i fizičko nasilje. Ista analogija se može povući i za zajedničku decu i roditelje bivših supružnika²⁴². Takođe, ovakvim određenjem, pružena je i zaštita licima koja se nalaze u partnerskoj ili emocionalnoj vezi, iako ne žive zajedno, jer nasilje, naročito kada jedan od partnera odluči da prekine seksualnu ili emocionalnu vezu, nije retkost.

Drugi oblik ovog krivičnog dela postoji ako je uz izvršenje osnovnog krivičnog dela korišćeno oružje, opasno oruđe ili sredstvo podobno da telo teško povredi, ili zdravlje teško naruši. Za postojanje ovog oblika dela, potrebno je da se ono vrši s umišljajem. Za ovaj oblik dela zakonodavac je, imajući u vidu veći stepen društvene opasnosti, propisao kaznu zatvora od šest meseci do pet godina.

Treći oblik ovog dela postoji, ako je izvršenje dela nasilja u porodici (st. 1) imalo za posledicu nanošenje teške telesne povrede, ili teško narušenje zdravlja člana porodice, ili ako je izvršeno prema maloletniku, a maloletno lice je onaj član porodice koji u vreme izvršenja dela nije napunio 18 godina²⁴³. Za izvršenje ovog dela, u odnosu na posledicu, potreban je nehat, a u odnosu na pasivnog subjekta umišljaj. Za ovaj oblik dela zaprećena je kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina.

Četvrti, i najteži oblik ovog dela postoji ako je usled izvršenja dela nastupila smrt člana porodice. Pri čemu je potrebno da je učinilac postupao s nehatom, i za koji je zaprećena kazna zatvora od tri do petnaest godina.

²⁴⁰ Lazarević, Lj. (2011), Komentar Krivičnog zakonika, Pravni fakultet Union:660-661

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Dimovski D.(2014), Zaštita žena u krivičnom pravu, Mobilna pravna klinika od institucije ka žrtvi, Niš: 158

²⁴³ Lazarević, Lj. (2011), Komentar Krivičnog zakonika, Pravni fakultet Union: 661

Peti oblik ovog krivičnog dela postoji u slučaju kršenja mere zaštite od nasilja u porodici, koju mu je sud odredio, u skladu sa zakonom. Za ovaj oblik dela predviđena je kazna zatvora od tri meseca do tri godine i novčana kazna.

Za sve oblike nasilja u porodici krivično gonjenje se preuzima po službenoj dužnosti. Ovakvim regulisanjem, država je preuzela odgovornost za gonjenje učinioca krivičnog dela nasilja u porodici, i time i pokazala da nasilje u porodici, u braku, vanbračnim zajednicama i drugim oblicima partnerskog odnosa, više nije privatna stvar pojedinca, već ozbiljan prblem na koji se mora reagovati²⁴⁴.

Naime, moramo napraviti i jednu digresiju i ukazati na još jednu novinu koju je uneo zakonodavac u Krivični zakonik Republike Srbije. Zakonodavac je uneo nov oblik teškog ubistva - ubistvo člana porodice koji je prethodno zlostavljan. Odredba glasi „zatvorom najmanje deset godina ili zatvorom od trideset do četrdeset godina kazniće se ko liši života člana porodice koji je prethodno zlostavljan“. Ovakvo rešenje zakonodavac je preuzeo iz Krivičnog Zakonika Republike Srpske, u kome je ono predviđeno kao najteži oblik nasilja u porodici, a u našem pravu je predviđeno kao oblik teškog ubistva. Podrazumeva se da je sama inkriminacija već preporuka organima krivičnog gonjenja da pokažu zanimanje za postojanje ove okolnosti, i istraže njeno postojanje, kad god se dogodi ubistvo u okviru porodice.

8.2. Norme građanskog zakonodavstva

Nasilje u porodici, u braku, i partnerskim odnosima je faktor slabljenja porodice i društva kao celine. Obaveza države je stoga da promoviše porodični život bez nasilja. Naša zemlja se prihvatila ovog odgovornog zadatka da, koliko je to moguće, bar na normativnom planu predvidi mehanizme borbe protiv porodičnog nasilja. Pored inkriminacija nasilja u porodici kao krivičnog dela, urađen je i pomak na planu građanskog zakonodavstva, te je ono dobilo posebno mesto u Porodičnom zakonu Republike Srbije²⁴⁵.

U Porodičnom zakonu Republike Srbije, materijalnopravne norme o zaštiti od nasilja u porodici sadržane su u Devetom delu (čl. 197-200), a takođe je regulisan i postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici (čl. 283-289)²⁴⁶.

U smislu ovog zakona pojam „nasilja u porodici“ podrazumeva ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje, ili spokojstvo drugog člana porodice. Pored

²⁴⁴ Konstantinović Vilić S.(2007), Krivično delo nasilje u porodici, Pravne studije roda, zbirka radova, Niš: 222-226

²⁴⁵ Ponjavić Z.(2007), Porodično pravo, Kragujevac: 385

²⁴⁶ Vuković R. S. (2005), Komentar porodičnog zakona, Beograd 176

ovoga, u zakonu su pobrojana i ponašanja koja dovode do nastanka navedenih posledica, i to: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenjem telesne povrede članu porodici ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu životaili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim licima; vređanje kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje. Sud mora ove pojmove što je više moguće objektivizirati, uzimajući u obzir prosečnog čoveka ²⁴⁷.

Titulari prava na zaštitu od nasilja u porodici smatraju se članovi porodice, i to: supružnici ili bivši supružnici; deca roditelji i ostali krvni srodnici; lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu; lica koja vezuje hraniteljstvo; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri; lica koja su međusobno bila, ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi; lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živeli u istom porodičnom domaćinstvu.

Prilikom određivanja titulara prava na porodičnu zaštitu od nasilja u porodici, zakonodavac je nastojao da omogući zaštitu ne samo osobama koje povezuje klasičan porodičan odnos, već i licima koja se nalaze u drugim oblicima partnerskih odnosa, kao što su odnosi zasnovani na emotivnoj ili seksualnoj vezi, pri čemu Draškić, kao i Ponjavić ukazuju na teškoće u dokazivanju emotivne ili seksualne veze, odnosno drugog ličnog odnosa na koji se poziva osoba koja traži zaštitu od nasilja.

Porodičnim zakonom propisane su i mere zaštite od nasilja u porodici, koje sud može odrediti protiv člana porodice koji vrši nasilje. Sud može odrediti jednu ili više mera zaštite prema nasilniku ili žrtvi, u zavisnosti koje mere u konkretnom slučaju smatra svrsishodnim. To su sledeće mere: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana prilaženja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Mere zaštite od nasilja u porodici su ograničenog trajanja, traju najviše godinu dana, s mogućnošću produženja, sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera određena.

Porodični zakon reguliše i postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, koji je po svojoj pravnoj prirodi parnični postupak. U ovom sporu mesno nadležan je, pored suda opšte mesne nadležnosti, i sud na čijem području ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome

²⁴⁷ Ponjavić Z.(2007), Porodično pravo, Kragujevac:386

je nasilje izvršeno.

Postupak se pokreće tužbom. Tužbu za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici, kao i za produženje mere zaštite od nasilja u porodici, mogu podneti: član porodice prema kome je nasilje izvršeno, njegov zakonski zastupnik, javni tužilac i organ starateljstva. Tužbu za prestanak mere zaštite od nasilja u porodici može podneti član porodice protiv koga je mera određena. Postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici je naročito hitan. Prvo ročište zakazuje se u roku od 8 dana od dana kada je tužba primljena u sudu. Drugostepeni sud je dužan da donese odluku u roku od 15 dana od dana kada mu je dostavljena žalba.

Ukoliko organ starateljstva nije pokrenuo postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, sud može zatražiti da organ starateljstva pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene mere.

U sporu za zaštitu od nasilja u porodici sud nije vezan granicama tužbenog zahteva. Sud može odrediti i meru zaštite od nasilja u porodici koja nije tražena, ako oceni da se takvom merom najbolje postiže zaštita.

Naročiti napredak u pogledu ostvarivanja zaštite žrtava od nasilja u porodici ostvaren je odredbama Porodičnog zakona, kojim se po prvi put propisuje obaveza vođenja evidencije i formiranje dokumentacije o nasilju u porodici ²⁴⁸.

Porodični zakon predviđa, i da je sud dužan da presudu u sporu za zaštitu od nasilja u porodici odmah dostavi, kako organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište, odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštita od nasilja u porodici izrečena, tako i organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštite određena. Žalba ne zadržava izvršenje presude o određivanju ili produženju mere zaštite od nasilja u porodici. traje, ili je trajao duže vreme.

²⁴⁸ Kostić M.(2010), Viktimitet starih ljudi,Centar za publikacije, Niš: 154

9. Nova nacionalna strategija i strateški ciljevi

Strategija predstavlja plan akcije osmišljen tako da se njime ostvaruje postavljeni cilj. Vlada Republike Srbije je nadležna da donese strategiju razvoja, kojom utvrđuje stanje u oblasti iz nadležnosti Republike Srbije i mere koje treba preuzeti za njen razvoj.

U Palati Srbija predstavljena je Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici 2021-2025, koju je Vlada Republike Srbije, na predlog Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, usvojila 22. Aprila 2021.godine.. Osnovni cilj Strategije je obezbeđivanje efikasne prevencije i zaštite od svih oblika nasilja prema ženama i devojčicama i nasilja u porodici, kao i razvijanje sistema usluga podrške žrtvama nasilja.

Strategiju je izradila Radna grupa koju je formiralo Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, a koju su činili i predstavnici Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, ministarstava pravde, zdravlja, unutrašnjih poslova, finansija, za brigu o porodici i demografiju, za državnu upravu i lokalnu samoupravu, za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, sporta i omladine, predstavnici drugih nadležnih državnih organa i institucija, kao i predstavnici civilnog sektora.

Evropska Unija blisko saraduje i podržava borbu protiv nasilja u Srbiji kroz različite programe i pruža podršku u sprovođenju sveobuhvatnih zakona u ovoj oblasti EU je 2020. godine usvojila Strategiju za rodnu ravnopravnost 2020-2025. „Evropska unija pruža podršku zemljama kandidatima kao što je Srbija jer poštovanje rodne ravnopravnosti je jedan od ključnih elemenata za pristupanje EU. Strategija podrazumeva da je zadatak svih nas da pojačamo napore u borbi protiv nasilja nad ženama.

Strategijom su predviđeni načini za razvijanje programa prevencije kroz sve sisteme (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita itd.), usvajanje standarda za uslugu programa rada sa učiniocima nasilja prema ženama i nasilja u porodici, uspostavljanje i unapređenje opštih i specijalizovanih usluga podrške (SOS telefoni, sigurne kuće, besplatna pravna pomoć i drugo) za žene žrtve nasilja na celoj teritoriji Srbije.

Izradu nove Strategije je vodilo podsećanje da je u prethodnih 10 godina 320 žena izgubilo život u porodičnom i partnerskom nasilju i da svaki t korak treba da doprinese da se taj broj ne uvećava. Žrtve treba osnažiti, uputiti, edukovati kako bi bile upoznate sa svim prevencijama koje donosi nova Strategija.

Strategija predstavlja putokaz za sve da preventivno deluju i da pošaljemo poruku svima da se nasilje ne toleriše i da će počinioci biti kažnjeni. Jedna od najvažnijih aktivnosti u prethodnom periodu je bila usvajanje Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, kojim je unapređen zakonski okvir i postupanje državnih organa, a Srbija se izdvojila kao primer dobre prakse u ovom delu Evrope.

Primena Strategije predstavlja jedan od vrhunskih ciljeva Vlade i društva da živimo pristojnije, da živimo bez nasilja na mestima na kojima jedemo, živimo i spavamo i da porodica prestane da bude opasno mesto za žene i muškarce.

Strategijom je takođe predviđeno i finansiranje usluga iz nacionalnog, pokrajinskog i lokalnih budžeta, koje će biti dostupne i ženama iz osetljivih grupa, obezbeđivanje uslova za osnivanje specijalizovanih referentnih centara za podršku žrtvama seksualnog nasilja, uspostavljanje kontrolnog mehanizma za praćenje slučajeva nasilja i drugo.

Jedna od preventivnih mera kako bi se žrtve zaštitile od nasilnika jeste formiranje sveobuhvatnog registra – jedinstvene centralna evidencija podataka o nasilju, bilo da je nasilje u porodici, silovanje, što omogućava praćenje prestupnika a žrtvama sigurnost.

Strategija je doneta u ključnom periodu tokom pandemije kada su se problemi i razlike između žena i muškaraca udvostručile. To što je Republika Srbija donela Strategiju koja je u potpunosti saglasna sa Istanbulskom konvencijom pokazuje posvećenost države za ostvarivanje jednakosti žena i muškaraca i borbi protiv nasilja nad ženama i devojčicama. Nasilje nad ženama zahteva multisektorski pristup.

Ovaj dokument je izrađen uz podršku UN Women, u saradnji sa UNDP i UNFPA i finansijska sredstva EU.

9.1. Ključni međunarodni akti i propisi nacionalnog zakonodavstva

Strategija se zasniva na međunarodnim aktima i nacionalnom propisima koji se odnose na oblasti obuhvaćene ovom strategijom. To su: pravda i zaštita prava, prevencija nasilja prema ženama i nasilja u porodici, bezbednost, socijalna i zdravstvena zaštita.

Međunarodni izvori od kojih Strategija polazi uključuju dokumente OUN, SE i EU, i to:

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948.) , Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (2200 A (XXI) (1966.) , Opcioni protokoli uz Pakt i Drugi opcionni protokol uz Pakt , Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966) , Konvencija o pravima deteta (1989) i protokoli uz konvenciju, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (2006) , UN Program akcije u odnosu na malo oružje i praktične mere za razoružanje (PoA), Rezolucija SBUN – žene mir i bezbednost 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1906 (2010), 2016 (2013), 2122 (2013) , Rezolucija GSUN 65/69 – Žene, razoružanje, neširenje i kontrola oružja , Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995) , Peking + 15 i Peking+25 – Nacionalni pregled o ostvarenom napretku u sprovođenju pekinške Deklaracije i Platforme za akciju , Program Akcije Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju (1994) , Specijalna sesija GSUN: Žene 2000: Rodna ravnopravnost, razvoj i mir za 21 vek (2000) - Milenijumska deklaracija UN A/Res/55/2 (2000.) , Agenda 2030 – ciljevi održivog razvoja A/RES/70/1 (2015) , Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i prateći protokoli , Povelja EU o osnovnim pravima 2016/c 202/02 , Bečka deklaracija i program delovanja (1993.)

Strategija se oslanja i na posebne dokumente koji se odnose na nasilje prema ženama: Deklaracija UN o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći (1985) , Deklaracija GSUN o eliminaciji nasilja protiv žena (A/Res/48/104) (1993.) , Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (UN Doc. A/34/46) (1979) i opcionni protokoli uz konvenciju , Konvencija o statusu izbeglica , Protokol o statusu izbeglica , Rezolucija Komisije UN za ljudska prava 2003/45 - Eliminacija nasilja prema ženama , Opšta preporuka br. 19 CEDAW komiteta (A 47/38) , Opšta preporuka br. 30 CEDAW komiteta - žene u prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama , Opšta preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju prema ženama, Zaključna zapažanja CEDAW Komiteta u vezi sa Četvrtim periodičnom izveštajem RS o sprovođenju Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena , Konvencija SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011) , Ekspertska grupa SE za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Preporuka KMSE o nasilju u porodici R(85)11(1985) o položaju žrtava u okviru krivičnog prava i krivičnog postupka , Preporuka R(85)4 KMSE državama članicama o nasilju u porodici (1985) , Rezolucija EP o nasilju nad ženama (1986) , Preporuka KMSE o pružanju pomoći žrtvama i sprečavanju viktimizacije R(87)21 (1987) , Preporuka KMSE o socijalnim merama koje se odnose na nasilje u porodici R(90)2 (1990) , Preporuka KMSE br. R(97)13 o zastrašivanju svedoka i pravu odbrane (1997) , Rezolucija EP o potrebi ustanovljavanja kampanje za nultu toleranciju na nasilje nad ženama širom EU (1997) , Plan akcije za suprotstavljanje nasilju nad ženama EG-S-VL (98) (1998) , Preporuka KMSE br. R(99)19 o

primeni posredovanja u krivičnim stvarima (1999) , Preporuke ekspertskih foruma žena Konferencije EU o nasilju nad ženama (1999) , Preporuka PSSE o nasilju protiv žena 1450(2000) , Preporuka KMSE o zaštiti žena od nasilja R(2002.)5 , Preporuka 1582(2002) PSSE o nasilju nad ženama u porodici , Rezolucija Komisije za ljudska prava o eliminaciji nasilja nad ženama R(2003/45) Preporuka PSSE - Kampanja za borbu protiv nasilja nad ženama u Evropi 1681(2004) , Preporuka PSSE br. R(2006)8 o pomoći žrtvama kriminaliteta (2006) , Preporuka PSSE – zaštita dece u kontekstu nasilja u porodici 1905(2010) uz preporuku o deci svedocima nasilja u porodici 1714 (2000) , Mapa puta za održivo rešenje za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem i pripadajućom municijom na Zapadnom Balkanu do 2024. godine, Zaključci iz Izveštaja EK o napretku RS (2018 - 2020. godine) , Zaključci Evropskog komiteta za socijalna prava u vezi sa primenom Evropske socijalne povelje (mart 2020) , Preporuke GREVIO ekspertske grupe na osnovu procene stanja o zakonodavnim i drugim merama primene odredbi Konvencije SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO/Inf (2019)20), Direktiva Saveta EU o naknadi štete žrtvama kriminaliteta (2004), Direktiva EU o prevenciji i suprotstavljanju trgovini ljudima i zaštiti žrtava 2011/36 (2011), Direktiva EU o uspostavljanju minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtvama kriminaliteta (2012).

Nacionalno zakonodavstvo obuhvata Ustav RS, zakone i propise za primenu zakona koji regulišu oblasti obuhvaćene strategijom. To su: pravda i zaštita prava, prevencija nasilja prema ženama i nasilja u porodici, bezbednost, socijalna i zdravstvena zaštita:

Ustav Republike Srbije , u osnovnim odredbama garantuje ravnopravnost žena i muškaraca i obavezuje državu da vodi politiku jednakih mogućnosti (član 15), zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu ili ličnom svojstvu uključujući i pol (član 21. stav 3), propisuje mogućnost preduzimanja posebnih mera radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koje su u nejednakom položaju sa ostalim građanima (član 21. stav 4), garantuje jednakost pred zakonom (član 21. stav 1), jednaku zakonsku zaštitu (član 21. stav 2), zaštitu pred sudovima (član 22. stav 1), drugim državnim organima (član 36. stav 1) i međunarodnim insitucijama (član 22. stav 2), pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili obavezi (član 36. stav 2), pravo na pravnu pomoć (član 67. stav 1) od strane advokature (član 67. stav 2) i službe pravne pomoći u JLS (član 67. stav 2) i upućuje na zakonsko regulisanje besplatne pravne pomoći (član 67. stav 3), pravo na rehabilitaciju i naknadu materijalne i nematerijalne štete prouzrokovane nezakonitim ili nepravilnim radom državnog organa (član 35. stav 2), jemči zaštitu podataka o ličnosti (član 42), pravo azila (član 57), slobodu odlučivanja o sklapanju braka, ravnopravnost supružnika, izjednačava status vanbračne zajednice i braka u skladu sa zakonom (član 62), garantuje

ravnopravnost roditelja u izdržavanju, vaspitanju i obrazovanju dece (član 65), jemči slobodu odlučivanja o rađanju (član 63) i posebnu zaštitu majki, trudnica, dece i samohranih roditelja (član 66) kao i posebnu zdravstvenu zaštitu trudnica, majki i samohranih roditelja sa decom do sedme godine, koja se finansira iz javnih prihoda (član 68) i socijalnu zaštitu porodice i zaposlenih (član 69).

9.2. Građanskopravna zaštita

Građanskopravna zaštita od nasilja u porodici regulisana je Porodičnim zakonom, kojim su propisane porodičnopravne mere zaštite i uređen postupak za njihovo izricanje. Zaštita od seksualnog uznemiravanja, kao oblika zlostavljanja na radu, regulisana je Zakonom o sprečavanju zlostavljanja na radu. U pogledu ostvarivanja prava žrtava na naknadu materijalne i nematerijalne štete nastale izvršenjem nasilja važe opšta pravila odštetnog prava, pri čemu se ova naknade može ostvariti u okviru krivičnog ili drugog postupka koji se vodi povodom slučajeva nasilja.

10. Porodičnopravne mere zaštite

Porodičnim zakonom zabranjeno je nasilje u porodici, koje je definisano kao svako ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice, a naročito: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenje telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licem; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje (član 197. PZ).

Pravo na porodičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici imaju lica koja spadaju u krug članova porodice određen PZ i to: supružnici, deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno, lica koja vezuje hraniteljstvo; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri; lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno, koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. Kao što je navedeno, osim PZ, pojam nasilja u porodici i pojam člana porodice definisani su i KZ i ZSNP, ali definicije nisu međusobno usklađene, tako da zaštita od nasilja u porodici nije jednako dostupna svim žrtvama.

Protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Mere zaštite mogu trajati najduže godinu dana, ali mogu biti produžavane sve dok postoje razlozi za njihovo izricanje.

Postupak za zaštitu od nasilja u porodici pokreće se tužbom koju mogu podneti žrtva, njen zakonski zastupnik, CSR ili javni tužilac, ali i sud po službenoj dužnosti može izreći pojedine mere zaštite, ako se tokom porodičnog spora otkrije potreba za zaštitom. U praksi najveći broj postupaka za određivanje mera zaštite pokreću žrtve, koje se suočavaju sa brojnim preprekama u pristupu pravdi, dužne su da prethodno snose troškove postupka i izložene su riziku da naknade troškove tuženom za slučaj neuspeha. Zbog pravne neukosti i finasijske nemogućnosti da angažuju advokate, žrtve se često obraćaju CSR ili lokalnoj službi besplatne pravne pomoći radi sastavljanje tužbe.

Sud nije vezan tužbenim zahtevom, te može izreći i one mere zaštite koje nisu predložene, ako oceni da se takvom merom postiže najbolja zaštita, ali nema mogućnost da po službenoj dužnosti određuje

privremene mere, ako ih žrtva nije zahtevala. U praksi sudovi privremene mere retko izdaju, iako su one u ovim postupcima od naročitog značaja, jer obezbeđuju važenje jedne ili više mera zaštite od nasilja u porodici tokom trajanja postupka, a time i zaštitu žrtve do okončanja postupka. Problem predstavlja i to što se sudovi prilikom odlučivanja o merama zaštite u velikoj meri oslanjaju na procene CSR. Ova mišljenja su neretko površna i nisu sveobuhvatna, a presudno utiču na stav suda o postojanju nasilja. Sud je u obavezi da presudu, osim strankama u postupku, dostavi i nadležnom CSR radi evidencije.

Porodičnim zakonom propisano je da je postupak u parnici za zaštitu od nasilja u porodici naročito hitan, ali pojedini postupci u praksi dugo traju. Na to utiče često izbegavanje prijema poziva od strane tuženog i nedolazak na ročišta. Pojedini sudovi ne primenjuju propise kojima je regulisano postupanje u slučaju izbegavanja prijema poziva i mere kojima se sprečava odugovlačenje postupka.

U postupku se primenjuju standardna pravila parnične procedure, koja je obezbeđuje adekvatnu zaštitu žrtava od sekundarne viktimizacije, zbog čega mnoge žrtve ne traže ovu vrstu zaštite.

S druge strane, sud nije u obavezi da presudu i rešenje o privremenoj meri dostavlja žrtvi ako su tužbu podneli javni tužilac ili CSR, jer ona tada nije stranka u postupku. Takođe, nije propisana obaveza suda da odluke dostavlja policiji i javnom tužiocu, iako je to od značaja za efikasne primene ZSNP, radi pokretanja postupka procene rizika nadležnog policijskog službenika/ce, kao i radi planiranja zaštite i podrške žrtava nasilja u porodici GKS, tim pre što je navedenim zakonom propisana obaveza državnih organa, među koje spadaju i sudovi, da neodložno prijave policiji ili javnom tužiocu svako saznanje o nasilju u porodici ili neposrednoj opasnosti od njega. Pored toga, dostavljanje odluke je od značaja i za praćenje i kontrolu sprovođenja izrečenih mera, s obzirom da je kršenje izrečenih mera inkriminisano kao oblik krivičnog dela nasilja u porodici (član 194. stav 5. KZ).

Prema izveštaju Ministarstva pravde o sprovođenju ZSNP u periodu 2017–2020. godine, nadležna tužilaštva su podnela ukupno 802 tužbe za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici i to: 166 (2017); 293 (2018); 212 (2019) i 131 (2020).

U periodu 2017–2019. godine, CSR su radi zaštite punoletnih žrtava nasilja pokrenuli ukupno 2.263 postupka pred sudom i to: 837 (2017); 749 (2018) i 677 (2019).

10.2. Ostvarivanje prava na naknadu štete od izvršilaca nasilja

Žene žrtve rodno zasnovanog nasilja prema ženama imaju pravo na obeštećenje od strane učinilaca nasilja. Pravo na naknadu štete jedno je od ključnih prava koje vodi uspostavljanju restorativne pravde.

Kada je u pitanju naknada štete nastale izvršenjem krivičnih dela nasilja, ona se može ostvariti u okviru krivičnog sudskog postupka.

Iako postoji zakonska mogućnost da u okviru krivičnog postupka odluči o imovinskopравnim zahtevima lica oštećenih krivičnim delima, sudovi to po pravilu ne čine, već oštećene redovno upućuju na parnicu, pravdajući takvu odluku razlozima procesne ekonomije, ali i time da ne poseduju dovoljno znanja da bi pravilno procenile štetu, posebno nematerijalnu. Zbog ovakve prakse lica oštećena krivičnim delom primorana su da pokreću parnični postupak i time se izlažu troškovima, gubitku vremena i dodatnim traumama, što dovodi do njihove sekundarne viktimizacije. S druge strane, posle dugotrajnog i za njih često iscrpljujućeg krivičnog postupka teško odlučuju da pravo na naknadu štete ostvaruju u parničnom postupku, a zbog neukosti, nedovoljne informisanosti i adekvatne pravne pomoći, sa već izgubljenim poverenjem u institucije neretko i u krivičnom postupku ne ističu zahtev za naknadu štete ili to ne čine u zakonom propisanoj formi. Dosuđene naknade štete, posebno nematerijalne štete, uglavnom su niske, često simbolične, pa ne ostvaruju odvratajuće i preventivno dejstvo u odnosu na učinioce.

U slučajevima seksualnog uznemiravanja na radnom mestu naknada štete može se ostvariti u postupku u kome se utvrđuje da je izvršen ovaj vid nasilja, ali u praksi se ovaj zahtev često ne ističe, a visina dosuđenih naknada štete, posebno nematerijalne štete, uglavnom je niska.

10.3. Krivični zakonik

Kao grupni zaštitni objekt krivična dela protiv braka i porodice, nasilje u porodici je u domaćem zakonodavstvu propisano je kao krivično delo u Krivičnom zakoniku Republike Srbije. Prema odredbi Krivičnog zakonika, postoje četiri oblika izvršenja ovog krivičnog dela (čl.194).

Prvi oblik izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici sastoji se u primeni nasilja, pretnji da će napasti na život ili telo, drskom ili bezobzirnom ponašanju kojima se ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana porodice. Pruža se zaštita članu porodice koji je bio žrtva fizičkog

nasilja koje ima za posledicu laku telesnu povredu. Iskustva žena koje su bile žrtve fizičkog nasilja pokazuju da se ono vrši na različite načine i različitim sredstvima. Manifestuje se: batinjanjem, udaranjem pesnicama po glavi i telu, čupanje kose, povrede oštrim i tupim predmetima, šutiranje nogama, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina cigaretom, upaljačem, vatrom, vreloom vodom, peglom ili drugim vrelim predmetima, savijanje i lomljenje ruku, nosa, vilice, udaranje kaišem, drvenim, metalnim ili drugim predmetima itd. Lake telesne povrede mogu biti „obične“ i „opasne“. „Obična“ kada se usled nanošenja telesne povrede nije doveo u opasnost život povređenog niti je prouzrokovana opasnost po njegov život. Nije uništen ili trajno ili u znatnoj meri oslabljen nijedan deo tela ili organ niti je prouzrokovana trajna ili privremena nesposobnost za rad povređenog niti trajna nesposobnost za rad koji predstavlja glavno zanimanje povređenog, zdravlje nije trajno narušeno, niti je prouzrokovana unakaženost niti deformisanost telesnog izgleda povređenog.

Psihičko nasilje sastoji se u ozbiljnoj pretnji da će se napasti na život ili telo člana porodice. Pretnja treba da bude objektivna, ozbiljna i da izazove osećanje ugroženosti. Stanje ugroženosti zavisi od psihičkih karakteristika lica kome se preti. Radnja ovog krivičnog dela sastoji se u oblicima verbalne agresije kao što su: pretnje batinama, ubistvom, izbacivanjem iz stana, oduzimanjem dece, slanjem u psihijatrijsku bolnicu, kao i zastrašivanjem, ucenjivanjem, kontrolisanjem kretanja, zabranom izlaženja van kuće i slično. Ovaj vid nasilja nije spolja vidljiv ali posledice negativno utiču na celokupan psihički život.

Postavlja se pitanje da li se ostali oblici psihičkog nasilja (verbalna uvreda, realna uvreda, simbolična uvreda, kleveta), ako je član porodice žrtva mogu podvesti pod član 194 stav 1 ili se u tim slučajevima radi o posebnim krivičnim delima uvrede i klevete (Konstantinović Vilić, Petrušić 2004:23).

Radnja drugog oblika izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici postoji onda kada se pri izvršenju dela iz st.1 čl.194 upotrebi oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Posledica radnje izvršenja u ovom slučaju može biti nanošenje lake telesne povrede, ali drugog oblika lake telesne povrede (tzv. „opasne lake telesne povrede“). Povrede su iste kao u slučaju „obične“ lake telesne povrede ali razlika je u korišćenju oružja ili oruđa ili drugog sredstva podobnog da telo teško povredi i zdravlje teško naruši. Jako je bitno da se žrtva posle povređivanja što pre javi lekaru i da traži lekarsko uverenje koje će sadržati detaljan opis povrede a zatim žrtva treba to uverenje podneti državnom tužiocu.

Ukoliko je usled dela iz st.1 i 2 čl.194 KZ nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, postoji treći oblik izvršenja ovog krivičnog dela.

Posledice teške telesne povrede su oštećenje ili narušenje telesnog integriteta ili prouzrokovanje telesnog ili duševnog oboljenja. U zavisnosti od težine posledice postoje dva oblika teške telesne povrede: obična teška telesna povreda i osobito teška telesna povreda.

Obična teška telesna povreda postoji ako usled teške telesne povrede ili teškog narušenja zdravlja ne postoji konkretna opasnost po život povređenog, ako je uništen ili u trajnoj meri oslabljen neki deo tela ili organ koji nije od vitalnog značaja ili ako vitalni organ nije oslabljen trajno i u velikoj meri, ako je prouzrokovana privremena nesposobnost za rad ili ako nije trajno ili jeste trajno ali nije teško povređen i ne odnosi se na rad povređenog koji je njegovo osnovno zanimanje već na vršenje neke druge delatnosti i ako je prouzrokovana samo deformisanost telesnog izgleda.

Osobito teška telesna povreda postoji ako je usled telesne povrede ili narušenja zdravlja doveden u konkretnu opasnost život povređenog, uništen ili trajno i u znatnoj meri oslabljen neki važni deo tela ili organ, prouzrokovana trajna nesposobnost za rad, prouzrokovano trajno ili teško narušenje zdravlja.

Četvrti oblik izvršenja krivičnog dela je najteži. On postoji ako nastupi smrt člana porodice, izvršenjem postupaka iz st. 1, 2 i 3 čl.194. Za ovaj oblik krivičnog dela predviđena je najteža kazna i ovo krivično delo se izjednačava sa ubistvom.

U poslednjem stavu člana 194. predviđene su posledice za učinioca ukoliko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici, koje mu je sud odredio na osnovu Porodičnog zakona Republike Srbije.

Krivičnim zakonikom su pored krivičnog dela nasilja u porodici, inkriminisana i druga krivična dela čija se izvršenja mogu smatrati porodičnim nasiljem. To su oduzimanje maloletnog lica, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, nedavanje izdržavanja, kršenje porodičnih obaveza i rodoskrvnuće.

11. Krivično delo nasilja u porodici – društvena reakcija

11.1. Pružanje podrške žrtvama i svedocima

Žrtve i svedoci zločina imaju pravo na pomoć i podršku i to je obaveza ne samo države, nego i čitavog društva. U životu, međutim, problemi žrtava neretko se nastavljaju i posle samog krivičnog dela. Zbog toga je važno uspostavljanje sveobuhvatnog nacionalnog sistema podrške žrtvama i svedocima, ali i informisanje o već POSTOJEĆOJ PODRŠCI I POMOĆI. Spektar relevantnih institucija i ustanova koje treba da budu uključene u pružanje podrške žrtvama i svedocima je veliki, ali su ključni nosioci aktivnosti pravosudni i drugi državni organi i institucije, kao i organizacije civilnog društva.

POLICIJA

Policija ima zadatak da štiti i unapređuje bezbednost građana i imovine, poštujući Ustavom zajemčena ljudska i manjinska prava i slobode i druge zaštićene vrednosti u demokratskom društvu. Policija je najčešće prva institucija kojoj se obraćaju žrtve i svedoci krivičnih dela i kao takva ima dodatnu odgovornost da pozna i poštuje prava žrtava (oštećenih). Postupajući nepristrasno, saosećajno i stručno, ona ima obavezu da žrtve i svedoke informiše o pravima koje imaju i da ih u skladu sa tim uputi na specijalizovane službe, institucije i organizacije koje pružaju podršku žrtvama i svedocima, a deluju u oblasti zdravstva, tužilaštava, sudova, centara za socijalni rad, lokalne samouprave i nevladinih organizacija. Policiji se u svakom trenutku možete obratiti pozivajući broj 192, ili u slučaju porodičnog nasilja i poseban SOS telefon 0800100600.

TUŽILAŠTVO

Službe informisanja i podrške žrtvama postoje u svim višim javnim tužilaštvima u Srbiji, Tužilaštvu za organizovani kriminal, Tužilaštvu za ratne zločine i Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu. Smisao njihovog postojanja je da se u prvi plan stave oštećena lica, odnosno žrtve krivičnog dela i da im se pruže informacije i logistička podrška, da im se olakša učešće u postupku i da se spreči sekundarna viktimizacija. Zadatak zaposlenih u ovim Službama je da deluju sa integritetom, nepristrasnošću i poverljivošću. Uloga ovih Službi izuzetno je značajna naročito u fazi istrage. Svakoj žrtvi i svedoku treba da bude pružena mogućnost da izrazi svoje potrebe,

zabrinutost i očekivanja. Žrtve i svedoci od ovih Službi treba da dobiju informacije o pravima i ulozi žrtava/oštećenih u postupku (uključujući i objašnjenja pravne terminologije) i da po potrebi budu upućeni na druge institucije i ustanove koje mogu da im pruže podršku, uključujući i privremeni smeštaj u sigurnim kućama.

Tužiocima treba da vode računa o tome da žrtve i svedoci tokom istrage i suđenja ne budu izloženi psihološkim traumama i ponovljenoj (sekundarnoj) viktimizaciji. Ukoliko žrtva ili svedok strahuje za svoju bezbednost zaposleni u službama podrške u tužilaštvima će ih uputiti na razgovor sa zamenikom javnog tužioca, koji će preduzeti dalje korake radi dobijanja mera zaštite. Žrtvama i svedocima mogu da budu obezbeđeni i pratnja i posebne mere prilikom dolaska u zgradu tužilaštva i suda, jer ove službe saraduju sa pravosudnom stražom.

SUDOVI

Službe za pomoć i podršku svedocima i oštećenima uspostavljene su u svih 25 viših sudova širom zemlje. Cilj ove Službe je da obezbedi emocionalnu i logističku pomoć i podršku svedocima i oštećenima pre, za vreme i posle njihovog svedočenja. Služba za pomoć i podršku koja je osnovana pri višem sudu može pružati podršku u postupcima koji se vode pred nižim sudom. Služba za pomoć i podršku svedocima i oštećenima svoje poslove obavlja neposredno i angažovanjem obučanih volontera. Pomoć i podršku žrtvama/svedocima obezbeđuje se davanjem informacija o pravima žrtava, pravnoj terminologiji i drugim relevantnim pravnim informacijama vezanim za postupak (objašnjenje uloga u krivičnom postupku, načina na koji se postavljaju pitanja pred sudom, naplata troškova dolaska i sl). Službe daju i sve pravne informacije u vezi sa svedočenjem, uključujući i one o organizaciji saslušanja svedoka i oštećenog u posebnoj prostoriji uz prenos zvuka i slike bez prisustva stranaka i učesnika krivičnog postupka. Sa zaposlenima u Službi oštećeni i svedoci ne mogu da razgovaraju o sadržini iskaza niti mogu da dobiju pravne savete koji se tiču samog svedočenja, osim opštih pravnih informacija o postupku pred sudom. Postupajući sudija procenjuje kojim svedocima je potrebno pružiti pomoć i podršku kroz rad ove Službe, a zapisničar ili sudijski pomoćnik, o takvim uredno pozvanim svedocima, dostavlja Službi pisano obaveštenje. Ovo obaveštenje Služba dobija u formi dopisa koji treba da sadrži podatke o terminu zakazanog saslušanja, broju predmeta sa redosledom njihovog ispitivanja i sa obaveštenjem o tome da li je predviđeno suočavanje svedoka, da li su svedoku dodeljene mere zaštite kao i opšte podatke o svedoku. U cilju blagovremenog prosljeđivanja informacija svedocima, zapisničari informišu Službu i o svim promenama u vezi suđenja koje mogu imati veze sa svedocima (odlaganje saslušanja,

promena termina, promena sudnice u kojoj će biti saslušanje i sl.). Služba blagovremeno obaveštava postupajućeg sudiju o bolesti svedoka, sprečenosti dolaska u sud, potrebi za pratiocem i drugim značajnim informacijama, o zahtevu svedoka za dodeljivanjem procesnih mera zaštite, stanju svedoka (uznemirenost, agresivnost, strah, zdravstveno stanje svedoka), postojanju pretnje pre i nakon svedočenja kao i preduzetim radnjama od strane Službe. Zaposleni koji obavljaju poslove u Službi ne mogu se ispitivati u svojstvu svedoka na sudu u konkretnom predmetu u vezi svog rada sa svedocima.

CENTRI ZA SOCIJALNI RAD

Sprečavanje nasilja i pružanje pomoći žrtvama nasilja je jedan od glavnih ciljeva razvoja socijalne zaštite u Srbiji. Centri za socijalni rad imaju niz ovlašćenja i mehanizama kojima mogu da pruže podršku žrtvama i svedocima, a svakako da ih informišu o njihovim pravima, da iniciraju koordiniranu akciju nadležnih organa, da daju preporuke za izricanje mera zaštite i da im obezbede specijalizovanu podršku, uključujući i smeštanje u sigurne kuće. Sigurne kuće i prihvatilišta za žrtve nasilja postoje pri određenom broju centara za socijalni rad, a centri u pogledu obezbeđivanja bezbednog smeštaja saraduju i sa nevladinim organizacijama. U okviru sistema socijalne zaštite od 2012. godine je i Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, koji obavlja poslove procene stanja, potreba, snaga i rizika žrtava trgovine ljudima, vrši poslove identifikacije i obezbeđuje pomoć i podršku žrtvama trgovine ljudima, u cilju njihovog oporavka i reintegracije. Za prijavu sumnje na trgovinu ljudima Centar je otvorio i telefon: +381 (0)63 610 590.

ZDRAVSTVENE USTANOVE

Zdravstvene ustanove imaju obavezu da žrtvama nasilja pruže adekvatnu medicinsku pomoć, negu i zbrinjavanje. Zdravstveni radnici su u obavezi da obave i inicijalnu procenu rizika i da postupaju u skladu sa njom. Po službenoj dužnosti zdravstveni radnici su u obavezi da slučajeve nasilja prijave policiji ili tužilaštvu.

NEVLADINE ORGANIZACIJE

Nevladine organizacije (organizacije civilnog društva) pružaju pomoć i podršku žrtvama krivičnih dela bez obzira da li se vodi sudski postupak, a ukoliko se vodi i tokom sudskog postupka

i van njega. Neke nevladine organizacije pružaju svim žrtvama svih krivičnih dela, a neke su specijalizovane za pružanje podrške određenim grupama žrtava krivičnih dela (najčešće posebno osetljivim i marginalizovanim grupama). Najčešći vidovi pomoći i podrške koju pružaju nevladine organizacije su: informacije, emocionalna podrška i savetovanje, upućivanje na relevantne specijalističke organizacije za podršku žrtvama i uspostavljanje kontakta sa drugim institucijama. Određene nevladine organizacije pružaju i specijalističke usluge kao što su pravna pomoć i podršku (priprema za suđenje, odlazak na sud i podrška tokom postupka), psihološka podrška i psihoterapija, a jedan broj njih obezbeđuje i smeštaj za žrtve (posebno za žene i decu žrtve nasilja).

Izvršenje krivičnog dela na žalost, najčešće nije i poslednja trauma za žrtve. One neretko prolaze i kroz sekundarnu viktimizaciju, nedovoljno razumevanje okoline, ali i duge i iscrpljujuće postupke u kojima iskaze daju nekoliko puta. Žrtve se osuđuju i stavljaju na "stub srama".

Žrtve i svedoci treba da imaju pristup uslugama podrške žrtvama u svakom trenutku. Podrška treba da bude besplatna i pružena na poverljiv način. Podrška ne sme da zavisi od toga da li je formalno podneta prijava, te (ukoliko jeste) da traje pre, tokom i nakon krivičnog ili prekršajnog postupka. Cilj pružanja pomoći i podrške je jednakost u pristupu pravdi, izbegavanje dodatnih trauma i osećaja prepuštenosti samima sebi i osnaživanje žrtava i svedoka za rehabilitaciju i uspostavljanje narušenih prava.

Žrtve, u skladu sa posebnim propisima, imaju i pravo i na besplatnu pravnu pomoć i podršku. Službe specijalističke podrške kao minimum treba da obezbede:

skloništa ili drugi privremeni smeštaj za žrtve kojima je potrebno sigurno mesto zbog neposrednog rizika od sekundarne i ponovne viktimizacije, zastrašivanja i odmazde;

specifičnu i integrisanu podršku žrtvama sa posebnim potrebama, kao što su žrtve seksualnog nasilja, žrtve rodnog nasilja i žrtve nasilja u intimnim partnerskim odnosima, uključujući i podršku u prevazilaženju trauma i savetovanje.

Informacije o žrtvama treba da se prenose uz uvažavanje prava na zaštitu privatnosti i u skladu sa pravilima o zaštiti podataka. Podršku žrtvama pružaju pravosudni i drugi državni organi i institucije, kao i nevladine organizacije.

2020.godine nijedan projekat namenjen podršci ženama žrtvama nasilja, niti žrtvama krivičnih dela generalno, nije dobio podršku Ministarstva pravde na poslednjem javnom konkursu za dodelu sredstava prikupljenih po osnovu odlaganja krivičnog gonjenja objavljenom u februaru ove godine.

Sredstva dodeljena na ovom konkursu prikupljena su na osnovu primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja što, između ostalog, podrazumeva i mogućnost uplate određenog novčanog iznosa u humanitarne svrhe. Stoga bi bilo za očekivati da će barem deo tih sredstava biti usmeren na

poboljšanje položaja i zaštite žrtava nasilja u Srbiji (na primer, pružanje besplatne psihosocijalne ili pravne podrške žrtvama nasilja, opremanje prostorija za ispitivanje žrtava kako bi se izbegao kontakt sa učiniocem nasilja i slične aktivnosti). Međutim, ni jedan dinar, od ukupno dodeljenih 500 miliona dinara, nije namenjen za ovu kategoriju lica.

Ne samo što se niti jedan, od ukupno 130 podržanih projekata, ne odnosi na podršku žrtvama nasilja, već je manje od 10 udruženja građana dobilo sredstva. Ministarstvo pravde je sa po pola miliona dinara podržalo projekte postavljanja koša u fiskulturnoj sali i postavljanje tri mobilna toaleta, dok je za projekte građevinskih radova na zgradama verskih organizacija izdvojeno preko 16 miliona dinara. Najveći deo sredstava dodeljen je javnim ustanovama iz oblasti zdravstva, prosvete i socijalne zaštite za renoviranje i sanaciju objekata i nabavku opreme.

Stoga, rezultati konkursa pokazuju da Ministarstvo obrazovanja, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja ili ne budžetiraju potrebe škola, zdravstvenih i socijalnih ustanova u Srbiji u skladu sa njihovim potrebama ili Ministarstvo finansija ignoriše ove zahteve i novac iz budžeta preusmerava na druga ministarstva i druge potrebe.

Ovo je treća godina za redom da Ministarstvo pravde nije podržalo niti jednu organizaciju civilnog društva koja se specijalizovano bavi podrškom ženama žrtvama porodičnog i partnerskog nasilja, iako promoviše nultu toleranciju na nasilje prema ženama i podršku žrtvama krivičnih dela, kao i jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva koje pružaju ovu vrstu podrške.

Za to vreme, žrtve krivičnih dela, koje se ni ne pitaju za saglasnost kada tužilaštva donose odluke o tome da primene institut odlaganja krivičnog gonjenja, neće čak imati ni satisfakciju da je novac uložen u unapređenje njihovog položaja ili usluga koje se pružaju žrtvama u Srbiji.

Autonomni ženski centar se na konkurs prijavio sa projektom besplatne pravne podrške za žene žrtve porodičnog i partnerskog nasilja, za koju je registrovani pružalac pri Ministarstvu pravde, a ovu uslugu specijalizovano pruža preko petnaest godina. U toku 2019. godine Autonomni ženski centar je kroz svoj rad pružio preko 2.200 usluga pravne podrške za preko 750 žena.

11.2. Odakle žrtve pronalaze snagu da izađu iz nasilnih odnosa

“Pa zašto je ostala sa nasilnikom?” je jedno od najčešćih pitanja koje se upućuje ženama koje su žrtve dugogodišnjeg psihičkog i fizičkog nasilja od strane svojih partnera. Iako gotovo univerzalno postoji simpatija prema žrtvama, istovremeno postoji i duboko nerazumevanja svih razloga koji motivišu žene da ostanu u ovakvim odnosima.

Jedna od najporaznijih statistika u Srbiji jeste da je u poslednjih 10 godina ubijeno preko 320 žena

u slučajevima partnerskog ili porodičnog nasilja. U ovu brojku ulaze samo ubistva koja su došla u medije, a postoji još veći broj slučajeva porodičnog nasilja koji se ne završe tragičnim ishodom. Da bi se porodično nasilje makar u nekoj meri smanjilo, važna je podrška okoline, ali pre toga treba razumeti sve razloge koji mogu da motivišu žrtve da ostanu u ovakvim odnosima.

Lista razloga koji će biti ovde nabrojani ne uključuje sve moguće motivacije, ali pruža nekoliko potencijalnih odgovora na pitanje sa kojim će se u nekoj tački suočiti svaka žrtva nasilja ukoliko javno progovori.

1) Strah od novih napada

Prema nezvaničnim podacima, policija je od 2016. godine, kada je doneta izmena Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, izrekla više od 20.000 privremenih mera protiv nasilnika, a sudovi su te mere u velikoj većini produžavali. Međutim, svedoci smo da je nekoliko žena ove godine ubijeno od strane svojih partnera, uprkos tome što su nasilnici imali zabranu prilaska.

Ukoliko ste u nasilnoj vezi, svaka pomisao na odlazak, bilo da je u pitanju raskid ili razvod, u vama često budi ogromnu količinu anksioznosti i straha. Nasilnik često i otvoreno preti da će žrtva snositi posledice ukoliko se usudi da ode, a u pitanju nije samo strah za sopstvenu ličnu bezbednost, već i za bezbednost bližnjih. Ovo naročito postaje problem ukoliko žrtva ima decu koja takođe mogu postati žrtve nasilja.

Strah stvara jaku reakciju u različitim delovima mozga, zbog čega je ovo snažna emocija usled koje je ponekad teško delovati, čak i kada smo racionalno svesni potrebe za tim. Ukoliko u obzir uzmemo i to da kada žrtva prijavi nasilnika, često nema dobre reakcije nadležnih, nije iznenađujuće da postoji veliki strah žrtava. U trenutku kada žrtva napusti nasilnika, on nema više šta da izgubi pa je nasilje, ili u najboljem slučaju dugotrajno progonjenje i pretnje, veoma verovatno.

2) Finansijski izazov odlaska

Finansijska situacija je često poseban aspekt koji izaziva strah. Žrtva je često finansijski zavisna od svog partnera, što postaje dodatno problematično ukoliko u odnosu postoje i deca. Strah da nećete moći da pronađete posao ili da nećete imati krov nad glavom je velika motivacija za ostajanje u blizini nasilnika.

3) Manipulacija i izolacija

U najvećem broju slučajeva žrtvi nije jasno od početka emotivnog odnosa da je u pitanju osoba

koja će postati nasilnik. Istraživanja pokazuju da je početak ovakvog odnosa često idiličan, prepun pažnje i velikih gestova, koji su praćeni ponekim neumesnim komentarama na koji žrtva često ne obraća pažnju.

Pre nego što se dogodi nasilje, počilac često pokušava da ustanovi kontrolu nad životom žrtve u raznim aspektima. Ovo se može ticati odeće koju žena oblači ili kruga ljudi sa kojima se druži, ali nasilnik ovo nikada neće predstavljati kao kontrolu, već kao dobronamerne komentare i savete. Žrtva vremenom pada pod sve veću kontrolu nasilnika iz želje da mu udovolji ili spreči rasprave, što utiče na gubitak samopouzdanja i sve veću izolaciju od drugih ljudi u njenom životu.

Takođe, čak i kada se prvi put dogodi nasilje, ono je često praćeno izvinjavanjem od strane nasilnika i obećanjem da će se promeniti. S obzirom na to da u tom trenutku žrtva zaista želi da se sve vrati u normalu, spremna je da poveruje. Čak i kada je u pitanju samo psihičko nasilje, tokom ovih događaja telo luči hormone stresa, nakon kojih je neophodno smirivanje situacije.

Zbog toga su ovakve veze i odnosi često poput vožnje na rolerkosteru, gde postoje trenuci ogromnog stresa, a zatim velikog olakšanja kada nasilje prođe. Upravo zbog optimizma koji dođe u trenucima kada nema nasilja, žrtve veruju da je moguće da će se partner promeniti i da je nasilje samo izolovan incident. Ovo je svojevrsan proces nagrade i kazne, koji stvara jaku vezu između dvoje ljudi zbog čega je jako teško napustiti ovakav odnos.

4) Nisko samopouzdanje

Nasilje, bilo fizičko ili emotivno, dugoročno utiče na percepciju koju žrtva ima o sebi. S obzirom na to da je jako teško prihvatiti da volite nekoga ko vas očigledno povređuje, često je potrebna racionalizacija za nasilničko ponašanje. “Ja sam kriva za ovo što se dogodilo”, česta je pomisao brojnih žrtava nasilja. U pokušaju da sebi objasne zašto se nasilje uopšte događa, prebacujete krivicu na sebe, što stvara lažni osećaj kontrole nad nasiljem. Žrtve često počnu da unapred izbegavaju komentare ili ponašanje za koje znaju da će možda izazvati nasilnika, pronalazeći krivicu za nasilje u sebi.

Takođe, nasilnici u velikom broju slučajeva godinama svesno rade na srozavanju samopouzdanja žrtve, kako bi učvrstili svoju kontrolu nad njom. Sve ovo utiče na to da žrtve, često podsvesno, počnu da veruju da je nasilje tretman kakav zaslužuju.

Čak i kad uvide da je problem u nasilniku, a ne u njima, kod žrtve se često javlja i ideja da ona može pomoći nasilniku da se promeni, da je u pitanju neko ko je “istinski dobar”, ali je možda samo imao problematično detinjstvo i da je promena moguća uz dovoljno ljubavi i pažnje.

5) Uticaj okoline

Kada analiziramo motivacije žena koje ostaju u odnosima sa nasilnicima, moramo uzeti u obzir i

uticaj okoline i prethodnih iskustava žrtve. Porodično nasilje u Srbiji je široko rasprostranjeno, ali je i dalje to “porodični problem” o kojem se retko priča van doma. Žene koje su žrtve nasilja su često videle i nasilje u svojoj porodici ili okolini, što utiče i na kasniju normalizaciju nasilja u partnerskim odnosima. Dodatno, u medijima i pop kulturi se propagira i ideja da “prava ljubav boli”, da treba “trpeti” u ljubavi i braku, što samo pojačava percepciju da čak i kada postoje problemi u odnosima to nije ništa neobično, već uobičajen sled događaja.

Mnoge osobe koje nisu imale ili nisu u vezi sa nasilnim partnerom izjavljuju da bi odmah raskinule takvu vezu i otišle. Međutim, treba uvek imati na umu da su i mnoge žrtve koje trpe nasilje isto mislile zasnivajući partnerski odnos. Postoji mnoštvo ozbiljnih faktora koji utiču na odluku žrtve nasilja da ode/ostane. Evo najčešćih razloga koje su navodile žene – žrtve porodičnog nasilja:

Nada u promenu. Posle akta nasilja, većina nasilnih partnera ispoljava kajanje, uz obećanje supruzi i deci da se tako nešto nikada neće ponoviti, uz demonstriranje ljubavi prema članovima porodice i traženje pomoći da prekine sa takvim načinom ponašanja. Pošto su žene koje trpe nasilje posvećene vezi i često svoj život i identitet grade oko te veze, one se nadaju promeni. Suprugovo nasilno ponašanje u početku žena doživljava sa nevericom, jer to je čovek koga voli, čovek koji nju voli, pa kako se tako nešto može desiti? Takođe, žena se može osetiti odgovornom za incident, i najčešće oseća stid i sramotu toliko karakteristične za žene koje trpe nasilje. Dodatak svemu tome je nada da se nasilje više neće ponoviti i da će to sprečiti time što će promeniti svoje ponašanje.

Izolacija. Mnoge žene koje trpe nasilje vremenom gube svoje sisteme podrške. Nasilnik ih izoluje time što, na primer, uskraćuje ženi da koristi telefon, cenzuriše njenu poštu, proverava mobilni, insistira da je dovozi i odvozi sa posla, ponižava na porodičnim skupovima... Muškarci koji ispoljavaju nasilje su često preterano ljubomorni i veoma posesivni. Po njihovom mišljenju, žena je njihov „posed“, i imaju apsolutno pravo na njenu nepodeljenu pažnju i poslušnost. Potpuno su svesni da, ukoliko se žena poveri nekom i ispriča o nasilju koje trpi, osoba od poverenja će je najverovatnije savetovati da preduzme neke korake da bi se zaštitila, uključujući i prijavljivanje i napuštanje nasilnika. Zbog toga, nasilnici veoma brzo i uspešno izoluju ženu žrtvu nasilja da bi svoju moć očuvali netaknutom.

Društveno poricanje. Žene žrtve nasilja se najčešće plaše da im niko neće verovati da unutar svoje porodice trpe nasilje. Nasilnici su često veoma poštovani i popularni muškarci koji svoju agresiju ispoljavaju isključivo iza zatvorenih vrata. Žene su toga svesne i to povećava njihov strah da im niko neće verovati. Takođe, i mnoge službe kojima se žene obraćaju za pomoć trivijalizuju uticaj i efekte nasilja (doktori daju sredstva za smirenje da bi se lakše podnelo nasilje, terapeuti savetuju bolju komunikaciju sa nasilnikom, policija nije senzibilisana za specifičnost porodičnog nasilja i više veruje mužu nego ženi...). Niko ne razume da se ona oseća kao zatvorenica koja može biti ozbiljno povređena, i u najgorem slučaju, lišena života. Logično, ona zaključuje, da ukoliko je niko ne razume, niko neće ni podržati njenu odluku da

izađe iz situacije nasilja jer bi to podrazumevalo i rasturanje porodice.

Šta možemo da uradimo da pomognemo žrtvama nasilja?

Iako je već dosta napisano o tome šta sve zakonski može da se uradi kako bi se smanjilo nasilje nad ženama, oblast na koju se manje obraća pažnja jeste upravo širi društveni odnos prema žrtvama. U pitanju "Pa zašto je ostala sa nasilnikom?" krije se premisa koja je opasna, a koja na leđa žrtve stavlja deo tereta nasilja. Potrebno je uzeti u obzir svu kompleksnost i poteškoće odlaska iz ovakvog odnosa, i razumeti da je dug proces u kojem žrtva nasilja postaje svesna da je žrtva.

Umesto što se pitamo zašto žene ostaju sa nasilnicima, treba svaku ženu koja ode iz ovakvog odnosa posmatrati kao nekog ko je učinio herojsko delo za koje je potrebna neverovatna snaga i odvažnost. Nije pitanje zašto žrtve ostaju u nasilnim odnosima, već odakle pronalaze snagu da iz takvih odnosa odu. Kada kao društvo počnemo da uvažavamo sve poteškoće u ovom činu, otvoriće će se prostor da žrtve javno pričaju o svojim iskustvima jer će znati da ih niko neće pitati zašto su ostale pored nasilnika.

11.3. Nasilje nad muškarcima u Srbiji je mit ili stvarnost

Sramota koči žrtve

Niko ne treba da živi u strahu od osobe sa kojom živi. Svako ima pravo da se oseća vrednim, poštovanim i sigurnim. Zato se savetuje muškarcima da koliko god im je teško ili ih je stid, prijave nasilje. Zbog nedostatka svesti, programi za muške žrtve emocionalnog nasilja skoro i da ne postoje. Važno je znati da nije sramota biti žrtva. Sramota je ne preduzeti ništa kako biste zaštitili svoj život i zdravlje.

PONIŽENI I UPLAŠENI

Sve je više žena koje emotivno, ali i fizički, zlostavljaju svoje muževe koji zbog osećaja stida oklevaju da prijave maltretiranje. Istraživanja pokazuju da su žene u 90 posto slučajeva žrtve nasilja. Ipak, porodično nasilje nad muškarcima nije mit i postoji i u Srbiji. To potvrđuje i statistički podatak da je oko sedam do deset odsto muškaraca zlostavljano u porodici. Ova, sve češća pojava u društvu, postoji i u drugim zemljama, ali zbog osude okoline sramota ih je da prijave da su žrtve nasilja, zbog čega još nemamo pravu sliku stanju. Da ovo postaje ozbiljan društveni problem govori i to što je 2009. godine u Ćupriji osnovana prva Sigurna muška kuća kao utočište žrtava.

Danas je stereotip da su samo muškarci ti koji fizički i psihički maltretiraju ženski pol. I dok su žene najčešće žrtve, ima i muškaraca koji su zlostavljani kako fizički, tako i verbalno i emocionalno. Sve je više žena koje prvenstveno emotivno zlostavljaju muškarce. Ovakvo ponašanje žena opisuje se time da ona sve više voli da šefuje i koristi ravnopravnost među polovima, loše je volje, imala je teško detinjstvo. Većina muškaraca prihvata ovakvo ponašanje pod maskom da žena samo izražava svoja osećanja. Oklevaju da prijave nasilje jer se osećaju neprijatno ili se plaše da im drugi neće poverovati, ili još gore ukoliko se umeša i policija, muškarac žrtva često postaje počinitelj nasilja. Stid i bojazan da će biti obeleženi sprečava žrtve porodičnog nasilja da to i prijave, umesto njih to često čine sestre ili majke .

Nasilje u porodici može imati ozbiljne kako fizičke tako i psihičke posledice. Zlostavljanje često eskalira od pretnji i verbalnog zlostavljanja do nasilja. I dok fizička povreda može biti najopasnija, i emocionalne i psihičke posledice nasilja su ozbiljne. Muškarci koji trpe nasilje nad ženama obično budu izloženi lažnim optužbama svojih žena, pretnjama da će im oduzeti starateljstvo nad decom, pretnjama da će ubiti i njega i sebe. Osećanje krivice je neizbežno uz proganjanje, verbalno zlostavljanje, omalovažavanje ili ponižavanje kod prijatelja, kolega ili na društvenim mrežama. Nasilje postoji i ne treba ga zanemarivati.

Postoje mnogi znaci da se nešto događa. Osoba koja trpi nasilje u porodici gleda da i posle isteka radnog vremena ostane na poslu, polako se povlači i kontakte sa prijateljima svodi na minimum. Odlazi u alternativnu realnost kroz knjige, filmove i internet. Oseća stid, nisko samopoštovanje ili emotivnu ukočenost, što se odražava na fizičko zdravlje poput hroničnog bola u stomaku, mučnine, glavobolje, probavnih problema, nesаницe i zamora, korišćenje lekova za smirenje... Uz to javljaju se i depresija, crne misli o samoubistvu, rizična ponašanja u kojim se smrt može smatrati kao splet slučajnih okolnosti, kao što je brza vožnja .

Priča o zlostavljanim muškarcima podela se 2009. godine, kada je u Ćupriji otvorena prva Sigurna kuća za muškarce. Tu su utočište i pomoć mogli naći svi muškarci koji su bili zlostavljani od strane svojih žena.

Prema podacima Zavoda za statistiku, broj prijava protiv žena za nasilje u porodici od 2012. godine do danas povećan je za dva puta, pa i više. Zvanična statistika, naime, kaže da je 2012. godine podneto 314 prijava protiv žena, a četiri godine kasnije - 2016. godine taj broj je bio čak 820.

U saradnji sa Centrom za socijalni rad u Novom Sadu, dobijen je podatak da je i pretkodnih godina bilo prijave muškaraca da se nad njima vrši nasilje .

U 2018. godini u Centar za socijalni rad je evidentirao 6.394 prijava za punoletne žrtve nasilja. Najveći broj prijava odnosio se na osobe ženskog pola (70,8%), što znači da su muškarci, bilo

da se radi o partnerskom ili nekoj drugoj vrsti nasilja, bili žrtve u 30 odsto prijava.

Na osnovu dobijenih informacija se konstatuje da žene mnogo češće psihički maltretiraju svoje partnere, bračne, isto koilko i vanbračne, kao da je i 2018.godine prijavljeno čak 181 žena za neku vrstu nasilja:

Prema podacima za 2018. godinu u 181 prijavi za nasilje žena je navedena kao počinitelj nasilja prema bračnom odnosno vanbračnom partneru, evidentirano je i 36 prijava da je žena počinitelj nasilja prema bivšem bračnom ili vanbračnom partneru .

Pored psihičkog, žene često i fizički napadaju svoje supružnike, a nije redak slučaj ni da maltretiraju svoju decu. Nasiljem u porodici se smatra kada jedna osoba ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.

Prevenција i zaštita žrtava nasilja u porodici jedna je od značajnijih oblasti delovanja Centra za socijalni rad. Stručnjaci Centra posebnu pažnju posvećuju zaštiti dece i žena koje su žrtve porodičnog nasilja, ali i starijim sugrađanima i muškarcima koji se, na žalost i ne tako retko, nađu u toj ulozi. Po odredbama Porodičnog zakona, nasilje u porodici je definisano kao ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.

Iako je nasilje nad decom i ženama daleko brojnije od onog nad muškarcima, svakako da nijedno ne treba zanemariti. Svaka vrsta nasilja u porodici, i nasilja uopšte, treba biti prijavljena i zaustavljena. Koje mere zaštite će se u kom slučaju sprovesti zavisi isključivo od odluke koju donosi sud.

Ipak, broj zlostavljanih muškaraca je mnogo veći, ali oni to ne prijavljuju jer se stide i osećaju poniženo. U slučaju saznanja da je neko žrtva porodičnog nasilja, ili ste vi žrtva, obavezno se obratiti i prijaviti Centru za socijalni rad.

11.4. Nasilje u lezbejskim vezama

Organizacije koje se bave ljudskim pravima radile su na podizanju nivoa svesti o specifičnosti nasilja počinjenog nad ženama, uključujući tu i nasilje u porodici. Međutim, nasilje u porodici u okviru istopolnih parova je tabu. Ono može imati mnogo oblika: fizičko nasilje, seksualno nasilje, emocionalno zlostavljanje ili društvena i finansijska kontrola. Strah od stigmatizacije od strane heteroseksualnog sveta, percepcija lezbejskog para kao jedinog utočišta od društva koje ih diskriminiše i takođe slike o sebi kao snažne Amazonke, imaju snažnog uticaja na potcenjivanje ili ignorisanje ovog problema čak i u okviru lezbejskih zajednica ili šire LGBT zajednice. Što se tiče lezbofobičnog stava, različite organizacije počele su da je istražuju kao dvostruku diskriminaciju

zasnovanu na rodnoj pripadnosti i seksualnoj orijentaciji. Zbog svoje dvostruke prirode, istraživanje treba da se sprovede odvojeno od gej muškaraca i homofobije.

Ozbiljan pristup problemu nasilja u istopolnim partnerskim vezama nije dovoljno zastupljen. Jednostavno o tome se ne govori. Istopolne zajednice još uvek se bave ostvarenjem svojih prava i samo u tom smislu prava na generalnu jednakost se posmatraju kao žrtve.

Neprepoznat društveni problem

"Krajnje je vreme da prihvatimo da je istopolno nasilje u partnerskim vezama ozbiljni društveni problem i da se pozabavimo njime u okviru jedinstvenog društvenog konteksta gej i lezbejskih veza. Trenutna predsednica lezbejske organizacije Can't Live in the Closet, Inc. (CLIC), Filipinz je 5 godina radila savetovanje lezbejki i biseksualnih žena koje su preživele nasilje: "U jednom od svaka 4 istopolna para dešava se nasilje. Ne možemo više ćutati."

Tokom proteklih 30 godina, "žene su se organizovale i politizirale o temi nasilja u porodici, definišući ga kao zločin nad ženama." Jednom privatna stvar, nasilje u porodici postalo je javna tema ljudskih prava i prepoznato je kao pravni, društveni i psihološki problem. Mada je dominantna feministička analiza legitimizovala nasilje u porodici kao "nasilje nad ženama" i time zapostavila paralelnu temu partnerskog nasilja u gej i lezbejskim vezama. Ideja da je nasilje u porodici osnova muške moći nad ženama u društvu isključila je mogućnost da žene mogu biti nasilne ili da muškarci mogu biti žrtve. Ipak, nekoliko studija koje su istraživale zastupljenost nasilja u istopolnim partnerskim vezama pokazale su da je partnersko nasilje u gej i lezbejskim vezama ozbiljno kao i nasilje u heteroseksualnoj porodici. Studije o lezbejskim parovima pokazuju da procena stope partnerskog nasilja varira, od 17% do 73%, sa generalno višom prijavljenom stopom emocionalnog zlostavljanja, 65% do 90%, u upoređenju sa fizičkim nasiljem, 8% do 60%, i seksualnim nasiljem 5% do 57%. Studije o gej muškarcima pokazuju da prijavljeno fizičko nasilje varira od 11% do 47% i prijavljeno seksualno nasilje od 12% do 55%. Rezime literature o nasilju u heteroseksualnoj porodici zaključuje da 25% do 33% heteroseksualnih žena trpi nasilje od svojih partnera, a istraživanje o gej i lezbejskom partnerskom nasilju pokazuje jednaku ili višu stopu od heteroseksualnog nasilja u porodici. Prema tome, nasilje u istopolnim partnerskim vezama dešava se dovoljno često da se ne bi smatralo "anomalijom" ili "izuzetkom" od opšteg obrasca nasilja heteroseksualnih muškaraca nad ženama. Veruje se da je partnersko zlostavljanje treći najveći zdravstveni problem sa kojim se suočavaju gej muškarci, posle zloupotrebe hemijskih supstanci i

11.5. Heteroseksizam sakriva nasilje u istopolnim partnerskim vezama

Uprkos njegovoj zastupljenosti i ozbiljnosti, nasilje u istopolnim partnerskim vezama ostaje u velikoj meri neprepoznat društveni problem. Izveštaji o incidentima nasilja u porodici najčešće uključuju muškarce koji tuku svoje supruge i devojke, zakoni o nasilju u porodici eksplicitno ne štite ili mogu čak jasno isključivati gej muškarce i lezbejke, resursi koje se bave problemom nasilja u porodici (napr. organizacije, skloništa, agencije, službe) primarno su usmerene kao ženama koje trpe nasilje u heteroseksualnim vezama. Policija, medicinsko osoblje, profesionalci/ke koje se bave mentalnim zdravljem i socijalni/e radnici/ce takođe nisu uspeli/e da pruže adekvatnu podršku gej i lezbejskim parovima koji se suočavaju sa partnerskim nasiljem. "Mejnstrim pokret protiv nasilja u porodici još uvek se drži heteroseksističkih teorija o nasilju zasnovanih na rodnoj pripadnosti koje isključuju mogućnost muškaraca žrtvi ili žena počiniteljki nasilja." Dakle, gej i lezbejski parovi su generalno bili isključeni iz intervencija. Heteroseksističke rodne norme diktiraju da muškarci nikada ne mogu biti ranjivi i da žene nikada ne mogu biti nasilne. Prema tome, od muškarca se očekuje da bude sposoban da odbrani sebe od drugog muškarca isključujući mogućnost nasilja u gej partnerskim vezama. S druge strane, od žene se očekuje da bude brižna i da ne pokazuje nasilje prema ženi ili prema muškarcu, takođe isključujući postojanje nasilja u lezbejskim partnerskim vezama. Heteroseksualne rodne norme takođe su doprinele i mitu "uzajamnog prebijanja" tj. mitu da obe strane podjednako učestvuju u nasilju u istopolnim vezama. Gej i lezbejska zajednica je dugo ćutala o temi partnerskog nasilja zbog straha da bi ovo moglo biti upotrebljeno od strane homofobične većine protiv njih. "Poricanje, minimalizovanje i racionalizacija zlostavljanja bio je način zajednice da se zaštiti od društva koje traži razloge da osudi gej muškarce i lezbejke kao bolesne i perverzne."

"Mejnstrim pokret protiv nasilja u porodici još uvek se drži heteroseksističkih teorija o nasilju baziranih na rodnoj pripadnosti koje isključuju mogućnost da muškarci mogu biti žrtve i da žene mogu biti počiniteljke nasilja."

11.6. Jedinstveni kontekst nasilja u lezbejskim i gej partnerskim vezama

Mada postoje sličnosti između nasilja u istopolnim i heteroseksualnim partnerskim vezama, utvrđeno je nekoliko važnih razlika. Najvidljivija i najočiglednija je uloga heteroseksizma i homofobije, jedinstveni oblik nasilja koji se odnosi na "autovanje" i status manjine istopolnih parova koji vodi do relativne društvene izolacije. Društvena homofobija ograničava dostupnost pomoći i podrške lezbejkama i gej muškarcima (napr. službe, policija, terapeuti/kinje) i održava opšti

nedostatak svesti o gej i lezbejskim temama. Lezbejke i gej muškarci se plaše da se njihov seksualni identitet otkrije. Zbog toga, možda neće tražiti pomoć od tradicionalnih resursa koji se bave problemom nasilja u porodici. Takođe, mogu oklevati da prijave slučajeve zlostavljanja zbog straha od negativnih posledica javnog otkrivanja njihove seksualne orijentacije. Jedinstveni oblik zlostavljanja u istopolnim vezama je pretnja "autovanjem" ili otkrivanjem nečije seksualne orijentacije drugima bez dozvole te osobe.

"Heteroseksističke rodne norme doprinele su mitu "uzajamnog nasilja" tj. mitu da obe strane u istopolnim vezama podjednako učestvuju u nasilju."

Pretnja autovanjem seksualne orijentacije partnera/ke porodici, prijateljima/cama, poslodavcima/kama, komšijama/nicama ili zajednici uopšte može biti korišćena kao oblik kontrole. Autovanje može rezultirati gubitkom zaposlenja, sistema podrške i čak starateljstva nad decom. Pretnja autovanjem takođe drži partnera/ku u nasilnoj vezi. Internalizovana homofobija gej muškaraca i lezbejki takođe utiče na situaciju nasilja u istopolnim partnerskim vezama, bilo da je homofobija od strane nasilnika/ce ili žrtve. Kliničke observacije pokazuju da većina gej muškaraca koji se ponašaju nasilno pokazuju negativnu sliku o sebi povezanu sa internalizovanim osećanjima mržnje i straha zbog homoseksualnosti. Kod zlostavljanih gej muškaraca i lezbejki, homofobija može činiti da osećaju da je zlostavljanje nerazdvojivi deo 'bolesne' veze. Još jedan faktor koji komplikuje situaciju istopolnih parova je relativna izolacija marginalizovane gej zajednice kojoj pripadaju i žrtve i nasilnici/ce. Zbog toga, odluka da se napusti nasilni partner/ka ima posledice na društveni život te osobe ili cele zajednice sa mogućnošću povećanja izolacije. Članovi/ice zajednice takođe se suočavaju sa dilemama i "žrtve" i "nasilnika/ce" i gej ili lezbejski par može izgubiti podršku porodica i prijatelja/ica zbog svoje seksualne orijentacije što uvećava njihovu izolaciju.

11.7. Mitovi i činjenice o nasilju u istopolnim porodicama

Mit

Žene nisu nasilne i muškarci ne mogu biti žrtve nasilja u porodici.

Činjenica

Nasilje se dešava i u istopolnim partnerstvima. Iz istraživanja i ličnih priča onih koji/e su preživeli/e znamo da je žena sposobna da poćini nasilje nad svojim partnerkama i da muškarci mogu biti žrtve nasilja u vezama.

Mit

Nasilje između istopolnih partnera/ki je međusobna svađa.

Činjenica

Nasilna veza će skoro uvek uključivati određeni broj oblika zlostavljanja. Fizičko nasilje će biti samo jedan od njih. Međutim, ako je neko sposoban/na da uzvрати ne znači da nije zlostavljan/a.

Mit

Droga ga/je čini nasilnim/om.

Činjenica

Neke droge (naročito amfetamini) mogu izazvati nasilno ponašanje kod nekih ljudi. Međutim ako ta osoba koristi drogu znajući da može postati nasilna i/ili ako je nasilje usmereno na njihove partnere/ke onda je to nasilje u porodici i oni su odgovorni za svoje postupke.

Iz pamfleta "Nema ponosa u nasilju u porodici". Australijska NVO je takođe izdala i brošuru "Another Closet". Ova brošura podvlači da se nasilje u porodici može desiti u svim tipovima veza: gej, lezbejskim ili heteroseksualnim, monogamnim, otvorenim ili vezama u troje, tokom zabavljanja, u novim ili u dugim vezama, kad se živi ili ne živi zajedno, u svim zajednicama, društvenim klasama, u svakom starosnom dobu, svakom kulturnom i geografskom poreklu. Ona nabroja jedinstvene aspekte nasilja u istopolnim partnerstvima i daje uputstva o tome šta da radite ako ste preživeli nasilje u porodici ili ako vaš/a prijatelj/ica ili član/inca porodice preživljava zlostavljanje ili nasilje.

11.8. Lezbofobija

Francuska studija je pokazala visoku stopu lezbofobije u medicinskim ustanovama.

U borbi protiv bilo koje vrste homofobične diskriminacije i agresije, SOS protiv homofobije održava telefonsku službu psihološkog savetovališta za žrtve ili svedoke/inje homofobičnih činova ili diskriminacija. Samo jedan od pet poziva francuskoj NVO da se prijavi homofobija dolazi od žena.

Krajem 2003. godine, udruženje Lesbophobia Commission uspeo je da sprovede istragu o ovoj temi među francuskim lezbejkama. Prvi rezultati su već dostupni i otkrivaju da je 57% ispitanih lezbejki izjavilo da je doživelo lezbofobičnu diskriminaciju. Većina njih je to doživela van svoje kuće (43%), u okviru svoje porodice (44%) i na poslu (26%). Jedna od najupadljivijih činjenica proizašla iz studije je visoka stopa lezbofobije u medicinskim ustanovama pošto je 44,38% izjavilo da im se to desilo tokom posete ginekologu/škinji.

Ova studija došla je do istog zaključka kao i druge koje se sprovedene u Belgiji, Kanadi, Moldaviji, prema kojem zdravstvena zaštita nije prilagođena ili je čak neprijateljska prema LGBT ljudima. SOS protiv homofobije je objavio različite materijale o specifičnim temama lezbofobije.

12. POSLEDICE NASILJA

Nasilje najčešće počinje neprimetno, postepenom kontrolom i izolacijom partnerke/partnera, vređanjem i omalovažavanjem, a njegove posledice mogu biti dugotrajne.

Najveći problem kod nasilja u porodici jeste to što žrtve najčešće ne znaju da prepoznaju fizičko i psihičko nasilje, koje se, ukoliko se ne otkrije na vreme, uglavnom završava ubistvom.

Prema podacima iz Autonomnog ženskog centra, muškarci su nasilni u 85% slučajeva porodičnog nasilja i 95% slučajeva partnerskog nasilja, što pokazuje da nejednakost moći i preraspodela resursa utiču i na zloupotrebu moći i nasilničko ponašanje.

Nasilje se događa zbog patrijarhalnog sistema vrednosti, kao i rodnih uloga koje nameće društvo - kako žene treba da se ponašaju i kakva prava imaju muškarci pri kontroli takvog ponašanja, uključujući pravo da ugroze nečiju bezbednost .

12.1. Psihičke i fizičke posledice nakon pretrpljenog nasilja

Nasilje najčešće počinje neprimetno, postepenom kontrolom i izolacijom partnerke, vređanjem i omalovažavanjem. U prvoj fazi obično kreće verbalno psihičko nasilje, a zatim to prelazi u neki drugi vid nasilja – fizičko, ekonomsko ili seksualno. U mnogim slučajevima, iako žrtva prekine zajednicu u kojoj je trpela nasilje, nasilje se nastavi zloupotrebljavanjem dece protiv majke ili protiv oca. Većina njih se tada odlučuje da potraži pomoć, pre svega porodice i prijatelja. U ovoj fazi je reakcija okoline izuzetno važna – ukoliko žrtve dobiju podršku, pre će izaći iz kruga nasilja.

Posledice se negativno manifestuju na mentalno zdravlje žene/muškarca, na njeno/njegovo samopouzdanje i samopoštovanje, veru u sebe, ali se promene dešavaju i u njenom/njegovom odnosu prema drugim ljudima. Žrtve su sklone da krive sebe za nasilje koje im se dešava, pa samim tim osećaju krivicu i stid, iako je za nasilje odgovoran samo onaj ko ga čini, tj. nasilnik .

Nasilje u porodici utiče na fizičko i reproduktivno zdravlje žrtve i predstavlja jedan od vodećih uzroka povreda zbog kojih se žrtve obraćaju za medicinsku pomoć.

Kao posledica fizičkog nasilja nastaju različite mehaničke i fizičke povrede, a ginekološki problemi, često dugotrajni i ponavljajući, mnogo su češći kod žena koje su iskusile seksualno nasilje. Samo nasilje, predstavlja veliki stres za sve žrtve i utiče na njihov imunološki sistem, što olakšava pojavu mnogih bolesti .

12.2. Deca izložena nasilju

Mnogobrojna istraživanja pokazala su da se deca koja su izložena nasilju suočavaju sa

različitim razvojnim, emocionalnim i socijalnim problemima. Deca su često žrtve na koje se prenosi nasilje prema njihovim majkama ili očevima. Ona su često zlopotrebljavana, a stavovi i vrednosni sistem nasilnika utiču na ono što će deca usvojiti kao svoj sistem vrednosti, zbog čega nije retko da deca koja odrastaju u porodicama u kojima ima nasilja počnu i sama da ga čine – prema drugoj deci ili, kasnije, u svojim partnerskim vezama. Devojčice iz ovih porodica češće postaju žrtve nasilja u detinjstvu i u odraslom dobu.

Iako neka deca nisu žrtve nasilja u porodici, ona mogu biti svedoci, što ne umanjuje posledice koje ona imaju usled izloženosti nasilju, jer je svako nasilje u partnerskom odnosu i porodici istovremeno i nasilje prema deci. Jedna od posledica je promena u ponašanju dece, bilo da se radi o povlačenju, razdražljivosti i sklonosti fizičkom i verbalnom nasilju. Posledice koje trpe deca povezane su sa njih.

Zdravstvene posledice nasilja su ogromne. U SAD su povrede od batina češće nego povrede u saobraćajnim nezgodama. Nasilje je takođe prvenstveni razlog za mnoge druge zdravstvene probleme. Pretučenim ženama je pet do šest puta potrebna pomoć i lečenje psihijatra, a pokušaji samoubistva su četiri puta češći nego kod onih koje ne dobijaju batine. Trećina zlostavljanih žena pati od teške depresije, a ne mali broj njih se odaju alkoholu i drogama.

Ovde treba naglasiti i veliki broj smrtnosti koja je posledica porodičnog nasilja. Postoji podatak da je od svih ubistava u Srbiji 30% bilo u porodici.

Porodično nasilje je, nažalost, svakodnevna pojava i može se u odnosu na zdravlje žene podvesti pod hronični stres, šok i traumau. ovim uzrastom i dužinom trajanja izloženosti nasilju .

Gubitak posla (niko neće da trpi radnicu čiji muž dolazi na njeno radno mesto, uznemirava je i pravi probleme), zatim su češće prinuđene da uzimaju bolovanje, izlaze sa radnog mesta zbog odlaska u sudove i institucije, a ako je nasilnik i neka poznata ili javna ličnost on koristi svoj uticaj da bi diskreditovao ženu na poslu. Žene moraju često da menjaju mesto stanovanja da bi izbegle nasilje. Žene često gube prijatelje i familiju jer ih nasilnik izoluje. Žene su često zbunjene i izbegavaju i one osobe koje bi im mogle pomoći, jer žele da sakriju svoju ranjivost i zbunjenost. Otuduju se od svojih verskih ubeđenja ukoliko ona zabranjuju razvode brakova.

Materijalno su ugrožene i nesigurne jer su i sudski troškovi veliki i eventualni zakupi stanova su takođe veliki, tako da ih sve to na neki način onemogućava da iz situacije nasilja izađu.

Nisko samopoštovanje (veruju da nisu dovoljno dobre, same sebe često optužuju). Loše roditeljstvo (žene koje godinama žive u situaciji nasilja iznalaze svoje mehanizme preživljavanja tog nasilja, tako da nemaju ni vremena ni volje da se posvete deci onoliko koliko je to deci potrebno. U takvim porodicama deca su zapostavljena, a roditelji ne vrše svoje prave funkcije).

12.3. Posledice nasilja nad decom

Što više saznajemo o nasilju nad decom, sve je jasnije da rešavanje tog problema predstavlja moralni imperativ. Izloženost nasilju, bilo kratkoročna ili dugoročna, ostavlja isključivo negativne posledice po fizičko i mentalno zdravlje. Podaci takođe ukazuju na činjenicu da čitavo društvo ispašta kada deca pate na ovaj način. U skladu sa tim, ovaj problem treba tretirati kao suštinski društveno-ekonomski a ne samo moralni po prirodi. U prvom izveštaju koji je ovaj problem postavio u perspektivu celog sveta, UNICEF u dokumentu pod nazivom Svetski izveštaj o nasilju nad decom iz 2006. godine otkriva sveprisutnost ove pojave.

Konstatovanje da nasilje nad decom može da se javi bilo gde može da dovede do pesimističnog stava o mogućnosti njegovog potpunog suzbijanja. Izveštaji iz pojedinačnih zemalja ukazuju na to da su i deca iz bogatih zemalja kao i deca iz zemalja u razvoju podjednako žrtve nasilja. Ipak, mogu se preuzeti mere za sprečavanje nasilja nad decom i zbog toga ne treba da se smatra da je ono "neizbežno": Efikasno sprečavanje zavisi od detaljne analize korena ovog problema. Iz tog razloga, potrebno je više raditi na tome da se razume zašto i kako dolazi do nasilja nad decom. Tek tada vladine i nevladine organizacije posvećene zaštiti dece mogu da ulože sredstva znajući da tako rade u interesu najosetljivijih grupa dece. Kao što se navodi u članu 19 UNCRC, svako dete ima pravo da ne bude izloženo nijednom vidu nasilja. Pošto je ovo pravo u osnovi međunarodnog prava, vladine organizacije moraju da se trude da deci pruže detinjstvo bez nasilja dok ovo pravo ne postane zastupljeno svuda.

Nasilje nad decom može da se manifestuje u različitim oblicima: fizičkom, psihičkom i seksualnom. Izloženost nasilju u detinjstvu ostavlja višestruke posledice. Utvrđivanje uzročno-posledične veze između nasilja i njegove posledice ponekad je dodatno komplikovano zbog drugih faktora. Na primer, kada se razmatra odnos siromaštva i nasilja nad decom jasno je da između te dve pojave postoji veza, ali nije sasvim jasno kakva. Kod dece rođene u siromaštvu postoji veća verovatnoća da će biti žrtve nasilja u detinjstvu što automatski povećava njihove izgleda da i u zreloom dobu budu osuđeni na siromaštvo: iz tog razloga je teško sa tačnošću utvrditi šta je uzrok a šta posledica. Pored toga, fizičko nasilje izaziva ne samo fizička nego i psihička oštećenja. Slično tome, posledice psihičkog maltretiranja nekada mogu da imaju fizičke manifestacije. Istraživanja takođe pokazuju da kod dece izložene jednom tipu nasilja postoji velika šansa da dožive i neki drugi vid zlostavljanja. Ta pojava se naziva "poli-viktimizacija".

Negativne posledice nasilja se gomilaju, što znači da poli-viktimizacija dovodi do najnegativnijih ishoda.

Teško je odvojiti posledice nasilja u detinjstvu od drugih faktora koji mogu negativno da utiču na nečiji život (kao što su siromaštvo ili invaliditet). Jasno je da postoji veza između nasilja i otežavajućih okolnosti. Iz tog razloga, a i zato što nasilje nad decom može da ima toliko mnogo posledica, ovde ćemo navesti samo nekoliko. Važno je, međutim, imati u vidu da uzročno-posledična veza između nasilja i njegovih posledica ne mora da bude neizbežna. Reakcija svakog pojedinca na nasilje je različita. Iako nasilje u detinjstvu može da ima dalekosežne posledice, oporavak je svakako moguć.

Posledice nasilja:

- Smrt: Najtragičnija moguća posledica fizičkog nasilja nad decom jeste smrt. Verovatnoća da fizičko nasilje nad decom dovede do smrti žrtve često je nedovoljno zastupljena u predviđanjima. Na osnovu dostupnih podataka, Svetska zdravstvena organizacija procenjuje da godišnje u svetu čak 53000 dece bude ubijeno. Istraživanja takođe pokazuju da “namera da se dete kazni” često prethodi mnogim slučajevima ubistava dece. Iz toga se vidi da je nanošenje telesnih povreda samo po sebi izuzetno opasno i ima isključivo negativne posledice, od kojih je najstrašnija smrt.

- Teške povrede: Iako nasilje nad decom može da izazove smrt, mnogo je verovatnije da će umesto toga dovesti do nanošenja povreda. Svetska zdravstvena organizacija procenjuje da na jedan smrtni slučaj usled nasilja nad decom dolazi između 150 i 2400 slučajeva zlostavljanja. Teške povrede nanete u detinjstvu mogu da budu posebno opasne zato što proces fizičkog i kognitivnog razvoja još uvek traje. Teške povrede glave mogu da budu i uzrok ali i posledica nasilja. S jedne strane, deca sa posebnim potrebama su među najosetljivijima i zato kod njih postoji mnogo veći rizik od nasilja. S druge strane, teške povrede povećavaju rizik od trajnog invaliditeta. Na taj način nastaje začarani krug. Takođe je utvrđena veza između invaliditeta i verovatnoće da je dete rođeno u nasilnoj porodici gde je mnogo veći rizik od nasilja u porodici.

- Fizička bolest: Zbog pretrpljenog nasilja u detinjstvu ljudi su kasnije u zreloj dobi podložniji ozbiljnim bolestima (kao što su hronična oboljenja srca, pluća ili jetre, rak, gojaznost, povišen krvni pritisak i visok holesterol). Kratkoročno gledano, nasilje u detinjstvu je povezano sa češćom pojavom astme, gastrointestinalnih problema, glavobolja i gripa. Stres izazvan nasiljem može da bude toliko akutan da poremeti funkcionisanje imuniteta i nervnog sistema. Pored ljudske patnje koja je svakako posledica takvih oboljenja, jasno je da postoji i veliki pritisak na društvo u celini zbog preopterećenja sistema zdravstvene zaštite.

- Smanjena kognitivna sposobnost: Kognitivni razvoj zlostavljane i zanemarene dece može biti značajno ograničen. Uporedna jezička nesposobnost zlostavljane dece najuočljivija je u najranijem uzrastu. “Nadoknađivanje” u starijem uzrastu predstavlja ogroman izazov za mnogu decu jer je u nekim ekstremnim slučajevima već došlo do zaostajanja u razvoju mozga usled nedostatka pozitivnih

stimulusa. Neispunjavanje potpune kognitivne sposobnosti može da ozbiljno i dugoročno naudi detetu. Zaostali razvoj u ovom smislu sprečava decu da ostvare mnoga zakonom propisana prava i stoga postoji veća opasnost od kršenja zakona.

- **Posttraumatski stresni poremećaj:** Posttraumatski stresni poremećaj može nastati usled trpljenja ekstremnog i/ili konstantnog nasilja u toku detinjstva. U nedavnoj studiji su proučavane posledice koje su deca imala kada su samo bila svedoci nasilja u porodici, i otkriveno je da 56% od 84 dece obuhvaćene istraživanjem zadovoljava dijagnostičke kriterijume za posttraumatski stresni poremećaj. Jedna holandska studija je takođe potvrdila teoriju o poli-viktimizaciji pokazavši da je do 70% dece koja su odrastala u uslovima nasilja u porodici u kome su majke bile žrtve isto direktno doživljavalo nasilje. Fizičko nasilje može da dovede do čitavog spektra problema sa mentalnim zdravljem tako da bi bilo veoma pogrešno pretpostavljati da fizičko nasilje ima samo fizičke posledice.

- **Problemi sa mentalnim zdravljem:** Iako je psihičko nasilje i emocionalno zanemarivanje možda teže uočiti od fizičkog nasilja, posledice ovih pojava mogu biti podjednako podmukle. Jedna studija pokazuje da se kod 80% mladih koji su u detinjstvu bili izloženi nasilju do 21 godine pojavi bar jedna vrsta psihičkog poremećaja. Ovo je posebno zabrinjavajuće kada se uzme u obzir da se procenjuje da samo u Evropi čak 55 miliona dece godišnje doživi psihičko nasilje. Depresija, anksioznost, poremećaji u ishrani i samoubistvo povezani su sa psihičkim nasiljem u periodu detinjstva presudnom za formiranje ličnosti.

- **Društveno-ekonomske posledice:** Sve vrste nasilja nad decom imaju društveno-ekonomske posledice. Veza između bežanja sa časova i trpljenja nasilja može na neki način da objasni zašto, uopšteno govoreći, deca žrtve nasilja postižu slabiji školski uspeh. To kasnije decu žrtve nasilja u velikoj meri sprečava da na pravi način doprinesu društvu i tako nasilje posredno remeti napredak i razvoj čitavih zajednica. Na globalnom planu, smatra se da ekonomski gubici izazvani fizičkim, psihičkim i seksualnim nasiljem nad decom iznose 7 triliona dolara, što je cifra koju je teško i zamisliti.

- **Poremećaji ponašanja:** Spisak poremećaja ponašanja vezanih za nasilje u detinjstvu izgleda kao da nema kraja. Kod zlostavljane dece kasnije se javlja veći rizik od alkoholizma, upotrebe opojnih sredstava i upuštanja u rizične seksualne odnose. Jedno istraživanje je takođe pokazalo da deca žrtve nasilja imaju 59% veće šanse da još kao maloletna lica dođu u sukob sa zakonom. Pored toga, zlostavljana deca imaju 25% više šanse da još kao tinejdžeri dobiju decu nego njihovi nezlostavljani vršnjaci. Kada je reč o tome da li deca koja su pretrpela nasilje i sama kasnije postanu nasilnici, empirijski dokazi ne pružaju jasan odgovor. Međutim jedna od posledica nasilja u detinjstvu može da bude transgeneracijsko nasilje.

Ovo su samo neke od mogućih posledica nasilja nad decom. Čak i iz ovog krajnje sažetog prikaza ishoda nasilja, jasno je da su negativne posledice prilično međusobno povezane. Na primer, ako dete doživi tešku povredu automatski se javlja opasnost od zaostajanja u mentalnom razvoju zbog čega je opet dete onda podložnije maltretiranju. Iz tog razloga, ono što je apsolutno neophodno da bi se radilo na rešavanju ovog problema jeste sledeće: holistički pristup i rad na iskorenjivanju siromaštva, diskriminacije i stavova/običaja koji omogućavaju da nasilje nad decom prolazi nekažnjeno.

13. STRATEGIJA DRŽAVE

Upravo je pitanje bezbednosti jedan je od elemenata kojom se bavi Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2020 - 2025. godine.

Ministarstvo pravde se zalaže da kao deo strategije, bude osnovana Nacionalna služba za pomoć i podršku žrtvama krivičnih dela u okviru svih viših sudova u Srbiji.

Kada žrtva prijavi nasilje i obrati se za pomoć nekom od ovih sudova, ona ima pravo i na besplatnu pravnu pomoć, ali i na to da bude obaveštena o tome kada je nasilnik pušten na slobodu.

Da žrtve u Srbiji, trenutno, nemaju pravo da znaju gde se nasilnik nalazi pokazuje, nažalost, broj femicida.

U Vojvodini je pre par godina nasilnik izašao iz zatvora i ubio suprugu. On je prethodno seksualno zlostavljao ćerku i iz zatvora joj je pretio. Niko se nije obazirao.

Cela strategija u Srbiji je doneta jer je država u postupku usklađivanja zakonodavstva sa Evropskom unijom, gde postoji pravilo da žrtve moraju da budu obaveštavane kada je nasilnik pušten iz pritvora. To je pitanje njihove bezbednosti.

Žrtve se sada oslanjaju na to šta će im u hodniku možda reći policajac ili neko drugi. Kao da im čine uslugu, a to je, zapravo, njihovo ključno pravo - da znaju gde je nasilnik.

13.1. Odgovornost države

Preporuka je da se oformi grupa za podršku žrtvama, koja će mesec dana pre nego što nasilnik izađe iz zatvora - praviti plan za zaštitu žrtve ako nasilnik pokuša da joj priđe, a ima zabranu.

Da država može da bude odgovorna za bezbednost žrtava pokazuje i slučaj u Hrvatskoj od pre 11 godina koji je došao do Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

Dogodilo se da je nasilnik pretio da će bivšu suprugu, ako mu se ne vrati, razneti bombom, kao i njihovu zajedničku ćerku.

Kako je tu pretnju ponavljao i u Centru za socijalni rad, kao i tokom krivičnog postupka koji se vodio protiv njega zbog porodičnog nasilja, osuđen je na kaznu zatvora od pet meseci i meru obaveznog psihijatrijskog lečenja. Ali, kada je izašao iz zatvora, ubio je obe. Sud je utvrdio odgovornost Hrvatske zbog nepreduzimanja odgovarajućih mera.

Kada se žrtva obrati sudu, podršku bi, prema Strategiji, trebalo da pružaju sudski i tužilački pomoćnici.

U skladu sa raspoloživim ljudskim i materijalnim resursima, kao pružaoci pomoći će biti angažovani i psiholozi već zaposleni u postojećim službama podrške pri sudovima i javnim tužilaštvim.

Dodatna sredstva biće potrebna, piše u Strategiji, i da se zaposli dodatan broj psihologa, kao i pedagozi i specijalni pedagozi.

Strategija pisana tako da formiranje takvih službi bude samo pri višim sudovima, samo u 25 sudova i samo jedna osoba po sudu. Smatra se da to nije dovoljno. Strategijom nije propisana ni obaveza da postoji prostorija gde se žrtve saslušavaju.

Žrtve imaju pravo da dobiju status posebno osetljivog svedoka, a retko ga dobijaju. Nedostaje nam to da žrtve imaju pravo da od države dobiju osobu od poverenja. To je osoba koja ide sa žrtvom da ona ne bi bila sama. Kada žrtva treba da priča najstrašnije priče, te osobe su moralna podrška da bi žrtvi bilo lakše da podnese torturu krivično-pravnog sistema koji je bez empatije.

Žrtvama nasilja bilo kakav novac ne predstavlja samo nadoknadu za pretrpljeni bol već način da prežive. One moraju da imaju neka sredstva da bi osećale da barem deo mogu da iznesu same. Treba im barem za osnovno, dok ne stanu na noge.

Nova Strategija propisuje da Srbija mora da usvoji određene pravne okvire da bi žrtve ranije u postupku mogle da dobijaju finansijsku nadoknadu.

Predviđeno je da žrtva dobije odluku o naknadi štete od nasilnika u razumnom vremenskom okviru.

Ipak, u praksi se pokazalo da se postupak značajno produžava, žrtva izlaže dodatnim troškovima, a pravosuđe opterećuje dodatnim brojem predmeta.

Žrtvama novac generalno znači, u zavisnosti od toga kakvu su krivičnu štetu pretrpele. Nije pitanje kupovine utehe, već su žrtve pretrpele fizičke povrede pa moraju da idu na rehabilitaciju ili da uzmu bolovanje. Pretrpele su i psihičku traumu pa im je potrebna terapija da se izbore sa tim. Sve to košta.

Najveći problem je što žrtve moraju posebno da tuže nasilnika u novom sudskom postupku da bi dobile nadoknadu, a sve to traje.

Nakon dve do tri godine koliko traju neki od postupaka, žrtve onda moraju same da plaćaju sudske takse, da otvaraju novi postupak i plaćaju veštačenje.

Moraju da imaju advokata, a to traje nekoliko godina. Čak i ako dobiju spor, pitanje je koliko bi mogle da se naplate od učinioca. Sve to se dešava u vreme kada izvršioци bez problema naplaćuju račune. Već dugo se nevladine organizacije zalažu za pravljenje Fonda za žrtve.

U Francuskoj na svaki ugovor o osiguranju jedan odsto ide u fond. Najčešće se fond puni od

igara na sreću. Srbija još čeka taj fond.

13.2. Predstavljanje strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilje u porodici

21. maja 2021.godine predstavljena je Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period od 2021. do 2025. godine.

U saopštenju Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost navodi se da Strategija nije važna samo zbog borbe protiv nasilja, nego pre svega zbog prevencije, kao i da se nada da će i kroz akcioni plan koji je u pripremi mnoge stvari biti promenjene u odnosu na prethodne godine.

Kada se krenulo u izradu Strategije, uvek se podsećalo na to da je u prethodnih 10 godina, 320 žena izgubilo život u porodičnom i partnerskom nasilju i da svaki put kojim se krene i svaki korak koji se naoravi treba da doprinese da se taj broj ne uvećava.

Primena Strategije predstavlja jedan od vrhunskih ciljeva Vlade i društva da živimo pristojnije, da živimo bez nasilja na mestima na kojima jedemo, živimo i spavamo i da porodica prestane da bude opasno mesto za žene i muškarce.

To što je Srbija donela Strategiju koja je u potpunosti saglasna sa Istanbulskom konvencijom, pokazuje posvećenost države za ostvarivanje jednakosti žena i muškaraca i borbi protiv nasilja nad ženama i devojčicama.

Istanbulska konvencija je Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, sastavljena pod okriljem Saveta Evrope, a potpisana 11. maja 2011. u Istanbulu.

Evropska Unija je podržala Vladu Srbije na usvajanju Strategije i blisko saraduje i podržava borbu protiv nasilja u Srbiji kroz različite programe i pruža podršku u sprovođenju sveobuhvatnih zakona u toj oblasti.

14. OD LJUBAVI DO MRŽNJE – PREKO UDVARANJA DO POLNOG UZNEMIRAVANJA

Treba nastojati da se utvrdi granica- između pristojnog udvaranja s jedne strane i proganjanja ili čak polnog uznemiravanja, s druge strane tzv.”projektovanog” partnera s druge strane.

Teži oblici ovih ponašanja tretiraju se kao bića pojedinih krivičnih dela, za koja su zaprećene i zatvorske kazne.

Udvaranje je univerzalni fenomen, istražen u svim kulturama i vremenskim periodima, prisutan čak i kod životinja. Međutim, razlikuju se načini na koji se ono ostvaruje.

Kako bi se udvarač prikazao kao adekvatna prilika za budućeg partnera, nastojaće na mnoge načine (nekada i nepremerene) da skrene pažnju na sebe. Telefonski razgovori, prepiska, pozivanja na izlaske su samo neki od vidova udvaranja potencijalnom partneru. Narodna mudrost je ovekovečila opšte stanovište da muškarci na pokušavaju da skrenu pažnju na svoje kvalitete dok im žene to ne dozvole. Iako narodne mudrosti imaju prizvuk negativne konotacije i “balkanskog sindroma”, one samo podsećaju da su žene nosioci vrste i da biraju svog partnera.

Muško-ženski nesporazumi na ovim relacijama ne ostaju uvek samo na sitnijim neprijatnostima i povređenoj sujeti. Nekada jedna od ovih strane “ne”, ne prihvata kao odgovor, već nastavlja sa intenzivnim “udvaranjem”, koje ne prija drugoj strani i u određenoj meri narušava harmoniju njenog života.

U tom slučaju agresivni “udvarač” svojim ponašanjem može da ostvari biće bar dva krivična dela- proganjanje ili polno uznemiravanje.

U sudskoj praksi ima sve više predrasuda nastalih usled insistiranja odnosno nerazumevaja muškaraca da su u međuvremenu izgubili simpatije određenih žena (ili je možda nisu ni stekli), odnosno da naklonost, prijatnost i dobro vaspitanje u međusobnom odnosu nije imalo koren u romantičnim emocijama.

Uprkos mogućnosti da granicu udvaranja mogu da pređu i žene, muškarci kao jači pol nesumnjivo lakše izlaze na kraj sa takvim pojavama i uglavnom imaju drugačiji odnos prema tome.

Za razliku od krivičnog dela polno uznemiravanje, krivi delo proganjanje (član 138a Krivičnog zakonika) nema, niti mora da ima bilo kakvu emotivnu/seksualnu konotaciju. Njega pre svega izvršava lice koje u toku određenog vremenskog perioda uporno drugo lice neovlašćeno prati ili preduzima druge radnje u cilju fizičkog približavanja tom licu protivno njegovoj volji.

Ovo delo će izvršiti i ko protivno volji drugog lica nastoji da sa njim uspostavi kontakt

neposredno (sačekivanje ispred zgrade, na poslu, ostavljanje cveća, poklona, ispisivanje grafita i plakata sa prepoznatljivim sadržajem, porukama, motivima), preko trećeg lica (kontaktiranje kolege, prijatelja, rodbine sa kojima bi se razgovaralo o oštećenju/oštećenom) ili putem sredstava komunikacije (slanje raznih vrsta poruka, mejlova, obraćanje putem društvenih mreža...).

Inkriminacija kod ovog krivičnog dela je široko postavljena i može se odnositi na mnoge situacije, pa između ostalog i na praćenje “voljene” osobe.

Iako je praćenje moguće izvršiti fizičkim prisustvom, osobe se mogu pratiti i putem društvenih mreža. Savremene tehnologije su između ostalog promenile i concept udvaranja.

Komunikacija koja se nekada ostvarivala putem pisama i razgovora “uživo”, sada se u velikoj meri ostvaruje putem elektronskih medija.

Izostanak govora tela, prisutan kod vizuelnog kontakta i pojačan osećaj samopouzdanja izazvan komuniciranjem na daljinu, takođe može da doprinese nesporazumu u pogledu karaktera komunikacije, odnosno ostvarivanju bića krivičnog dela.

Međutim, praćenje određene osobe na društvenim mrežama se ne podvodi pod izvršenje krivičnog dela. Potrebno je dokazati da je cilj bio fizičko približavanje toj osobi (recimo traženje njene adrese od zajedničkog prijatelja na mreži, informisanje o njenom random mestu, životnim navikama i sl.)

Takođe, neće biti dovoljna samo jedna ovako preduzeta radnja, već je potrebno da se to čini uporno u određenom vremenskom intervalu, na agresivan način ili tako da to može uticati na život proganjane osobe.

Dok kod proganjanja okrivljeni, usled iskrivljene percepcije, može da na određeni način bude u zabludi, odnosno može da pomisli da je odbijanje druge strane “deo igre”, kod polnog uznemiravanja (član 182a Krivičnog zakonika) situacija je mnogo jasnija. Polno uznemiravanje je deo krivičnopravne celine kojom se štiti polna sloboda.

Krivični zakonik polno uznemiravanje određuje kao: “svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje”.

Ovim krivičnim delom štiti se polno dostojanstvo svakog lica, bez obzira na njegov pol ili starost. Ipak, kako polno dostojanstvo predstavlja relativnu kategoriju postavlja se pitanje kako će se u praksi razlikovati moralno od seksualno nemoralnog ponašanja.

U našoj javnosti u prethodnom period, bilo je stavova da objektivni kriterijum u ovom smislu

određuje sam oštećeni ovim krivičnim delom.

U tom smislu oštećeni bi svojim stavom trebao jasno da stavi do znanja licu koje ga uznemirava, da mu njegovo ponašanje smeta, pa ukoliko se uznemiravanje i pored toga nastavi, biće ostvareno kao krivično delo.

Smatra se da je objektivni kriterijum pravičan i praktičan, s obzirom na to da u sferi seksualnosti, postoje izražene razlike pojedinaca prema polnim radnjama koje se prema njima preduzimaju.

Subjektivni kriterijum, koji bi isključivo zavisio od toga kako određeno seksualno ponašanje doživljava žrtva uznemiravanja, mogao bi se lako zloupotrebiti.

Kako bi se izbegle zloupotrebe potrebno je imati na umu da je polno uznemiravanje pre svega uznemiravanje što znači da se prilikom analiziranja bića krivičnog dela mora sagledati šira slika I pređašnji odnos (pod pretpostavkom da je postojao) okrivljenog i oštećenog.

Zbog karakteristika društvenih mreža i današnjeg načina života, može se očekivati da će se ovo delo često prijavljivati. Nepristojni komentari seksualne prirode istaknuti na progilila i u elektronskoj pošti korisnika, nisu retkost. Važna razlika između ova dva krivična dela sastoji se u broju radnji koje dovode do njegovog izvršenja.

Naime, dok se za proganjanje zahteva osvedočena upornost, polno uznemiravanje može da se ostvari i samo jednom radnjom.

14.1. Kritičko sagledavanje sigurne kuće na sporst rada državnih institucija

Sigurna kuća, ne pruža samo smeštaj i hranu ženama, već ih i osnažuje da se vrate u društvo.

Sporost institucija u reagovanju kada žene prijave nasilje i dalje je jedan od ključnih problema u Srbiji, sistema podrške za žene koje su žrtve različitih oblika nasilja.

Važna je uloga policije, kao i da je situacija znatno bolja u gradovima, u odnosu na manje sredine u kojima je veća verovatnoća da se ljudi međusobno poznaju, što onda loše utiče na proceduru zaštite žrtava.

Prethodne godine (2020.) u porodičnom nasilju u Srbiji je ubijeno 26 žena, uz ocenu da se statistika o nasilju u porodici nije bitno promenila u odnosu na prethodne godine.

Pitanje nasilja nad ženama i njegovog prećutkivanja ponovo je aktuelizovano nakon što je glumica Milena Radulović, sa još nekoliko devojaka, prijavila je policiji vlasnika beogradske škole

glume Miroslava Miku Aleksića zbog seksualnog uznemiravanja.

Jedan od manjkavosti postojećeg sistema je efikasnost. Stiče se utisak da je sve što se kod nas dešava sporo. Ne može se čekati da prođe mnogo vremena, dok se u sudskom postupku zakaže ročište, dok se čeka mišljenje veštaka. U mnogo situacija koje su u vezi s nasiljem u porodici, ta sporost je vrlo važna.

Propisom je regulisano da se ti sporovi kad je nasilje u pitanju završavaju u roku od sedam dana na sudu. Međutim, ima žena koje provedu više od pola godine u Sigurnoj kući, a ti sudski postupci nisu maltene ni krenuli.

Znači, problem je ta neefikasnost i što još uvek postoji neshvatanje problema kada je nasilje u pitanju. Još uvek se to smatra – “ma oni su se posvađali, oni će i da se pomire”.

Policija je vrlo ažurna, ali ono što je velika iluzija je što se za primer uzimaju gradovi kao merilo za sprovođenje postupaka. Međutim, nije tako. U unutrašnjosti ima mnogo više problema i u sudovima, i u policiji, i u tužilaštvu, nego što imamo u gradovima. Jer, tamo gde se ljudi znaju od detinjstva, išli su zajedno u školu, onda se tu stvore ti bliski odnosi, nema objektivnosti u radu, sve se doživljava lično.

Tu postoji veliki problem, jer u malom mestu teško da može da se promeni sud, dok u većim gradovima ipak može nešto više da se uradi. U unutrašnjosti je to stvarno mnogo teže.

Garancije žrtvama da će biti zaštićene, ne postoji. Za sve što se dešava u tim manjim sredinama se računa da su centar za socijalni rad, policija ili tužilaštvo u tom mestu nadležni za rešenje tog problema. I onda se resorna ministarstva na njih oslanjaju, jer te institucije imaju iste obaveze kao sve druge. I onda kad to zakaže, onda zakaže sistem. Žena se upućuje na žalbu, na razne procedure, a niko ne pita koliko će to da traje.

U junu 2017. godine stupio je na snagu Zakon o sprečavanju nasilja u porodici. Svaki zakon koji se donese na ovu temu je dobar zakon i da je velika stvar što se ta tema razmatra. Naravno, taj zakon kao i svi ima neke svoje manjkavosti. Manjkavost se ogleda u tome da kad nasilnik završi izdržavanje kazne, on se vraća ponovo u isti dom u kojem žive žena i deca koji su bili žrtve nasilja.

Ljudi van porodice u kojoj se dešava nasilje nisu spremni da prijave to nasilje kada ga detektuju. Tu se ne primećuje neki pomak, iako prijava policiji može da bude anonimna, kako nasilnik ne bi mogao da se sveti osobi koja je prijavila, a policija je dužna da po tome postupa kao i po svakoj drugoj prijavi.

Zbog pandemije i izolacije, očekivalo se da će prošla godina da bude mnogo teža, imajući u vidu da postoje partneri koji nisu baš u najboljim odnosima i ne funkcionišu kako treba, i da će biti mnogo više žrtava nasilja koje će to da prijave nego što je bilo ranijih godina. Međutim, srećom to

nije tako bilo. Broj žrtava porodičnog nasilja koji se obraćao je bio vrlo približan onom iz 2019, 2018. i svih tih godina unazad. Zvaničan broj ubijeni žena u porodičnom nasilju prošle godine je 26.

Ima situacija kad žene čuju jedna od druge za Sigurnu kuću, kad čuju u medijima. One dođu u Sigurnu kuću i tu se obavlja neka vrsta procene da bi se videlo da li je u pitanju nasilje ili neka druga vrsta ugroženosti, dakle socijalni problemi. U situaciji kad su socijalni problemi, dakle kada žena ima problem sa smeštajem, a nema nasilja u porodici, Sigurna kuća ne može da pomogne. Svaki oblik nasilja je nasilje. Postoje različiti oblici nasilja koje ženu mogu da ugroze – ne samo fizičko i psihičko, tu je i seksualno, ekonomsko nasilje. Tako da je to jedan uobičajen način da se takve žene zbrinu i sklone u Sigurnu kuću. Sigurna kuća nije mesto gde će žena samo da prespava, da se nahrani i ugreje, već mesto gde se radi sa ženama. Angažovane su psihoterapeutkinje, osobe koje rade sa decom, advokati. Sa njima se najpre radi na njihovom osnaživanju i sigurnosti, na tome da iz Sigurne kuće izađu sa drugačijim pogledima na brak i na problem u toj vezi, nego kad je došla u Sigurnu kuću. Sve je to jako bitno. Suština Sigurne kuće je da žena kad izađe kaže: 'Ja nisam ona ista žena'.

Zakonska je obaveza svakoga da prijavi nasilje u porodici nadležnoj instituciji. Ako neko proživljava nasilje, pored policije nasilje se može prijaviti i javnom tužilaštvu, centru za socijalni rad i zdravstvenoj ustanovi. Za dobijanje informacija ili potrebe za emotivnom podrškom, može se pozvati SOS telefon.

Bez obzira na to da li je prijava za nasilje podneta jednom ili više puta, institucije su dužne da postupaju po svakoj prijavi.

Nasilje se može prijaviti lično, žrtva, a takođe mogu ga prijaviti i članovi porodice žrtve, prijatelj, komšija i bilo koje drugo lice. Nasilje se može prijaviti lično, u prostorijama institucije, telefonom, pismeno, putem pošte, kao i putem imejla. Prilikom prijavljivanja, može se ostati anonimni - u svakom slučaju prijava će biti razmatrana.

Kako bi žrtva dobila efikasnu zaštitu, institucije su Zakonom obavezne da saraduju kako bi žrtvi ili svedoku obezbedile da dobije adekvatnu zaštitu i podršku.

Prema Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici, institucije su dužne da o svakom saznanju o nasilju u porodici obaveste nadležnog policijskog službenika i tužilaštvo. Jedino pozivanjem SOS telefona prijava i iskustvo nasilja ostaju poverljivi i ne prijavljuju se, osim ukoliko to žrtva ili svedok ne žele, kao i u situacijama životne ugroženosti.

U institucijama, a posebno u policiji, centrima za socijalni rad i tužilaštvu, rade profesionalci koji su obučeni za postupanje u slučajevima nasilja. Stoga je važno da profesionalcu kom je

prijavljeno nasilje pruže se što potpuniji podaci o događaju, članovima porodice, istoriji nasilja u porodici, članovima porodice koji su posebno ugroženi, povredama, kao i drugim okolnostima (postupak razvoda braka, spor oko starateljstva, trudnoća, pretnje, alkoholizam i sl.).

Većina žrtava koje prijave nasilje su u šoku, uplašene, zbunjene i ne mogu da se sete svih detalja.

Institucije su dužne da shodno okolnostima u kojima se žrtva nalazi ,nađu rešenja koja će joj pomoći da izađete iz nasilja. Institucije su takođe dužne da žrtvu upoznaju sa predlogom rešenja, kroz njeno ili njegovo direktno učešće u izradi ili razmatranju individualnog plana podrške i zaštite žrtava nasilja ili preko neke od institucija sa kojom najčešće kontaktira (obično centar za socijalni rad).

Ukoliko žrtva ne želi da učestvuje ili odustane od učešća u postupcima pred institucijama, ta odluka će biti poštovana i neće uticati na postupanje institucija u tom postupku (institucije su dužne da postupaju po prijavi, bez obzira na stav. Oni to čine po službenoj dužnosti.) Takođe, odustanak u jednom postupku ne utiče na postupanje institucija ukoliko se ponovo prijavi nasilje, jer će oni postupati bez obzira na žrtvino ranije odustajanje.

14.2. Porodično nasilje u doba pandemije korona virusa

Vanredno stanje sa sobom je donelo ne samo izolaciju, veću ekonomsku nesigurnost i ugroženo psiho-fizičko zdravlje, već i porast nasilja prema ženama. Prisilni ostanak u svoja četiri zida sa nasilnikom dvadesetčetiri časa dnevno, mnogim ženama je život dodatno ugrozio.

Od decembra meseca 2019. godine, u svetu se ukupno 2 343 272 osoba razbolelo od koronavirusa, a 136 320 ljudi je izgubilo život. Prema podacima Ujedinjenih nacija, u toku poslednjih 12 meseci 243 000 000 žena i devojčica starosti od 15 do 49 godina preživelo je seksualno ili fizičko nasilje od strane intimnog partnera, a 2017. godine zabeleženo je 87 000 slučajeva femicida.

Iako nam subjektivni osećaj sugeriše da je, s uvođenjem policijskog časa usled pandemije COVID-19, svet oko nas stao, te da nam je obavljanje svakodnevnih obaveza i zadataka gotovo onemogućeno, za neke među nama, svakodnevni život u izolaciji ne samo da se ubrzao već je postao snažnija pretnja od smrtonosnog virusa.

Nasilje prema ženama je fenomen koji poznaju sve epohe, svi prostori i svi oblici uređenja društvenih zajednica. Takođe, jedna od bitnih karakteristika ovog fenomena je da je kroz istoriju, u manjoj ili većoj meri, bio ignorisan, a u određenim slučajevima, i u savremenom društvu, na njega se

gledalo kao na legitiman način rešavanja partnerskih nesuglasica. Iako deklarativno postoji društveni konsenzus da je nasilje prema ženama i devojčicama nedopustivo, što podržava i krivično-pravni sistem koji ga kažnjava nizom zakona, na prvom mestu, Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici i Porodičnim zakonom, činjenica je da se ono često ignoriše i relativizuje opravdavanjem nasilnika i/ili prebacivanjem odgovornosti na žrtvu.

Bez obzira na to da li je reč o nepoznatom sredovečnom muškarcu koji vest o porodičnom nasilju komentariše pitanjem „kako to ručak nije bitan“ ili o poznatom aktivisti za ljudska prava koji svoja razmišljanja o femicidu zaključuje stavom da su žene „same birale“ svoje nasilnike, odgovornost za nasilje se u većini slučajeva prepisuje preživeloj (ili u potonjem slučaju ubijenoj), a ne onome koji nasilje vrši. Imajući to u vidu, nije neobjašnjivo zašto se nasilje prema ženama i devojčicama drastično spušta na listi prioriternih problema kada se društvo nađe u krizi, bez obzira na to da li je reč o oružanim sukobima, ekonomskim recesijama ili situaciji globalne pandemije.

S druge strane, nasilje prema ženama je čest pratilac ekonomskih kriza, te je u toku globalnih recesija zabeležen nagli porast nasilja u Grčkoj, Kanadi, Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Američkim Državama². Situacije krize javnog zdravlja, poput pandemija, nisu izuzetak. Kao i oružane sukobe, njih karakterišu vanredno stanje, haos i nestabilnosti vlasti, što žene i devojčice čini posebno ranjivima. Epidemija ebola u Zapadnoj Africi 2014. godine je ovo potvrdila. U zemljama pogođenim ebolom poput Sijera Leonea, zabeležen je porast tinejdžerskih trudnoća od 65%, za koje se veruje da su bile posledica silovanja i prinudne prostitucije, kao i povećanje broja dečjih brakova.³

Međutim, pandemija COVID-19 nije ograničena „samo“ na zemlje Trećeg sveta. Naprotiv, pokazalo se da su najranjivije upravo one zemlje s reputacijom kolevki demokratije i civilizacijskog napretka – Sjedinjene Američke Države, Španija, Italija, Francuska, Nemačka i Ujedinjeno Kraljevstvo zauzimaju prvih šest mesta po broju obolelih od koronavirusa. I upravo je u njima zabeležen nagli porast nasilja prema ženama od početka pandemije.

U provinciji Hubej u Kini, u toku februara, policija je zabeležila trostruki porast prijavljenih slučajeva u odnosu na isti mesec prethodne godine: s 47 na 162 prijavljena slučaja. Penzionisani policajac i aktivista Van Fej (Wan Fei), smatra da je 90% nasilja direktno povezano s pandemijom COVID-19. U toku prve nedelje od proglašenja izolacije, u Francuskoj je zabeležen porast prijave nasilja od preko 30%, kao i dva slučaja femicida. Slična situacija je zabeležena i u Argentini, gde se u prve dve nedelje izolacije nasilje prema ženama uvećalo za 25%, što je potvrdio povećan broj poziva SOS telefonima, a šest žena je ubijeno od strane svojih partnera od početka uvođenja mera izolacije.

U provinciji Hubej u Kini, u toku februara, policija je zabeležila trostruki porast prijavljenih slučajeva u odnosu na isti mesec prethodne godine: s 47 na 162 prijavljena slučaja. Penzionisani policajac i aktivista Van Fej (Wan Fei), smatra da je 90% nasilja direktno povezano s pandemijom

COVID-19. U toku prve nedelje od proglašenja izolacije, u Francuskoj je zabeležen porast prijave nasilja od preko 30%, kao i dva slučaja femicida. Slična situacija je zabeležena i u Argentini, gde se u prve dve nedelje izolacije nasilje prema ženama uvećalo za 25%, što je potvrdio povećan broj poziva SOS telefonima, a šest žena je ubijeno od strane svojih partnera od početka uvođenja mera izolacije.

SOS linije za pomoć ženama žrtvama porodičnog nasilja su zabeležile povećan broj poziva i u Singapuru, i na Kipru, za 33%, odnosno, 30%. U Ujedinjenom Kraljevstvu, broj poziva se uvećao za 25% a u Kataloniji za 20%. Identična situacija je zabeležana i u Brazilu, gde je nasilje prema ženama gotovo udvostručeno, što potvrđuje sutkinja Adriana Melo (Adriana Mello), specijalizovana za nasilje u porodici. Važno je napomenuti da ovi brojevi nikako ne ukazuju na ukupno nasilje, već isključivo na ono koje je prijavljeno i/ili procesuirano, a prema istraživanjima koja su nam dostupna, taj broj iznosi 40% ukupnog nasilja. Nažalost, iako je nasilje u porastu, neke zemlje, poput Kazahstana, odlučile su da odlože suđenja za dela nasilja u porodici, dok je većina drugih zemlja nastavila da procesuiraju ova dela uz pomoć savremenih tehnologija.

Biti u izolaciji je teško za svakoga, a pogotovo je teško za žene koje su u izolaciji sa svojim nasilnicima. Nervoza zbog nemogućnosti da se izađe napolje i vodi život kao i obično, strah od mogućeg gubitka posla, otežan kontakt s prijateljima i poznanicima, samo su neki od izgovora nasilnika za nasilje i kontrolišuće ponašanje u izolaciji.

Izolacija za one koje nasilje trpe znači ne samo da fizički ne mogu da odu i sklone se od nasilnika nego i da ostaju bez resursa koji im mogu pomoći. Na prvom mestu, mere socijalne izolacije su otežale uspostavljanje kontakta s prijateljima i članovima porodice kojima se žene mogu obratiti za pomoć i zaštitu. Takođe, restriktivne ekonomske mere dovele su do većeg broja otkaza i neplaćenih odsustava, što je žene učinilo ekonomski ranjivijim, te podložnijim ekonomskom nasilju.

Mere ograničenja kretanja, kao i kraće radno vreme i/ili privremeno zatvaranje nevladinih organizacija koje pružaju servise podrške ženama, mnoge žene onemogućilo je da im se obrate. Ovo potvrđuje i inicijalno smanjenje poziva SOS telefonima i skloništima za žene žrtve nasilja u Italiji i Francuskoj, zemljama u kojima je drastično povećano nasilje. Mnoge žene koje žive u nasilju nemaju svoje lične telefone i računare preko kojih bi mogle da zatraže pomoć, ili im je onemogućeno da ih koriste van nadzora nasilnika u izolaciji. Nemogućnost da se potraži pomoć specijalizovanih servisa povećava i tzv. digitalni jaz, jer mnoge žene i devojčice koje žive u ruralnim područjima nemaju pristup internetu.

S druge strane, one žene i devojčice koje imaju pristup internetu i pametnim telefonima i računarima takođe su izložene većoj količini digitalnog nasilja u toku pandemije COVID-19. Pre pandemije, jedna od deset žena u Evropskoj uniji imala je iskustvo digitalnog nasilja, dok je u prvih nekoliko nedelja pandemije i mera socijalne izolacije zabeležen porast i ove vrste nasilja nad ženama i

devojkicama. Izveštaj Europolu potvrđuje povećanje digitalnog nasilja, a posebno se ističe porast onlajn aktivnosti koje su usmerene na zlostavljanje i seksualnu eksploataciju dece.

Potražnja za pedofilskim sadržajem porasla je, kao i broj predatora koji koriste situaciju manjeg nadzora roditelja i veće aktivnosti dece na internetu kao posledica socijalne izolacije.⁴ Korišćenje pornografskog materijala na internetu takođe je u porastu, što potvrđuje i rast poseta od 20% do 40% popularnom pornografskom sajtu, poznatom po činjenici da se na njemu može naći velika količina osvetničke pornografije, ali i snimaka silovanja, pa i silovanja maloletnih i trafikovanih devojčica, koje uporno odbija da ukloni.

Situacija u Srbiji ne razlikuje se mnogo od one u svetu. Autonomni ženski centar je nakon mesec dana od proglašenja pandemije izdao saopštenje, u kome je istakao trostruko povećanje broja poziva upućenih SOS telefonu. Nakon inicijalnog smanjenja broja poziva u trenutku proglašenja vanrednog stanja, žene su počele da se obraćaju ovoj organizaciji prvenstveno jer im nadležne institucije nisu bile dostupne ili su im davale nedovoljne ili oprečne informacije.

Za mesec dana, AŽC je pružio ukupno 430 usluga, iako je SOS telefon bio dostupan korisnicama samo u prepodnevnoj smeni. Iako je broj prijava fizičkog nasilja bio najmanji, uočen je i svakodnevni porast ovih prijava. Ovo, međutim, ne znači da žene ne trpe fizičko nasilje tokom policijskog časa, već da zbog mera izolacije nisu u mogućnosti da ga prijave. One koje su prijavile nasilje nadležnim institucijama smatraju da nisu dobile adekvatnu zaštitu, jer su nasilnici dobili samo usmeno upozorenje.

Nasuprot dokazima da je nasilje prema ženama u porastu, broj institucionalno procesuiranih slučajeva nasilja opada, što potvrđuju podaci Republičkog javnog tužilašta. AŽC navodi da je u toku marta meseca za 30% opao broj produženih hitnih mera u odnosu na prethodni mesec, dok se broj razmatranih novoprijavljenih slučajeva nasilja u porodici na sastancima Grupa za koordinaciju i saradnju prepolovio, iako je vanredno stanje proglašeno u drugoj polovini meseca.

Iako zvanična statistika praćenja nasilja prema ženama ne postoji, poslednjeg dana marta desio se i jedan femicid u Nišu. Nasilnik koji ga je počinio već je bio odslužio zatvorsku kaznu zbog ubistva prve supruge. U prvih mesec dana vanrednog stanja, mediji su preneli vesti o procesuiranju nasilja u porodici u Nišu, koje je počinio sveštenik koji je već hapšen zbog istog dela, psihološkom i fizičkom nasilju u Brusu i u Boru, fizičkom nasilju na ulicama Novog Pazara, fizičkom i ekonomskom nasilju (uništavanju imovine) u Beogradu, dok su u Sremskoj Mitrovici procesuirana dva slučaja porodičnog nasilja.

Nažalost, čini se da, za razliku od koronavirusa, protiv pandemije nasilja nad ženama ne postoji vakcina, te ćemo još dugo živeti sa njom. Barem do trenutka kada odgovornost za nasilje nad ženama i devojkicama ne bude na prvom mestu lična odgovornost nasilnika, a zatim i lična odgovornost

svakog od nas koji na nasilje okreće glavu, relativizuje ga i traži opravdanja za onoga koji nasilje vrši, bez obzira na to da li to radimo kao pojedinci, ili kao predstavnici nadležnih institucija.

15. Predmet, cilj i metodologija istraživanja

Istraživanje prakse Osnovnog suda Novi Sad u procesuiranju krivičnog dela nasilja u porodici, kao i rad Osnovnog javnog tužilaštva u Novom Sadu čiji su rezultati prezentovani u ovom radu, treba da omogući jasniji prikaz koliko su žrtve spremne da se suoče sa procesom; da nam pokaže efikasnost rada procesuiranja ovakvih predmeta, sa kakvim se problemima susreću žrtve i ko su sve žrtve nasilja. Spoznaćemo da li je sudska praksa ujednačena i šta je potrebno usavršiti kod zakonskih regulativa kako bi procesi bili brži, kazne strožije a žrtve i svedoci sigurni i bezbedni.

Istraživanje *Krivično delo nasilja u porodici – teorija i sudska praksa omogućava* kritički pristup u sagledavanju policijske prakse, javnotužilačke i sudske prakse u Novom Sadu. Osnovno javno tužilaštvo u Novom Sadu i Osnovni sud u Novom Sadu je omogućilo autoru pristup evidentiranih prijavi nasilja za 2019. i 2020. godinu koje su zabeležene na teritoriji Grada Novog Sada i opštine Novi Sad. Izvršena je analiza uzorka, sprovođenje krivičnog postupka i kažnjavanje izvršilaca dela. Takođe u radu su prikazani razni oblici izvršenja ovog krivičnog dela, kao i profili nasilnika i žrtava kod onih uzoraka gde je to bilo evidentirano.

U okviru drugog dela istraživanja *Krivično delo nasilja u porodici – teorija i sudska praksa* autor se bavi ispovestima žrtava nasilja. Kroz svoje ispovesti, žrtve su popunjavale upitnik. 34 žrtve je učestvovalo u ispitivanju. Od toga su 4 lezbejke koje su doživele nasilje u partnerskim vezama, 6 homoseksualca koji su doživeli neku vrstu nasilju od strane svojih partnera, 9 hetero muškarca koji trpe nasilje od strane žena u porodici i 15 žena koje su doživele neku vrstu nasilja od svojih partnera. Poenta upitnika koji su popunjavale žrtve nasilja jeste da se nasilje u partnerskim vezama sagleda sa ugla žrtve a ne pola. Kroz ispovesti žrtava, autor je intervjuisao pojedince koji su želeli da pričaju o svom problemu a da time zastupi istopolne zajednice (LGBT populacija), heteroseksualne zajednice, ženu kao žrtvu i muškarca kao žrtvu. Svrha istraživanja je da vidimo koliko nadu polažu žrtve nasilja u državne institucije, sa kojim se problemima susreću, zašto ne prijavljuju nasilje, koje su posledice nasilja kojem su žrtve izložene. S obzirom da su žrtve različite seksualne orijentacije, autora je zanimalo da ispita odnos javnih institucija prema pojedincima, spremnost društva da se ozbiljnije shvati problem nasilja, kojim stereotipima su izložene žrtve nasilja (siromaštvo, izolacija, predrasude, diskriminacija) i kako reaguje okolina.

Ciljevi istraživanja se ogledaju boljem razumevanju profesionalaca za probleme i potrebe koje imaju žrtve kada se nađu u izloženosti nasilju neovisno od toga ko je žrtva nasilja; prepoznavanje

osnovnih problema odnosno propust javnog sektora u sprovođenju mere zaštite od nasilja ali ne samo žena nego i muškaraca kao i LGBT populacije ; službe javnih ovlašćenja treba da imaju bolju povezanost kako bi preduzele mere zaštite različitih sektora na lokalnom nivou;

Takođe cilj istraživanja se odnosi na prikupljanje podataka o radu Osnovnog javnog tužilaštva i Osnovnog suda u Novom Sadu prilikom postupanja u krivičnim postupcima pokrenutim zbog izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici. Na taj način može se kritički posmatrati rad sudske prakse, njihova efikasnost kao i da se procene njegove efektivnosti.

Posebno treba obratiti pažnju na vođenje evidencije sudskih podataka jer se kroz dostavljanje istih može zaključiti da su nepotpuni, te se sumnja da li uopšte i postoje. Zabrinjavajuće bi bilo da sudovi ne raspolažu podacima iz okončanih krivičnih predmeta, pa ostaje upitno da li i na osnovu čega prate sprovođenje kaznene politike i svoju efikasnost u procesuiranja krivičnih dela nasilja, što je jedan od njihovih permanentnih zadataka.

U okviru partnerskih odnosa nasilje se ne dešava samo ženama, iako je to najčešći vid nasilja. Nasilje među partnerima obuhvata sve one koji se pojavljuju kao žrtve. U većini dela su žene žrtve nasilja ali ne može se diskriminisati nijedna žrtva nasilja, jer nailazimo na muškarce koji su žrtve svojih partnerki, deca, starije osobe a takođe partneri u istopolnim vezama o čemu skoro da se i ne govori kada je reč o porodičnom nasilju ili nasilju među partnerima.

Istraživanje je sprovedeno u 3 faze. Prvo je izvršena priprema, utvrđen je istraživački uzorak, metodologija kao i dostupnost informacija pri čemu je odobrilo Osnovno javno tužilaštvo u Novom Sadu i Osnovni sud u Novom Sadu , pristup traženim podacima. Drugu fazu čine presude od kojih neke su ukinute, neke preinačene i neke potvrđene.

Treću fazu čini naučna analiza prikupljenih podataka i data su zaključna razmatranja. Poseban deo čini ispovest žrtava.

Na osnovu ispovesti žrtava nasilja koje su želele da govore o tome treba utvrditi hipoteze koje proizilaze iz metoda i cilja istraživanja.

Ko su u najčešće žrtve krivičnog dela silovanja?

Da li samo žene trpe nasilje u porodici?

Koji je najčešći oblik nasilja u partnerskim odnosima ?

Da li je najveći broj nasilnika je pri izvršenju nasilja bio u alkoholisanom stanju ili drugom stanju zavisnosti?

Da li nezaposlenost i obrazovanje nasilnika utiču na nasilje?

Da li je nasilje prisutnije između supružnika?

Da li je nasilje prisutnije među mlađim ili starijim licima u parterskim odnosima?

Koja je najčešće izricana kazna ?

Nasilnicima se vrlo retko izriču novčane kazne za delo nasilja u porodici.

Da li žrtve nasilja često menjaju iskaz ?

Da li u bračnim odnosima često ili retko dolazi do razvoda nakon nasilja u porodici?

Da li je kod krivičnog dela silovanja žrtva najčešće žena;

Kolika je starost nasilnika u trenutku izvršenja krivičnog dela;

Da li je izvršilac član porodice, poznanik ili neko drugo lice;

Da li je izrečena osuđujuća ili oslobađajuća presuda;

Koliko je trajanje kazne zatvora;

Da li su žene najčešće žrtve kod dela nasilja u porodici;

Koje mere zaštite se najčešće izriču učiniocima nasilja u porodici;

U koliko slučajeva je izrečena mera bezbednosti;

Koliko je pokrenuto postupaka zbog dela nasilja u porodici;

Koliko vremenski traje sudski postupak (od pokretanja do izricanja presude);

Da li su žrtve u toku postupka promenile iskaz;

Da li je dete žrtva nasilja;

Da li su nasilnik i žrtva bivši supružnici (partneri) ili su još uvek zajedno;

Da li je u toku postupka došlo do razvoda braka;

Utvrđivanje najčešće vrste nasilja;

Utvrđivanje pola, uzrasta, zaposlenosti nasilnika

Utvrđivanje olakšavajućih i otežavajućih okolnosti koje sud uzima u obzir prilikom odmeravanja kazne učiniocu.

15.1. Praksa Osnovnog suda u Novom Sadu i Osnovnog javnog tužilaštva

15.2. Opšti podaci

Prema podacima koje je dostavilo Osnovno javno tužilaštvo u Novom Sadu i Osnovni sud u Novom Sadu, na osnovu strukture krivičnih dela bilo je ukupno 227 optuženičkih predloga za nasilje u porodici u 2019. godini i 188 optuženičkih predloga za nasilje u porodici u 2020. godini.

Neposrednih optužnica za 2019.godinu bilo je 3 a u 2020.godini 25. Naredba o sprovođenju istrage u 2019.godini je bilo 27 a u 2020.godini bilo je 25. Naredba o završetku istrage u toku 2019.godine je bilo 8 a u toku 2020.godine 13.

Optuženih lica nakon istrage (optuženica i optužni predlog) u 2019.godini bilo je 10 u toku 2019.godine a u toku 2020.godine bilo je 14 lica.

Odluke suda – osuđujuće presude na kaznu zatvora u toku 2019.godine je osuđeno 73 lica a u 2020.godini na kaznu zatvora je osuđeno 52 lica. Na novčanu kaznu kao glavnu osuđeno je samo jedno lice i to 2020.godine.

Mere upozorenja kao uslovne mere izrečene su 145 licima u 2019.godini dok u 2020.godini taj broj je znatno manji, odnosno 81.

Novčana kazna kao sporedna izrečena uz glavnu u toku 2019.godine izrečeno je ukupno 7 lica , a u toku 2020. samo jednom licu je izrečena takva kazna.

U toku 2019.godine bilo je 5 oslobađajućih presuda a u toku 2020.godine 8 oslobađajućih presuda.

Odbijajućih presuda prema čl.422 ZKP u 2019.godini je bilo 17 a u 2020.godini bilo je 32.

Podaci su prikupljeni redovnim statističkim istraživanjem na osnovu individualnih upitnika koje je popunjavalo Osnovno javno tužilaštvo u Novom Sadu i Osnovni sud u Novom Sadu,kako bismo dobili osnovne podatke o kriminalitetu učionica krivičnih dela za nasilje u porodici u 2019. i 2020.godini i potpunije sagledavanje kretanja ove pojave.

S obzirom na brojnost predmeta, autor je za istraživački uzorak obradio 70 krivičnih dela nasilja u porodici.

15.3. Oblik , mesto, vreme, način izvršenja krivičnog dela

U narednim pasusima ćemo se baviti oblikom izvršenja krivičnog dela, mesto izvršenja, da li je bilo saučesništva u izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici, vreme-kada su se izvršavala krivična dela, da li je bilo sredstva kojim se povređivala žrtva, na koji način su izvršena dela, da li verbalno ili fizički i bližim odrednicama.

Na osnovu dobijenih podataka koji su obrađeni u uzorku, autor će prikazati profile izvršilaca i profile žrtava koji će sadržati pol, uzrast, socijalni status, bračno stanje, broj dece itd... Cilj je da vidimo ko su uglavnom žrtve a ko nasilnici. Na koji način su profilisani i jedni i drugi. Da li nasilje može svima da se desi ili strukture porodica nisu bitne. Da li su uzročnici psihosomatske bolesti, posttraumatski sindromi, upotreba alkohola i droga. Saznaćemo koliko dugo traju procesi i kada se

žrtva odluči da prijavi nasilnika.

Takođe, obratiće se pažnja u kojim vremenskim prilikama su najčešće izvršena krivična dela nasilja u porodici. Autor će posebno staviti akcenat na žrtve u smislu njihove profilisanosti, obrazovanja, zaposlenosti, porodične anamneze u skladu s podacima koji si bili dostupni .

15.4. Analiza izvršenih dela nasilja u porodici u odnosu na vrste nasilja

Ukupno optužnih predloga u Novom Sadu u 2019.godini bilo je 227 za nasilje u porodici.U 2019. godini najčešći oblik nasilja je fizičko nasilje i to najčešće praćeno pretnjama, proganjanjem , psovkama i vređanjem. Najčešći oblici fizičkog nasilja su udaranje pesnicom, udaranje predmetom (letvom, šipkom, palicom i sl.), vučenje za kosu i čupanje, šutiranje, davljenje. Nadalje prisutni su i drugi vidovi fizičkog nasilja- udaranje predmetom (varjačom, motkom, motornom testerom, ofingerom, punjačem za mobilni i sl.) U tri slučaja je bilo primoravanja na seksualne odnose, dok je u dva slučaja nasilnik udarao glavu žrtvu o plakar, beton ili zid. Takođe, česti oblici nasilja su i guranje, lomljenje stvari po kući. U šest slučaja žrtva je promenila iskaz. U tri slučaja je prekršena zabrana prilaska.

Takođe, česti oblici nasilja su i pretnja nožem, izbacivanje iz kuće, zaključavanje u kući. U jednom slučaju žrtva je pretučena tokom trudnoće , što je dovelo do gubitka bebe.

U toku 2020. godine optužnih predloga za nasilje u porodici od strane Osnovnog javnog tužilaštva bilo je 188. Zabeležen je kao najčešći oblik nasilja je fizičko nasilje i to najčešće zajedno sa pretnjama, psovkama i vređanjem. Najčešći oblici fizičkog nasilja su udaranje pesnicom, udaranje predmetom (drvenim štapom, metalnom šipkom, motkom, drškom metle, lopatom, kišobranom, šerpom, pumpom za biciklu, staklenom čašom, ciglom i sl.), vučenje za kosu i čupanje, šutiranje, davljenje. Kao oblici nasilja javljaju se i polivanje tušem hladnom i vrućom vodom, pretnja bombom,pretnja ubistvom, guranje u kadu, zaključavanje na terasu , cepanje garderobe. Često je i šamaranje, gađanje nekim predmetom (ciglom, hranom). Takođe, kao vidovi nasilja javljaju se i guranje,napad sekirom, preteće sms poruke, bacanje na pod, pljuvanje, razvaljivanje vrata. U dva slučaja nasilnik je onemogućio žrtvi da uđe u stan.

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da je fizičko nasilje najčešći oblik nasilja i to u većini slučajeva u kombinaciji sa psihičkim nasiljem.

Istraživanjem je utvrđeno da je u 2019. godini ukupno pokrenutih postupaka zbog nasilja u porodici bilo je 227. Uvid je izvršen u 126 predmeta (55,50%) u kojima je utvrđeno da se radi o nasilju u partnerskim odnosima.

15.5. Analiza pregleda prema polu žrtve i izvršioca

Od 126 predmeta žena je bila žrtva u 84 slučaja (66,66%), muškarac u 26 slučaja (20,63%), dok se u 16 slučaja (12,69 %) kao žrtve pojavljuje više lica, tj. članova porodice. (Tabela 1)

Tabela 1 – pregled prema polu žrtve

Godina	Žena	Muškarac	više lica
2019	84	26	16
% (100)	66,66	20,63	12,69

Kao izvršioци krivičnih dela muškarci se javljaju u 117 slučaja (92,85%), a žene u 9 slučaja (7,14%). (Tabela 1.1.) Od ukupnog broja slučaja nasilje među partnerima prisutno je u 86 slučaja (68,25%), a između ostalih članova porodice u 40 slučaja. (Tabela 1.2.) Kod partnerskog nasilja zabeleženo je da u šest slučaja kao žrtva se pojavljuje muškarac (6,97%), dok se u preostalim 80 slučaja (93,02%) kao žrtva javlja žena. (Tabela 1.3.)

Tabela 1.1. - pregled prema polu izvršioca

Godina	muškarac	Žena	Obostrano
2019	117	9	/
% (100)	92,85	7,14	/

Najveći procenat izvršenih krivičnih dela u 2019. godini je 73% ima karakteristike prvog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1. Svi ostali oblici ovog krivičnog dela su manje zastupljeni: 33% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 2; 16% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 3 KZ RS.

Kad je u pitanju krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 5. KZ RS (kršenje mera zaštite od nasilja u porodici), bilo je 3 slučaja (2,38%) je izvršilac osuđen za ovo krivično delo.

Tabela 1.2. – Nasilje u porodici i udeo partnerskog nasilja u nasilje u porodici

Godina	Nasilje u porodici	Partnersko nasilje
2019	40	86
% (100)	57,74	68,25

Tabela 1.3. - Pregled prema polu žrtve kod partnerskog nasilja

Godina	žene	muškarci	ukupno
2019	80	6	86
%	93,02	6,97	100

Istraživanjem je utvrđeno da je u 2020. godini ukupno pokrenutih postupaka zbog nasilja u porodici bilo 188. Uvid je izvršen u 116 predmeta (61,70%) u kojima je utvrđen procenat po polu počinitelaca krivičnih dela nasilja u porodici kao procentualnost žrtava na osnovu obrađujućeg uzorka.

Od 116 predmeta žena je bila žrtva u 92 slučajeve (79,31%), muškarac u 11 slučajeve (9,48%), dok se u 13 slučajeva (11,20 %) kao žrtve pojavljuje više lica, tj. članova porodice.

Tabela 2 – pregled prema polu žrtve

Godina	Žena	Muškarac	više lica
2020	92	11	13
% (100)	79,31	9,48	11,20

Kao izvršioци krivičnih dela muškarci se javljaju u 111 slučajeva (95,68%), a žene u 5 slučajeva (4,31%). (*Tabela 2.1.*) Od ukupnog broja slučajeva nasilje među partnerima prisutno je u 74 slučaja (63,79%), a između ostalih članova porodice u 42 slučaja. (*Tabela 2.2.*) Kod Istraživanjem je utvrđeno da je u 2019. godini ukupno pokrenutih postupaka zbog nasilja u porodici bilo je 227. Uvid je izvršen u 126 predmeta (55,50%) u kojima je utvrđeno da se radi o nasilju u partnerskim odnosima.

Od 126 predmeta žena je bila žrtva u 84 slučajeve (66,66%), muškarac u 26 slučajeva (20,63%), dok se u 16 slučajeva (12,69 %) kao žrtve pojavljuje više lica, tj. članova porodice.

Kao izvršioци krivičnih dela muškarci se javljaju u 117 slučajeva (92,85%), a žene u 9 slučajeva (7,14%). Od ukupnog broja slučajeva nasilje među partnerima prisutno je u 86 slučajeva (68,25%), a između ostalih članova porodice u 40 slučajeva. Kod partnerskog nasilja zabeleženo je da u šest slučajeva kao žrtva se pojavljuje muškarac (6,97%), dok se u preostalim 80 slučajeva (93,02%) kao žrtva javlja žena.

Najveći procenat izvršenih krivičnih dela u 2019. godini je 73% ima karakteristike prvog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1. Svi ostali oblici ovog krivičnog dela su manje zastupljeni: 33% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 2; 16% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 3 KZ RS.

Kad je u pitanju krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 5. KZ RS (kršenje mera zaštite od nasilja u porodici), bilo je 3 slučaja (2,38%) je izvršilac osuđen za ovo krivično delo.

Istraživanjem je utvrđeno da je u 2020. godini ukupno pokrenutih postupaka zbog nasilja u porodici bilo 188. Uvid je izvršen u 116 predmeta (61,70%) u kojima je utvrđen procenat po polu počinitelaca krivičnih dela nasilja u porodici kao procentualnost žrtava na osnovu obrađujućeg uzorka.

Od 116 predmeta žena je bila žrtva u 92 slučaja (79,31%), muškarac u 11 slučaja (9,48%), dok se u 13 slučaja (11,20 %) kao žrtve pojavljuje više lica, tj. članova porodice.

Kao izvršioци krivičnih dela muškarci se javljaju u 111 slučaja (95,68%), a žene u 5 slučaja (4,31%). (Tabela 2.1.) Od ukupnog broja slučaja nasilje među partnerima prisutno je u 74 slučaja (63,79%), a između ostalih članova porodice u 42 slučaja. (Tabela 2.2.) Kod partnerskog nasilja zabeleženo je da u 5 slučaja kao žrtva se pojavljuje muškarac (6,75%), dok se u preostalim 69 slučaja (93,24%) kao žrtva javlja žena.

Najveći procenat izvršenih krivičnih dela u 2020. godini u Novom Sadu je 65% ima karakteristike prvog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1. Svi ostali oblici ovog krivičnog dela su manje zastupljeni: 27% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 2; 12% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 3 KZ RS. partnerskog nasilja zabeleženo je da u 5 slučaja kao žrtva se pojavljuje muškarac (6,75%), dok se u preostalim 69 slučaja (93,24%) kao žrtva javlja žena. (Tabela 2.3.)

Tabela 2.1. - pregled prema polu izvršioca

Godina	muškarac	Žena	Obostrano
2020	111	5	/
% (100)	95,68	4,31	/

Tabela 2.2. udeo partnerskog nasilja i nasilje u porodici

Godina	Nasilje u porodici	Partnersko nasilje
2020	40	86
% (100)	57,74	68,25

Tabela 2.3. - Pregled prema polu žrtve kod partnerskog nasilja

Godina	žene	muškarci	ukupno
2020	69	5	74
%	93,24	6,75	100

Najveći procenat izvršenih krivičnih dela u 2020.godini u Novom Sadu je 65% ima karakteristike prvog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1. Svi ostali oblici ovog krivičnog dela su manje zastupljeni: 27% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 2; 12% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 3 KZ RS.

Kad je u pitanju krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 5. KZ RS (kršenje mera zaštite od nasilja u porodici), u toku 2020.godine bilo je 4 slučaja (2,12%) .

U pogledu izvršenja krivičnih dela nasilja u porodici na teritoriji Novog Sada i opštine Novi Sad u odnosu na 2019.godinu uočen je manji procenat nasilja u porodici u 2020.godini. S jedne strane ta slika nas upućuje da se smanjio porast nasilja u 2020.godini ali se s druge strane dovodi ta činjenica u pitanje jer 2020.godine je nastupila pandemija Korona virusa i zbog uvođenja vanrednog stanja kao i zabrane kretanja, predpostavlja se da mnogi broj žrtava nije prijavljivao nasilje u porodici i partnerskim odnosima.

15.6. Analiza dela koja su izvršena u saučesništvu

U okviru ispitivanog uzorka u toku 2019. 2020.godine nije bilo nijednog oblika saučesništva. Učinioci su sami izvršavali krivično delo nasilja u porodici. Međutim , prilikom izvršavanja krivičnog dela nasilja u porodici i partnerskim odnosima, konstatuje se da je u 52% slučajeva bilo očevidaca i svedoka. Kao očevici najčešće su to deca i drugi članovi porodice.

15.7. Prebivalište i mesto izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici

Tokom 2019. godine prilikom ispitivanja prebivališta nasilnika i žrtve utvrđeno je da je u 83,46% slučajeva njihovo prebivalište u gradu, dok je u 16,54% njihovo prebivalište

bilo u selu.

Tabela 3. - Prebivalište i mesto izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici

Godina	selo	grad	ukupno
2019.	21	105	126
%	16,66	83,33	100

Godina	selo	grad	ukupno
2020.	14	102	116
%	12,05	87,93	100

Kada posmatramo 2020.godinu nije velika razlika u odnosu na prethodnu godinu. I dalje se konstatuje da se nasilje mnogo češće prijavljuje u gradu, što s druge strane ne mora da znači da se ne dešava na selu. Postoji mogućnost da su žrtve na selu vođene tradionalističkim shvatanjima i da zavise od mišljenja drugih ili s druge strane ne postoje ustanove koje pružaju uslugu podrške žrtvama nasilja osim one telefonske. Takođe, pitanje je informisanosti - na koji način da se žrtve zaštite od nasilnika može biti uzrok neprijavlivanja nasilja u seoskoj sredini. Ovi rezultati ne moraju da idu u prilog tvrdnji da je nasilje češće u gradovima, već se mogu objasniti i činjenicom da ljudi u gradu češće prijavljuju nasilnike, od onih u selu.

Kada posmatramo prebivalište odnosno mesto samog događaja gde se dogodilo nasilje, na osnovu uzorka utvrđivalo se da li je to zajednički stan žrtve i učinioca krivičnog dela, da li se nasilje događalo u stanu žrtve ili se nasilje dešavalo u stanu učinioca.

U toku 2019.godine mesto samog događaja je najčešće zajednički stan izvršioca i žrtve – 73,80%, stan žrtve – 11% i stan učinioca –15,07%. Slični podaci su dobijeni i prilikom istraživanja 2020.godini, kada je konstatovano da je u 83% slučajeva mesto događaja zajednički stan učinioca i žrtve, u 7,75% nasilje izvršeno u stanu žrtve a u 20,68% u stanu učinioca krivičnog dela nasilja. Na osnovu utvrđeni podataka konstatuje se da je zajedničko boravište (stan, kuća, dvorište) gde bi član porodice trebalo da se oseća najsigurnijim, ustvari najmanje bezbedno mesto.

Tabela 4. – Mesto samog događaja izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici

Godina	Zajednički stan	Stan žrtve	Stan učinioca
2019.	93	14	19
%	73,80	11,11	15,07

Godina	Zajednički stan	Stan žrtve	Stan učinioca
2020.	83	9	24
%	71,55	7,75	20,68

15.8. Vemenske prilike i doba dana izvršenja krivičnog dela

Fenomenološki sagledavanje krivičnog dela, vreme izvršenja može da bude značajno radi praćenja rastućeg opadajućeg kriminaliteta u različitim vremenskim razdobljima (godišnja doba, doba dana). Iz uzorka se ne može uočiti posebna ustaljena vremenska pravilnost kada se radi o godišnjim dobima i dobu dana pri izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici. U toku 2019.i 2020.godine u Novom Sadu, najviše krivičnih dela nasilja u porodici u okviru uzorka izvršeno je u leto (46%), nešto manje u jesen (32%), mnogo manje u toku zime (12%) i proleća 5 (10%), dok je u dužem vremenskom periodu (na primer od zime do jeseni ili od leta do zime) izvršeno 10 krivičnih dela (20%). Na osnovu ovih podataka može se konstatovati da krivično delo nasilja u porodici najčešće se vrše u letnjim i jesenjim mesecima. Posmatrano u odnosu na doba dana kada se izvršava krivično delo nasilja u porodici, u najviše slučajeva gde je konstatovano vreme izvršenja dela, krivično delo je izvršeno u popodnevnim ili večernjim časovima - (78%).

15.9. Sredstva izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici i u partnerskim odnosima

Sredstva izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici i u partnerskim odnosima u ispitivanom uzorku su različiti predmeti bez primetne razlike u odnosu na 2019.i 2020.godinu. Od sredstava redovno se koriste određeni delova tela (šaka, prsti, pesnica, noga,), različiti predmeti (kablovi, sredstva za vezivanje, delovi nameštaja, cipela, drška od metle, varjača, patika, fen za kosu, kamen), pa do hladnog oružja (nož, sekira). Od 73 slučajeva u 2019.godini fizičko nasilje bilo je najzastupljeniji oblik nasilja – u 75% slučajeva, i to fizičko nasilje bez upotrebe oruđa ili oružja u 33 (46%) i uz upotrebu oruđa/oružja 16 (21%). Fizičko i psihičko nasilje je bilo izvršeno u 13 (17%) slučajeva, dok je ostalim slučajevima 11 (15%) izvršeno samo psihičko nasilje. Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja kombinovani su različiti načini izvršenja.

U toku 2020.godine od 52 slučajeva fizičko nasilje je bilo je najzastupljeniji oblik nasilja među

partnerima u okviru porodičnog nasilja. U 36 (69%) slučajeva zabeleženo je fizičko nasilje bez upotrebe oruđa ili oružja, u 6 (11%) zabeležena je upotreba oruđa ili oružja. Kombinacija fizičkog i psihičkog nasilja uglavnom se dešavala sa fizičkim nasiljem i to u 28 slučajeva (53%), dok je psihičko nasilje zabeleženo u 14 slučajeva (26%).

Može se konstatovati da je najprisutnije fizičko i istovremeno fizičko i psihičko nasilje.

15.10. Oblici izvršenja krivičnog dela od psihičkog do fizičkog

Među nasilnicima koji kombinuju fizičko, seksualno i psihičko nasilje je najviše alkoholičara (38,7%). Istraživanjem se došlo da zaključka da partneri koji konzumiraju drogu ili alkohol imaju više sklonosti ka korišćenju nekog sredstva, oruđa ili oružja, što nasilje čini mnogo opasnijim i veća je verovatnoća da žrtva premine.

Kada govorimo o načinima izvršenja krivičnog dela sve zavisi koja je vrsta nasilja, da li je fizičko, psihičko i čime je praćeno u smislu korišćenja nekog oružja odnosno sredstva.

Uočeni su mnogoliki primeri fizičkog nasilja koji su izvršeni na razne načine i kroz uzorke uočava se da se primenjuju kao modeli kod nasilnika prema žrtvama, koji se ponavljaju.

Fizičko nasilje vršeno je na različite načine, među kojima su: udaranje pesnicama u glavu i lice, bacanje na pod, čupanje kose, šutiranje, šamaranje, stavljanje noža pod grlo, davljenje, zavrtnje ruke, udaranje letvom, palicom, čekićem sl.

Kada je reč psihičkom nasilju ono je najčešće izraženo je psovanjem, vređanjem nazivanjem žrtve pogrđnim imenima („kurva“, „drolja“, „seljančura“, „mislíš da si svetica“, „da je niko i ništa“, i dr), javnim ponižavanjem pljuvanjem, uznemiravanjem sms porukama, pretnjama ubistvom, praćenjem i sl.)

Česti oblici nasilja su i guranje, lomljenje stvari po kući, izbacivanje iz kuće.

U vršenju i psihičkog i fizičkog nasilja nad žrtvom, uočava se nemilosrdnost, brutalnost kažnjavanja. U odnosu na žrtvu uočava se ogroman bes nasilnika, opsesija, zastranjivanje. Nasilnik demonstrira moć nad žrtvom i uspostavlja kontrolu nad njom.

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da je fizičko nasilje najčešći oblik nasilje i to u većini slučajeva u kombinaciji sa psihičkim nasiljem

Analiza opisa izvršenih krivičnih dela pokazuje da je nasilje ponekad veoma brutalno, što ilustruju sledeći primeri:

Okrivljeni je vređao oštećenu, navodeći da je neodgovorna prema njihovom detetu od devet meseci, odgurnuo je i zavrnuo levu ruku, tako da je zadobila lake telesne povrede u vidu preloma trećeg prsta leve šake.

U toku 2019. godine okrivljeni je vređao je oštećenu, govorio joj je da je niko i ništa, da je bosanska seljančura, da su sve njegove devojke bile bolje u odnosu na nju, zatim je fizički je nasrnuo, udarao je pesnicama u glavu, vukao za kosu po podu, šutirao, tukao stolicama, pretio da će da je zakolje, ubije, sahrani, zahtevajući da mu oštećena obezbedi novac za heroin.

U alkoholisanom stanju okrivljeni je maltretirao svoju nevenčanu suprugu tako što je pretio da će je ubiti, hvatao je za vrat i davio, vukao po podu, lomio stvari po kući, oštrio noževe i zabadao ih po ormanu, vratima, podu. Pretio je ženi da će je zaklati nožem i satarom i da je niko neće skupiti ukoliko pokuša da zove policiju.

Okrivljeni je pod dejstvom alkohola pretio i vređao majku, suprugu i ćerke, govorio je da su kurve i da mu “ne ostaje ništa nego da ih pobije”. Kada je odveden u policiju, rekao je “kad izađem iz policije, sve ću vas pobiti”.

Okrivljeni je svojoj bivšoj vanbračnoj supruzi slao preteće slao joj je preteće SMS poruke ”mrtva si, veruj mi, kunem ti se, mrtva si, krv ćeš da pljuješ, životinjo odvratna, ako dođem ubiću te, uzeću ti dete”.

Svoju vanbračnu suprugu sa kojom živi u zajedničkom domaćinstvu, nezadovoljan hranom koju je ona pripremila, okrivljeni je najpre vređao rečima “kurvo, fuksetino, krme masno”, a zatim je oštećenoj opalio više šamara odbacivši je ka kupatilui, pa, kada je oštećena pobegla u dvorište, uzeo je sekiru i jurio po dvorištu govoreći “ubiću te”. Sledećeg dana je, posle verbalne rasprave, okrivljeni je naneo više udaraca u predelu leđa stomaka, šutirajući je usled čega je zadobila lake telesne povrede u vidu nekoliko krvnih podliva.

Okrivljeni je svoju suprugu udario glavom i naneo joj lake telesne povrede u vidu krvnog podliva u čeonom delu glave. Drugom prilikom je ušao u sobu gde je oštećena spavala, lupao, vikao, psovao, vređao, govorio da će joj polomiti ruke i noge, da će je ubiti, zatim je zadao više udaraca u predelu lica, vukao je za kosu, oborio na pod, nogama udarao po leđima, stomaku i nogama, usled čega je oštećena zadobila krvne podlive po telu.

Oštećenu suprugu je okrivljeni gurnuo obema rukama otvorenom šakom u predeo grudi usled čega je ona pala, a kada se podigla, okrivljeni je udario desnom rukom otvorenom šakom u predelu vilice usled čega je zadobila povredu u vidu rasekotine.

Posle svađe okrivljeni je oštećenu suprugu više puta udario pesnicom u levu stranu lica i u

predelu ramena, dok je oštećena u nameri da se odbrani, ogrebala okrivljenog po ruci gurajući ga od sebe, on joj je stezao je nadlakticu leve ruke, tako da je zadobila lake telesne povrede.

Svoju bivšu suprugu okrivljen je udario više puta otvorenom šakom u predelu lica i po drugim delovima tela usled čega je zadobila povrede u vidu hematoma po telu, vratu, leđima i glavi, vređao je, psovao i pretio da će da je ubije.

Okrivljeni je prišao oštećenoj supruzi dok je sedela na mestu vozača, otvorio vrata kola, dao joj zdravstvenu knjižicu za dete i pretio da će, kada se bude završilo suđenje oko razvoda i kada joj bude “pripalo” maloletno dete, zažaliti dan kada se rodila, da će joj to biti poslednji dan kada se nasmejala, “da će je iseckati na komadiće”.

Svoju vanbračnu suprugu okrivljeni je više puta je udarao šakama u predelu tela i glave, vukao je za kosu, oborio na krevet, davio rukama i jastukom, stavljao jastuk u usta, govorio da će da je zadavi.

Okrivljena je najpre oštećenom , sa kojom je živela u zajedničkom domaćinstvu, zabranila da otvara frižider, zatim je uzela metalnu šipku i više puta oštećeo udarila po leđima, usled čega je oštećeni zadobio lake telesne povrede .

Posle kraćeg verbalnog sukoba u alkoholisanom stanju optuženi je svoju vanbračnu suprugu udario u predelu leđa, uhvatio obema rukama za kosu i čupajući je vukao po celoj sobi, nakon toga je iz kuhinje doneo nož i pretio je da će da je ubije ako pozove policiju.

Okrivljeni je u alkoholisanom stanju svoju suprugu vređao, zatim udarao, šamarao po glavi i telu, letvom je udarao je po leđima, nogama i telu nanevši joj veliki broj telesnih povreda koje je sud ocenio kao jedinstvenu tešku telesnu povredu.

U alkoholisanom stanju okrivljeni je maltretirao suprugu, ćerku. Supruzi je pretio i psovao, potom ju je gurnuo i udario šamar .

Okrivljeni je svojoj bivšoj supruzi slao SMS poruke pretećeg sadržaja, pretio da će da je ubije, ako mu se ne vrati.

Okrivljeni je upao u stan bivše vanbračne supruge, prišao joj je s leđa i zadao više šamara, posle čega je oštećena pala na pod. Zatim je šutirao oštećenu u predelu stomaka. Sve je gledalo maloletno dete koje je vrištalo. Okrivljeni je pobjegao pre dolaska policije.

Okrivljena je u pijanom stanju prvo vređala verbalno svog supruga, a potom ga je fizički napala. Uzela je flašu i razbila mu glavu te mu nanela lakše telesne povrede u vidu posekotina glave.

Okrivljena je slala svom bivšem momku preteće poruke putem sms-a. Pretila je da će da ubije i njega i njegovu sadašnju devojkicu. Zatim je došla do stana gde momak živi i lupala na vrata . Zatim je izašla iz zgrade i izrazbijala mu auto. Policija ju je privela.

Okrivljeni je pored svakodnevnog fizičkog zlostavljanja, zaključavao suprugu u podrumu, držeći je bez vode i hrane, svaki put kada bi je “kaznio”. Policija je pronašla oštećenu po prijavi komšija. Okrivljeni je uhapšen. Okrivljeni je pesnicama obe ruke devojci zadao više udaraca u predelu glave i tela, pretio da će da je zakolje;

Okrivljena je pretila devojci da će da joj polomi ruke i noge da će da je ubije;

Okrivljeni je ušao je u sobu gde mu je spavala vanbračna supruga i počeo pijan da preti da će je odrobijati , psovao ju je i optužio da je ona kriva za sve; udario ju je šakom desne ruke u predelu lica, levom rukom uhvatio za vrat,; došla je policija a okrivljeni je oštećenju tada rekao “vratiću se da te dokrajčim”,

Nasilničkim ponašanjem i pretnjom okrivljeni je od žene tražio novac za drogu, a kad je ona odbila da mu da, udario je otvorenim šakama po licu, glavi, rukama je davio, šutirao je po leđima, vređao je, istu više puta udario pesnicama po glavi u predelu potiljka, zavrtao joj ruke, stiskao je za ruke, pretio da će da je ubije, udavi, izbode nožem;

Okrivljeni je najpre pretio oštećenju da će da je istuče nazivajući je kurvom, a zatim joj je udario par šamara u predelu lica;

Okrivljeni je psovao oštećenu, vređao pogrdnim izrazima i pretio da će da je zakolje ; Okrivljena je pretila mužu da će da ga ubije i zakolje, psovala mu je majku a zatim porazbijala čaše i tanjire u kuhinji stana, potom je oštećenog gađala čekićem;

Okrivljeni je vređao suprugu, pretio joj “zahvali detetu što si živa inače bi odavno bila pod zemljom”, uhvatio je za vrat, počeo da joj pritiska vrat rukama, bacio je na pod, nastavio da je udara rukama i nogama u predelu glave i tela;

Tokom verbalnog sukoba okrivljeni je oštećenju govorio da je „drolja“, nesposobna za život, otvorenom desnom šakom udario po glavi, uvrtao joj je ruku, pa je oštećena napustila stan bežeći u kome su do tada zajedno živeli;

Okrivljena je svakodnevno vređala snaju, omalovažavala je, govorila je da je “ smrdljiva ciganka“, da nije dostojna njenog sina i njihove porodice, dok je bila u drugom stanju oštećenju je govorila da nosi kopile, da ko zna ko je otac tog kopileta, a kad se dete rodilo uzimala ga je govoreći oštećenju da je kurva da je nesposobna za dete;

U više navrata okrivljeni je pretio oštećenoj supruzi da će sve da ih pobije, misleći na nju i njenu porodicu;

Posle kraćeg verbalnog sukoba, okrivljeni je pretio oštećenoj da će da je zakolje, potom ju je počeo daviti kanapom obavijenom oko vrata. Naneo joj je povrede na licu pesničenjem i slomio nos.

Okrivljeni je najpre započeo verbalnu raspravu sa oštećenom, zatim je uhvatio za ruke, bacio na pod, počeo da je vuče i čupa za kosu, i šutnuo je tako da joj je naneo laku telesnu povredu u vidu nagnječenja rebra i napukle usne;

Okrivljeni je suprugu vređao, nazivao je “džukelom ,kurvetinom, debilom”, prišao joj je s leđa i zatim joj zadao dva udaraca u potiljak;

Optuženi je optužio oštećenu da ga vara, okrivljeni je oštećenu udario nogom u slepoočnicu (hematom i otok), naredio joj je da uđe u kola .U toku vožnje joj je zadao više udaraca šakom u lice i glavu (hematom na levom oku i edem, posekotina na kapku, hematom na desnom kapku i nosu);

Okrivljeni je oštećenu vređao govorio da je kurva, kučketina, psovao joj majku, zadao joj više udaraca u glavu šakom, naneo joj laku telesnu povredu u predelu čeonog dela glave i površinsku povredu u predelu ramena;

Okrivljena je oštećenoj zadala više udaraca rukama i nogama u predelu glave i tela nanevši joj lake telesne povrede, a pri drugom incidentu zadala joj je više udaraca u predelu glave i tela, šutirajući je nogama u predelu stomaka i glave i nanela joj lake telesne povrede sa krvnim podlivima.

Na osnovu iznetog, može se reći da žrtve koje su analizirane u uzorku su brutalno maltretirane, posebno fizički. Žrtve redovno prolaze torturu psihičkog nasilja kroz verbalne pretnje koje se kasnije završavaju fizičkim zlostavljanjem.

U nastavku se autor bavi profilima učinilaca krivičnog dela kako bismo mogli da ustanovimo da li su to neki ustaljeni profili nasilnika ili prosto nasilje nema veze sa profilom učinioca.

15.11. Profitet učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici

15.11.1. Analiza učinilaca po polu,uzrastu, bračnom stanju, obrazovanju i broju dece

U najvećem broju predmeta postupak se vodio protiv lica muškog pola – 96%, dok je ženski pol u uzorku bio zastupljen sa samo 4% . Ovaj podatak ne mora da u potpunosti

odgovara stvarnom činjeničnom stanju prosto iz razloga jer muškarci kao žrtve svojih partnerki, vrlo retko prijavljuju nasilje. Međutim prema istraživačkom uzorku mnogo je veći procenat muškog pola protiv kojih se vodi postupak za nasilje i dalje su žene mnogo manje zastupljene (92% - 8%).

Kada se sagleda uzrast učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici, najzastupljenija je starosna kategorija od 32-43 godina sa 42%, a zatim starosna kategorija od 43- 54 godina sa 22%. Starosna kategorija preko 65 godina zastupljena sa 15%. U ispitivanom uzorku bila je zastupljena starosna kategorija od 24-31 godina sa 8%,. Ako se uzme u obzir učešće učinilaca od 55-59 godina koje iznosi 9% i starosna kategorija od 60-64 godine je 4%.

Kada se sagleda ova statistika iz uzorka može se reći da je nasilje u svakom slučaju u porastu u svim starosnim dobama. Najprisutnije je u starosnoj dobi od 32-43 godina ali I to ne možemo pouzdano da tvdimmo s obzirom da se radi o uzorku. Zabrinjavajuće je da je nasilje takođe vrlo prisutno u mlađim partnerskim vezama čak 8% u uzrasnoj kategoriji 24-31 godina.

Bračno stanje učinilaca autor je posmatrao u vreme izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici i partnerskim odnosima. Uočeno je da kod većine učinilaca i žrtava bračno stanje se promenilo posle izvršenja krivičnog dela, vođenja i okončanja krivičnog postupka. Najveći broj učinilaca je u vreme izvršenja krivičnog dela bio u braku – 41% i vanbračnoj zajednici – 32%. Neoženjeno/neudato je bilo 12% učinilaca, razvedeno 13%, rastavljeno 2% . U odnosu na ispitanu uzorak može se konstatovati da je najviše učinilaca koje je izvršilo nasilje u porodici u partnerskim odnosima se nalazi u bračnoj zajednici.

U pogledu broja dece najveći broj učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici je (52%) ima dvoje i više dece, sa jednim detetom je 31% učinilaca, a bez dece je 17% učinilaca. U odnosu na broj dece može se zaključiti da je najveći broj učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici u partnerskim odnosima sa dvoje i više dece. Ovaj podatak navodi na različita socijalna mišljenja u pogledu strukture same porodice i njenih članova.

Posmatrajući da 84 % učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici ima decu , dolazi se do zaključka da je transmisije nasilja izrazito velika i da, deca koja borave sa nasilnicima u porodici kasnije I sama postaju nasilnici, te je neophodno da suzbijanje nasilje u porodici bude jedan od važnih političkih prioriteta države, da država radi na programu osnaživanju žrtava i pružanja podrške. Takođe ne sme se zanemariti činjenica da svako dete koje prisustvuje nasilju u

porodici je i samo žrtva nasilja.

Kada se posmatra obrazovanje učinilaca u pogledu obrazovnog statusa učinilaca konstatuje se da najveći broj učinilaca ima srednje obrazovanje – 56%, sa višom školom ili fakultetom je 21%, a sa osnovnom školom je 16%. Sa nezavršenom osnovnom školom je 4% i sa magistraturom je jedan izvršilac– 5%. Sagledavajući factor obrazovanja učinioca krivičnog dela nasilja u porodici, dolazi se do zaključka da učinioци nisu neobrazovane osobe i da obrazovanje nije merodavan faktor koji utiče na suzbijanje ili sprečavanje nasilja. Šta više se konstatuje da nasilje upravo vrše više obrazovani nego neobrazovani učinioци.

U pogledu zanimanja učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici, iz ispitivanog uzorka se dolazi do zaključka da su učinioци različitih zanimanja. Tako se u uzorku pojavljuju sledeća zanimanja: student istorije, vojno lice, profesor geografije, diplomirani građevinski inženjer, automehaničar, konobar, carinski tehničar, komercijalista, radnik, električar, instruktor vožnje, auto-električar, moler, policijski službenik, mašinski tehničar, programer, elektro inženjer, vozač, tehničar drumskog saobraćaja, student pravnog fakulteta, frizer, monter, turistički tehničar, trgovac, mašinbravar, akademski slikar, medicinski tehničar, trgovac, obučar, dramaturg, viši medicinski tehničar, građevinski tehničar, elektrotehničar, gumar, komunalni radnik, rukometni trener, banker.

U sagledavanju istraživačkog uzorka u pogledu obrazovanja i zanimanja osoba koje su izvršila krivično delo nasilja u porodici konstatuje se da se učinioци krivičnog dela nasilja u porodici regrutuju iz svih društvenih slojeva, da su različitog obrazovnog profila i različitih zanimanja. Nema pravila u pogledu ni godina, ni obrazovanja ni zanimanja ko može biti nasilnik. To je veoma raznolika kategorija ljudi, te je dobro shvatiti da prema profilisanju izvršioca nasilnik može biti svako.

U ispitanom uzorku iz 2019. i 2020. godine zaposlenost učinilaca odnosno nezaposlenost učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici je prilično velika. U pogledu zaposlenosti učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici, može se konstatovati da je u ispitivanom uzorku najviše nezaposlenih lica i lica koja traže posao – 43%, dok je zaposlenih nešto manje – 32%,. Manji je procenat penzionera – 15% i lica koja studiraju – 10% . Opet se može zaključiti da je veliki procenat mlađih lica-onih koji studiraju počinio krivična dela nasilje u porodici i partnerskim odnosima. Definitivno preovlađuju nazaposlena lica čak 43%, što dovodi do zaključka da su te porodice ekonomski nestabilne, nasilno lice nezadovoljno sobom i neostvareno, psihički nestabilno, te sve to dovodi do disfunkcionalnosti porodice i manifestuje se u vidu nasilja nad partnerom.

Kovid-19 u Srbiji je doveo do rasta nezaposlenosti i siromaštva, gubitka prihoda, nesigurnosti na poslu, kašnjenja u obrazovanju, povećanog nasilja u porodici, poteškoća u pristupu uslugama

reproduktivnog zdravlja i stagnacije u napretku ka rodnoj ravnopravnosti.

15.11.2. Analiza spram mesta rođenja i prebivalište učinilaca

Uvidom u uzorak spram mesta rođenja i prebivališta učinioca krivičnog dela nasilja u porodici i partnerskim odnosima došlo se do zaključka da je većina učinilaca sa prebivalištem u gradu to čak 87%. U gradu je rođeno 78% učinilaca. U selu je rođeno 22% učinilaca, prebivalište na selu ima 4% učinilaca, a u prigradskom naselju 9% ima prebivalište. S obzirom da se autor bavio istraživanjem procesuiranja krivičnog dela nasilja u porodici u gradu Novom Sadu, ova statistika je očekivana. Mada i dalje imamo slučaj da je nasilje mnogo više zastupljenije u gradu nego na selu.

15.11.3. Analiza podataka o ranijoj osuđivanosti učinilaca

Na osnovu analize dobijenih podataka može se konstatovati da podaci o ranijoj osuđivanosti učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici pokazuju da je veći procenat neosuđivanih 56% lica od osuđivanih 44%. Za učinioce koji su osuđivani za različita krivična dela, nije dobijen podatak kog karaktera su dela, a 8 učinilaca je ranije bilo osuđeno za krivično delo nasilja u porodici. U tri slučaja bilo je dve osude za nasilje u porodici pri tom svaki put je bila izrečena uslovna osuda, a u jednom slučaju je izvršilac bio u oba puta puta osuđen za istovrsno krivično delo nasilje u porodici.

Analizirajući suske predmete ne mogu se sa sigurnošću utvrditi sve okolnosti koje su mogle da utiču na izvršenje krivičnog dela. Prilikom ispitivanja nije svaki sudija utvrđivao pojedinačne okolnosti, te je opet diskutabilno koji sve uzroci vode ka izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici i partnerskim vezama.

15.11.4. Porodične prilike i karakteristike ličnosti učinilaca

O porodičnoj anamnezi, karakteristikama ličnosti i ponašanju učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici do momenta izvršenja skoro i da nema podataka u sudskim spisima. To pokazuje da se u sudskom postupku veoma retko, sem ukoliko se ne odredi psihološko ili psihijatrijsko veštačenje, saznaju činjenice koje se odnose na porodični život i ponašanje učinioca pre izvršenja dela, kao i na osobine njegove ličnosti.

Smatra se izuzetno važnim da pri ispitivanju učinioca krivičnog dela treba ispitati porodične odnose u primarnoj porodici, da li je ona kompletna, kakvi su odnosi u toj porodici. Da li je neko bio sklon suicidu, samopovređivanju. Bitno je ustanoviti da li je učinilac kao dete bio zlostavljan i da li je gledao nasilje u svojoj porodici. Kakvo je detinjstvo imao, da li je imao neka krivična dela kao maloletnik ili prestupnička dela. Ovi podaci se smatraju bitnim prosto iz razloga da bi mogao da se shvati uzrok nasilničkog ponašanja. Možda se dođe do zaključka da je neophodno veštačenje psihijataru, te da učinilac krivičnog dela ima duševni poremećaj ili nešto drugo. Na taj način kompletno se mogu sagledati uticaji raznih faktora na vršenje krivičnog dela.

Sudska praksa ne beleži mnogo ovakvih podataka.

15.11.5. Zloupotreba alkohola i droga u vreme izvršenja krivičnog dela

U domenu porodice, muškarci imaju autoritet nad ženama i decom, a upotreba psihoaktivnih supstanci (droga i alkohol) glavni je faktor rizika za nasilje u porodici. Složena veza između nasilja u porodici i zloupotrebe droga i alkohola stvara jedinstvene izazove za tretman i podstiče povratak u oba ponašanja. Žene koje koriste drogu izloženije su nasilju u porodici, a žene u nasilnim vezama sklonije su zavisnosti od žena u nenasilnim vezama. U kombinaciji sa zavisnošću od droga i alkohola, nasilje u porodici može brzo da eskalira u opasnu situaciju iz koje je teško se izvući.

Više od pola krivičnih dela nasilja u porodici je povezano sa upotrebom alkohola ili droge. Rizik porodičnog nasilja naročito se povećava kada obe strane imaju problem sa zavisnošću. Socijalni sistemi našeg društva izražavaju malo saosećanja sa žrtvama porodičnog i seksualnog zlostavljanja i često vide žrtvinu konzumaciju droge kao razlog za zlostavljanje.

Analizirajući predmetne uzorke uočeno je da prekomerna upotreba alkohola kod učinilaca pre izvršenje krivičnog dela zabeležena je čak – 48%. Samo u 13% slučajeva učinioci nisu ranije konzumirali alkohol. Mora se konstatovati da u spisima predmeta nije bilo podataka o ranijoj upotrebi

alkohola u 39% slučajeva. Kod pojedinih izvršioaca izvršeno je psihološko i psihijatrijsko veštačenje, te su neki izjavljivali da piju od rane mladosti, dugi niz godina.

Ista situacija je konstatovana kada je u pitanju zloupotreba droga. U većini sudskih predmeta upotreba droga pre izvršenja dela i zavisnost od upotrebe droga takođe nije ispitivana u svim slučajevima, pa je ovaj podatak ostao nepoznat u 67% slučajeva.

U vreme izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici i partnerskim odnosima 37% učinilaca je bilo pod dejstvom alkohola. U pogledu upotrebe alkohola, ova okolnost je veoma značajna s obzirom na to da učinioci traže opravdanje za svoje postupke pri izvršenju krivičnog dela nasilje u porodici, pravdajući se su bili pod dejstvom alkohola i da u takvom stanju je nastupilo tzv. zamagljenje umete nisu mogli da shvate značaj svojih postupaka ili da se ne sećaju šta su uradili. Interesantno je da jedan broj žrtava izjavljuje da su okrivljeni sasvim drugačiji kada su trezni i da tada nisu nimalo agresivni. Međutim, prekomerna upotreba alkohola ne može da bude olakšavajuća okolnost nego se svakako mora sagledavati kao kriminogeni faktor koji značajno doprinosi izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici.

U sagledavanju izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici pod dejstvom droge u vreme izvršenja krivičnog dela bilo je 8% učinilaca, dok 43% nije bilo pod dejstvom droga. Svakako da ovi podaci se moraju oprezno tumačiti iz razloga jer u 47% slučajeva je nepoznato da li su učinioci bili pod dejstvom droga u vreme izvršenja krivičnog dela.

15.11.6. Analiza psihopatske strukture ličnosti i duševne bolesti kod učinilaca

Duševna ili mentalna bolest je u najširem smislu svaki poremećaj funkcija mozga koji utiče na mišljenje, osećaje ili sposobnost osobe da komunicira sa svojom okolinom. Normalno i poremećeno nisu dve jasno razgraničene kategorije, već kontinuum na kom se ne može precizno odrediti gde se jedno završava, a drugo počinje. Kao najčešće odlike psihičkog zdravlja navode se realističnost, samokontrola, samopoštovanje, sposobnost za bliske odnose i želja za samoostvarenjem. Psihički poremećaji su se delili nekada na samo dve kategorije - neuroze i psihoze.

Iz krivičnog aspekta, psihopate spadaju u uračunljive, tj. smatraju se osobama odgovornim za svoje postupke i samo povremeno mogu dospeti u stanja slična kao kod duševnih bolesnika, odnosno u stanje smanjene uračunljivosti. U kriznim situacijama moguće su naglašene crte neurotičnosti ili nekih vidova parapsihotičnih stanja (šizoidnosti ili paranoidnosti), što ih podstiče na primitivne oblike reagovanja u datoj situaciji. Iz kriminološkog aspekta klasifikacije psihopata interesantniji za proučavanje su hladni šizoidni tipovi, bezosećajne osobe, koje su u svojim

postupcima nagoni brutalne i čine krivična dela hladno i s predumišljajem, kao i asocijalne i antisocijalne psihopate.

Neuroze su lakši psihički poremećaji čije su zajedničke odlike anksioznost, neprilagođenost i nezadovoljstvo. Anksiozni poremećaji su oni kojima je zajednička anksioznost ili strah koji nema izvor u realnoj opasnosti. Između ostalih, tu spadaju generalizovani anksiozni poremećaj i fobije. Somatoformni poremećaji se izražavaju u vidu telesnih simptoma, a jedan od oblika tih poremećaja je hipohondrija.

Psihoze su teški psihički poremećaji koji dovode do gubitka kontakta sa realnošću, u šta spada shizofrenija. Shizofreniju odlikuje razgradnja gotovo svih psihičkih funkcija i manji ili veći gubitak kontakta sa realnošću.

Osnovni poremećaji raspoloženja su: depresija, manija i bipolarni poremećaji. Depresiju odlikuju simptomi kao što su tuga, beznadežnost, krivica, malodušnost. Maniju odlikuju preterana uzbuđenost, hiperaktivnost, osećanje svemoći, odsustvo umora i potrebe za spavanjem. Bipolarne poremećaje karakteriše smenjivanje faze manije i faze depresije.

Poremećaji ličnosti su trajni i nefleksibilni obrasci doživljavanja i ponašanja koji remete funkcionisanje osobe u raznim oblastima života; počinju da se ispoljavaju najkasnije u adolescenciji ili u ranom odraslom dobu, a nisu posledica zdravstvenih problema niti zloupotrebe droga, alkohola, lekova.

Psihički poremećaji se najčešće leče psihofarmakoterapijom (lečenje lekovima) i/ili psihoterapijom (verbalnom i neverbalnom komunikacijom). Psihofarmakoterapija je nužna kod teških psihičkih poremećaja, a psihoterapija je korisna kod većine poremećaja i za rešavanje dugotrajnih životnih problema. U izmenjenom stanju svesti izmenjeni su doživljaji sebe i spoljnog sveta. Spavanje i san su rezultat različitog ritma u radu mozga. Tokom spavanja nismo svesni spoljne realnosti. Hipnoza je ekstreman vid sugestije ili nekritičkog prihvatanja određene ideje ili ponašanja.

Psihoaktivne supstance biohemijskim putem utiču na rad mozga i menjaju stanje svesti. Dele se na depresante, stimulanse i halucionogene. Depresanti se zloupotrebljavaju zato što smiruju i izazivaju stanje svemoći i sigurnosti. Stimulansi podižu raspoloženje. Halucionogeni podstiču maštu, izoštravaju čulne doživljaje i stvaraju osećanje zajedništva. Zloupotreba dovodi do bolesti zavisnosti koji mogu imati smrtni ishod.

Veštačenja su u svim sudskim postupcima, a posebno u krivičnom i parničnom, veoma važna procesna radnja. Preduzimaju se u istom cilju i pod sličnim uslovima kada je neophodno obezbediti sudu pomoć stručnjaka, koji će svojim znanjem i stručnim autoritetom omogućiti utvrđivanje određenih činjenica koje nisu pravne prirode, ali su važne za razjašnjenje predmeta spora. Zbog toga se u kontinentalnom pravnom sistemu (pa tako i u Republici Srbiji), u posebnoj procesnoj ulozi veštaka, u postupak uključuje stručnjak koji je procesno nezainteresovan za ishod spora sa zadatkom da, u skladu sa pravilima svoje naučne oblasti, stečenim tehničkim znanjima, veštinom kojom vlada ili na osnovu vlastite umetničke orijentacije, ispita objekte veštačenja, zapazi činjenice važne za postupak i nakon toga da svoj stručni nalaz i mišljenje. Uloga veštaka u postupku je utoliko značajnija pošto sud ne raspolaže znanjima koje ima veštak (što je i osnovni razlog da ga uključi u postupak), a činjenice utvrđene veštačenjem i dati nalaz i mišljenje veštaka neophodne su za pravilno sudsko odlučivanje u konkretnom sudskom postupku.

Neuračunljivost je krivičnopravni institut koji predstavlja jedan od osnova isključenja krivične odgovornosti. Učinilac koji izvrši krivično delo u stanju neuračunljivosti ne može se smatrati odgovornim. Uračunljivost učinioaca se pretpostavlja dok se neuračunljivost dokazuje.

U krivičnopravnoj teoriji postoje tri metoda utvrđivanja da je neko lice neuračunljivo:

- Biološki metod (u obzir uzima određena abnormalna psihička ponašanja)
- Psihološki metod (za njega su merodavne samo posledice ili poremećaji do kojih dolazi na psihološkom planu)
- Mešoviti metod koji kombinuje prethodna dva, to jest zahteva i uzrok i posledicu i prihvaćen je u krivičnom pravu Srbije.

Biološki osnov se može ispoljiti u tri vida: Privremena ili trajna duševna bolest, privremena duševna poremećenost i zaostali duševni razvoj.

- Od duševnih bolesti obzirom na njihov uzrok razlikuju se egzogene (traumatske psihoze, epilepsija izazvana promenama na mozgu i druge) i endogene u koje spadaju manično-depresivna psihoza (ciklotimija), shizofrenija, paranoja, nasledna epilepsija, progresivna paraliza, melanholija i tako dalje.
- Privremena duševna poremećenost obuhvata stanja izazvana afektima ili intoksikacijom usled konzumiranja alkohola i droga, ali može biti i normalno stanje kao što je san na primer.

- Zaostali duševni razvoj (oligofrenija), je oblik duševne poremećenosti kod koje je oštećena inteligencija nezavisno od uzroka i stepenuje se na laku, srednju i tešku pa se i razlikuju kategorije duševno zaostalih lica (debili, idioti, imbecili).
- Psihološki osnov se ispoljava ili u nemogućnosti da se shvati značaj svog dela (nepostojanje moći rasuđivanja) ili nemogućnosti da se upravlja svojim postupcima (nepostojanje moći odlučivanja). Za postojanje neuračunljivosti uvek je potrebno da kumulativno budu ostvareni jedan od tri oblika duševne poremećenosti (biološki osnov) i jedan od dva oblika psihičkih smetnji (psihološki osnov). To znači da usled jednog od tri oblika duševne poremećenosti učinilac nije mogao ili da shvati značaj svoga dela ili nije mogao upravljati svojim postupcima.
- Na primer: Učinilac usled duševne bolesti nije mogao upravljati svojim postupcima ili usled zaostalog duševnog razvoja nije mogao shvatiti značaj svoga dela.

Neuračunljivost se uvek utvrđuje u momentu izvršenja dela i u odnosu na konkretno krivično delo (moguće je da učinilac u istom momentu bude uračunljiv u odnosu na jedno delo, a neuračunljiv u odnosu na drugo).

Lice koje ostvari elemente bića krivičnog dela u stanju neuračunljivosti nije krivično odgovorno, a uzima se da krivično delo i ne postoji. Prema neuračunljivom licu pod uslovom da je opasan po oklonu mogu se izreći mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi.

U analiziranju predmeta iz uzorka, konstatuje se da sud nije pokazao veliku zainteresovanost za analizu psihopatske strukture ličnosti i angažovanju veštaka. U vrlo malom broju predmeta sprovedeno je psihijatrijsko i psihološko veštačenje radi utvrđivanja stepena krivice i uračunljivosti učinioca. Psihopatska struktura ličnosti konstatovana je u samo 6% slučajeva u nalazima veštaka, što svakako ne odgovara pravoj zastupljenosti lica sa psihopatskom strukturom među izvršiocima krivičnih dela sa elementom nasilja. U velikom procentu 54% u nalazima veštaka ili u toku postupka nije utvrđivano da li se radi o psihopatskoj strukturi ličnosti okrivljenog, što pokazuje da ova okolnost nije bila predmet interesovanja suda.

Izučavajući psihopatsku strukturu ličnosti učinioca krivičnog dela konstatuje se da se vrlo retko sprovodi psihijatrijsko veštačenje radi utvrđivanja stepena krivice i uračunljivosti učinioca. U malom broju predmeta sprovedeno je psihijatrijsko i psihološko veštačenje. Psihopatska struktura ličnosti konstatovana je u samo 4% slučajeva u nalazima veštaka, što svakako ne odgovara pravoj zastupljenosti lica sa psihopatskom strukturom među izvršiocima krivičnih dela sa elementom nasilja. U velikom procentu 68% u nalazima veštaka ili u toku postupka nije utvrđivano da li se radi o

psihopatskoj strukturi ličnosti okrivljenog.

Učinioci krivičnog dela nasilja u porodici u okviru ispitivanog uzorka, kako pokazuju nalazi veštaka neuropsihijatra, u najvećem broju slučajeva ne boluju od duševnih polesti kao što su šizofrenija ili psihoza. Samo u nekoliko slučajeva je konstatovano da se radi o nekom obliku duševnog oboljenja i to: privremena duševna bolest – faza psihotične dekompenzacije, paranoidni poremećaj ličnosti, duševni poremećaj sa sumanutošću – paranoidna psihoza, epilepsija, paranoidna psihoza (perzistentni poremećaj sa sumanutošću). Ostali poremećaji u strukturi ličnosti, kao što su emocionalna nestabilnost, sklonost agresivnom ponašanju i ispadima, sumanuta ljubomora, produžena reakcija na stres, posledica su dugotrajne upotrebe alkohola ili zloupotrebe narkotika (kokain, heroin, marihuana, sintetičke droge).

U krivičnopravnoj teoriji postoje tri metoda utvrđivanja da je neko lice neuračunljivo: Biološki metod (u obzir uzima određena abnormalna psihička ponašanja); Psihološki metod (za njega su merodavne samo posledice ili poremećaji do kojih dolazi na psihološkom planu); Mešoviti metod koji kombinuje prethodna dva, to jest zahteva i uzrok i posledicu i prihvaćen je u krivičnom pravu Srbije;

Biološki osnov

Biološki osnov se može ispoljiti u tri vida: Privremena ili trajna duševna bolest, privremena duševna poremećenost i zaostali duševni razvoj.

Od duševnih bolesti obzirom na njihov uzrok razlikuju se egzogene (traumatske psihoze, epilepsija izazvana promenama na mozgu i druge) i endogene u koje spadaju manično-depresivna psihoza (ciklotimija), šizofrenija, paranoja, nasledna epilepsija, progresivna paraliza, melanholija i tako dalje.

Privremena duševna poremećenost obuhvata stanja izazvana afektima ili intoksikacijom usled konzumiranja alkohola i droga, ali može biti i normalno stanje kao što je san na primer. Zaostali duševni razvoj (oligofrenija), je oblik duševne poremećenosti kod koje je oštećena inteligencija nezavisno od uzroka i stepenuje se na laku, srednju i tešku pa se i razlikuju kategorije duševno zaostalih lica (debili, idioti, imbecili).

Psihološki osnov

Psihološki osnov se ispoljava ili u nemogućnosti da se shvati značaj svog dela (nepostojanje moći rasuđivanja) ili nemogućnosti da se upravlja svojim postupcima (nepostojanje moći odlučivanja).

Za postojanje neuračunljivosti uvek je potrebno da kumulativno budu ostvareni jedan od tri oblika duševne poremećenosti (biološki osnov) i jedan od dva oblika psihičkih smetnji (psihološki osnov). To znači da usled jednog od tri oblika duševne poremećenosti učinilac nije mogao ili da shvati značaj svoga dela ili nije mogao upravljati svojim postupcima.

Na primer: Učinilac usled duševne bolesti nije mogao upravljati svojim postupcima ili usled zaostalog duševnog razvoja nije mogao shvatiti značaj svoga dela.

Momenat utvrđivanja neuračunljivosti

Neuračunljivost se uvek utvrđuje u momentu izvršenja dela i u odnosu na konkretno krivično delo (moguće je da učinilac u istom momentu bude uračunljiv u odnosu na jedno delo, a neuračunljiv u odnosu na drugo).

Posledice neuračunljivosti

Lice koje ostvari elemente bića krivičnog dela u stanju neuračunljivosti nije krivično odgovorno, a uzima se da krivično delo i ne postoji. Prema neuračunljivom licu pod uslovom da je opasan po okolinu mogu se izreći mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi.

15.11.7. Analiza odnosa učinilaca prema krivičnom delu

Vrlo često kada sud treba donese odluku o kazni učinioaca krivičnog dela, on sagledava odnos učinioaca prema krivičnom delu, odnosno prihvatanje odgovornosti, odnos prema žrtvi. Ova okolnost je od velikog značaja pri odmeravanju kazne.

U pogledu sopstvene odgovornost za nastali događaj ne sagledava najveći procenat učinilaca – 46%, nemaju objašnjenje ili ne daju objašnjenje 22% učinilaca, 18% učinilaca smatra da je žrtva kriva za nastali događaj, 3% ne krivi ni sebe ni žrtvu, već smatra da je događaj posledica nesrećnih okolnosti, 2% racionalizuje svoju odgovornost bezizlaznošću situacije, a 9% učinilaca prihvata svoju odgovornost.

15.11.8. Raniji odnos učinioca i žrtve pre izvršenja krivičnog dela

U svim slučajevima iz ispitivanog uzorka pre nego što je došlo do izvršenja krivičnog dela postojali su narušeni odnosi između učinioca i žrtve. Narušeni odnosno loši odnosi su se manifestovali na različite načine kroz ispoljavanje fizičkog i psihičkog nasilja. Uočeno je da kod partnerskih odnosa, nasilje je započelo odmah posle početka zajedničkog života, kod nekih je počelo i u toku zabavljanja pre sklapanja bračne zajednice i trajalo u dužem vremenskom periodu:

Oštećena i okrivljeni su u bili u braku 23 godine, nasilje je počelo poslednjih godina i kulminiralo je teškim telesnim povredama;

Okrivljeni je inače po prirodi agresivan i ljubomora, Kada popije, tada posebno maltretira oštećenu i psihički i fizički . Naziva je pogrđnim imenima, optužuje je da ga vara, preti joj ubistvom, udara, pljuje ;

Uvek kada popije okrivljeni postaje agresivan, vređa, preti, udara;

Fizičko i psihičko nasilje je postojalo sve vreme trajanja bračne zajednice i nastavilo se posle razvoda u vidu proganja, pretnji smrću;

Oštećena je trpela fizičko nasilje od početka vanbračne veze, okrivljeni je polomio ruku i bio osuđen za kriično delo teške telesne povrede;

Stalne svađe i telesno povređivanje šest godina koliko je trajala vanbračna zajednica;

Intenzitet nasilja žene prema suprugu se povećavao zbog preteranog konzumiranja alkohola;

Suprug je nakon godinu dana počeo da koristi narkotike, razne vrste sintetičkih droga i tablete i počeo da maltretira psihički i fizički suprugu-omalovažavanjem, pretnjom da će ubiti i nju i bebu, udaranjem, pesničenjem, šamaranjem;

Od početka zajedničke veze postojalo je psihičko nasilje, kasnije je počelo i fizičko nasilje zbog čega je oštećena napustila bračnu zajednicu;

Dug period primene fizičkog i psihičkog nasilja, ipak oštećena želi da se pomiri sa okrivljenim.

U alkoholisanom stanju muž prebija oštećenu, omalovažava, vređa, preti. Svaki put moli za oprostaj, kaje se i obećava da se više neće ponoviti.

Žena psihički zlostavlja muža, samopovređuje se i onda njega optužuje za nasilje da joj je on naneo telesne povrede;

Nakon prerpljenog fizičkog i psihičkog nasilja, žena napušta okrivljenog. Okrivljeni je progoni i šalje preteće poruke.

Okrivljeni po prirodi nije agresivan ali kada konzumira alkohol, postaje agresivan i verbalno ponižava žrtvu i izriče pretnje po život.

15.11.9. Analiza stepena uračunljivosti učinilaca

Na osnovu uzorka koji je autor analizirao konstatovano je da se većina učinilaca pozivala na neuračunljivost pri izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici u partnerskim odnosima. Međutim podaci o uračunljivosti izvršilaca kada se posmatra u vreme izvršenja dela pokazuju da je najveći procenat učinilaca bio uračunljiv u vreme izvršenja krivičnog dela – 65%. Smanjena uračunljivost konstatovana je 18% učinilaca, dok bitno smanjenu uračunljivost je imalo 9% , dok je neuračunljivost konstatovana kod 8%. Učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici.

15.11.10. Neposredni i posredni motivi u izvršenja krivičnog dela

U ispitvanom uzorku kada je reč o neposrednom motivu za izvršenje krivičnog dela nasilja u porodici i u partnerskim odnosima ne može se sa sigurnošću utvrditi jer se u sudskim postupcima ova okolnost ne sagledava.

O motivima za izvršenje krivičnog dela moguće je posredno zaključivati na osnovu odbrane okrivljenog i saslušanja oštećenog kao svedoka i drugih svedoka. Prema raspoloživim podacima, kao motivi za izvršenje krivičnog dela nasilja u porodici pojavljuju se: ljubomora; potreba za novcem radi nabavke droge ili alkohola; vraćanja dugova; osveta zbog napuštanja bračne zajednice; psihosomatske tegobe sl. Uzroci porodičnog nasilja mogu biti iz više faktora. Najčešće su povezani sa odrastanjem nasilnika. U pogledu odrastanja sagledavaju se materijalni uslovi života i socijalni status nasilnika i žrtv. Sadledava se anamneza životnog iskustva. Modeli ponašanja koji su se odrazili tokom odrastanja ako je počinitelj ili žrtva živeo u nasilnoj porodici, odrastanjem i uslovima života u alkoholičarskoj porodici, nezaposlenost, seksualna frustracija i nezadovoljstvo poslom. Faktori nasleđa utiču na društvenu svest u kojoj porodično nasilje postaje svakodnevna pojava koja se i običajno i institucionalno toleriše. Posebno se to odnosi na ulogu žene u društvu i status deteta u porodici. U najvećem broju slučajeva, uzroci porodičnog nasilja su u kombinaciji sa socijalnim, psihopatološkim i kulturno-istorijskim činiocima. Pored navedenog, uzroci nasilja u porodici sadržani su i u drugim faktorima, prvenstveno socijalnim. Ovo je naročito

izraženo u siromašnim sredinama, gde vladaju nezaposlenost, socijalna i egzistencijalna nesigurnost, lična zavisnost i statusno stanje dominacije i podređenosti. Međutim, dobrim delom porodično nasilje je posledica porodične patologije, psihičkih poremećaja, alkoholizma ili nekih situacionih okolnosti..

16. Analiza profiliteta žrtava

16.1. Analiza strukture žrtava po polu

Ukupan broj žrtava u istraživanom uzorku je 87. Od toga najveći broj žrtava su žene. Posmatrani su predmeti nasilja u partnerskim odnosima. Ovo možda i nije najrelevantniji podatak jer ima mnogo žrtava i ženskog i muškog pola koje ne prijavljuju nasilje i to ne samo u heteroseksualnim vezama nego i u istopolnim zajednicama.

Prema prikupljenim podacima broj žrtava ženskog pola je 73%, a muškog pola 27%.

Na osnovu prezentovanih podataka može se zaključiti da je u porastu broj žrtava muškog pola koji prijavljuju nasilje.

16.1.1. Analiza prebivališta i mesto rođenja žrtve

Kao i kod učinioca krivičnog dela nasilja u porodici tako na osnovu istraživanja iz uzorka, prebivalište žrtava krivičnog dela nasilja u porodici u mnogo većem broju slučajeva je grad – 87%, zatim prigradsko naselje – 9%, selo –7%. Mesto rođenja najvećeg broja žrtava takođe je grad – 71%. U selu je rođeno 14% žrtava, i u prigradskom naselju 15%. Mora se konstatovati da u spisima predmeta nedostaju podaci za veliki broj žrtava u vezi prebivališta i mesta rođenja.

16.1.2. Uzasne grupe žrtava

Kada se sagleda uzrast žrtava krivičnog dela nasilja u porodici, najzastupljenija je starosna kategorija od 32-43 godina sa 42%, a zatim starosna kategorija od 43- 54 godina sa 22%. Starosna kategorija preko 65 godina zastupljena sa 15%. U ispitivanom uzorku bila je zastupljena starosna kategorija od 24-31 godina sa 8%,. Starosnu kategoriju žrtava od 55-59 godina iznosi 9% i starosna kategorija od 60-64 godine je 4%.

Kada se sagleda ova statistika iz uzorka može se reći da je nasilje u svakom slučaju u porastu u svim starosnim dobama. Žrtve partnerskih odnosa su prisutne u svim starosnim dobama. Najprisutnije je u starosnoj dobi od 32-43 godina ali to ne možemo pouzdano da tvdimmo s obzirom da se radi o

uzorku. Zabrinjavajuće je da je nasilje takođe vrlo prisutno u mlađim partnerskim vezama čak 8% u uzrasnoj kategoriji 24-31 godina. Međutim, konstatuje se da sve uzrasne grupe mogu biti žrtve nasilja i da podela koja se javlja u uzorku nije definitivna procenitelj karakterike određenih uzrasnih grupa koje su žrtve nasilja.

16.1.3. Bračno stanje žrtava

Na osnovu istraživanja u vreme izvršenja krivičnog dela najveći procenat žrtava bio u braku (77%).

Razvedenih je 13% što pokazuje da se partnersko nasilje nastavlja i kada prestane da postoji bračna zajednica, najviše u vidu proganjanja i verbalnih pretnji. Ono što je zabrinjavajuće, iako je manji procenat žrtava koje su u vreme izvršenja krivičnog dela bili rastavljeni (10%), govori da nasilje i pored napuštanja bračne zajednice i razvoda, žrtve i dalje proživljavaju.

Takođe ono što je uočeno je da se nasilje učestalo dešava kod mladih partnera koji žive zajedno. Zabrinjavajuće je da žrtve dugi vremenski period trpe verbalno, psihičko i fizičko nasilje. Onog momenta kada dođe do teškog fizičkog nasilja u smislu kada im je ugrožen život, tek tada prijavljuju nasilje ili obaveštavaju u blisku osobu (druga, drugaricu) koja prijavljuje nasilje umesto njih.

16.1.4. Broj dece žrtava

U pogledu broja dece najveći broj žrtava krivičnog dela nasilja u porodici je (52%) ima dvoje i više dece, sa jednim detetom je 31% učinilaca, a bez dece je 17% učinilaca. U odnosu na broj dece može se zaključiti da je najveći broj žrtava krivičnog dela nasilja u porodici u partnerskim odnosima sa dvoje i više dece. Ovaj podatak navodi na različita socijalna mišljenja u pogledu strukture same porodice i njenih članova.

Posmatrajući da 84% žrtava krivičnog dela nasilja u porodici ima decu, dolazi se do zaključka da je transmisija nasilja izrazito velika i da, deca koja borave sa žrtvama koje trpe nasilje u porodici kasnije sama postaju nasilnici, te je neophodno da suzbijanje nasilje u porodici bude jedan od važnih političkih prioriteta države, da država radi na programu osnaživanju žrtava i pružanja podrške. Takođe ne sme se zanemariti činjenica da svako dete koje prisustvuje nasilju u

porodici je i samo žrtva nasilja.

16.1.5. Nivo obrazovanje žrtava

Analizirajuće profile žrtava u velikom broju sudskih predmeta – 63,2% nema podataka o obrazovanju žrtava. U sudskom postupku se uzima veoma malo podataka o oštećenom, tako da se do podataka o obrazovanju i drugim parametrima vezanim za žrtvu dolazi posredno, na osnovu iskaza žrtve saslušane u svojstvu svedoka, kada sama žrtva saopštava taj podatak ili, ukoliko je vršeno psihološko veštačenje oštećenog, iz nalaza veštaka. Prema raspoloživim podacima, najviše žrtava, kao i izvršilaca, ima srednje obrazovanje – 25,8%, zatim sledi manji broj žrtava sa višom školom ili fakultetom – 9,6% i osnovnom školom – 3,7%. Na osnovu podataka može se konstatovati da žrtva porodičnog nasilja može biti svako neovisno na školu koju je završila odnosno nivo obrazovanosti.

16.1.6. Analiza zaposlenosti žrtava

Podaci o zaposlenosti žrtava takođe u velikom procentu nisu sadržani u sudskim predmetima koji su bili predmet ispraživanja – 56%. Među žrtvama zaposlenih je 24,3%, među žrtvama nezaposlenih 3,8% procenat penzionera – 11,4%, i 4,9% studenti.

Podaci o zaposlenosti žrtava su takođe retko sadržani u sudskim predmetima. Zbog toga se ne može sa sigurnošću tvrditi da je u ispitivanom uzorku ekonomska nesamostalnost žrtava imala odlučujuću ulogu u etiologiji nasilja u porodici.

16.1.7. Dominanantan oblik nasilja među partnerima

U ovom istraživanju se pokazalo da je dominantan oblik nasilja u porodici partnersko nasilje. Partnersko nasilje je zastupljeno u braku – 26,2%, između bivših bračnih i vanbračnih partnera – 13,1% i u vanbračnoj zajednici – 11,5%, što u ukupnom procentu iznosi 50,8%.

16.1.8. Postojanje oružja kod žrtve i alkoholisanost u vreme izvršenja krivičnog dela

U odnosu na učinioce kod kojih je ustanovljeno da su pri izvršenju krivičnog dela imali neku vrstu oružja, sredstava i oruđa, te su ga u većini slučajeva koristili, u ispitivnom uzorku o pogledu žrtava, konstatuje se da nijedna žrtva nije imala kod sebe oružje. Kada posmatramo uticaj droge i alkohola, kod učinilaca krivičnih dela je uočeno u mnogo većem slučaju upotreba droge ili alkohola, dok žrtve u većini slučajeva u vreme izvršenja krivičnog dela nisu bile pod uticajem alkohola ili droga čak 91,8%. Međutim, ono što je uočeno kod žrtava da vrlo često koriste sedative, tablete za smirenje kako bi se izborile sa depresijom i nivoom stresa koji proživljavaju.

16.1.9. Odnos učinioca i žrtve pre podnošenja krivične prijave i reagovanje na ranije akte nasilja

Kao što je već konstatovano, prema podacima iz analiziranih predmeta, nasilje prema članovima porodice ispoljavano je u dužem vremenskom periodu. Iz navoda u krivičnoj prijavi i iz iskaza žrtava koje nisu odbile da svedoče i koje su saslušane kao svedoci na glavnom pretresu, vidi se da je najveći broj žrtava bio zlostavljan pre kritičnog događaja stalno ili povremeno u dužem vremenskom periodu. U mnogim predmetima sreću se svedočanstva žrtava da su fizičkom i psihičkom nasilju bile izložene od samog zasnivanja braka, odnosno vanbračne zajednice. Akti nasilja u porodici nisu izolovani incidenti, već su pokazatelji obrasca zlostavljanja, koje se dešavalo u dužem vremenskom periodu. Ipak, treba napomenuti da je, za razliku od navoda u krivičnoj prijavi i izjave odmah posle kritičnog događaja, jedan broj žrtava u daljem toku postupka menjao iskaz i negirao ranije date izjave o postojanju nasilja želeći da zaštite okrivljenog.

Iako su nasilju bile izložene dugi niz vremena, većina žrtava nije prijavljivala nasilje. 87,9% žrtava nije tražilo pomoć Centra za socijalni rad ili drugih institucija koje se bave zaštitom žrtava. 7 žrtava je obavestilo Centar za socijalni rad, od toga su 4 žrtve smeštene u Sigurnu kuću. I pored brojnih kampanja i medijskoj potpori u borbi protiv nasilja, žrtve i dalje nisu dovoljno osnažene da se suoče sa počiniocem i prijave nasilnika. One i dalje ostaju da žive sa nasilnikom i pored toga ako je nasilnik više puta podvrgnut psihijatrijskom lečenju. Stiče se utisak da žrtve nemaju veru institucije, nisu dovoljno ohrabrene.

Kada posmatramo prijavu nasilja policiji, konstatuje da : u 81% slučajeva nije bilo ranijeg prijavljivanja nasilja policiji, u 19% žrtve su prijavljivale nasilje policiji i ranije, pa je u nekim slučajevima vođen krivični ili prekršajni postupak. Ovaj podatak govori da su žrtve i dalje neodlučne i zaplašene reakcijom nasilnika. U više slučajeva nasilja dešavalo se da su žrtve prijavljivale nasilnika više puta, te je policija dolazila na poziv oštećenih, ali u daljem postupku žrtve su menjale iskaz, odustajale su od krivičnog gonjenja, verujući da će se nasilnik promeniti, da se kaje zbog svojih postupaka te da se više neće ponoviti.. Ipak, strah od nasilnika i pretnje koje on upućuje žrtvi jedan od najčešćih razloga zbog kojih su ostajale da žive sa nasilnikom. U pregledanim sudskim predmetima nije bilo detaljnih podataka o odnosu policijskih službenika prilikom prijavljivanja nasilja u porodici prema žrtvi niti se na osnovu iskaza žrtava saslušanih kao svedoka može zaključiti kako je policija reagovala. Jako je bitno kakav odnos imaju institucije prema žrtvama nasilja. Koliko god mogu da ohrabre žrtvu i pridobiju njeno poverenje isto tako mogu da uliju žrtvi nevericu u institucije i da žrtva izgubi potpunu veru u sistem. Mora se voditi računa o profesionalnom odnosu prema žrtvama, kako od strane policije tako i Centra za socijalni rad i drugih institucija koje se bave podrškom i osnaživanjem, zaštitom žrtava nasilja u porodici.

17. Vođenje krivičnog postupka – sadržina, tok i trajanje za nasilje u porodici

Krivični postupak se vodio u najvećem broju slučajeva u okviru uzorka prema izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1 – 76%, zatim prema izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 2 – 18%, čl. 194 st.3 – 6% i čl. 194 st. 5 – 2%.

I prema podacima koje dostavio Osnovni sud u Novom Sadu postupajući po zahtevu za pristup informacijama od javnog značaja pokazuju, procesuirana krivična dela nasilja u porodici najčešće su kvalifikovana kao osnovni oblik dela – čl. 194. st. 1. KZ.

Član 194 KZ definiše sledeće: (1) Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. (2) Ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine. (3) Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina. (4) Ako je usled dela iz st. 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina. (5) Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

17.1. Pritvor

Ovo istraživanje je pokazalo da je određivanje pritvora učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici bilo mnogo češće. U toku 2019.godine u 76 slučajeva je određen pritvor, dok u 2020.godini taj broj je nešto manji odnosno 52 slučajeva je određen pritvor zbog sumnje da je izvršeno krivično delo nasilja u porodici. U odnosu na prethodne godine može se zaključiti da je češće određivanje pritvora izvršiocima, jer se uzima u obzir opasnost da će okrivljeni ponoviti izvršenje krivičnog dela, odnosno izvršiti delo kojim preti. Sudovi pokazuju mnogo veću odgovornost u odnosu da zaštite žrtvu i samo procesuiranje je mnogo brže i efikasnije u odnosu na ranije godine.

Jedna od opravdanosti pritvora za nasilnika, jeste uticaj na svedoke. Kada govorimo o krivičnom delu nasilja u porodici i partnerskim odnosima, ovaj uticaj se pokazao kao opravdan.

Žrtve nasilja su psihički slomljene, neohrabrene, imaju ogroman strah od nasilnika, i u ovom smislu uticaj na žrtvu kao svedoka je zaista primenjiv, jer kasnije se vidi kroz razna procesuiranja da žrtva menja iskaz kako bi zaštitila nasilnika ili odustaje od krivičnog gonjenja negirajući sve prethodno izrečeno.

17.2. Dokazi

Dokazi predstavljaju podatke činjenične prirode koji proizlaze iz krivičnoprocesnih radnji koje su preduzeli subjekti krivičnog postupka, a pre svega sud, koji jedini izvodi dokaze u krivičnom postupku, na osnovu kojih se utvrđuje činjenično stanje, a na temelju koga se izvode krivičnopravno relevantni zaključci u pogledu bitnih elemenata krivičnog dela i krivične odgovornosti, te izbora, odnosno mere konkretne krivične sankcije, kada su za to ispunjeni potrebni materijalni i procesni uslovi, ili se na temelju tih podataka izvlače određeni krivičnoprocesni zaključci, pri čemu se takvi zaključci suda u procesnom smislu uobličavaju u okviru odluke kojom se na zakonski regulisan način rešava predmet krivičnog postupka.

Dokazi se u teorijskom smislu mogu podeliti na posredne i neposredne. Posredni dokazi su oni koji samo posredno, indirektno ukazuju na postojanje određene krivičnopravno relevantne činjenice (takav bi na primer bio iskaz svedoka da je čuo pucnje i video određeno lice kako se posle izvesnog vremena brzo udaljava sa nekog mesta) dok neposredni dokazi omogućavaju da se na osnovu njih direktno utvrdi postojanje određene činjenice (tako bi bilo kada bi u prethodnoj situaciji svedok video kako neko lice puca). Posredni dokazi nazivaju se još i indicije. Neposredni dokazi se u teoriji smatraju kredibilnijim, međutim pošto važi načelo slobodnog sudijskog uverenja na sudu je da odluči da li je i šta dokazano određenim dokazom. Posebno se to odnosi na slučajeve kada postoji takozvani niz indicija, kada više posrednih dokaza ukazuju na neku činjenicu. Ipak, sud je dužan da u presudi obrazloži svoj stav u pogledu iznetih dokaza.

Dokazi se u teoriji ponekad delei na dokaze odbrane, dokaze optužbe i indiferentne dokaze, a kriterijum te podele je značaj za određenu stranu, tj. podupiranje njenih navoda. Naravno, postoji mogućnost da određeni dokaz (recimo iskaz svedoka) podupire delimično i navode tužbe i navode odbrane.

Postupak iznošenja dokaza smatra se centralnim delom glavnog pretresa, koji je sam po sebi glavni deo krivičnog postupka. Teret dokazivanja, tačnije određivanje koja strana je dužna da dokazuje neke činjenice, po pravilu nije formalno regulisano. U određenim slučajevima postoji obaveza tuženog da dokazuje svoje navode (npr. kada je u pitanju kleveta), a u praksi je pravilo da

određene činjenice dokazuje onaj ko je za njih zainteresovan. Teret dokazivanja leži na tužiocu. Od dokaza kao činjenica trebalo bi razlikovati dokazna sredstva i izvore dokaza. Izvor dokaza je konkretno lice ili predmet iz koga su proizašli dokazni podaci, odnosno dokazi u najopštijem smislu.

Dokazna sredstva su načini ili metodi čijom primenom sud u krivičnom postupku pribavlja dokaze, izvodeći ih iz izvora dokaza. U dokazna sredstva spadaju radnje poput saslušanja okrivljenog ili svedoka, uviđaja, veštačenja i dr.

U istraživanom uzorku najčešće izvođeni dokazi bili su: uvid u medicinsku dokumentaciju, sudskomedicinsko veštačenje i veštačenje neuropsihijatra i psihologa, ispitivanje okrivljenih, saslušanje svedoka, saslušanje oštećenih kao svedoka, saslušanje profesionalaca iz centra za socijalni rad.

17.3. Način okončanja postupka

U toku 2019.godine Osnovni sud u Novom Sadu u pravnosnažno okončanim predmetima najviše je doneto osuđujućih presuda 218. U toku 2020.godine doneta je 81 osuđujuća presuda. Oslobođajućih presuda u toku 2019.godine je bilo 5 zbog toga što nije dokazano da je optuženi učinio delo za koje je optužen. Odbijajućih presuda u toku 2019.godine je bilo 17 koje su regulisane članom 422 ZKP zbog toga što je tužilac od započinjanja do završetka glavnog pretresa odustao od optužbe ili je oštećeni odustao od predloga za gonjena.

Za razliku od 2019.godine, u toku 2020.godine bilo je 8 oslobođajućih presuda od kojih je za 3 lica presuda kojom se optuženi oslobađa od optužbe sud je izrekao kao: delo za koje je optužen po zakonu nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; dok je u 5 predmeta oslobođajuća presuda bila zbog toga što nije dokazano da je optuženi učinio delo za koje je optužen. Odbijajućih presuda u toku 2020.godine bilo je čak 32 jer su oštećeni odustali od predloga za gonjenjem.

Sud treba da sankcioniše u ranoj fazi nasilje u porodice, kako ono ne bi eskaliralo i dovelo do težeg oblika nasilja u porodici. Potrebno je da reakcija tužilaštva i suda bude oštra i brza u procesu efikasnosti, kako bi počinioci ovog krivičnog dela shvatili da ono što čine nije legitimno i odobravajuće i legalno. Takođe, za žrtvu koja se ohrabriru da pokrene krivičnu prijavu a pritom je trpela kontinuirano zlostavljanje u porodici, bitna je efikasnost u procesuiranja ovog krivičnog dela radi žrtvine dalje sigurnosti i sve one dalje podrške koja joj je neophodna da bi mogla da se oseća samostalno i bezbedno u povratku životu bez nasilja.

17.4. Žalba

Kad je reč o izjavljivanju žalbe, treba konstatovati da u velikom broju predmeta iz istraživnog uzorka u kojima je doneta prvostepena odluka žalba nije izjavljena – 76%. Žalba je na prvostepene presude je izjavljena u 12 slučajeva (24%). U jednom predmetu je zaključen sporazum o priznanju krivičnog dela.

Protiv presude donesene u prvom stepenu, u redovnom postupku, ovlašćena lica mogu izjaviti žalbu u roku od 15 dana od dana dostavljanja prepisa presude. U skraćenom postupku, rok je 8 dana. U naročito složenim predmetima, stranke i branilac mogu odmah po objavljivanju presude zahtevati produženje roka za izjavljivanje žalbe. O zahtevu odlučuje odmah predsednik veća rešenjem protiv kojeg žalba nije dozvoljena. Ako usvoji zahtev predsednik veća može produžiti rok za žalbu najviše za još 15 dana. Blagovremeno izjavljena i dozvoljena žalba protiv presude odlaže izvršenje presude. Žalbu mogu izjaviti stranke, branilac i oštećeni.

U korist optuženog žalbu mogu izjaviti i njegov bračni drug, lice sa kojim živi u vanbračnoj ili drugoj trajnoj zajednici života, srodnici po krvi u pravoj liniji, zakonski zastupnik, usvojitelj, usvojenik, brat, sestra i hranitelj, a rok za žalbu teče od dana kada je optuženom, odnosno njegovom braniocu dostavljen prepis presude.

Javni tužilac može izjaviti žalbu kako na štetu, tako i u korist optuženog.

Oštećeni može izjaviti žalbu samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka i o dosuđenom imovinskopravnom zahtevu, a ako je javni tužilac preuzeo krivično gonjenje od oštećenog kao tužioca (član 62.) oštećeni može izjaviti žalbu zbog svih osnova zbog kojih se presuda može pobijati.

Žalbu može izjaviti i lice čiji je predmet oduzet ili od koga je oduzeta imovinska korist pribavljena krivičnim delom ili imovina proistekla iz krivičnog dela. Branilac i navedena lica mogu izjaviti žalbu i bez posebnog ovlašćenja optuženog, ali ne i protiv njegove volje, osim kada je optuženom izrečena kazna zatvora u trajanju od trideset do četrdeset godina ili kazna doživotnog zatvora. Ako priznanje optuženog u odnosu na sve tačke optužbe ispunjava pretpostavke iz člana 88. ovog zakona, optuženi, njegov branilac i označena lica mogu izjaviti žalbu zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja samo u odnosu na činjenice od kojih zavisi odluka o vrsti i meri krivične sankcije.

Žalba je, kao i u mnogim drugim postupcima, redovni pravni lek koji odlaže izvršenje presude.

Međutim, da bi ista proizvela ovu pravnu posledicu, potrebno je istu izjaviti blagovremeno i u forimi, odnosno sa sadržajem koji je zakonodavac taksativno propisao.

Žalba treba da sadrži:

- 1) označenje presude protiv koje se izjavljuje žalba;
- 2) osnov za izjavljivanje žalbe (član 437.);
- 3) obrazloženje žalbe;
- 4) predlog da se pobijana presuda potpuno ili delimično ukine ili preinači;
- 5) potpis lica koje izjavljuje žalbu.

Jedan od obaveznih elemenata žalbe je upravo osnov za izjavljivanje žalbe, a shodno odredbi čl.435.st.1.tač.2. Zakonika o krivičnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019).

Prema odredbi čl.437. Zakonika o krivičnom postupku, osnovi za izjavljivanje žalbe su:

- 1) bitne povrede odredaba krivičnog postupka;
- 2) povrede krivičnog zakona;
- 3) pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja;
- 4) odluke o krivičnim sankcijama i o drugim odlukama.

Svaki od navedenih osnov za izjavljivanje žalbe su odredbama čl.438-441. Zakonika o krivičnom postupku konkretizovani.

Bitna povreda odredaba krivičnog postupka postoji ako:

1) je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja ili je gonjenje isključeno usled amnestije ili pomilovanja ili je stvar već pravnosnažno presuđena, ili postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje;

2) je presudu doneo stvarno nenadležni sud, osim ako je presudu za krivično delo iz nadležnosti nižeg suda doneo neposredno viši sud;

3) je sud bio nepropisno sastavljen ili ako je u izricanju presude učestvovao sudija ili sudija-porotnik koji nije učestvovao na glavnom pretresu ili koji je pravnosnažnom odlukom izuzet od suđenja;

4) je na glavnom pretresu učestvovao sudija ili sudija-porotnik koji se morao izuzeti;

5) je glavni pretres održan bez lica čije je prisustvo na glavnom pretresu obavezno ili ako je optuženom, braniocu, oštećenom ili privatnom tužiocu, protivno njegovom zahtevu, uskraćeno da na glavnom pretresu upotrebljava svoj jezik i da na svom jeziku prati tok glavnog pretresa;

6) je protivno ovom zakoniku bila isključena javnost na glavnom pretresu;

7) je sud povredio odredbe krivičnog postupka u pogledu postojanja optužbe ovlašćenog

tužioca, odnosno odobrenja nadležnog organa;

- 8) presudom nije potpuno rešen predmet optužbe;
- 9) je presudom optužba prekoračena;
- 10) je presudom povređena odredba člana 453. ovog zakonika;
- 11) je izreka presude nerazumljiva.

Bitna povreda odredaba krivičnog postupka postoji i, ako:

1) se presuda zasniva na dokazu na kome se po odredbama ovog zakonika ne može zasnivati, osim ako je, s obzirom na druge dokaze, očigledno da bi i bez tog dokaza bila donesena ista presuda;

2) je izreka presude protivrečna sama sebi ili su razlozi presude protivrečni izreci, ili ako presuda nema uopšte razloga ili u njoj nisu navedeni razlozi o činjenicama koje su predmet dokazivanja ili su ti razlozi potpuno nejasni ili u znatnoj meri protivrečni, ili ako o činjenicama koje su predmet dokazivanja postoji znatna protivrečnost između onoga što se navodi u razlozima presude o sadržini isprava ili zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika, pa zbog toga nije moguće ispitati zakonitost i pravilnost presude;

3) sud u toku glavnog pretresa nije primenio ili je nepravilno primenio neku odredbu ovog zakonika, a to je bilo od odlučnog uticaja na donošenje zakonite i pravilne presude.

Povreda krivičnog zakona postoji ako je krivični zakon povređen u pitanju da li:

- 1) je delo za koje se optuženi goni krivično delo;
- 2) je u pogledu krivičnog dela koje je predmet optužbe primenjen zakon koji se ne može primeniti;
- 3) je odlukom o krivičnoj sankciji ili o oduzimanju imovinske koristi ili o opozivanju uslovnog otpusta povređen zakon;
- 4) su povređene odredbe o uračunavanju zabrane napuštanja stana, pritvora ili izdržane kazne, kao i svakog drugog oblika lišenja slobode u vezi sa krivičnim delom.

Presuda se može pobijati zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.

Činjenično stanje je pogrešno utvrđeno kada je sud neku odlučnu činjenicu koja je predmet dokazivanja pogrešno utvrdio, a nepotpuno je utvrđeno kada neku odlučnu činjenicu koja je predmet dokazivanja nije utvrdio.

Presuda se može pobijati zbog odluke o kazni, uslovnoj osudi ili sudskoj opomeni kada tom

odlukom nije učinjena povreda zakona (član 439. tačka 3), ali sud nije pravilno odmerio kaznu s obzirom na činjenice koje utiču da kazna bude veća ili manja, kao i zbog toga što je sud pogrešno izrekao ili nije izrekao odluku o ublažavanju ili o pooštavanju kazne, o oslobođenju od kazne, o uslovnoj osudi, o sudskoj opomeni ili o opozivanju uslovnog otpusta.

Odluka o meri bezbednosti ili o oduzimanju imovinske koristi može se pobijati kada tom odlukom nije učinjena povreda zakona (član 439. tačka 3), ali je sud pogrešno izrekao ili nije izrekao odluku o meri bezbednosti ili odluku o oduzimanju imovinske koristi od lica na koje je prenesena bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrednosti.

Odluka o dosuđenom imovinskopravnom zahtevu ili odluka o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela može se pobijati ako je sud ovom odlukom povredio zakonske odredbe.

Odluka o troškovima krivičnog postupka može se pobijati ako je sud ovom odlukom povredio zakonske odredbe, kao i zbog toga što je sud pogrešno izrekao ili nije izrekao odluku o oslobađanju optuženog od dužnosti da u celini ili delimično naknadi troškove krivičnog postupka.

Ako je žalbu izjavio optuženi ili drugo ovlašćeno lice, a optuženi nema branioca ili ako je žalbu izjavio oštećeni koji nema punomoćnika, a žalba je nečitka ili nije sastavljena u skladu sa propisanim sadržajem ovog zakonika, prvostepeni sud će naložiti žaliocu da u roku od tri dana uredi žalbu ili da je dopuni pismenim podneskom.

Ako žalilac ne postupi po ovom nalogu, sud će odbaciti kao neurednu žalbu koja je nečitka ili koja ne sadrži elemente obrazloženje žalbe, predlog da se pobijana presuda potpuno ili delimično ukine ili preinači i potpis lica koje izjavljuje žalbu, a žalbu koja ne sadrži označenje presude protiv koje se izjavljuje, odbaciće samo ako se ne može utvrditi na koju presudu se odnosi. Žalbu izjavljenu u korist optuženog sud će dostaviti drugostepenom sudu ako se može utvrditi na koju se presudu odnosi, a odbaciće je ako se to ne može utvrditi.

Ako je žalbu izjavio ovlašćeni tužilac ili oštećeni koji ima punomoćnika, a žalba je nečitka ili ne sadrži sve elemente, sud će odbaciti žalbu kao neurednu. Žalbu sa ovim nedostacima izjavljenu u korist optuženog koji ima branioca sud će dostaviti drugostepenom sudu ako se može utvrditi na koju se presudu odnosi, a odbaciće je ako se to ne može utvrditi.

U žalbi se mogu iznositi činjenice i predlagati novi dokazi, kao i dokazi čije izvođenje je prvostepeni sud odbio, ali je žalilac dužan da navede razloge zašto ih ranije nije izneo, pri čemu je žalilac dužan da navede dokaze kojima bi se iznete činjenice imale dokazati, a pozivajući se na predložene dokaze, dužan je da navede činjenice koje pomoću tih dokaza želi da dokaže.

Nedostaci su osnov žalbi na presudu i dele se na greške u postupanju, koje moraju biti uvek bitne. Dalje se te greške kao bitne dele na apsolutno bitne čl.438.st.1. tač.1-11 ZKP, za koje je neoboriva pretpostavka da su uticale na presudu i zato povlače njeno obavezno ukidanje, ili

relativne čl.438.st.2. tač.1-3. ZKP, koje dovode do ukidanja presude ako se dokaže da su bile ili mogle biti od uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

Kod apsolutno bitnih povreda odredaba krivičnog postupka ne treba dokazivati uzročnu vezu između učinjene povrede i njenog štetnog dejstva na presudu. Postoji dakle neoboriva pretpostavka da su te povrede postupka morale štetno delovati na zakonito i pravilno donošenje presude.

Povreda krivičnog zakona podrazumeva povrede materijalno-pravnih odredbi, ne procesnih odredbi, koje se mogu naći i u materijalnim zakonima.

Značajno je naglasiti, da sve povrede krivičnog zakona smatraju se apsolutnim. Te povrede treba da izviru iz činjeničnog stanja koje je prvostepeni sud utvrdio bez povrede odredaba postupka. U ovom slučaju činjenice su pravilno utvrđene, ali da iste nisu pravilno podvedene pod zakon.

Pobijanje presude zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, znači osporavanje pravilnosti utvrđenog činjeničnog stanja, osporavanje onih zaključaka do kojih je sud došao na osnovu dokaznog postupka, o postojanju ili nepostojanju činjenica vezanih za presudu. Takođe, to znači i osporavanje potpunosti utvrđenog činjeničnog stanja zbog propuštanja da se utvrde neke činjenice važne za presudu, da su ostale nerazjašnjene, ili da dokazi o istinitosti tih činjenica nisu u potpunosti izvedeni. Radi se o svim činjenicama važnim za donošenje zakonite i pravilne presude. Dakle, i one koje su važne za pravilno odmeravanje kazne.

Pobijanje presude zbog odluke o krivičnim sankcijama i o drugim odlukama znači da sud nije pravilno, onako kako odgovara slučaju, iskoristio slobodu koju mu zakon ostavlja u pogledu izbora kazne, zamene jedne vrste kazne drugom putem ublažavanja, fakultativnog oslobođenja od kazne, izricanja veće ili manje mere kazne, izricanje uslovne osude, sudske opomene ili izricanje fakultativnih sporednih kazni i mera bezbednosti.

Ako imamo u vidu sve propisane osnove pobijanja presude u krivičnom postupku, možemo zaključiti da je zakonodavac propisao sve logičke moguće pravne osnove, a kao nedostatke koji su osnov žalbi na presudu, čijim označenjem u žalbi, ovlašćeno lice kao izjavilac žalbe na početku žalbe drugostenom sudu ukazuje koje nedostake presuda sadrži, da li procesne, ili materijalne, da li one u pogledu utvrđenih činjenica ili one nedostatke koji se odnose na kaznu, drugu krivičnu sankciju ili izrečenu meru.

Prema podacima iz sudskih predmeta, žalba je izjavljivana iz svih razloga iz kojih se, po zakonu, presuda krivičnog suda može pobijati: zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, zbog povrede krivičnog zakona, zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i zbog odluke o krivičnim sankcijama. U žalbama koje su izjavljivali okrivljeni, odnosno njihovi branioci jedan od najčešćih žalbenih razloga bio je pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, pri čemu je materijalna neispravnost presude obrazlagana time da je presuda zasnovana samo na iskazu

ostećene osobe, koji je, prema navodima iz žalbe, bio protivrečan, nelogičan i nepotpun. Takođe, predmet pobijanja u ovim žalbama bila je i odluka o kazni, za koju su žalioци tvrdili da je pogrešno odmerena.

17.5. Analiza trajanja postupka i opšta razmatranja

Tužioци i sudije imaju odgovornost da pruže zaštitu za žrtve koje se pojave pred njima u toku krivičnih postupaka. Jedan od razloga zašto se žene žrtve bave krivičnopravnim sistemom jeste da zaustave nasilje i spreče da se nasilje ponovo dogodi i eskalira, kao i da spreče pretnje nasiljem, zastrašivanje i uznemiravanje. Žrtve se često suočavaju sa ponovnom traumatizacijom u toku krivičnih postupaka i u velikoj su opasnosti od suočavanja sa povećanim zastrašivanjem i nasiljem od strane počinioca dok se dati predmet ispituje.

Jedan od značajnih faktora delotvornosti krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici jeste efikasnost postupanja u procesuiranju krivičnih dela nasilja u porodici. Zahtev da postupak bude brz i efikasan proističe i iz prava na suđenje u razumnom roku, kao jednog od osnovnih procesnih ljudskih prava garantovanih čl. 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koju je naša država ratifikovala. Ipak u praksi se često ne poštuju ove zakonske norme. Faktori koji mogu uticati na produženje roka suđenja su brojni i kreću *od izbegavanja nekog lica da primi poziv koji mu se uručuje, pa do krajnje neizvesnog roka u kom će viša sudska instanca doneti odluku na uloženu žalbu itd.* Problem neopravdanog izbegavanja da se primi poziv i problem dostavljanja podnesaka rešen je putem uvođenja pretpostavke da je pismeno primljeno pribijanjem istog na vrata stana ili prostorija pravnog lica, čime se smatra da je dostavljanje izvršeno ili isticanjem istog na oglasnoj tabli suda i po proteku izvesnog roka, važiće ista pretpostavka, da je pisemno dostavljano.

Neopravdanim odlaganjem ročišta se postupak može odugovlačiti. *Na primer, u krivičnom postupku kada je to zbog važnih razloga opravdano, može se, na predlog stranaka i branioca ili po službenoj dužnosti, odložiti naredbom početak glavnog pretresa najduže do 30 dana.* Isto tako, veće će rešenjem odložiti glavni pretres ako: treba izvesti nove dokaze koji se ne mogu pribaviti u kratkom roku, zatim ako se u toku glavnog pretresa utvrdi da je kod optuženog posle učinjenog krivičnog dela nastupilo duševno oboljenje ili duševna poremećenost ili druga teška bolest zbog koje ne može učestvovati u postupku, ako postoje druge smetnje da se glavni pretres uspešno sprovede.

U rešenju kojim se glavni pretres odlaže određuje se, po pravilu, vreme i mesto kada će se glavni pretres nastaviti. Glavni pretres koji je odložen mora početi iznova ako se izmenio sastav veća, ali veće može, nakon izjašnjenja stranaka, rešenjem odlučiti da se svedoci i veštaci ne ispituju ponovo,

nego da se izvrši uvid u zapisnike o njihovim iskazima datim na ranijem glavnom pretresu ili da, ako je to potrebno, predsednik veća ukratko iznese sadržinu tih izjava ili ih pročita. Protiv ovog rešenja žalba nije dozvoljena.

Glavni pretres u krivičnom postupku koji je odložen, a održava se pred istim većem, nastaviće se kratkim izveštajem predsednika veća o toku ranijeg glavnog pretresa. Međutim, stvari su dijametralno drugačije ako se glavni pretres drži pred drugim predsednikom veća. jer tada glavni pretres mora početi iznova i svi dokazi moraju biti ponovo izvedeni. Izuzetak je predviđen kada zbog protoka vremena, zaštite svedoka ili drugih važnih razloga veće može, nakon izjašnjenja stranaka, rešenjem odlučiti da se svedoci i veštaci ne ispituju ponovo, nego da se postupi kao da je reč o isom veću. Ovo je vrlo čest razlog da se prologira postupak. Tada, praktično, u sred postupka se promeni sudija i sve kreće iz početka.

Ipak, o svakom odlaganju koje traje duže od 60 dana, predsednik veća je dužan da obavesti predsednika suda. Koje mere preduzima predsednik suda po tom pitanju, Zakonik o krivičnom postupku ne kaže.

Često se na nalaz i mišljenje veštaka čeka dugo. Predviđeno je novčano kažnjavanje za veštaka koji neopravdano dugo ne da svoj nalaz i mišljenja, kao i za svedoke koje se ogluše da svedoče tj. koji izbegavaju da dođu na saslušanje ili koji kada se pojave pred sudom ne žele da svedoče itd.

U parnici stvari stoje slično, te tako sud može izuzetno da odloži ročište ako je to potrebno radi izvođenja dokaza ili zbog sprečenosti sudije. Zakon o parničnom postupku određuje da prilikom odlaganja ročišta, sud treba da odredi nov vremenski okvir, koji ne može da bude duži od jedne trećine prvobitno određenog vremenskog okvira. Kad se ročište odloži, sud bi trebalo da odmah odredi mesto i vreme održavanja odloženog ročišta u okviru vremenskog okvira koji je gore naveden. Propisano je, takođe, da protiv rešenja o odlaganju ročišta nije dozvoljena žalba.

Ako se ročište odloži, pravilo je da se novo ročište održi po mogućnosti pred istim sudijom pojedincem, odnosno većem i to tako što će se glavna rasprava naprosto nastaviti. Ako se ročište drži pred izmenjenim većem, odnosno sudijom pojedincem, glavna rasprava će početi iznova, ali sud može da donese odluku da se ponovo ne saslušavaju stranke, svedoci i veštaci i da se ne vrši nov uviđaj, već da se pročitaju zapisnici o izvođenju ovih dokaza.

Ustav Republike Srbije jemči pravo na pravično suđenje koje obuhvata pored prava da svako ima pravo na nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, i pravo da se pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega.

Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku je donet sa ciljem da pruži sudsku zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i da reši ovaj problem. Ovaj zakon daje pravo na suđenje u razumnom roku svakoj stranci u sudskom postupku, što uključuje i izvršni postupak, svakom učesniku po zakonu kojim se uređuje vanparnični postupak, a oštećenom u krivičnom postupku, privatnom tužiocu i oštećenom kao tužilacu samo ako su istakli imovinskopravni zahtev.

Ovim zakonom je određeno da javni tužilac kao stranka u krivičnom postupku nema pravo na suđenje u razumnom roku. U tom smislu, regulisano je i postojanje pravnih sredstava koje štite pravo na suđenje u razumnom roku, pa tako postoji prigovor radi ubrzavanja postupka, žalba i zahtev za pravično zadovoljenje.

Stranka je izuzeta od plaćanja sudske takse u postupcima u kojima se štiti pravo na suđenje u razumnom roku. Oni se odlikuju načelom hitnosti i imaju prvenstvo u odlučivanju. Pri donošenju odluke o pravnim sredstvima kojima se štiti pravo na suđenje u razumnom roku uzeće se u obzir sve okolnosti predmeta suđenja, a naročito sledeće: složenost činjeničnih i pravnih pitanja, celokupno trajanje postupka i postupanje suda, javnog tužilaštva ili drugog državnog organa, priroda i vrsta predmeta suđenja ili istrage, značaj predmeta suđenja ili istrage po stranku, ponašanje stranaka tokom postupka, posebno poštovanje procesnih prava i obaveza, zatim poštovanje redosleda rešavanja predmeta i zakonski rokovi za zakazivanje ročišta i glavnog pretresa i izradu odluka.

I prigovor i žalba se mogu uložiti sve dok traje postupak i ne smeju imati uticaja na činjenična i pravna pitanja koja su predmet suđenja ili istrage. Prigovor se podnosi sudu koji postupuje u datom predmetu i o njemu odlučuje predsednik suda ili drugi sudija toga suda koga odredi sam predsednik suda. Rok za donošenje odluke po prigovoru je dva meseca od dana prijema prigovora. U rešenju kojim se prigovor usvaja i utvrđuje povreda prava na suđenje u razumnom roku predsednik suda može nakon ukazivanja na propuste naložiti sudiji procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak. Istim rešenjem predsednik suda određuje i rok u kome je sudija dužan da preduzme naložene procesne radnje, a koji ne može biti kraći od 15 dana, niti duži od četiri meseca, i primeren rok u kome ga sudija izveštava o preduzetim radnjama.

U naročito hitnim slučajevima predmet može biti oduzet sudiji i dodeljen drugom. Slično se dešava i kada javni tužilac povredi pravo na suđenje u razumnom roku. Stranka ima pravo na žalbu ako je njen prigovor odbijen ili ako predsednik suda o njemu ne odluči u roku od dva meseca od dana prijema prigovora.

Žalba može da se podnese i ako je prigovor usvojen, ali neposredno viši javni tužilac nije doneo obavezno uputstvo u roku od osam dana od dana prijema rešenja predsednika suda, zatim ako predsednik suda ili neposredno viši javni tužilac nije naložio sudiji ili javnom tužiocu procesne radnje

koje delotvorno ubrzavaju postupak, ili ako sudija ili javni tužilac nije preduzeo naložene procesne radnje u roku koji mu je određen.

Ukoliko se ona podnosi, jer predsednik suda nije odgovorio na prigovor, rok je osam dana od dana prijema prigovora. Žalba se podnosi predsedniku suda koji je trebalo da odluči o prigovoru, a on nju zajedno sa spisima predmeta šalje predsedniku neposredno višeg suda koji je nadležan da odluči o njoj.

Ako je reč o Vrhovnom kasacinom sudu, onda odluku o žalbi donosi veće od troje sudija. Rok za donošenje odluke po ovoj žalbi je 30 dana od dana prijema iste. Protiv rešenja koje donese predsednik neposredno višeg suda nije dozvoljena nova žalba.

Nakon usvanja žalbe ili prigovora stranka stiče pravo na pravično zadovoljenje i to na:

- *isplatu novčanog obeštećenja za neimovinsku štetu koja je stranci izazvana povredom prava na suđenje u razumnom roku,*
- *pravo na objavljivanje pismene izjave Državnog pravobranilaštva kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku,*
- *pravo na objavljivanje presude kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku.*

Sud je dalje vezan odlukom o povredi prava na suđenje u razumnom roku. Stranka ima pravo da podnese tužbu protiv Republike Srbije za novčano obeštećenje u roku od jedne godine od dana kada je stekla pravo na pravično zadovoljenje. Za odlučivanje o ovoj tužbi predviđena je mesna nadležnost osnovnog suda na čijem području tužilac ima prebivalište ili boravište. Ako tužilac nema prebivalište niti boravište ili sedište u Republici Srbiji, propisana je mesna nadležnost osnovnog suda koji ima sedište u mestu sedišta suda koji je utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku.

Novčano obeštećenje prema Zakonu o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku priznaje se u visini od 300 evra do 3.000 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate prema srednjem kursu Narodne banke Srbije po predmetu i sud ne sme dosuditi više od ovog propisanog limita.

Novčano obeštećenje i naknadu imovinske štete isplatiće sud ili javno tužilaštvo koji su odgovorni za povredu prava na suđenje u razumnom roku i to iz budžeta Republike Srbije. Sve su ovo dobri mehanizmi koji bi trebali da ubrzaju trajanje sudskog postupka, ali nažalost u praksi i dalje postoje predmeti koji traju po više godina. Prema nekim standardima predmet koji traje duže od dve godine spada u stare predmete. Ipak, neretko se desi da se i po dve ili tri godine ne održi nijedno ročište.

Svetlo na kraju tunela se vidi u doslednoj primeni pomenutog zakona, kao i u rasterećenju sudova, ravnomernom opterećenju sudova, zaposlenjem novih sudija itd. Srbija je izgubila pred Evropskim sudom za ljudska prava veliki broj sporova koji su protiv nje vođeni upravo zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku. Ipak, strankama koje se nađu u situaciji da njihov postupak neopravdano

dugo traje slaba je uteha novčana naknada koju dobiju, jer su troškovi postupka ogromni, a da se ne govori o drugim posledicama. U jednom slučaju je stranka u krivičnom postupku koji je trajao punih deset godina i koji je završen oslobađajućom presudom, ostala za vreme trajanja istog bez mogućnosti da karijerno napreduje, jer se protiv nje vodio postupak, a uslov za zaposlenje na tu poziciju je neosuđivanost i da se ne vodi nikakv postupak protiv lica koje konkuriše na dato radno mesto. Vrhovni kasacioni sud je doneo pravne stavove po pitanju suđenja u razumnom roku.

Kao zaključak, nema propisanog roka koji određuje koliko može trajati neki sudski spor. U svakom slučaju, moglo bi se reći pravda je spora, ali dostižna.

Da bismo sagledali efikasnost sudskog postupka, trajanje postupka se posmatralo kroz pet faza: od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta; od podnošenja optužnog akta do donošenja prvostepene presude; od podnošenja krivične prijave do donošenja drugostepene presude; od podnošenja krivične prijave do nastupanja pravosnažnosti; od donošenja prvostepene presude do donošenja drugostepene presude

Ako se postupak posmatra po fazama, može se videti da je najkraća prva faza, period od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta. Prosečno vreme koje je potrebno da se provere navodi krivične prijave i podigne optužni akt, u proseku traje do mesec dana – 38%, što zaista pokazuje izuzetnu efikasnost.

Prema podacima iz ispitivanog uzorka, faza od podnošenja optužnog akta do donošenja prvostepene presude u najvećem broju slučajeva (54%) traje od mesec dana do tri meseca i od tri meseca do pet meseci – (21%), što predstavlja relativno kratak period s obzirom na to da se u ovoj fazi odvija najznačajniji deo krivičnog postupka. Vremenski interval od podnošenja krivične prijave do donošenja drugostepene odluke u 8 predmeta u kojima je podneta žalba na prvostepenu presudu i doneta drugostepena presuda, u 5 slučajeva u 2019.godini i 8 u 2020.godini (6,42%) iznosio je do godinu dana. Kada se posmatra efikasnost postupka nju sagledavamo u praćenju vremenskog intervala od podnošenja krivične prijave do pravosnažnosti prvostepene presude. Konstatuje se da poslednje dve godine vođenje sudskog postupka u slučajevima nasilja u porodici i parterskim odnosima znatno je brže u odnosu na prethodne godine.

17.6. Vrsta i visina izrečenih krivičnih sankcija

Kućni pritvor je, kao i svaki drugi pritvor, mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog tokom trajanja krivičnog postupka, pre donošenja presude. Obično se određuje u slučajevima kada postoji sumnja da će neko ponoviti krivično delo ili kad ne dolazi redovno na suđenja.

Podrazumeva da osumnjičeni ne sme bez odobrenja da napusti kuću ili stan, a određuju se i

posebni uslovi pod kojim će boraviti u stanu, kao što su zabrana da koristi telefon i internet ili da prima druge osobe u stan. Osobe u kućnom pritvoru imaju pravo da provedu napolju sat vremena. Ipak, sud ima mogućnost da u svakom pojedinačnom slučaju propiše drugačije mere i više slobode.

Mera kućnog pritvora može biti izrečena bez obzira na krivično delo za koje je osoba osumnjičena ili visinu zaprećene kazne.

Kućni zatvor je vrsta kazne - krivične sankcije - koju sud izriče presudom na kraju krivičnog postupka. Osuđenik kaznu, umesto u zatvorskoj ćeliji, služi u sopstvenom domu, uz određena prava i obaveze. Između ostalog ima pravo da ode u šetnju ili boravi van prostorija u kojima stanuje najviše dva sata dnevno, u periodu od 13 do 17 časova.

Osuđenom za krivična dela nasilja u porodici koji živi sa oštećenima u istom porodičnom domaćinstvu, ne može se odrediti kućni zatvor. Maksimalna kazna kućnog zatvora koja može biti izrečena je godinu dana.

Pregledom pravosnažnih sudskih odluka u okviru istraživanog uzorka Osnovnog suda u Novom Sadu, utvrdili smo da su izvršiocima izricane sledeće krivične sankcije: kazna zatvora, kazna zatvora i mera bezbednosti, uslovna osuda, uslovna osuda i mera bezbednosti, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, mera bezbednosti, novčana kazna i uslovna osuda. Najviše je izrečeno uslovnih osuda – 145 uslovne osude u toku 2019.godine i 81 uslovna osuda u toku 2020.godine, te je konstatovano da je uslovna osuda dominantan oblik krivične sankcije. Kazna zatvora u toku 2019.godine izrečena je u 73 slučajeva a u toku 2020.godine u 52 slučajeva. Mera bezbednosti kao samostalna nije izrečena. Novčana kazna kao glavana izrečena je samo u jednom slučaju i to 2020.godine.

Mera bezbednosti je uglavnom izrečena uz uslovnu kaznu (6% u toku 2019. 4% u toku 2020.)

Ukupan broj mera bezbednosti koje su izrečene samostalno, uz kaznu zatvora i uslovnu osudu je 134 u toku 2019.godine a u toku 2020.godine 76. Izricane su mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana u Specijalnoj bolnici za bolesti zavisnosti u Beogradu, mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara u ustanovi, mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi. S obzirom na to da je veliki broj krivičnih dela izvršen usled prekomerne upotrebe alkohola i da je veliki broj učinilaca i pre izvršenja krivičnog dela prekomerno konzumirao alkohol, najviše je izricana mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara. Mera zabrane približavanja i komuniciranja sa oštećenim izrečena je 2019.godini 8 a u 2020.godini u pet slučajeva.

U pogledu dužine izrečenih kazni zatvora, najkraća je kazna zatvora u trajanju od 48 dana izrečena je u jednom slučaju, a najduže kazna zatvora u trajanju od 6 meseci i godinu dana izrečene su u 36,8% slučajeva.

Značajno je istaći da pravo nije konzervativna, već jedna promenljiva kategorija koja neprekidno prati razvoj društva. Kako se menjaju društveni odnosi tako se javlja potreba za novim oblicima njihovog regulisanja, te i za javnim debatama.

Prema dobijenim pravnosnažnim presudama ne bi se moglo zaključiti da bi žrtve trebalo da imaju poverenje u sudsku zaštitu. Naravno ovim se ne negira značajan napredak zakonske i sudske zaštite, ali se direktno upućuje kritika izrečenim sankcijama. Veliki broj uslovnih osuda ostavlja mogućnost ponovnog izvršenja nasilja posebno u slučajevima gde je utvrđeno da se krivično delo ponavljalo više godina. U ovakvim situacijama uslovna osuda ne može pozitivno delovati na počinioca.

Sa druge strane, postavljaju se pitanja – da li bi zatvorska kazna bila najefikasnija kazna i koji je osnovni razlog njenog neizricanja. I ova pitanja se mogu posmatrati iz dva ugla. Prvo, uzimajući u obzir činjenicu da se u zatvorima nalazi oko 12 000 lica koja izdržavaju kaznu zatvora, a da je kapacitet (kako bi se ispoštovali međunarodni standardi) do 6000, pojedine sudije (zaključak na osnovu intervjua sa sudijama osnovnih sudija) smatraju da bi takva sankcija imala veoma loš uticaj na počinioca nasilja. Ovakav stav otvara niz novih pitanja: da li se na ovaj način umanjuje značaj nasilja u porodici kao krivičnog dela; da li se na pravi način u fokus stavlja počinitelj, a ne žrtva; koliko se angažuju stručna lica pri odlukama. Drugo, neprestano se kroz medije, raspravu stručne javnosti, analizu sudske prakse ponavlja strogost zakona.

Takođe, ne može se sa sigurnošću obrazložiti činjenica da se mera bezbednosti, posebno lečenje alkoholičara, izriče između oko 6-7% (u pojedinim sudovima manje), a iz presuda se zaključuje da se u skoro 80% slučajeva nasilje vrši u alkoholisanom stanju.

Kada je u pitanju novčana kazna nije uočena pravilnost pri njihovom izricanju. Uočeno je da je samo u jednom slučaju određena ista vrsta kazne za ponovljeno krivično delo (počiniocu koji je već osuđivan za krivično delo nasilja u porodici i kome je izricana novčana kazna od 50.000 dinara ponovo određena ista vrsta, ali je određena veći iznos, 80.000 dinara).

Ostaje otvoreno pitanje da li se zakonom predviđenim merama može zaštititi žrtva nasilja?

Analiza vrste i visine odmerenih kazni za izvršena krivična dela nasilja u porodici pokazuje da su kazne prilično blage, imajući u vidu društvenu opasnost dela, način izvršenja, i činjenicu da je većina učinilaca i ranije ispoljavala nasilničko ponašanje. Ovakvoj kaznenoj politici svakako

doprinosi i činjenica da je od samog događaja, odnosno od izvršenja krivičnog dela do donošenja presude i odluke o kazni, u pojedinim slučajevima protekao duži vremenski period i da je za to vreme došlo do znatnih promena u porodičnim odnosima.

Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, veoma je važno koje okolnosti sud uzima kao relevantne i kako procenjuje njihov uticaj. U skoro svim predmetima u kojima su donete prvostepene presude i u kojima je postojalo obrazloženje presude (u 28 presuda nije bilo obrazloženja) bilo je moguće ispitati koje je okolnosti sud uzeo u obzir prilikom odmeravanja, kojim se razlozima rukovodio kad je našao da kaznu treba ublažiti, optuženog uslovno osuditi, da li i koju meru bezbednosti treba izreći, što je, inače, dužnost suda, predviđena čl.54 ZKP. U analiziranim prvostepenim presudama, kao olakšavajuće okolnosti, navedene su: okrivljeni je delimično ili potpuno priznao izvršenje krivičnog dela, pokajao se, nije osuđivan, mlad čovek, korektno držanje pred sudom, godine starosti, kajanje zbog izvršenog krivičnog dela, jaka samoinicijativa za lečenje, okrivljeni je bio u stanju bitno smanjene računljivosti, fakultetsko obrazovanje – magistar, lične i porodične prilike, protek vremena od poslednjeg izvršenog krivičnog dela, okrivljeni nema imovinu, oštećena se nije pridružila gonjenju, postojanje svesti kod okrivljenog da je pogrešio.

U relativno velikom broju predmeta sud uopšte nije navodio otežavajuće okolnosti. U predmetima u kojima je sud našao da postoje otežavajuće okolnosti, kao najčešće, pojavljuju se: ranija osuđivanost za druga krivična dela, ranija osuđivanost za istovrsno krivično delo nasilje u porodici, osuđivanost za krivična dela sa elementom nasilja, činjenica da prethodno izrečene kazne nisu korigovale ponašanje okrivljenog, ranije prekršajno kažnjavanje, pojačan stepen krivice, ranije prekršajno kažnjavanje, jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra.

Na osnovu podataka iz obrazloženja sudskih presuda može se zaključiti da je u mnogim predmetima sud sasvim uopšteno navodio različite okolnosti, ne udubljujući se u stvarni efekat njihovog dejstva. Takođe, uočen je automatizam prilikom utvrđivanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti jer su navođene pojedine okolnosti iz same zakonske odredbe, pri čemu se nije uzimala u obzir činjenica da se radi o nasilnim odnosima u porodici koji imaju viši stepen opasnosti u odnosu na druge oblike nasilničkog ponašanja.

18. LAŽNE ŽRTVE NASILJA

Tokom nešto više od godinu primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici bilo je i više zloupotreba prava, tako što su pojedine osobe lažno prijavljivale nasilnika i sebe predstavljale kao žrtve ili su pak lažno svedočile o nepostojećem nasilju.

Razni su motivi za ovakvo ponašanje članova porodice. Najčešće je reč o ličnoj osveti, zatim mogućoj uceni radi ostvarivanja neke materijalne koristi, nezadovoljstva zbog kršenja obećanja člana porodice da će prestati da konzumira alkohol ili drogu, dok je kod supružnika često i preljuba motiv za lažno prijavljivanje ili lažno svedočenje. Takođe, usled ovakvog ponašanja članova porodice često dolazi i do zloupotrebe dece, a u većim porodičnim zajednicama moguće su zloupotrebe koje čine tazbinski srodnici, kao i pobočni krvni srodnici. Ovaj vid zloupotrebe zakonskih prava zakonom je sankcionisan kroz dva krivična dela „lažno prijavljivanje” i „davanje lažnog iskaza”.

Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici Prvog osnovnog tužilaštva je za godinu dana primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici postupalo po čak 322 prijave za porodično nasilje ili neposrednu opasnost od njega, kao i po više od 600 krivičnih prijava za krivično delo nasilje u porodici, a tokom rada susrelo se i sa sumnjama da je reč o zloupotrebi prava.

U tužilaštvu kažu da se po službenoj dužnosti započinje krivično gonjenje osobe ukoliko se tokom izvođenja dokaza u postupku zbog krivičnog dela nasilje u porodici utvrdi da je došlo do lažnog prijavljivanja ili lažnog svedočenja i da je postojala namera osobe koja je prijavila lažno delo ili dala lažni iskaz, kao i da to nije preduzela usled opravdanog straha ili lične percepcije.

Naime, nakon podnošenja krivične prijave za nasilje u porodici, Tim za koordinaciju, koji čine postupajući zamenik javnog tužioca, voditelj slučaja Centra za socijalni rad i nadležni policijski službenik, procenjuje postojanje visine i stepena rizika od nasilja.

Ukoliko Tim utvrdi da u konkretnom slučaju postoji visok stepen rizika, postupajući zamenik javnog tužioca sprovodi dokazne radnje kako bi utvrdio da li su u konkretnom slučaju ostvareni svi bitni elementi krivičnog dela nasilje u porodici.

Međutim, ukoliko se u radnjama prijavljene osobe ne stiču svi bitni elementi navedenog krivičnog dela, to ne znači da će odmah postojati krivično delo lažno prijavljivanje ili davanje lažnog iskaza, jer tim u svakom konkretnom slučaju procenjuje subjektivni osećaj žrtve.

To je posebno važno u slučajevima kada se kao posledica krivičnog dela nasilje u porodici javlja ugrožavanje spokojstva ili duševnog stanja člana porodice.

Kroz praksu se napominje da je postojanje krivičnih dela lažno prijavljivanje ili davanje lažnog iskaza u praksi lakše dokazivo kada se radi o fizičkom nasilju. Na primer, kada osoba tvrdi da ju je povredio prijavljeni na određeni način i u prilog svojih tvrdnji priloži medicinsku dokumentaciju, a u

toku dokaznog postupka veštačenjem bude utvrđeno da mehanizam nastanka povreda ne odgovara navodima osobe koja je prijavila nasilje.

Ista situacija je i ukoliko osoba tvrdi da je nad njom izvršeno nasilje u određeno vreme i na određenom mestu, a iz drugih izvedenih dokaza (na primer uvidom u putnu ispravu ili snimak sa sigurnosnih kamera) bude utvrđeno da prijavljeni nije bio prisutan u navedeno vreme na navedenom mestu.

Takođe, ukoliko prilikom samog prijavljivanja krivičnog dela nasilje u porodici dežurni zamenik na osnovu svih raspoloživih dokaza, izjava učesnika događaja i očevidaca, utvrdi da se u konkretnom slučaju radi o lažnom prijavljivanju, on daje nalog nadležnoj policijskoj stanici da se protiv navodne žrtve podnese krivična prijava za krivično delo lažno prijavljivanje.

Otpočinjanje krivičnog gonjenja po službenoj dužnosti zbog krivičnog dela lažno prijavljivanje ili krivičnog dela davanje lažnog iskaza doprinosi efikasnijem radu Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici, imajući u vidu da se na ovaj način postiže svrha kako specijalne tako i generalne prevencije na učinioce ovih krivičnih dela, i utiče na smanjenje broja lažnih prijava i lažnih iskaza.

Takođe, na ovaj način omogućeno je usmeravanje stručnih kadrova i sredstava na postupanje po krivičnim prijavama kod kojih postoji osnov sumnje da su žrtve porodičnog nasilja, ističu u tužilaštvu.

19. ISPOVEST ŽRTAVA NASILJA U PARTNERSKIM VEZAMA

U okviru drugog dela istraživanja Krivično delo nasilja u porodici – teorija i sudska praksa autor se bavi ispovestima žrtava nasilja. Kroz svoje ispovesti, žrtve su popunjavale upitnik. 34 žrtve je učestvovalo u ispitivanju. Od toga su 4 lezbejke koje su doživele nasilje u partnerskim vezama, 6 homoseksualca koji su doživeli neku vrstu nasilju od strane svojih partnera, 9 hetero muškarca koji trpe nasilje od strane žena i 15 žene koje su doživele neku vrstu nasilja od svojih partnera. Poenta upitnika koji su popunjavale žrtve nasilja jeste da se nasilje u partnerskim vezama sagleda sa ugla žrtve a ne pola. Kroz ispovesti žrtava, autor je intervjuisao pojedince koji su želeli da pričaju o svom problemu a da time zastupi istopolne zajednice (LGBT populacija), heteroseksualne zajednice, ženu kao žrtvu i muškarca kao žrtvu.

Svrha istraživanja je da vidimo koliku nadu polažu žrtve nasilja u državne institucije, sa kojim se problemima susreću, zašto ne prijavljuju nasilje, koje su posledice nasilja kojem su žrtve izložene. S obzirom da su žrtve različite seksualne orijentacije, autora je zanimalo da ispita odnos javnih institucija prema pojedincima, spremnost društva da se ozbiljnije shvati problem nasilja, kojim stereotipima su izložene žrtve nasilja (siromaštvo, izolacija, predrasude, diskriminacija) i kako reaguje okolina.

Ciljevi istraživanja se ogledaju boljem razumevanju profesionalaca za probleme i potrebe koje imaju žrtve kada se nađu u izloženosti nasilju; prepoznavanje osnovnih problema odnosno propust javnog sektora u sprovođenju mere zaštite od nasilja; službe javnih ovlašćenja treba da imaju bolju povezanost kako bi preduzele mere zaštite različitih sektora na lokalnom nivou.

Ispovest A.G.

A.B. je suprug počeo da ponižava dok je još bila trudna. Ubrzo su počeli udarci. „Uvek je ispadalo tako da sam ja kriva što me je udario“. Polako me je izolovao od svih, a onda mi je zapretio smrću“. A.B. je već neko vreme u Sigurnoj kući, a dok prolazi emotivnu torturu, sledi i papirološka.

A.B. muče neke nedoumice - da li i kako dobiti finansijsku nadoknadu na sudu i kako izbeći da priču o batinama mora da ispriča i do deset puta da bi izdejstvovala zabranu prilaska.

Možda je i najvažnije - kako živeti sa strahom koji će je pratiti ceo život - šta ako se nasilnik jednog dana vrati po nju? “ Kad sam uspela da odem, prvih nedelju dana nije ni znao gde sam. Onda je saznao i pretio da će prijaviti otmicu deteta, to mi je advokatica rekla. Mislim da ne zna tačno gde sam. Mislim na lokaciju. Ili možda i zna. Ne izlazim nigde, jer gde god da sam - on sve zna. Tako je bilo ranije. Otišla sam samo dva puta do suda i savetovališta. I to je to. Njemu je posao da se bavi

bezbednošću, on je obučen da me nađe. I druge žene se plaše.”

“Živeli smo sami i ja sam uvek bila sama. On je sve probleme spolja donosio u kuću. Nije prestajao taj pritisak. Nisam radila, počinjalo je sve polako, da čovek ne primeti. Ja sam došla iz drugog grada, nisam imala nikoga. Odjednom su, ali nije odjednom, krenule te batine i pretnje smrću. To je bilo užasno. Užasno je dalje bilo i kada sam sve to morala okolo da pričam, iznova i iznova. Pomogli su mi mnogo u Sigurnoj kući. Onda imaš osećaj da nisi sam. Tu su i druge žene”.

“Mnogo žena u Sigurnoj kući nema nikakve prihode. Čula sam da je taj džeparac 7.000-8.000 dinara. Ja sada imam platu pa mi ne zavisi toliko. Ali, da nemam - zavisilo bi mi sve. Ne bih očekivala da dobijem novac baš od njega, ali svima nama treba novac da bismo živeli. Kad nemaš ni džeparac, ne možeš ništa. Kako da pobegneš ili bilo šta? Neću da ga tužim dalje, za to mora da se pokreće novi postupak. Podnela sam za alimentaciju, ali ne mogu dalje. Plašim se od same pomisli da ga vidim na sudu, a kamoli da to traje nekoliko godina.

“Kad se sve završi i ako se završi imam planove za budućnost. Najbitnije mi je dete . Da bude kod mene, da bude bezbedno. Ne smem da pomišljam na dan kada ću ga videti. Biće to verovatno u sudu, ne znam kako će izgledati. Posle toga, plašim se, videću ga ponovo. Mislim da će prekršiti zabranu prilaska. Ne znam zašto, ali tako mi se čini. Gde god da odem i da se sakrijem, on me uvek nađe”.

Ispovest M.T. iz Novog Sada

Pre nego što naredni put osudite nekoga ko trpi nasilje ili se zapitate zašto „jednostavno“ ne izađe iz tog kruga, prvo se setite da je verovatno nečim ucenjen – decom, porodicom ili nekim ko mu je drag, počinje priču Novosađanka M.T. u ranim tridesetim godinama, koja je posle teške borbe i mnogo emotivnog i fizičkog bola, nedavno izašla iz braka u kome je trpela. Loš brak je završen, ali posledice još uvek odjekuju. Lekarima se obratila tek kada je sve prošlo, zbog jakih napada panike i gušenja. Onda kada se od nje „očekivalo“ da ode na pregled, kako bi imala zvaničan izveštaj o tome da je pretučena – nije to uradila. Pokušavajući da objasni nemoć i razapetost žene koja svakodnevno živi u strahu, priseća se jedne od niza teških situacija koje je prebrodila.

„Udarao me svom snagom otvorenih šaka po licu i to je trajalo, trajalo, trajalo... sve dok nisam pala. Glavu nisam osećala. U jednom trenutku, videla sam krv na parketu, ustala i otrčala u kupatilo da se umijem – ne sme dete da me vidi krvavu, pa očistila tepih i parket od krvi. On je konstantno pretio da će da pozove mog oca i brata kaže im da sam kurva. Znam ko sam i njegove reči me nisu doticale u tom smislu, ali ucena je uspela. Tek tada sam počela da plačem i molim. Ja sam uvek bila tatina princeza, „prvenac“, a sada sam uz „dželata“ bila nemoćna i ucenjena“, kaže naša sagovornica i

dodaje da se ta preplašenost ni sa čim ne može porediti. „Kakav lekar, kakvi dokazi, tada vam ništa ne pada na pamet, ništa ne osećate. Samo sam razmišljala o tome da se umijem pre nego što me vidi dete koje je tada imalo pet- šest godina i da očistim krv sa parketa. Ljudima nije jasno zašto žena odmah ne ode? Kako? Pa, ne živimo mi sa mačkom kojoj se upetljalo klupko, pa je nervozna. To su opasni ljudi, ti ne možeš tek tako da se okreneš i izađeš. S druge strane, uvek mi je u tim situacijama odjekivao glas advokata u glavi: „Šta god da se desi, ne napuštaj kuću bez deteta – smatraće se da si ga ostavila“, kaže naša sagovornica, pokušavajući da ponovo oživi nit i hronologiju događaja, koje je pokušala da potisne.

„Imala sam dvadeset godina kada sam se udala za njega, a on dvadeset šest. Ne mogu reći da sam se udala iz velike ljubavi. Meni je njega zapravo bilo žao, jer je osećao da je vreme da se skrasi. Sećam se koliko sam plakala na dan svadbe i da sam htela da se vratim kući. Sada je jasno kako se sve završilo.“

Kako kaže, kako je počeo, njihov brak je tako i trajao, kroz trzavice i svađe, koje su kulminirale u današnju priču. Priseća se da je za nju duge dve godine, njen tadašnji suprug imao paralelnu vezu, a da je ona, kao njegova žena sa kojom ima dete, dolazila u situaciju da joj se javlja kao drugarici, ukoliko je sa drugom ženom. Posle jednog povučenog zahteva za razvod braka, postalo je još teže, ali i komplikovanije, jer je i naša sagovornica podršku i lepe reči preko jedne društvene mreže pronašla u nekom drugom. Događaj s početka priče je reakcija njenog sada bivšeg supruga na to saznanje, a noć u toku koje je pokušala da mu objasni da nisu jedno za drugo, kako kaže, dugo je trajala.

Teški događaji su se nizali, a dete koje kako nam je ova mlada žena rekla, nije trpelo nasilje, ipak je mnogo šta moglo da čuje i nasluti i počelo je da oseća posledice. „Išao je u krug po sobi, pričao sam sa sobom. To je moralo da se završi.“ U međuvremenu, kako kaže, trajalo je uhođenje, pretnje, izivljavanje. „Bolje od mene je znao u svakom trenutku gde se nalazim. Ostajala sam na poslu puno radno vreme i kada nisam morala, čekala da dete završi sa školom da ne bih ostajala sama sa njim. Onda je došao dan kada sam imala zakazano snimanje zuba. Sećam se da je jako padala kiša. On me je u automobilu čekao ispred, pa sam pomislila da hoće da me poveze, zbog lošeg vremena. Ali, ne. Dodao je gas i krenuo u suprotnom pravcu van grada. Čitao je moju staru prepisku koju je snimio i sačuvao u nebrojeno foldera. Ta prepiska nije bila seksualnog sadržaja, već krajnje nežna. Pena mu je izbijala na usta, nikada ga nisam videla takvog. Urlao je na mene: „Sad idemo da te ubijem i zakopam negde gde te nikada niko neće pronaći!“ a ja sam imala tri telefona u torbi, a bila tako bespomoćna. Imala sam mnogo sreće, zazvonio mu je telefon i nekome je rekao da će doći za deset minuta. Odahnula sam zahvaljujući se Bogu i presabirajući se da deset minuta nije dovoljno za ubistvo i pedantno zakopavanje. Vikao je na mene bez prestanka – ja sam kurva koja će mu potpisati blanko

papir na kome će on naknadno navesti da se odričem deteta. Tada sam se paralizovala, ali čim smo stigli do grada rekla sam mu da se deteta ne odričem ni za sve pare ovog sveta. „Sve vreme me je držao u šaci pretnjama da će pozvati mog oca i brata. Ne znam odakle mi pravo da pomislim da me oni neće podržati“. Kada je to zaista uradio, oni su me, bez rezerve podržali. Zamolila sam mamu da ne dozvoli tati da dođe u Užice, zvali su me do kasno u noć, smirivala sam ih. Moj tadašnji muž bio je vidno razočaran što od njih nije dobio odobrenje da me još jednom pretuče. Ta noć je protekla neočekivano mirno u odnosu na prethodne dane, samo uz pretnje“, kaže i priseća se da je taj dan bio petak trinaesti, a da je njen bivši muž sutradan ujutru dete odveo u selo kod svojih roditelja. „Narednog dana, vratio se sam. Njegovo odsustvo sam iskoristila da odem kod svoje porodice i sve im ispričam. Dugo smo svi plakali zagrljeni – tata, mama, brat i ja. Bili su razočarani činjenicom da sam mogla i da pomislim da neću imati njihovu podršku, a ja sam posle mnogo vremena osetila mir, bar na trenutak.“

Posle kratkog zatišja, već u ponedeljak, oko pola osam ujutru je, usledila kulminacija. „Skuvala sam sebi kafu, zapalila cigaretu i po navici duvam dim kroz prozorčić kuhinje. Prethodno se prepirao sa mnom, pretio meni i ljudima koji su mi bliski, nazivao nas pogrđnim imenima. U trenutku čujem da mi prilazi i raskopčanih pantalona izgovara: „Sad ćeš da mi pokažeš šta voliš da radiš sa drugim muškarcima!“ Strah me je nadjačao, ne znam kako da sprečim silovanje, plačem, molim ga, a on me je zgrabio za kosu. Zahteva šifru mog telefona, ne želim da mu kažem, iako sam bila svesna da nema šta da vidi. U sledećem trenutku otvara fioku i uzima veliki kuhinjski nož. Oštrica mi dodiruje stomak, a onda osećam sečivo na vratu... Ceo život mi je proleteo pred očima. Dete, vidim samo dete. Izgovorila sam šifru brzinom svetlosti. Srećom, spustio je nož, a ja sam za tri minuta bila spremna da izađem, da pobegnem. Otvorila sam ulazna vrata širom, da mogu da vrišt看 ako ponovo nasrne na mene. Utrčala sam, uzela svoj telefon, obula baletanke, iako je lila kiša, najbrže se obuvaju. Kiša lije, ja plačem, drhtim. Kada sam se konačno našla sa bratom u gradu, kada me je zagrlio, to je bilo kao da je neko prosjaku dao krov nad glavom. Moj bivši muž je prošao kolima pored nas i bila sam ubeđena da je pošao da me nađe, uvuče u auto i dovrši misao o ubijanju i zakopavanju.“ Kako kaže, činilo joj se da davanje izjave u policiji traje čitavu večnost, nakon čega joj je rečeno da ima oko dva sata da se vrati i spakuje osnovne stvari i donese nož kojim je napadnuta. U međuvremenu, u stanicu je stigao i njen tadašnji suprug, po pozivu policije. „Kada sam donela nož, čula sam da je moj dželat glumio žrtvu i plakao, a inspektor me dočekao sa podrugivanjem „pa ni ti nisi nevinašce“. Ništa me nije zanimalo, trčala sam u Centar za socijalni rad da kažem zašto sam otišla, da nisam ostavila sina, da ga je namenski odveo u selo“. Ona se priseća da se agonija nastavila, da je njen brat uzeo odmor da bi mogao da je prati do posla i nazad, sve dok bivši muž nije dobio zabranu prilaska. „Odahnula sam, ali na kratko. Policajac koga sam srela u prolazu, kaže mi „On može da dođe u sred noći, pretuče te na

mrtvo ime... Ako nemaš svedoke – ništa!“ “Osećala sam se poraženom, obeshrabreno, a da su se zatim nizala ročišta na sudu – paralelno su tekli procesi za razvod braka i nasilje u porodici.

„Presuda mi se smejala u lice! Oslobodili su ga! Kažu – sve to jeste, ali nemaš dokaze. Odjednom postoje datumi koje nisam navodila i pojavljuju se dokazi, tačnije tahograf koji pokazuje da on nije bio u gradu navedenih dana. Tako mi Boga nisam navodila datume jer ih nisam ni znala. Znala sam dva ključna, ali od ostatka sam zanemela. Nisam ga želela u zatvoru, želela sam samo da dobijem mogućnost produžavanja zabrane prilaska, pravdu. Razočarana u sudiju, u državu, sistem, vlast koja se navodno bori protiv nasilja nad ženama i dalje gledam u presudu koja mi već umire od smeha. Kaže mi da su preteće poruke možda šala, a pismo koje je napisao i nož koji sam predala ne pominju se nigde. Izjave mojih svedoka kao da se ne računaju. Uložena je žalba na presudu. Uzalud. Krajnje ponižavajući odgovor. Zahteva se vanredni pravni lek od strane javnog tužioca pošto smo ga zajedno gonili, ali ni to ne pomaže. Kakav je ovo svet, gde živim...?!“

Strah, tup bol u grudima, gušenje, napadi panike...usledili su nakon svega. Na Đurđevdan iste godine, ostala sam bez oca– kao bez tla pod nogama. „Bila sam jaka samo pred detetom, a moji strahovi su se pojačali do te mere da me hvata panika kada pomislim da treba da izađem iz kuće. Nisam mogla da podnesem nikoga u stanu osim sina. Svi mi krađu vazduh, napad gušenja je momentalan. Odlazak na posao je bio nepodnošljiv. Plašila su me crvena svetla za pešake, plašili su me ljudi koje poznajem, a sve je kulminiralo jedne večeri u kući. Imala sam do tada najjači napad panike i gušenja. Spustila sam se na krevet dok sam mislila da umirem. Prilazi mi sin, pokriva me i izgovara „samo ti majki ćuti, nemoj da pričaš, brzo će ti biti bolje.“ Ljubi me i seda pored mene. To mi je bio šamar, hladan tuš. Neće me dete gledati takvu. Odmah ujutru zakazala sam razgovor kod psihijatra.“

„Danas sam druga ja“, priča mlada majka i ističe koliko je ponosna na svog sina, sa kojim je veoma bliska. Kada usput čuje od nekoga da je „raspuštenica“, visoko podigne glavu i nastavi dalje. O rati kredita koji je podigla da bi platila advokate koji, kako kaže ništa nisu uradili, razmišlja samo kada dođe na naplatu. „Mog dželata i nepravdu prepuštam Bogu, jer verujem u njegov sud“, kaže ona i ističe da se nada da će za druge žrtve sličnih sudbina, biti više pravde.

Ispovest A.L. iz okoline Novog Sada

Nasilje je počelo nakon rođenja prvog deteta. Moj suprug je imao običaj da me s vremena na vreme pretuče zbog nekih glupih stvari, poput toga da zakasnim po dete u vrtić ili ne operem sudove. Poslednje batine koje sam doživela bile su najstrašnije i to je bio prelomni trenutak. Tom događaju prisustvovala su i deca, a dvoje još uvek pamte i imaju posledice zbog svega toga. Nakon toga sam ga

prijavila policiji. Odmah su reagovali i uhapsili ga, a mene odveli u dom zdravlja. Svaki put kad se setim tog događaja, kao da ponovo proživljam batine. Čitala sam iz straha šta bi mogao da mi uradi. Nisam smela da kažem nikome. Prijatelje nisam imala jer mi je on branio pošto je bio posesivan i ljubomoran. Osetila sam olakšanje kada su ga osudili, ali je u meni sve već bilo ubijeno. Emotivno sam bila slomljena i nisam bila u stanju ni za šta. Posle svega što sam doživela, ja sam se razbolela i dobila tumor dojke od pretrpljenog stresa.

Ipak, danas se konačno osećam bezbednije, ali i dalje postoji strah s obzirom na to da nasilnik za nekoliko meseci izlazi iz zatvora, nakon što je odslužio višegodišnju robiju.

Strahujem za svoju i bezbednost dece zbog toga. Hoće li opet napasti ? Da li sledi osveta ?

Ispovest I.D. iz okoline Novog Sada

„Da nije bilo Sigurne kuće i ljudi koji su me tamo prihvatili , mene danas ne bi bilo“. Ovim rečima počinje svoju ispovest mlada devojka, žrtva porodičnog nasilja, koja je u junu prošle godine izašla iz Prihvatilišta za žrtve porodičnog nasilja. Batine je trpela godinu dana, i iako je za to vreme podnela nekoliko tužbi protiv nasilnika pomoć je dobila tek kada je sa torbama došla u policiju.

„Prve batine dobila sam već nakon tri meseca zabavljanja. One su se ponavljale svakog drugog meseca i svaki put je bilo sve gore, tako da sam od lakih telesnih povreda završila sa teškim povredama. Kada sam shvatala da je sledeći korak to da mene neće više biti, odlučila sam da se javim Centru za socijalni rad. Međutim, on me je uhodio i nisam mogla da odem ni do jedne institucije tako da sam pozvala SOS telefon. Dve nedelje sam bila u svakodnevnom kontakatu sa stručnjacima koji su me upućivali u to šta treba da uradim. Zacrtila sam sebi i rekla - sad ako odeš živećeš i bićeš dobro i sve će biti u redu, ako ne odeš, gotova si. Došla sam u policiju sa dve torbe i rekla da vide šta će sa mnom“.

Nakon toga smeštena je u Sigurnu kuću, podneto je nekoliko tužbi protiv nasilnika, ali i nakon godinu dana, suđenje još nije završeno. Institucije, prema njenom mišljenju, ne rade svoj posao, a posebno je nezadovoljna odnosom policije prema njoj za koju kaže da ju je ostavila na cedilu. Za zdravstvene institucije, međutim, ima reči hvale. Meru zabrane prilaska može dobiti tek kada se sudski postupak okonča, što znači da trenutno nema nikakvu zaštitu. „Ima straha. Kad izlazim iz zgrade osvrćem se za sobom, čak se i na radnom mestu zaključavam. To nije sloboda“.

Ispovest D.K. iz Novog Sada

“Prvo šutiranje desilo se odmah nakon venčanja, i zatim se ponavljalo u kombinaciji sa drugim

oblicima nasilja. Prvi put kad sam dobila batine htela sam da odem sa detetom, ali mi je pretio da će mi oduzeti ćerku. Zbog toga sam ostala. Kada je ćerka imala tri godine ponovo sam isto doživela, ali su moji baba i deda, kao i sestra smirivali situaciju i savetovali mi da ostanem i da će sve samo rešiti. Nakon toga rodila sam sina koji se razboleo i sada je dete sa smetnjama u razvoju. I pored toga suprug nikad nije bio pored mene kao podrška, već je zanemarivao i mene i decu. Nasilje se nastavilo, a najgore što sam doživela bilo je kad mi je stavio nož pod grlo pred decom i njegovim roditeljima. Niko nije reagovao, a ja ponovo ostala“. Događaj od maja prošle godine prelio je čašu. Zbog pretnji smrću mlada žena pozvala je policiju, koja ju je na njeno insistiranje odvela u Sigurnu kuću. Za zaposlene u toj ustanovi ima samo reči hvale.

„Poslednje tri, četiri godine sam kucala na mnogo vrata, tražila pomoć, ali je nisam dobila. Podnela sam krivičnu prijavu protiv supruga, ali sam je povukla mesec dana kasnije jer su me u Sudu tako savetovali. U Prihvatilištu su mi maksimalno pomogli, bili su tu kada su me svi napustili. Svakog dana sam bila sve srećnija iako je bilo neprijatnih situacija jer me je suprug uznemiravao telefonom, a zbog njega sam čak dobila i otkaz. Naučila sam da živim bez nasilja i uvidela koliko je život lep.. Podnela sam zahtev za razvod braka, taj proces ni posle sedam ročišta nije okončan, još uvek nisam dobila starteljstvo nad decom. I pored toga što je mera zabrane prilaska izrečena, suprug i dalje živi u mojoj kući sa decom i odbija da se iz nje iseli, zbog čega će uskoro biti izvršeno prisilno iseljenje. U njemu će, učestvovati samo inspektori bez policijske pratnje. Plašim se tog susreta i brinem za bezbednost dece, moju bezbednost. Šta će biti kasnije ? Da li će me ikad ostaviti na miru ?”

Ispovest V.N. pripadnika LGBT iz Novog Sada

Imao sam 18 godina, tek sam bio maturirao i spremao se za prijemni na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Sve je to palo u vodu kada sam upoznao Miloša. Šarmantan, zgodan, pametan. Upoznali smo se preko porodičnih prijatelja. Živeo je u Novom Sadu. Zaljubio sam se u trenutku, a mislio sam da je i on u mene. Gledao me je čežljivo, dodirivao mi butine kao slučajno, unosio mi se u lice dok je pričao... Bio sam siguran da je gej, bez obzira što je bio oženjen. Nagovorio me je da upišem fakultet u Novom Sadu. Započeli smo vezu. Iznajmili smo stan. On je dolazio svaki dan kako bismo mogli da budemo intimni. Odjednom je postao grub i počeo da nasrće na mene. Konstantno me je vređao i tražio da mu budem povlašćen. Jedno vreme me je zaključavao u stanu i oduzimao mobilni telefon kako ne bih mogao nikog da zovem u pomoć. Kada bi došao u stan terao bi me da puzim na parketu i nazivao jeftinom kurvom za seks. Govorio mi je da on sa mnom može šta hoće pa i pod da briše. Postalo je neizdrživo. Nisam znao kome da se obratim za pomoć. Otvoreno sam ga pitao zašto mi to radi, a zna da sam zaljubljen u njega. Olako mi je odgovorio: „Nisi moj tip. Ja volim visoke,

mišićave momke i to samo za seks." Pretio mi je da će reći mojim roditeljima da sam gej ako bilo kome spomenem. Na kraju je to učinio-otišao je kod mojih roditelja ispričao da sam gej. Pobegao sam iz stana i otišao kod drugarice koja je jedina znala moju tajnu.

Moj svet se srušio. Odustao sam od fakulteta, zavukao se u kuću kao u mišju rupu. Od dana kada sam pobegao od njega, smisao mog života je bio alkohol. Postao sam alkoholičar za vrlo kratko vreme.

Posle očevih reči da sam „bolesna pederčina“, iako pijan - trenutno sam se otrezno. Nisam očekivao da će me potapšati po ramenu i reći „Bravo, sine, što si gej“, ali jesam makar malo razumevanja. Pa, dete sam im. Jedino. Nisu blesavi da ne vide da mi treba njihova pomoć, ma kakav da sam, mislio sam. I kućetu na ulici pritrče da pomognu (vole životinje), a da neće sinu! Ujutru sam želeo da im objasnim da nisam nakaza, da sam samo drugačiji i da prolazim pakao. Da su mi potrebni. Ali, ignorisali su me. Pili su kafu kada sam ušao u kuhinju. Čitali su, pomerili stolice i okrenuli mi leđa da me ne gledaju. Dan sam proveo kod prijateljice. Rekla mi je da je uz mene, da će mi pomoći o čemu god da se radi. Imao sam nju, makar jedno biće kojem je stalo do mene. Jedino - u čitavom mom jadnom svetu. Kada sam uveče došao kući, vrata su bila zaključana. Pokušao sam da otključam, ali nije išlo. Moji roditelji su u toku dana zamenili bravu. Zvonio sam. Mama je na pola otvorila vrata, pridržavajući ih s unutrašnje strane nogom. Ledenim glasom mi je rekla da idem svojim pederima i da se nada da će me neko dobro pretući, jer jedino to i zaslužujem.

Opet sam se vratio kod prijateljice. Dva dana nisam ni jeo, ni spavao, samo sam plakao. Činilo mi se da umirem od tuge. Majčine reči su me bolele. Želeo sam da odem bestraga, ali gde? Trećeg dana sam smogao snage da se vratim kući. Pustili su me unutra. Prvo smo čitali, onda sam im, puna dva sata, pričao o svom životu, mukama, svemu. Plakao sam sve vreme. Bez obzira što sam im rekao da to što sam gej nije bolest, oni su prešli preko toga i tražili da se lečim. Pristao sam da odemo kod psihologa u Beograd - zbog njih, ne zbog mene. Ja sam znao ko sam. Mislio sam, shvatiće i oni tokom terapije, ali shvatili nisu. Niti me prihvatili. Verbalno jesu, suštinski - nikada.

Meni je terapija pomogla da ostavim alkohol i da se osnažim kao gej Nisam se ni usudio da prijavim Miloša za nasilje. Sama pomisao na to kako su me roditelji odbacili, nije mi dala veru ni u institucije. Preselio sam se u Beograd, našao posao, upoznao ljude slične sebi, sa istim problemima kao što su i moji. Krećem se samo u zatvorenim gej krugovima, od ostalog sveta krijem kakav sam. Naročito na poslu. Znam za slučajeve da su homoseksualci dobijali otkaze kada bi se saznalo da su to. Ja ne smem da rizikujem - jer nemam gde da se vratim. Retko idem kući, retko se i čujem sa roditeljima. Nikada me ne pitaju kako sam, jesam li srećan, imam li problema.

Da li sam zadovoljan životom koji vodim? Nisam. Nadam se da negde na ovom svetu postoji muškarac sa kojim ću moći da podelim čitav svoj život. Nada da ću ga sresti drži me živim. Sve ostalo

je borba za goli opstanak. Žrtva nasilja , žrtva što sam gej, jednostavno je tako.

Ispovest N.B. pripadnika LGBT populacije

„Bilo je kasno zimsko veče, posle druženja sa kolegama sam otišao kod lika kog nisam poznao pre toga. Od samog starta mi se nešto kod njega nije dopalo, ali nisam mogao da objasnim šta tačno. Bilo je hladno i nekako čudno. Nakon kraće priče, krenuo je da me dodiruje, a potom odgurnuo do zida i odbijao da me pusti. U tom trenutku sam shvatio šta se dešava“. Igrom slučaja i zahvaljujući pribraniosti uspeo je da se izvuče iz ove situacije. „Nisam imao gde da mrdnem, ali sam preko njegovih ramena ugledao teglu koja je stajala na stolu. Dok mi je ljubio vrat, nekako sam uspeo da izvučem telefon i pozovem ga. Okrenuo se da pogleda ko je, iste sekunde sam zgrabio teglu i udario ga. Istrčao sam i pozvao taksi. Bilo je gluvo doba noći u nepoznatom kraju – jeziva atmosfer,nasilje nisam prijavio zbog straha od posledica. „Nikada nisam ni razmišljao da to prijavim jer sam se plašio da sam preterano odreagovao i da bih mogao da snosim posledice, a nisam ni želeo da se suočavam sa njim. Nadao sam se da ga jednostavno više neću videti. Nakon toga sam ga jednom video na sajtu za upoznavanje, ali nije mi se više javljao“.

Ispovest A.G. pripadnika LGBT populacije

“Tadašnji partner doveo druga na trojku, što nije prethodno bio dogovor. „Samo su došli i seli, ja sam gledao TV i taj lik mi se približio i počeo da me dodiruje, prvo nežno, a onda malo grublje. Onda je sve počelo.“ u tom momentu nisam doživeo sve to kao prinudu. „Nisam se osećao tužno ili iskorišćeno jer je seks bio dobar, uživao sam. Tada sam bio nezreo i nisam uviđao neke stvari. Nisam mogao da odbijem jer bi me izbacio na ulicu, a nisam imao ni kinte. Danas da mi se nešto slično desi, ne znam kome bih se obratio za pomoć. Još uvek se borimo za svoja prava. Ne verujem institucijama. One nas ne doživljavaju kao žrtve nasilja u partnerskim odnosima.”

Ispovest M.A.pripadnice LGBT populacije

“Partnerka i ja bile smo u vezi 3 godine. Međutim, ona je strašno bila posesivna na sve oko mene, pa čak i na moju porodicu. Vrlo često smo imale verbalne sukobe a ona je umela i da nasrne fizički. Jednu noć bile smo na žurci, popile smo. Na putu do stana ona je već postala agresivna i govorila mi je da sam “fuksa” i da zaslužujem kažnjavanje. Po ulasku u stan opalila mi je par šamara i bacila me na pod. Sela je na mene i počela da me davi. Kao da nije bila ona, nego neka izobličena

ličnost. Jedva sam došla do daha. Potom je ustala i šutirala me po rebrima, stomaku, leđima. Govorila mi je “Koga ti praviš budalom?” Potom se smirila, ja sam ostala da ležim. Plakala sam i sve me je bolelo. Nisam znala ni šta ću ni gde ću. Sutradan sam otišla do sestre sve joj ispričala. Dugo mi je trebalo vremena da se oslobodim sada bivše partnerke. Uhodila me je, dočekivala, obećavala da se tako nešto nikad neće ponoviti. Onog momenta kad je našla drugu, ostavila me je na miru. Osećaj straha i ugroženosti i dan danas osećam. Nemam poverenje u institucije da bi naišle na razumevanje ovakvog problema. Krenula sam na psiho- terapiju.

Ispovest muškarca G.A.

“Bivša žena i ja bili smo u braku 8 godina. Uvek sam bio nežan prema njoj i gledao sve zahteve da joj ispunim. Njene želje i apetiti rasli su iz godine u godinu. Vremenom je postala razdražljiva, nervozna, stalno je započinjala svađu. Nije birala ni vreme ni mesto za raspravu. Umela da je da histeriše na javnom mestu. Par puta me je ošamarila u kolima. Predložio sam da odemo u bračno savetovalište ili na bračnu terapiju. Jedan dan došao sam s posla, izašla je iz kupatila i počela samu sebe da povređuje, da se seče po telu žiletima, udarala se pesnicama i počela sa ucenama. Počela je sa pretnjom “ Sada ću da zovem policiju i da te prijavim za nasilje ! “ U tom momentu nisam znao šta da radim...od stresa i panike sam izašao iz kuće. Otišao sam do prijatelja, požalio sam se kakav problem imam i prvi put otvoreno pričao o tome. Pri povratku kući, dočekala me je policija. Optužen sam za nasilje u porodici. Dobio sam zabranu prilaska. Promenila je bravu na kući. Nisam uspeo ni svoje stvari da uzmem. Uzela je sve. I dalje smo na sudu. Niko od institucija mi ne veruje. Moj advokat je tražio psihičko veštačenje bivše supruge. Proces je užasan...Pitam se, kako mi se ovo dogodilo, gde su moja prava...Preselio sam se kod oca. Ne dozvoljava mi da viđam dete. Jednostavno, moj život je izgubio smisao. Ne verujem u institucije jer one samo štite žene. A šta je sa muškarcima koji su žrtve podlih i bolesnih žena koje zloupotrebljavaju svoja prava? “

Ispovest muškarca B.D.

“Moja bivša devojka i ja živeli smo zajedno u mom stanu koji sam nasledio od roditelja. Sve je počelo sa sitnicama. Branila mi je da nosim zeleno ili kako treba da promenim stil odevanja, frizura ne valja. Prvo mi je uskraćivala hranu, govoreći da treba da smršam. Potom bi nestala na dva dana, kako bih se ja uspaničio dok je ne nandem, a posle bi to bio neki glupi izgovor. Sve je radila kako bi uspostavila kontrolu nada mnom. Potom me je lagano izolovala od prijatelja, porodice...svima je našla neku manu. Onda je tražila šifru mog telefona, pa preuzela da vodi moj nalog na fejsbuku.

Nisam znao kome da se obratim, a istovremeno sam bio nekako čudno vezan za nju. Postao sam njen rob. Sve sam činio kako bi njoj ugodio. Nadao sam se da je to neka faza i da će se promeniti. Odjednom je počela da paranoiše i optužuje me da se muvam sa drugim devojkama, što apsolutno nije bila istina. Govorila je da je drugi obaveštavaju o tome, naravno, lagala je. Jednu noć dok smo spavali, udarila me je flašom po glavi i počela da viče” O čemu razmišljaš?” To joj je postala navika, a na bol od flaše sam oguglao. Nakon flaše, usledio je čekić, gajtan od punjača, udarala me je sa čim je stigla. Kada sam je pitao zašto to radi samo je rekla “Umri više ! Nikome nije stalo do tebe ! “ Jedan dan toliko je razbijala po kući da su komšije zvale policiju, kada su došli ja sam izmišljao izgovore i lagao za nju. Iskreno, I sad me je sramota da kažem ali strepeo sam za svoj život. Ona je bila spemna na sve. Imam utisak da se hranila mučenjem mene, a ja i sad ne mogu da objasnim zašto sam to trpeo. Zaista sam je mnogo voleo. Kulminiralo je sve u ponovnom pokušaju napada na mene nožem, tada me je je isprovredivala na mnogo mesta, krvario sam. Jednostavno nisam mogao da joj se fizički suprotstavim, samo sam je gurao od sebe. Komšije su ponovo pozvale policiju. Došla je i hitna pomoć. Nisam hteo da podnosim krivičnu prijavu ali su je hospitalizovali i odvedena je na psihijatriju. Nisam shvatao važnost ovog problema dok gas am nisam prošao. Znao sam mogao da je prijavim ali jednostavno nisam mogao, bilo me je sramota.”

Možda je teško poverovati u priču o muškarcima kao žrtvama nasilja, ali prihvatanje ravnopravnosti polova podrazumeva i prihvatanje činjenica da uloga žrtve nije privilegija žena. Međutim, nezavisno od proklamovane polne ravnopravnosti, trpljenje nasilja nema nikakve veze sa polom i sa tim ko je fizički jači. Samo što deluje apsurdno da neko ko je jači trpi batine, a uopšte nije stvar u mišićima nego u glavi

Žene statistički češće od muškaraca koriste kao oružje sve i svašta, a to su čaše, flaše, pepeljare, saksije za cveće, itd. kako bi kompenzovale nedostatak fizičke snage. Ipak, kada se govori o nasilju nad muškarcima obično se prepoznaju samo najbrutalniji slučajevi. Jer žene najradije koriste psiho teror, omalovažavajući partnere da su nesposobni da izdržavaju porodicu, namećući im seksualnu apstinenciju, ucenjujući ih da neće viđati decu, da se odreknu imovine i slično. Ukoliko je sve to ne zadovolji nasilnica se neće libiti da se predstavi kao žrtva zlostavljanja.

Predrasuda da je majka najbolji prirodni roditelj, a ova predrasuda raširena je i među stručnjacima, odnosno da je lošija majka bolji roditelj od oca. Ovde je možda reč o jednoj vrsti institucionalnog nasilja, gde se pojedinac bori protiv sistema, a sve na uštrb deteta, za čiji je razvoj najvažnije da raste uz oba roditelja.

19.1. Koliko sistem prepoznaje žrtve nasilja i da li je odgovor institucija ravnomerno zastupljen prema svim žrtvama nasilja

Niko ne treba da živi u strahu od osobe sa kojom živi. Svako ima pravo da se oseća vrednim, poštovanim i sigurnim. Zato se savetuje muškarcima da koliko god im je teško ili ih je stid prijave nasilje. Zbog nedostatka svesti, programi za muške žrtve emocionalnog nasilja skoro i da ne postoje. Važno je znati da nije sramota biti žrtva. Sramota je ne preduzeti ništa kako biste zaštitili svoj život i zdravlje.

Sve je više žena koje emotivno, ali i fizički, zlostavljaju svoje muževe koji zbog osećaja stida oklevaju da prijave maltretiranje. Istraživanja pokazuju da su žene u 90 posto slučajeva žrtve nasilja. Ipak, porodično nasilje nad muškarcima nije mit i postoji i u Srbiji. To potvrđuje i statistički podatak da je oko sedam do deset odsto muškaraca zlostavljano u porodici. Ova, sve češća pojava u društvu, postoji i u drugim zemljama, ali zbog osude okoline sramota ih je da prijave da su žrtve nasilja, zbog čega još nemamo pravu sliku stanju.

Danas je stereotip da su samo muškarci ti koji fizički i psihički maltretiraju ženski pol. I dok su žene najčešće žrtve, ima i muškaraca koji su zlostavljani kako fizički, tako i verbalno i emocionalno. Sve je više žena koje prvenstveno emotivno zlostavljaju muškarce. Ovakvo ponašanje žena opisuje se time da ona sve više voli da šefuje i koristi ravnopravnost među polovima, loše je volje, imala je teško detinjstvo...Većina muškaraca prihvata ovakvo ponašanje pod maskom da žena samo izražava svoja osećanja. Oklevaju da prijave nasilje jer se osećaju neprijatno ili se plaše da im drugi neće poverovati, ili još gore ukoliko se umeša i policija, muškarac žrtva često postaje počinitelj nasilja. U pogledu ispovesti žrtava, može se konstatovati da vođeni stegom društva i predrasuda, kao i zaštitom koje će država da im pruži, ne veruju institucijama. Takođe autor naglašava da žrtva partnerskog odnosa nije samo žena. Institucije su stavile najviše akcenat na podršku ženama kao žrtvama nasilja, što jeste za svaku pohvalu. Pomak ipak postoji. Međutim, postavlja se pitanje zašto klasifikujemo žrtvu u pogledu pola i njene seksualne opredeljenosti. LGBT populacija takođe živi u zajednici sa svojim partnerima i takođe je izložena nasilju u partnerskim odnosima. Stiče se utisak da nisu ni muškarci koji trpe nasilje od strane žena ni LGBT populacija koja trpi nasilje od svojih partnera pod istom lupom podrške institucija u odgovoru na nasilje.

Muškarci koje trpe nasilje se stide da prijave partnerku, a LGBT populacija zbog svoje opredeljenosti i dalje nailazi na nerazumevanje institucija koje se bave odgovorom na nasilje i podršku žrtvama.

Društvena homofobija ograničava dostupnost pomoći i podrške lezbejkama i gej muškarcima (napr. službe, policija, terapeuti/kinje) i održava opšti nedostatak svesti o gej i lezbejskim temama.

Lezbejke i gej muškarcima se plaše da se njihov seksualni identitet otkrije. Zbog toga, možda neće tražiti pomoć od tradicionalnih resursa koji se bave problemom nasilja u porodici. Takođe, mogu oklevati da prijave slučajeve zlostavljanja zbog straha od negativnih posledica javnog otkrivanja njihove seksualne orijentacije. Jedinstveni oblik zlostavljanja u istopolnim vezama je pretnja "autovanjem" ili otkrivanjem nečije seksualne orijentacije drugima bez dozvole te osobe.

S obzirom da su žrtve različite seksualne orijentacije, dolazimo do zaključka da odnos javnih institucija prema pojedincima nije ujednačen. Društvo još uvek nije pokazalo spremnost da se ozbiljnije shvati problem nasilja nad svakom osobom koja trpi nasilje. LGBT populacija kao i muškarcima koji trpe nasilje od svojih partnerki su izloženi stereotipima kao što su diskriminacija, predrasude, izolacija.

20. Zaključci proistekli iz istraživanja sudske prakse Osnovnog suda u Novom Sadu

- 1) Istraživanjem je utvrđeno da je u 2019. godini ukupno pokrenutih postupaka zbog nasilja u porodici bilo je 227. Uvid je izvršen u 126 predmeta (55,50%) u kojima je utvrđeno da se radi o nasilju u partnerskim odnosima. Među procesuranim delima nasilja u porodici najzastupljeniji oblik nasilja jeste fizičko nasilje (78%), i to: fizičko nasilje bez upotrebe oruđa ili oružja (44%) i uz upotrebu oruđa/oružja (34%). Psihičko nasilje češće se vrši kumulativno sa fizičkim (16%), a znatno ređe kao samostalno krivično delo (6%). Istraživanjem je utvrđeno da je u 2019. godini ukupno pokrenutih postupaka zbog nasilja u porodici bilo je 227. Uvid je izvršen u 126 predmeta (55,50%) u kojima je utvrđeno da se radi o nasilju u partnerskim odnosima. Od 126 predmeta žena je bila žrtva u 84 slučajeve (66,66%), muškarac u 26 slučajeve (20,63%), dok se u 16 slučajeva (12,69 %) kao žrtve pojavljuje više lica, tj. članova porodice. Kao izvršiocu krivičnih dela muškarci se javljaju u 117 slučajeva (92,85%), a žene u 9 slučajeva (7,14%). Od ukupnog broja slučajeva nasilje među partnerima prisutno je u 86 slučajeva (68,25%), a između ostalih članova porodice u 40 slučajeva. Kod partnerskog nasilja zabeleženo je da u šest slučajeva kao žrtva se pojavljuje muškarac (6,97%), dok se u preostalih 80 slučajeva (93,02%) kao žrtva javlja žena.
- 2) Najveći procenat izvršenih krivičnih dela u 2019. godini je 73% ima karakteristike prvog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1. Svi ostali oblici ovog krivičnog dela su manje zastupljeni: 33% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 2; 16% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 3 KZ RS. Kad je u pitanju krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 5. KZ RS (kršenje mera zaštite od nasilja u porodici), bilo je 3 slučaja (2,38%) je izvršilac osuđen za ovo krivično delo. Istraživanjem je utvrđeno da je u 2020. godini ukupno pokrenutih postupaka zbog nasilja u porodici bilo 188. Uvid je izvršen u 116 predmeta (61,70%) u kojima je utvrđen procenat po polu počinitelaca krivičnih dela nasilja u porodici kao procentualnost žrtava na osnovu obrađujućeg uzorka.
- 3) Od 116 predmeta žena je bila žrtva u 92 slučajeva (79,31%), muškarac u 11 slučajeva (9,48%), dok se u 13 slučajeva (11,20 %) kao žrtve pojavljuje više lica, tj. članova porodice. Kao izvršiocu krivičnih dela muškarci se javljaju u 111 slučajeva (95,68%), a žene u 5 slučajeva (4,31%). (Tabela 2.1.) Od ukupnog broja slučajeva nasilje među partnerima prisutno je u 74 slučaja (63,79%), a između ostalih članova porodice u 42 slučaja. (Tabela 2.2.) Kod partnerskog nasilja zabeleženo je da u 5 slučajeva kao žrtva se pojavljuje muškarac (6,75%), dok se u

preostalih 69 slučaja (93,24%) kao žrtva javlja žena. Najveći procenat izvršenih krivičnih dela u 2020.godini u Novom Sadu je 65% ima karakteristike prvog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1. Svi ostali oblici ovog krivičnog dela su manje zastupljeni: 27% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 2; 12% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 3 KZ RS.dok se u preostalih 69 slučaja (93,24%) kao žrtva javlja žena. Kao žrtva partnerskog nasilja zabeleženo je da u 5 slučaja kao žrtva se pojavljuje muškarac (6,75%).

- 4) Najveći procenat izvršenih krivičnih dela u 2020.godini u Novom Sadu je 65% ima karakteristike prvog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1. Svi ostali oblici ovog krivičnog dela su manje zastupljeni: 27% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 2; 12% izvršenih krivičnih dela je nasilje u porodici iz čl. 194 st. 3 KZ RS. Kad je u pitanju krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 5. KZ RS (kršenje mera zaštite od nasilja u porodici), u toku 2020.godine bilo je 4 slučaja (2,12%) . U pogledu izvršenja krivičnih dela nasilja u porodici na teritoriji Novog Sada i opštine Novi Sad u odnosu na 2019.godinu uočen je manji procenat nasilja u porodici u 2020.godini. S jedne strane ta slika nas upućuje da se smanjio porast nasilja u porodici u 2020.godini ali se s druge strane dovodi ta činjenica u pitanje jer 2020.godine je nastupila pandemija Korona virusa i zbog uvođenja vanrednog stanja kao i zabrane kretanja, predpostavlja se da mnogi broj žrtava nije prijavljivao nasilje u porodici i partnerskim odnosima.
- 5) U okviru ispitivanog uzorka u toku 2019. i 2020.godine nije bilo nijednog oblika saučesništva. Učinioci su sami izvršavali krivično delo nasilja u porodici.
- 6) Tokom 2019. godine prilikom ispitivanja prebivališta nasilnika i žrtve utvrđeno je da je u 83,46% slučajeva njihovo prebivalište u gradu, dok je u 16,54% njihovo prebivalište bilo u selu. Kada posmatramo 2020.godinu nije velika razlika u odnosu na prethodnu godinu. I dalje se konstatuje da se nasilje mnogo češće prijavljuje u gradu, što s druge strane ne mora da znači da se ne dešava na selu. Postoji mogućnost da su žrtve na selu vođene tradionalističkim shvatanjima i da zavise od mišljenja drugih ili s druge strane ne postoje ustanove koje pružaju uslugu podrške žrtvama nasilja osim one telefonske. Takođe, pitanje je informisanosti - na koji način da se žrtve zaštite od nasilnika može biti uzrok neprijavlivanja nasilja u seoskoj sredini.Ovi rezultati ne moraju da idu u prilog tvrdnji da je nasilje češće u gradovima, već se mogu objasniti i činjenicom da ljudi u gradu češće prijavljuju nasilnike, od onih u selu. U toku 2019.godine mesto samog događaja je najčešće zajednički stan izvršioca i žrtve – 73,80%, stan žrtve – 11% i stan učinioca –15,07%. Slični podaci su dobijeni i prilikom istraživanja

2020.godini, kada je konstatovano da je u 83% slučajeva mesto događaja zajednički stan učinioca i žrtve, u 7,75% nasilje izvršeno u stanu žrtve a u 20,68% u stanu učinioca krivičnog dela nasilja. Na osnovu utvrđeni podataka konstatuje se da je zajedničko boravište (stan, kuća, dvorište) gde bi član porodice trebalo da se oseća najsigurnijim, ustvari najmanje bezbedno mesto.

- 7) U toku 2019.i 2020.godine u Novom Sadu, najviše krivičnih dela nasilja u porodici u okviru uzorka izvršeno je u leto (46%), nešto manje u jesen (32%), mnogo manje u toku zime (12%) i proleća 5 (10%), dok je u dužem vremenskom periodu (na primer od zime do jeseni ili od leta do zime) izvršeno 10 krivičnih dela (20%).
- 8) Među nasilnicima koji kombinuju fizičko, seksualno i psihičko nasilje je najviše alkoholičara (38,7%). Istraživanjem se došlo da zaključka da partneri koji konzumiraju drogu ili alkohol imaju više sklonosti ka korišćenju nekog sredstva, oruđa ili oružja, što nasilje čini mnogo opasnijim i veća je verovatnoća da žrtva premine. Kada govorimo o načinima izvršenja krivičnog dela sve zavisi koja je vrsta nasilja, da li je fizičko, psihičko i čime je praćeno u smislu korišćenja nekog oružja odnosno sredstva. Uočeni su mnogoliki primeri fizičkog nasilja koji su izvršeni na razne načine i kroz uzorke uočava se da se primenjuju kao modeli kod nasilnika prema žrtvama, koji se ponavljaju. Fizičko nasilje vršeno je na različite načine, među kojima su: udaranje pesnicama u glavu i lice, bacanje na pod, čupanje kose, šutiranje, šamaranje, stavljanje noža pod grlo, davljenje, zavrtnje ruke, udaranje letvom, palicom, čekićem i sl. Kada je reč psihičkom nasilju ono je najčešće izraženo je psovanjem, vređanjem nazivanjem žrtve pogrđnim imenima („kurva“, „drolja“, „seljančura“, „misliš da si svetica“, „da je niko i ništa“, i dr), javnim ponižavanjem pljuvanjem, uznemiravanjem sms porukama, pretnjama ubistvom, praćenjem i sl.) Česti oblici nasilja su i guranje, lomljenje stvari po kući, izbacivanje iz kuće.
- 9) U najvećem broju predmeta postupak se vodio protiv lica muškog pola – 96%, dok je ženski pol u uzorku bio zastupljen sa samo 4%. Međutim prema istraživačkom uzorku mnogo je veći procenat muškog pola protiv kojih se vodi postupak za nasilje i dalje su žene mnogo manje zastupljene (92% - 8%). Kada se sagleda uzrast učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici, najzastupljenija je starosna kategorija od 32-43 godina sa 42%, a zatim starosna kategorija od 43- 54 godina sa 22%. Starosna kategorija preko 65 godina zastupljena sa 15%. U ispitivanom uzorku bila je zastupljena starosna kategorija od 24-31 godina sa 8%,. Ako se uzme u obzir učešće učinilaca od 55-59 godina koje iznosi 9% i starosna kategorija od 60-64 godine je 4%.Zabrinjavajuće je da je nasilje takođe vrlo prisutno u mlađim partnerskim vezama čak 8% u

uzrasnoj kategoriji 24-31 godina. Najveći broj učinilaca je u vreme izvršenja krivičnog dela bio u braku – 41% i vanbračnoj zajednici – 32%. Neoženjeno/neudato je bilo 12% učinilaca, razvedeno 13%, rastavljeno 2% . U pogledu broja dece najveći broj učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici je (52%) ima dvoje i više dece, sa jednim detetom je 31% učinilaca, a bez dece je 17% učinilaca. Kada se posmatra obrazovanje učinilaca u pogledu obrazovnog statusa učinilaca konstatuje se da najveći broj učinilaca ima srednje obrazovanje – 56%, sa višom školom ili fakultetom je 21%, a sa osnovnom školom je 16%. Sa nezavršenom osnovnom školom je 4% i sa magistraturom je jedan izvršilac– 5%. U pogledu zanimanja učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici, iz ispitivanog uzorka se dolazi do zaključka da su učinioci različitih zanimanja. Tako se u uzorku pojavljuju sledeća zanimanja: student istorije, vojno lice, profesor geografije, diplomirani građevinski inženjer, automehaničar, konobar, carinski tehničar, komercijalista, radnik, električar, instruktor vožnje, auto-električar, moler, policijski službenik, mašinski tehničar, programer, elektro inženjer, vozač, tehničar drumskog saobraćaja, student pravnog fakulteta, frizer, monter, turistički tehničar, trgovac, mašinbravar, akademski slikar, medicinski tehničar, trgovac, obućar, dramaturg, viši medicinski tehničar, građevinski tehničar, elektrotehničar, gumar, komunalni radnik, rukometni trener, banker.

- 10) Podaci o zaposlenosti žrtava takođe u velikom procentu nisu sadržani u sudskim predmetima koji su bili predmet ispraživanja – 56%%. Među žrtvama zaposlenih je 24,3%, među žrtvama nezaposlenih 3,8% procenat penzionera – 11,4%, i 4,9% studenti.
- 11) Na osnovu analize dobijenih podataka može se konstatovati da podaci o ranijoj osuđivanosti učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici pokazuju da je veći procenat neosuđivanih 56% lica od osuđivanih 44%. Za učinioce koji su osuđivani za različita krivična dela, nije dobijen podatak kog karaktera su dela , a 8 učinilaca je ranije bilo osuđeno za krivično delo nasilja u porodici. U tri slučaja bilo je dve osude za nasilje u porodici pri tom svaki put je bila izrečena uslovna osuda , a u jednom slučaju je izvršilac bio u oba puta puta osuđen za istovrsno krivično delo nasilje u porodici . O porodičnoj anamnezi, karakteristikama ličnosti i ponašanju učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici do momenta izvršenja skoro i da nema podataka u sudskim spisima. To pokazuje da se u sudskom postupku veoma retko, sem ukoliko se ne odredi psihološko ili psihijatrijsko veštačenje, saznaju činjenice koje se odnose na porodični život i ponašanje učinioca pre izvršenja dela, kao i na osobine njegove ličnosti.
- 12) Analizirajući predmetne uzorke uočeno je da prekomerna upotreba alkohola kod učinilaca pre izvršenje krivičnog dela zabeležena je čak – 48%. Samo u 13% slučajeva učinioci nisu ranije konzumirali alkohol. Mora se konstatovati da u spisima predmeta nije bilo podataka o

ranijoj upotrebi alkohola u 39% slučajeva. Kod pojedinih izvršioaca izvršeno je psihološko i psihijatrijsko veštačenje, te su neki izjavljivali da piju od rane mladosti, dugi niz godina. Ista situacija je konstatovana kada je u pitanju zloupotreba droga. U većini sudskih predmeta upotreba droga pre izvršenja dela i zavisnost od upotrebe droga takođe nije ispitivana u svim slučajevima, pa je ovaj podatak ostao nepoznat u 67% slučajeva. U vreme izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici i partnerskim odnosima 37% učinilaca je bilo pod dejstvom alkohola. U pogledu upotrebe alkohola, ova okolnost je veoma značajna s obzirom na to da učinioci traže opravdanje za svoje postupke pri izvršenju krivičnog dela nasilje u porodici, pravdajući se su bili pod dejstvom alkohola i da u takvom stanju je nastupilo tzv. zamagljenje uma te nisu mogli da shvate značaj svojih postupaka ili da se ne sećaju šta su uradili. Interesantno je da jedan broj žrtava izjavljuje da su okrivljeni sasvim drugačiji kada su trezni i da tada nisu nimalo agresivni. Međutim, prekomerna upotreba alkohola ne može da bude olakšavajuća okolnost nego se svakako mora sagledavati kao kriminogeni faktor koji značajno doprinosi izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici. U sagledavanju izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici pod dejstvom droge u vreme izvršenja krivičnog dela bilo je 8% učinilaca, dok 43% nije bilo pod dejstvom droga. Svakako da ovi podaci se moraju oprezno tumačiti iz razloga jer u 47% slučajeva je nepoznato da li su učinioci bili pod dejstvom droga u vreme izvršenja krivičnog dela.

- 13) U pogledu sopstvene odgovornosti za nastali događaj ne sagledava najveći procenat učinilaca – 46%, nemaju objašnjenje ili ne daju objašnjenje 22% učinilaca, 18% učinilaca smatra da je žrtva kriva za nastali događaj, 3% ne krivi ni sebe ni žrtvu, već smatra da je događaj posledica nesrećnih okolnosti, 2% racionalizuje svoju odgovornost bezizlaznošću situacije, a 9% učinilaca prihvata svoju odgovornost. Na osnovu uzorka koji je autor analizirao konstatovano je da se većina učinilaca pozivala na neuračunljivost pri izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici u partnerskim odnosima. Međutim podaci o uračunljivosti izvršilaca kada se posmatra u vreme izvršenja dela pokazuju da je najveći procenat učinilaca bio uračunljiv u vreme izvršenja krivičnog dela – 65%. Smanjena uračunljivost konstatovana je 18% učinilaca, dok bitno smanjenu uračunljivost je imalo 9%, dok je neuračunljivost konstatovana kod 8% učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici. U ispitvanom uzorku kada je reč o neposrednom motivu za izvršenje krivičnog dela nasilja u porodici i u partnerskim odnosima ne može se sa sigurnošću utvrditi jer se u sudskim postupcima ova okolnost ne sagledava. O motivima za izvršenje krivičnog dela moguće je posredno zaključivati na osnovu odbrane okrivljenog i saslušanja oštećenog kao svedoka i drugih svedoka. Prema raspoloživim podacima, kao motivi za izvršenje krivičnog dela nasilja u porodici pojavljuju se: ljubomora; potreba za novcem radi nabavke droge ili alkohola; vraćanja dugova; osveta zbog napuštanja bračne zajednice; psihosomatske

tegođe sl. Uzroci porodičnog nasilja mogu biti iz više faktora. Najčešće su povezani sa odrastanjem nasilnika. U pogledu odrastanja sagledavaju se materijalni uslovi života i socijalni status nasilnika i žrtv. Sadleđava se anamneza životnog iskustva. Modeli ponašanja koji su se odrazili tokom odrastanja ako je počinilac ili žrtva živeo u nasilnoj porodici, odrastanjem i uslovima života u alkoholičarskoj porodici, nezaposlenost, seksualna frustracija i nezadovoljstvo poslom. Faktori nasleđa utiču na društvenu svest u kojoj porodično nasilje postaje svakodnevna pojava koja se i običajno i institucionalno toleriše. Pored navedenog, uzroci nasilja u porodici sadržani su i u drugim faktorima, prvenstveno socijalnim. Ovo je naročito izraženo u siromašnim sredinama, gde vladaju nezaposlenost, socijalna i egzistencijalna nesigurnost, lična zavisnost i statusno stanje dominacije i podređenosti. Međutim, dobrim delom porodično nasilje je posledica porodične patologije, psihičkih poremećaja, alkoholizma ili nekih situacionih okolnosti.

14) Prema prikupljenim podacima broj žrtava ženskog pola je 73%, a muškog pola 27%. Na osnovu prezentovanih podataka može se zaključiti da je u porastu broj žrtava muškog pola koji prijavljuju nasilje. Kao i kod učinioca krivičnog dela nasilja u porodici tako na osnovu istraživanja iz uzorka, prebivalište žrtava krivičnog dela nasilja u porodici u mnogo većem broju slučajeva je grad – 87%, zatim prigradsko naselje – 9%, selo – 7%. Mesto rođenja najvećeg broja žrtava takođe je grad – 71%. U selu je rođeno 14% žrtava, i u prigradskom naselju 15%. Mora se konstatovati da u spisima predmeta nedostaju podaci za veliki broj žrtava u vezi prebivališta i mesta rođenja. Kada se sagleđa uzrast žrtava krivičnog dela nasilja u porodici, najzastupljenija je starosna kategorija od 32-43 godina sa 42%, a zatim starosna kategorija od 43- 54 godina sa 22%. Starosna kategorija preko 65 godina zastupljena sa 15%. U ispitivanom uzorku bila je zastupljena starosna kategorija od 24-31 godina sa 8%. Starosnu kategoriju žrtava od 55-59 godina iznosi 9% i starosna kategorija od 60-64 godine je 4%. Na osnovu istraživanja u vreme izvršenja krivičnog dela najveći procenat žrtava bio u braku (77%). Razvedenih je 13% što pokazuje da se partnersko nasilje nastavlja i kada prestane da postoji bračna zajednica, najviše u vidu proganjanja i verbalnih pretnji. Ono što je zabrinjavajuće, iako je manji procenat žrtava koje su u vreme izvršenja krivičnog dela bili rastavljeni (10%), govori da nasilje i pored napuštanja bračne zajednice i razvoda, žrtve i dalje proživljavaju. U pogledu broja dece najveći broj žrtava krivičnog dela nasilja u porodici je (52%) ima dvoje i više dece, sa jednim detetom je 31% učinilaca, a bez dece je 17% učinilaca. U odnosu na broj dece može se zaključiti da je najveći broj žrtava krivičnog dela nasilja u porodici u partnerskim odnosima sa dvoje i više dece.

15) U pogledu broja dece najveći broj žrtava krivičnog dela nasilja u porodici je (52%) ima

dvoje i više dece, sa jednim detetom je 31% učinilaca, a bez dece je 17% učinilaca. Prema raspoloživim podacima, najviše žrtava, kao i izvršilaca, ima srednje obrazovanje – 25,8%, zatim sledi manji broj žrtava sa višom školom ili fakultetom – 9,6% i osnovnom školom – 3,7%. Na osnovu podataka može se konstatovati da žrtva porodičnog nasilja može biti svako neovisno na školu koju je završila odnosno nivo obrazovanosti. Podaci o zaposlenosti žrtava takođe u velikom procentu nisu sadržani u sudskim predmetima koji su bili predmet ispraživanja – 56%. Među žrtvama zaposlenih je 24,3%, među žrtvama nezaposlenih 3,8% procenat penzionera – 11,4%, i 4,9% studenti. U ovom istraživanju se pokazalo da je dominantan oblik nasilja u porodici partnersko nasilje. Partnersko nasilje je zastupljeno u braku – 26,2%, između bivših bračnih i vanbračnih partnera – 13,1% i u vanbračnoj zajednici – 11,5%, što u ukupnom procentu iznosi 50,8%. U odnosu na učinioce kod kojih je ustanovljeno da su pri izvršenju krivičnog dela imali neku vrstu oružja, sredstva i oruđa, te su ga u većini slučajeva koristili, u ispitivnom uzorku o pogledu žrtava, konstatuje se da nijedna žrtva nije imala kod sebe oružje. Kada posmatramo uticaj droge i alkohola, kod učinilaca krivičnih dela je uočeno u mnogo većem slučaju upotreba droge ili alkohola, dok žrtve u većini slučajeva u vreme izvršenja krivičnog dela nisu bile pod uticajem alkohola ili droga čak 91,8%. Međutim, ono što je uočeno kod žrtava da vrlo često koriste sedative, tablete za smirenje kako bi se izborile sa depresijom i nivoom stresa koji proživljavaju.

- 16) Kao što je već konstatovano, prema podacima iz analiziranih predmeta, nasilje prema članovima porodice ispoljavano je u dužem vremenskom periodu. Iz navoda u krivičnoj prijavi i iz iskaza žrtava koje nisu odbile da svedoče i koje su saslušane kao svedoci na glavnom pretresu, vidi se da je najveći broj žrtava bio zlostavljan pre kritičnog događaja stalno ili povremeno u dužem vremenskom periodu. U mnogim predmetima sreću se svedočanstva žrtava da su fizičkom i psihičkom nasilju bile izložene od samog zasnivanja braka, odnosno vanbračne zajednice. Akti nasilja u porodici nisu izolovani incidenti, već su pokazatelji obrasca zlostavljanja, koje se dešavalo u dužem vremenskom periodu. Ipak, treba napomenuti da je, za razliku od navoda u krivičnoj prijavi i izjave odmah posle kritičnog događaja, jedan broj žrtava u daljem toku postupka menjao iskaz i negirao ranije date izjave o postojanju nasilja želeći da zaštite okrivljenog. Iako su nasilju bile izložene dugi niz vremena, većina žrtava nije prijavljivala nasilje. 87,9% žrtava nije tražilo pomoć Centra za socijalni rad ili drugih instiucija koje se bave zaštitom žrtava. 7 žrtava je obavestilo Centar za socijalni rad, od toga su 4 žrtve smeštene u Sigurnu kuću. I pored brojnih kampanja i medijskoj potpori u borbi protiv nasilja, žrtve i dalje nisu dovoljno osnažene da se suoče sa počiniocem i prijave nasilnika. One i dalje ostaju da žive sa nasilnikom i pored toga ako je nasilnik više puta podvrgnut psihijatrijskom

lečenju. Stiče se utisak da žrtve nemaju veru institucije, nisu dovoljno ohrabrene. Kada posmatramo prijavu nasilja policiji, konstatuje se da: u 81% slučajeva nije bilo ranijeg prijavljivanja nasilja policiji, u 19% žrtve su prijavljivale nasilje policiji i ranije, pa je u nekim slučajevima vođen krivični ili prekršajni postupak. Ovaj podatak govori da su žrtve i dalje neodlučne i zaplašene reakcijom nasilnika.

17) Krivični postupak se vodio u najvećem broju slučajeva u okviru uzorka prema izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1 – 76%, zatim prema izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 2 – 18%, čl. 194 st.3 – 6% i čl. 194 st. 5 – 2%. I prema podacima koje dostavio Osnovni sud u Novom Sadu postupajući po zahtevu za pristup informacijama od javnog značaja pokazuju, procesuirana krivična dela nasilja u porodici najčešće su kvalifikovana kao osnovni oblik dela – čl. 194. st. 1. KZ. Ovo istraživanje je pokazalo da je određivanje pritvora učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici bilo mnogo češće. U toku 2019.godine u 76 slučajeva je određen pritvor, dok u 2020.godini taj broj je nešto manji odnosno 52 slučajeva je određen pritvor zbog sumnje da je izvršeno krivično delo nasilja u porodici. Dokazna sredstva su načini ili metodi čijom primenom sud u krivičnom postupku pribavlja dokaze, izvodeći ih iz izvora dokaza. U dokazna sredstva spadaju radnje poput saslušanja okrivljenog ili svedoka, uviđaja, veštačenja i dr. U istraživanom uzorku najčešće izvođeni dokazi bili su: uvid u medicinsku dokumentaciju, sudskomedicinsko veštačenje i veštačenje neuropsihijatra i psihologa, ispitivanje okrivljenih, saslušanje svedoka, saslušanje oštećenih kao svedoka, saslušanje profesionalaca iz centra za socijalni rad.

18) U toku 2019.godine Osnovni sud u Novom Sadu u pravnosnažno okončanim predmetima najviše je doneto osuđujućih presuda 218. U toku 2020.godine doneta je 81 osuđujuća presuda. Oslobođajućih presuda u toku 2019.godine je bilo 5 zbog toga što nije dokazano da je optuženi učinio delo za koje je optužen. Odbijajućih presuda u toku 2019.godine je bilo 17 koje su regulisane članom 422 ZKP zbog toga što je tužilac od započinjanja do završetka glavnog pretresa odustao od optužbe ili je oštećeni odustao od predloga za gonjena. Za razliku od 2019.godine, u toku 2020.godine bilo je 8 oslobođajućih presuda od kojih je za 3 lica presuda kojom se optuženi oslobađa od optužbe sud je izrekao kao: delo za koje je optužen po zakonu nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; dok je u 5 predmeta oslobođajuća presuda bila zbog toga što nije dokazano da je optuženi učinio delo za koje je optužen. Odbijajućih presuda u toku 2020.godine bilo je čak 32 jer su oštećeni odustali od predloga za gonjenjem. Kad je reč o izjavljivanju žalbe, treba konstatovati da u velikom broju predmeta iz istraživanog uzorka u kojima je doneta prvostepena odluka žalba nije izjavljena – 76%. Žalba je na prvostepene presude je izjavljena u 12 slučajeva (24%). U jednom predmetu

je zaključen sporazum o priznanju krivičnog dela. Prema podacima iz sudskih predmeta, žalba je izjavljivana iz svih razloga iz kojih se, po zakonu, presuda krivičnog suda može pobijati: zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, zbog povrede krivičnog zakona, zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i zbog odluke o krivičnim sankcijama. U žalbama koje su izjavljivali okrivljeni, odnosno njihovi branioci jedan od najčešćih žalbenih razloga bio je pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, pri čemu je materijalna neispravnost presude obrazlagana time da je presuda zasnovana samo na iskazu oštećene osobe, koji je, prema navodima iz žalbe, bio protivrečan, nelogičan i nepotpun. Takođe, predmet pobijanja u ovim žalbama bila je i odluka o kazni, za koju su žalci tvrdili da je pogrešno odmerena.

19) Tužioci i sudije imaju odgovornost da pruže zaštitu za žrtve koje se pojave pred njima u toku krivičnih postupaka. Jedan od razloga zašto se žene žrtve bave krivičnopravnim sistemom jeste da zaustave nasilje i spreče da se nasilje ponovo dogodi i eskalira, kao i da spreče pretnje nasiljem, zastrašivanje i uznemiravanje. Žrtve se često suočavaju sa ponovnom traumatizacijom u toku krivičnih postupaka i u velikoj su opasnosti od suočavanja sa povećanim zastrašivanjem i nasiljem od strane počinioca dok se dati predmet ispituje. Prema podacima iz ispitivanog uzorka, faza od podnošenja optužnog akta do donošenja prvostepene presude u najvećem broju slučajeva (54%) traje od mesec dana do tri meseca i od tri meseca do pet meseci – (21%), što predstavlja relativno kratak period s obzirom na to da se u ovoj fazi odvija najznačajniji deo krivičnog postupka. Vremenski interval od podnošenja krivične prijave do donošenja drugostepene odluke u 8 predmeta u kojima je podneta žalba na prvostepenu presudu i doneta drugostepena presuda, u 5 slučajeva u 2019.godini i 8 u 2020.godini (6,42%) iznosio je do godinu dana.

20) Pregledom pravosnažnih sudskih odluka u okviru istraživanog uzorka Osnovnog suda u Novom Sadu, utvrdili smo da su izvršiocima izricane sledeće krivične sankcije: kazna zatvora, kazna zatvora i mera bezbednosti, uslovna osuda, uslovna osuda i mera bezbednosti, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, mera bezbednosti, novčana kazna i uslovna osuda. Najviše je izrečeno uslovnih osuda – 145 uslovne osude u toku 2019.godine i 81 uslovna osuda u toku 2020.godine, te je konstatovano da je uslovna osuda dominantan oblik krivične sankcije. Kazna zatvora u toku 2019.godine izrečena je u 73 slučajeva a u toku 2020.godine u 52 slučajeva. Mera bezbednosti kao samostalna nije izrečena. Novčana kazna kao glavana izrečena je samo u jednom slučaju i to 2020.godine. Mera bezbednosti je uglavnom izrečena uz uslovnu kaznu (6% u toku 2019. 4% u toku 2020. U pogledu dužine izrečenih kazni zatvora, najkraća je kazna zatvora u trajanju od 48 dana izrečena je u jednom slučaju, a najduže kazna zatvora u

trajanju od 6 meseci i godinu dana izrečene su u 36,8% slučajeva. Ukupan broj mera bezbednosti koje su izrečene samostalno, uz kaznu zatvora i uslovnu osudu je 134 u toku 2019.godine a u toku 2020.godine 76. Izricane su mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana u Specijalnoj bolnici za bolesti zavisnosti u Beogradu, mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara u ustanovi, mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi. S obzirom na to da je veliki broj krivičnih dela izvršen usled prekomerne upotrebe alkohola i da je veliki broj učinilaca i pre izvršenja krivičnog dela prekomerno konzumirao alkohol, najviše je izricana mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara. Mera zabrane približavanja i komuniciranja sa oštećenim izrečena je 2019.godini 8 a u 2020.godini u pet slučaja. U analiziranim prvostepenim presudama, kao olakšavajuće okolnosti, navedene su: okrivljeni je delimično ili potpuno priznao izvršenje krivičnog dela, pokajao se, nije osuđivan, mlad čovek, korektno držanje pred sudom, godine starosti, kajanje zbog izvršenog krivičnog dela, jaka samoinicijativa za lečenje, okrivljeni je bio u stanju bitno smanjene uračunljivosti, fakultetsko obrazovanje – magistar, lične i porodične prilike, protek vremena od poslednjeg izvršenog krivičnog dela, okrivljeni nema imovinu, oštećena se nije pridružila gonjenju, postojanje svesti kod okrivljenog da je pogrešio. U relativno velikom broju predmeta sud uopšte nije navodio otežavajuće okolnosti. U predmetima u kojima je sud našao da postoje otežavajuće okolnosti, kao najčešće, pojavljuju se: ranija osuđivanost za druga krivična dela, ranija osuđivanost za istovrsno krivično delo nasilje u porodici, osuđivanost za krivična dela sa elementom nasilja, činjenica da prethodno izrečene kazne nisu korigovale ponašanje okrivljenog, ranije prekršajno kažnjavanje, pojačan stepen krivice, ranije prekršajno kažnjavanje, jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra.

21. Zaključna razmatranja autora

Nasilje u porodici, u braku, i partnerskim odnosima je faktor slabljenja porodice i društva kao celine. Obaveza države je stoga da promoviše porodični život bez nasilja. Naša zemlja se prihvatila ovog odgovornog zadatka da, koliko je to moguće, bar na normativnom planu predvidi mehanizme borbe protiv porodičnog nasilja. Pored inkriminacija nasilja u porodici kao krivičnog dela, urađen je i pomak na planu građanskog zakonodavstva, te je ono dobilo posebno mesto u Porodičnom zakonu Republike Srbije²⁴⁹.

U Porodičnom zakonu Republike Srbije, materijalnopravne norme o zaštiti od nasilja u porodici sadržane su u Devetom delu (čl. 197-200), a takođe je regulisan i postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici (čl. 283-289)²⁵⁰.

U smislu ovog zakona pojam „nasilja u porodici“ podrazumeva ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje, ili spokojstvo drugog člana porodice. Pored ovoga, u zakonu su pobrojana i ponašanja koja dovode do nastanka navedenih posledica, i to: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenjem telesne povrede članu porodici ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim licima; vređanje kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.

Kada su u pitanju imenovani oblici nasilja u porodici, sud ima veoma složen zadatak jer treba ne samo da utvrdi da li je konkretna radnja i zaista preduzeta, već i da oceni da li se preduzeta radnja, odnosno ponašanje može smatrati drskim, bezobzirnim i zlonamernim ponašanjem, s obzirom na to u čemu se radnja ogleda, odnosno ponašanje sastoji, šta je cilj radnje i kakve je neposredne posledice izazvala, u odnosu na lice koje tvrdi, ili za koje se tvrdi da je žrtva nasilja.²⁵¹ Sud mora ove pojmove što je više moguće objektivizirati, uzimajući u obzir prosečnog čoveka²⁵².

Titulari prava na zaštitu od nasilja u porodici smatraju se članovi porodice, i to: supružnici ili bivši supružnici; deca roditelji i ostali krvni srodnici; lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu; lica koja vezuje hraniteljstvo; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri; lica koja su međusobno bila, ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi; lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živeli u istom porodičnom domaćinstvu.

²⁴⁹ Ponjavić Z. (2007), Porodično pravo, Kragujevac: 386

²⁵⁰ Vuković R. S. (2005), Komentar porodičnog zakona, Beograd

²⁵¹ Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (2010). *Žene, zakoni i društvena stvarnost*. Knjiga 1. Niš: Ženski istraživački centar. Niš: Sven

²⁵² Ibid

Prilikom određivanja titulara prava na porodičnu zaštitu od nasilja u porodici, zakonodavac je nastojao da omogući zaštitu ne samo osobama koje povezuje klasičan porodičan odnos, već i licima koja se nalaze u drugim oblicima partnerskih odnosa, kao što su odnosi zasnovani na emotivnoj ili seksualnoj vezi, pri čemu Draškić, kao i Ponjavić ukazuju na teškoće u dokazivanju emotivne ili seksualne veze, odnosno drugog ličnog odnosa na koji se poziva osoba koja traži zaštitu od nasilja.

Porodičnim zakonom propisane su i mere zaštite od nasilja u porodici, koje sud može odrediti protiv člana porodice koji vrši nasilje. Sud može odrediti jednu ili više mera zaštite prema nasilniku ili žrtvi, u zavisnosti koje mere u konkretnom slučaju smatra svrsishodnim. To su sledeće mere: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana prilaženja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Mere zaštite od nasilja u porodici su ograničenog trajanja, traju najviše godinu dana, s mogućnošću produženja, sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera određena. Mera može prestati i pre isteka vremena na koje je određena, ako prestanu razlozi zbog kojih je bila određena.

Porodični zakon reguliše i postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, koji je po svojoj pravnoj prirodi parnični postupak. U ovom sporu mesno nadležan je, pored suda opšte mesne nadležnosti, i sud na čijem području ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno. Postupak se pokreće tužbom. Tužbu za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici, kao i za produženje mere zaštite od nasilja u porodici, mogu podneti: član porodice prema kome je nasilje izvršeno, njegov zakonski zastupnik, javni tužilac i organ starateljstva. Tužbu za prestanak mere zaštite od nasilja u porodici može podneti član porodice protiv koga je mera određena. Postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici je naročito hitan. Prvo ročište zakazuje se u roku od 8 dana od dana kada je tužba primljena u sudu. Drugostepeni sud je dužan da donese odluku u roku od 15 dana od dana kada mu je dostavljena žalba.

Ukoliko organ starateljstva nije pokrenuo postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, sud može zatražiti da organ starateljstva pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene mere.

U sporu za zaštitu od nasilja u porodici sud nije vezan granicama tužbenog zahteva. Sud može odrediti i meru zaštite od nasilja u porodici koja nije tražena, ako oceni da se takvom merom najbolje postiže zaštita.

Naročiti napredak u pogledu ostvarivanja zaštite žrtava od nasilja u porodici ostvaren je

odredbama Porodičnog zakona, kojim se po prvi put propisuje obaveza vođenja evidencije i formiranje dokumentacije o nasilju u porodici .

Porodični zakon predviđa, i da je sud dužan da presudu u sporu za zaštitu od nasilja u porodici odmah dostavi, kako organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište, odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštita od nasilja u porodici izrečena, tako i organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštite određena. Žalba ne zadržava izvršenje presude o određivanju ili produženju mere zaštite od nasilja u porodici.

Nasilje u porodici je višedimenzionalni društveni problem koji se definiše preko svojih pojedinih manifestacija i njihove etiologije, a najčešće se ta definicija vezuje za nasilje u braku i ostale forme partnerskih odnosa, pri čemu je naglasak stavljen na to da su žrtve nasilja žene, i da je zapravo reč o nasilju nad ženama, o njihovoj diskriminaciji i kršenju njihovih ljudskih prava u partnerskim odnosima, uz nastojanje da se država učini odgovornom za propuštanje dužne pažnje da ženama obezbedi adekvatnu zaštitu kada se nasilje dešava u privatnoj, porodičnoj sferi, i ovakav pristup bi se mogao označiti kao dominantan u savremenoj teoriji današnjice.

Međutim, ne treba zanemariti činjenicu da se postepenim oslobađanjem od stega tradicionalnog morala i pritisaka patrijarhalnog nasleđa porodični odnosi brže razvijaju, javljaju se neke nove forme partnerskih odnosa, i da bi vezivanjem pojma porodice za brak, odnosno nasilja u porodici za brak, neminovno ostavilo partnere koji se nalaze u drugim formama partnerskih odnosa (partnerske veze lica istog pola i dr) koje nisu zakonom uređene, u slučaju nasilja, bez pravne zaštite. Zato u savremenim pravima postoji trend da se pojam „*porodice*“ ne definiše, dok se pri određivanju nasilja u porodici vodi računa da njime budu obuhvaćene i ostale forme partnerskih odnosa. Ovakav trend je neophodno da sledi i srpski zakonodavac, jer iako npr. veze lica istog pola i dr forme partnerskih odnosa nisu srpska realnost, to ne znači da jednog dana neće biti.

Istraživanja su pokazala da je nasilje u partnerskim odnosima najrasprostranjeniji oblik nasilja u porodici, što je neminovno istraživanjem i potvrđeno s obzirom na to da je u najvećem broju slučajeva nasilje vršeno između bračnih odnosno vanbračnih supružnika. Ne treba zanemariti i činjenicu da su takođe žrtve najčešće neposredno ili posredno deca, kao i da je ono u manjem obimu izraženo i prema ostalim članovima porodice, a zanimljiv je i podatak da je u jednom slučaju postojalo nasilje između partnera različitog pola u emotivnoj partnerskoj vezi, koja nije brak odnosno vanbračna zajednica. Stoga jedan od preporuka koja bi se mogla uputiti, s obzirom na veliku rasprostranjenost nasilja u porodici, a pri tom imajući u vidu da je Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad žena i nasilja u porodici 1. avgusta 2014. godine stupila na snagu u Republici Srbiji, je donošenje Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, kojim bi se regulisala

pitanja inkriminacije, kruga lica koja uživaju zaštitu, hitnosti postupka, vrsta krivičnih sankcija, postupanja policijskih, tužilačkih, pravosudnih organa, Centara za socijalni rad, donošenja pravilnika o podacima koji sudski predmeti treba da sadrže kako o učiniocu tako i o žrtvi nasilja, pružanja ekonomske, pravne, socijalne, medicinske i dr pomoći žrtvi, pružanja pomoći žrtvi, odgovornosti države za borbu protiv nasilja u porodici, vođenja statistika i seta drugih pitanja na koja postojeći odgovor koji postoji u srpskom zakonodavstvu nije adekvatan.

Prijavljena krivična dela se najčešće i procesuiraju, s tim što je neophodno voditi računa i pažljivo ispitati i mogućnost lažnih prijava učinioca. U pogledu krivičnih sankcija, neophodno je istaći da su diverzion modeli najčešće primenjivani (mere upozorenja- uslovna osuda).

Preporučuje se razvijanje programa i treninga za policiju, javne tužioce i sudije o primeni zakonskih rešenja nasilja u porodici, formiranje međusobno povezanih baza podataka, redovnu razmenu iskustva, informisanje sudija organizovanjem savetovanja u ovoj oblasti radi ujednačavanja sudske prakse kako u krivičnopravnoj tako i u građanskopravnoj oblasti, a naravno i vršenje daljih istraživanja radi praćenja primene zakonskih rešenja i pronalaženja adekvatnih instrumenta reakcije na nasilje u braku i partnerskim odnosima. Jedino se zajedničkim delovanjem svih nadležnih državnih institucija i društva u celini može doprineti efikasnom suzbijanju različitih oblika kriminaliteta sa elementima nasilja u porodici, u braku i partnerskim odnosima i time doprineti stvaranju bezbednijeg društva.

Preporuke za žrtve nasilja:

Postavlja se pitanje “ Šta žrtve nasilja mogu da urade a da pomognu sebi?”

RAZGOVARAJTE SA NEKIM – IZADITE IZ ĆUTANJA

Recite prijateljici ili nekoj osobi u koju imate poverenja šta vam se dogodilo. Pričajte joj onoliko koliko možete i koliko god puta imate potrebu da joj to ispričate. Prepričavanje bolnog osećanja koje biste radije zaboravile pomaže nam da povežemo izolovane događaje u celovito iskustvo. Iskustva nasilja se ne zaboravljaju, ali njihova bolna dimenzija može da se umani. Važno je da izađete iz ćutanja. Ćutanje neće spasiti, a nasilnik profitira na ćutanju žrtve, jer mu to daje slobodu da nastavi sa nasiljem.

VERUJTE SEBI, VREDNUJTE SEBE – STAVITE SEBE U CENTAR SVETA

Važno je da odlučite da verujete sebi i da vrednujete ogroman rad koji ste uložile u decu i porodicu. Do sada ste ulagale u druge, vreme je da počnete da ulažete u sebe. Vi ste sebi najvažnija. Nakon dugo godina života u nasilju obično nam je nisko samopouzdanje, iscrpljene ste i nemate mnogo poverenja u sebe. Sve je to moguće izgraditi ponovo. Imamo puno puno primera žena koje su izašle iz nasilja. Verujte sebi.

VOLITE SEBE – BUDITE NEŽNI PREMA SEBI

Ako trpíte dugotrajno zlostavljanje i verujete da se on neće promeniti, verujte sebi. Vaše iskustvo o nasilju koje trpíte je merodavnije nego bilo čiji saveti. Vi ste u pravu. Vrednujte svoje iskustvo. Ako ste shvatili da je trebalo iz nasilja izaći ranije, setite se da ste tada radili najbolje što ste mogli. Važno je da sada ne krenete da se kažnjavate zbog toga. Budite nežni prema sebi. Volite sebe.

DAJTE SEBI PROSTOR I VREME – NAĐITE MREŽU PODRŠKE

Nasilnik najčešće sistematski radi na izolaciji žrtve. Zato je važno da krenete da polako uspostaljvate odnose sa starim ili novim prijateljicama ili prijateljima. Dajte sebi prostor, odlučite da uradite nešto za sebe što volite, a što ne zavisi od drugih. Uzmite sebe sebi.

DONESITE ODLUKU

Izlaženje iz situacije nasilje je dug proces sa radosnim krajem. On započinje odlukom i upornošću. Svaki mali korak koji ste uradili za sebe važan je za vaše samopouzdanje.

DOKUMENTUJTE SVOJE POVREDE - SKUPLJAJTE DOKAZE

Idite kod lekara i uzmite potvrdu o povredama. Fotografišite povrede.

Ako sa time ne uradite ništa konkretno odmah, imate dokaze za slučaj da nasilje prijavite kasnije.

PRIJAVITE POLICIJI

Prijavite nasilje policiji. Vi ili vaša komšinica, drugarica, rođjaka ili SOS telefon. Postoje novi članovi Krivičnog zakona Republike Srbije koji kažnjavaju nasilje u porodici i silovanje u braku. Policija je dužna da reaguje po službenoj dužnosti - kada vi prijavite nasilje, oni treba da podnesu krivičnu prijavu. Tu prijavu, SUP dostavlja nadležnom tužilaštvu, a tužilaštvo onda odlučuje da li će nastaviti ili ne postupak. Važno je da imate dokaze o nasilju: lekarska uverenja o telesnim povredama, svedoke o događaju, fotografije. Prijavljivanje može biti teška odluka jer se žene boje još većeg nasilja.

To je veliki korak, jer se muškarcu daje do znanja da ima neko moćniji od njega, i da je nasilje zločin.

ZA NASILJE NEMA OPRAVDANJA, NASILJE JE ZLOČIN.

Literatura

1. Ajduković, M., (2000). *Određenje i oblici nasilja u obitelji. Nasilje nad ženom u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
2. Andrew R. Morrison, María Loreto Biehl, (1999) *Too Close to Home: Domestic Violence in the Americas*, Inter- American Development bank
3. Antoliš Milivojević L.(2012), *Pogled u novi kazneni zakon i njegove značajne promene*, Policijska sigurnost br. 2
4. Babović, M. Ginić, K. Vuković, O. (2010). *Mapiranje porodičnog nasilja prema ženama u Centralnoj Srbiji*. Beograd: SeConS.
5. Balić S., Divanović D., Ricijaš N., (2001) *Nasilje i ubojstvo intimnih partnera*, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, Vol. br. 1-2
6. Blagojević, M. (2002), *Žene i muškarci u Srbiji 1990-2000, Urođnjavanje cene haosa*. U: Bolčić, S.
7. Bošković, M. (1995), *Kriminologija i socijalna patologija* Pravni fakultet u Novom Sadu
8. Bošković, M. (2010), *Kriminologija i socijalna patologija* Pravni fakultet u Novom Sadu
9. Branković, B. (2013), *Vesti iz budućnosti: Istanbulska konvencija i odgovornost države za borbu protiv nasilja nad ženama. Funkcionisanje opštih servisa - operacionalizacija dužne prilježnosti*, Beograd, UNDP.
10. Burnett, R. (1999) *Family matters*, New York, Spring Publishing
11. Castells, A. (2003) *Problems in family*, New Haven & London: Yale Universty Press
12. Ćirić Z., Dimitrijević B., (2009) *Osnovi sudske psihijatrije i psihologije*, Studentski kulturni centar Niš
13. Čok, V. (1963) *Pravni položaj žene i Ujedinjene nacije*, Institut za uporedno pravo, Beograd
14. Ćopić, S. (2002). *Institucije i nevladine organizacije u odgovoru na porodično nasilje u Srbiji*. U: *Pravom protiv nasilja u porodici*. Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
15. Dimovski D.(2014), *Zaštita žena u krivičnom pravu*, Mobilna pravna klinika od institucije

ka žrtvi, Niš

16. Draškić M. (2011), Porodično pravo i prava deteta, Beograd
17. Draškić, M., (1988) Vanbračna zajednica: neformalni brak ili alternativa braku, Naučna knjiga, Beograd.
18. Draškić, M. (2005) Porodično pravo i prava deteta, Čigoja štampa, Beograd
19. Dutton M, (1992) Women response to Battering, Empowering and Healing the Battered Women: A model for Assessment and Intervention, New York, Spring Publishing
20. Ekerman, N. (1966) Psihodinamika porodičnog života – dijagnoza i lečenje porodičnih odnosa, Grafički zavod Titograd
21. Ekerman, N. (1966) Psihodinamika porodičnog života – dijagnoza i lečenje porodičnih odnosa, Grafički zavod Titograd
22. Elliott E., Quinn F. (2006), Criminal Law, Pearson Education Limited, Harlow
23. European Commission, Eurobarometer on gender- based violence November 2017. Dostupno na: www.ec.europa.eu/justice/saynostopvaw
24. Fanuka N. (2008), Sociologija: Profil Internacional, Zagreb
25. From, E., (1986), Autoritet i porodica, Nolit, Zagreb
26. Gidens, S. (2002) Family problems, New Haven & London: Yale University Press
27. Hasellbacher, L. (2010) State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence and International Minimums of Protection
28. Holist, B. (1980), Kriminologija -osnovnye problemy, Юридическая литература, Moskva
29. Ignjatović, Đ. (2008), Kriminologija, Dosije, Beograd
30. Ignjatović, T. (2011). Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: model koordiniranog odgovora zajednice. Beograd: Rekonstrukcija ženski fond.
31. Ignjatović, T. (Pr.), (2005). Nasilje prema ženama - prepreka razvoju Beograd: Autonomni ženski centar.
32. Ignjatović, T. Pavlović Babić, D., Lukić, M. (2015). Delotvornost sistemskih mehanizama za sprečavanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Beograd : Autonomni ženski centar.
33. Ilić, T. (1988) Vanbračna zajednica, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Nišu
34. Inter-Balkan Conference on Legal Strategies to Combat Domestic Violence (1997). Sofia:

Bulgaria.

35. Janjić Komar, M. i Obretković, M. (1996) Prava deteta prava čoveka, Dosije i Udruženje pravnika Srbije za socijalno pravo, Beograd
36. Jovanović, N. Višnjić, J. Ignjatović, T. Macanović, B. (2009). Mapiranje praznine – Nezavisni nadzor nad sprovođenjem Zaključnih komentara i preporuka UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena državi Srbiji, Beograd: Autonomni ženski centar
37. Jovanović, S. (2010). Pravna zaštita od nasilja u porodici. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
38. Jovanović, S. Simeunović-Patić, B. Macanović, V. (2012), Krivičnopravni odgovor na nasilje u porodici u Vojvodini, Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.
39. Jovašević, D (2010), Krivično pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
40. Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić B. (2008), Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala, Godišnjak, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, godina II, broj 2, 447-462
41. Kennedy-Bergen R. (1995), Surviving Wife Rape-Violence Against Women, Vol 1 No 2
42. Konstantinović Vilić S.(2007), Krivično delo nasilje u porodici, Pravne studije roda, zbirka radova, Niš
43. Konstantinović Vilić, S. (2004). Pravo žena na zaštitu od nasilja u porodici. Ljudska prava za žene. Niš: Odbor za građansku inicijativu
44. Konstantinović Vilić, S. Petrušić, N. (2004). Krivično delo nasilja u porodici pravna praksa u Republici Srbiji. Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
45. Konstantinović Vilić, S. Petrušić, N., Žunić, N. (1999). Evropski standardi o eliminaciji nasilja nad ženama. Usklađivanje prava SR Jugoslavije sa pravom Evropske unije. Zbornik radova. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.
46. Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (2007). Krivično delo nasilja u porodici aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu. Beograd: Autonomni ženski centar Beograd. Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
47. Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (2010). Žene, zakoni i društvena stvarnost. Knjiga 1. Niš: Ženski istraživački centar. Niš: Sven.

48. Konstantinović-Vilić,S. Nikolić-Ristanović,V. (2003). Kriminologija. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.
49. Konstantinović-Vilić,S. Nikolić-Ristanović,V. i Kostić, M. (2010) Kriminologija - 3. izmenjeno i dopunjeno izd. - Beograd : Prometej
50. Konstatinović Vilić, S. (2011), Krivičnopravna zaštita žrtava od nasilja u porodici, Pravna klinika za zaštitu prava žena, Niš
51. Kostić M.(2010), Viktimitet starih ljudi,Centar za publikacije, Niš
52. Kovaček, Stanić, G. (2010), Porodično pravo, Novi Sad
53. Krstić, N. (2007), Naslednopravni položaj vanbračnih partnera, magistarski rad, Pravni fakultet u Nišu
54. Lazarević, Lj. (2011), Komentar Krivičnog zakonika, Pravni fakultet Union
55. Lerman, (1992), Family anger, New Haven & London: Yale Universty Press
56. Lukić, M. (2003). Kriminološka analiza nasilja u porodici, Niš: Pravni fakultet u Nišu.
57. Lukić, M. Jovanović, S. (2001). Drugo je porodica, nasilje u porodici – nasilje u prisustvu vlasti.Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
58. Milić, A. (Pr.), (2002). Srbija krajem milenijuma: Razaranje društva, promene i svakodnevni život. Beograd: ISFF.
59. Milić, A. Dobitnici i gubitnici u procesu tranzicije iz ugla porodične svakodnevnice (1991-2001). U: Bolčić, S., Milić, A. (Prir.), (2002). Srbija krajem milenijuma: Razaranje društva, promene i svakodnevni život. Beograd: ISFF.
60. Milivojević S.,(2003) Odgovori savremenih pravnih sistema na nasilje u porodici-uporedno pravna analiza nekih evropskih zemalja i države Njujork, Temida br. 2, Beograd
61. Milosavljević, M. (1998), Nasilje nad decom, Fakultet političkih nauka, Beograd
62. Milutinović, M. (1981), Penologija, Savremena administracija, Beograd
63. Mirić F.(2012), Krivičnopravna zaštita starih lica i rizik od njihove viktimizacije kod krivičnih dela sa elementima nasilja u porodici, Temida
64. Mladenović, M. (1977), Osnovi sociologije porodice, Savremena administracija, Beograd
65. Mladenović,M. (1995), Osnovi sociologije porodice, Zavet, Beograd

66. Mladenović-Kupčević, R. (1982), Kriminologija, Sarajevo
67. Mole N. Harby, C. (2006) Guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights The right to a fair trial, Human rights handbooks, No. 3, Strasbourg: Council of Europe.
68. Mršević, Z. (2000). Ženska prava u međunarodnom pravu. Banja Luka: Helsinški parlament građana. Banja Luka: Udružene žene Banja Luka.
69. Mršević, Z. (2014) Intervjui u sudovima, javnim tužilaštvima, policiji, centru za socijalni rad vođeni tokom 2013. godine, u: Pravna regulativa tretmana žrtava domaćeg nasilja u Republici Srpskoj
70. Mullender A. (1996), Rethinking Domestic Violence, Routledge, London, New York
71. Nasilje nad ženama: istraživanje provedeno diljem Europske unije. Kratki pregled rezultata. (2014).
72. Nedović, S (2019), Patrijahalno društvo, esta, Beograd: 73
73. Nemanjić, M. (2006) Nasleđe Pjera Burdijea, IFDT
74. Nikolić Ristanović, V.,(1993), Nasilje u braku- teorijski okvir i rezultati dosadašnjih istraživanja, Beograd, Sociološki pregled, br. 1-4, Beograd
75. Nikolić-Ristanović V., Kovačević-Lepojević M., (2007) Proganjanje: pojam, karakteristike i društveni odgovori, Temida
76. Nikolić-Ristanović V. ur. (2002). Porodično nasilje u Srbiji. Beograd: Viktimološko društvo Srbije.
77. Nikolić-Ristanović, V. (1994). Nasilje nad ženama u uslovima rata i ekonomske krize. Sociološki pregled. 3.
78. Nikolić-Ristanović, V. (2000), Od žrtve do zatvorenice –nasilje u porodici i kriminalitet žena, Viktimološko društvo Srbije, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd
79. Nikolić-Ristanović, V. (2000), Žene kao žrtve kriminaliteta, Viktimološko društvo Srbije
80. Nikolić-Ristanović, V. (2013). Praćenje primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji: nalazi pilot istraživanja, Beograd: UN Women.
81. Nikolić-Ristanović, V. ur. (2010). Nasilje u porodici u Vojvodini. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

82. Nikolić-Ristanović, V. i Konstantinović-Vilić, S. (2018) Kriminologija, Beograd, Prometej
83. Obretković M., (1997) Pravo na zaštitu deteta od porodičnog nasilja, Socijalna misao br.4, Beograd
84. Ostojić, E.(1999) Drugi pogled na svet-Neživjeti sa nasiljem, Medika, Zenica
85. Pantelić, N. (2007) Pravo deteta, Štampa ad Beograd
86. Papić, Ž (2020) Patrijarhat, više o tome: <http://www.gay-serbia.com/teorija/2005/05-01-11-patrijarhat/index.jsp> datum posete: 20.09.2020.
87. Pešić, V. (1981) Kriminologija, Univerzitet „Veljko Vlahović“ u Titogradu
88. Petrušić, N. (2003). Zaštita od nasilja u porodici – porodičnopravni i procesnopravni aspekt. Dvadeset godina Zakona o vanparničnom postupku. Zbornik radova. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.
89. Petrušić, N. (2005). Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava u zaštiti prava na rešavanje građanskopravne stvari u razumnom roku. Evropski mehanizmi zaštite ljudskih prava. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.
90. Petrušić, N. Konstantinović Vilić, S. (2012). Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici. Beograd: Autonomni ženski centar. Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju I komunikaciju.
91. Pinatel, Ž. (1964) Kriminologija, Sarajevo
92. Ponjavić Z.(2007), Porodično pravo, Kragujevac
93. Popović, N. (2004) Ljudska prava – uputstvo za upotrebu, Odbor za građansku inicijativu, Niš
94. Poredoš Lavor, D. (2011), Nasilje nad muškarcima, Policijska sigurnost, Zagreb
95. Radovanović, D.(2002) Delikti nasilja, krivično pravni i kriminološki aspekt, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd
96. Reid, Sue Titus, (2005) Crime and criminology. 11th ed. New York
97. Šabani, A. i Budimlić, M. (2010) Kriminologija, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu
98. Šeparović, Z. (1985) Viktimologija, studije o žrtvama. Zagreb
99. Šijaković, I,(2020), Kuda ide savremena porodica, Filozofski fakultet u Prištini

100. Stevanović I. (2002), Osvrt na neka pitanja nasilja premedeci, Temida br. 3, Beograd
101. Stošić, M. (2012). Transakciona analiza i žene žrtve nasilja u porodici. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost. Ministarstvo rada i socijalne politike.
102. Van Dijk, P. Van Hoof, G. J. H. (1998). Theory and Practice of European Convention on Human Rights, Deventer: Kluwer.
103. Vasiljević, J. (2005) Feminizam, Beograd: Rekonstrukcija ženski fond
104. Vidanović, I. (2006) Rečnik socijalnog rada, Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije: Asocijacija centara za socijalni rad Srbije
105. Vuković R. S. (2005), Komentar porodičnog zakona, Beograd
106. Walker, I (1979), Family problems, New Haven & London: Yale Universty Press
107. Walsh, M. R. (1997). Women, Man & Gender. Ongoing Debates. New Haven & London: Yale Universty Press.
108. Žene protiv nasilja: [www. zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji](http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji). Pristup 27.10.2017.
109. Žene protiv nasilja: www.zeneprotivnasilja.net/vesti/89 femicid-u-srbiji. Pristup 15.12.2010.
110. Yello K.(1996), Throught a Feminist Lens, Current Controversies on Family Violence
111. Zaharijević, A. (2000) Neko je rekao feminizam, Artprint, Novi Sad: 123
112. Žunić, N. (2005), Pravom protiv nasilja u porodici, Zašto patrijarhat, Zbornik radova, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš

PRAVNI IZVORI

1. Dostupno na http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/activities/child_... Accessed 26/07/2016
2. Corporal punishment of children: summary of research on its impact and associations, End All Corporal Punishment Against Children, 2016, p. 4
3. European Report on Preventing Child Maltreatment, World Health Organization, 2013, p. 3
4. Dostupno na: <http://www.brainline.org/content/2008/07/breaking-silence-violence-cause...> Accessed 26/07/2016
5. Pearson, C. Harwin, N. Abrahams, H. Making an Impact: Children and Domestic Violence, Jessica Kingsley Publishers, 2006, p. 77
6. Adverse Childhood Experiences and Adult Risk Factors for Age-Related Disease, Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine 2009; 163 (12): 1135-1143
7. Dostupno na: https://www.futureswithoutviolence.org/userfiles/file/Children_and_Famil... Accessed 26/07/2016
8. Pearson, C. Harwin, N. Abrahams, H. Making an Impact: Children and Domestic Violence, Jessica Kingsley Publishers, 2006, p. 85
9. Iz: a Whisper to a Shout: A Call to End Violence Against Children in Alternative Care, SOS Children's Village International, 2014, p. 43
10. Dostupno na http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/activities/child_... Accessed 26/07/2016
11. Violence Towards Children in the EU: Current Situation, European Parliament Research Service, 2014, p.11
12. The Relationship Between Suicide and Bullying: what we know and what it means for schools, National Centre for Injury Prevention and Control (2014) p. 3
13. Perezniето, P. Montes, A. Routier, S. Langston, L. The Costs and Economic Impact of Violence Against Children, 2014, p.1
14. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation 1450(2000) on Violence against Women in Europe.
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/taoo/EREC1450.htm>
15. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R (85)4 on Violence in the Family (1985).
16. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R (90)2 on Social Measures concerning Violence within the Family, 1990.
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&Instrane>

17. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation Rec (2002)5 on the protection of women against violence.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>
18. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation 1582 (2002) on Domestic Violence against Women.
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1582.htm>
19. Committee of The Elimination of Discrimination Against Women. Introduction.. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Introduction.aspx>
20. Committee of The Elimination of Discrimination Against Women. General Recommendation no 19(1992).. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>
21. Council of European Union. Recommendation of 31 May 2007 on the prevention on injury and the promotion of safety (2007/C164/01)
<http://www.childsafetyeurope.org/publications/europeanpolicy/info/council-recommendation.pdf>
22. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/251214/251214-vest2.html>
23. European Parliament and the Council. Directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States.
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:en:PDF>
24. European Parliament EU. Resolution on the current situation in combating violence against women and any future action.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0038&format=XML&language=EN>
25. European Parliament. Resolution of 25 February 2014 with recommendations to the Commission on combating Violence Against Women.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2014-0126&format=XML&language=EN>
26. Evrobarometer on gender-based violence, 2017
27. Fourth World Conference of Women. Beijing Declaration and Platform for Action 1995..
<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingdeclaration.html>
28. General Assembly UN, Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women, Report of Secretary-General A/64/151, 2009, str. 4..
<http://www.saynotviolence.org>

29. General Assembly UN. Declaration on the Elimination of Violence against Women A/RES//48/104, 20/12/1993. <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>
30. General Assembly UN. Internacional Convent on Economic, Social and Political Rights. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>
31. General Assembly UN. Universal Declaration on Human Rights. <http://www.un.org/en/documents/udhr>
32. General Assembly UN. Intrenacional Convent on Civil and Political Rights. <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
33. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena. CEDAW. Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori. br. 11/1981.
34. Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.
35. Istambulska konvencija. *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*. br.12/2013.
36. Krivični zakonik Republike Srbije. *Službeni glasnik RS*. br. 85/2005, 88/2005 – ispr. 107/2005 ispr.72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016. i 35/2019
37. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. *Službeni list SFRJ*. Br. 7 (1971)
38. Nacionalna strategija za mlade Republike Srbije, *Sl. Glasnik RS br. 55/05, 71/05- ispravka i 101/07* Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja Republike Srbije, *Službeni Glasnik RS“ br. 122/2008*.
39. *Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2009 - 2015*. Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalna%20strategija%20rodna%20ravnopravnost.pdf>
40. *Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2016 - 2020*. Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalna%20strategija%20rodna%20ravnopravnost.pdf>
41. Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad žena u porodici i u partnerskim odnosima. *Službeni glasnik RS*, br. 27/2011.
42. Nacionalna strategija za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici i u partnerskim odnosima Republike Srbije „*Službeni Glasnik RS“ br. 27/2011*.
43. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređenja rodne ravnopravnosti Republike Srbije „*Sl. Glasnik RS“ br. 015/2009*.

44. Opšta deklaracija o pravima čoveka. *Službeni list*. br. 7 (1971)
45. Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima Vlade Republike Srbije, 2011godina. Dostupno na: <https://www.praxis.org.rs/index.php/sr/praxis-watch/>
46. *Pekinška deklaracija i platformu za akcija*. Dostupno na: http://www.sigurnakuca.net/znanja_o_nasilju_nad_zenama/medjunarodni_dokumenti.203.html
47. Porodični zakon Republike Srbije. *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015.
48. Posebni protokol Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike Vlade Republike Srbije o postupanju centara za socijalni rad - organa starateljstva u slučajevima nasilja u porodici
49. Posebni protokol Ministarstva unutrašnjih poslova Vlade Republike Srbije o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima (2013). Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/nasilje/Posebni%20protokol%20MRZSP%20nasilje%20u%20porodici.pdf>
50. Posebni protokol Ministarstva zdravlja Vlade Republike Srbije o postupanju u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima (2010). Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/nasilje/Posebni%20protokol%20MRZSP%20nasilje%20u%20porodici.pdf>
51. *Posebni protokol za pravosuđe u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima (2014)* Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/.../Protokol%20p14.%201.%202014>.
52. *Preporuka odbora ministara Veća Evrope zemljama članicama za zaštitu žena od nasilja (Rec2002/5)*. Dostupno na: [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20Rec%20\(2002\)%205%20Odbora%20ministara%20VE%20dr%C5%BEavama%20%C4%8Dlanicama%20o%20za%C5%A1titi%20](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20Rec%20(2002)%205%20Odbora%20ministara%20VE%20dr%C5%BEavama%20%C4%8Dlanicama%20o%20za%C5%A1titi%20)
53. Program za zaštitu žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2015. do 2020.
54. Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini za period od 2008. do 2012. godine. Dostupno na: http://www.potpisujem.org/srb/285/_strategija-za-zastitu-od-nasilja-u-porodici-i-drugih-oblika-rodno-zasnovanog-nasilja-u-ap-vojvodina-koraci-dalje

55. Sweden's Response to Domestic

Violence <http://www.thefreelibrary.com/Sweden%27s+Response+to+Domestic+Violence.-a058177904>

56. Ustav Republike Srbije „Službeni Glasnik RS“, br. 83/2006.

57. Zaključna zapažanja o kombinovanom Drugom i trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, CEDAW, /C/SRB/CO/2-3, od 22. 07. 2013. godine. Dostupno na http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/cedaw_zakljucna_zapazanja_sr.pdf

58. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije. *Službeni glasnik RS*,

59. Zakon o mladima, *Sl. Glasnik RS*, br. 50/2011

60. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 012/2013

61. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*. br. 9/2003, 5/2005, 7/2005 – ispravka; *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*. br. 12 (2010).

62. Zakon o Vladi Republike Srbije „, *Sl. Glasnik RS*“ br. 55/2005, 71/2005 - ispr., 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 – odluka US, 72/2012, 7/2014 – odluka US i 44/2014.

63. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije BIH. *Službene novine Federacije BIH*, br. 2/2005.

64. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Hrvatske. *Narodne novine*, br. 116/2003.

65. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica Republike Srbije, *Sl. Glasnik RS* br. 85/2005.

66. Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije. *Službeni glasnik RS*. br. 72//2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014, 35/2019 i 27/2021 - odluka US

67. Međunarodni dokumenti dostupni i na sajtu http://www.stop_vaw.org/Council_of_Europe4.html kao i na http://www.europerl.europa.eu/comparl/libe/elsj/charter/art23/default_en.htm

68. Dostupno

[http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20\(1948\).pdf](http://www.unhcr.rs/media/Opsta%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima%20(1948).pdf)
„Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori”, broj 7/71.

69. „, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*”, broj 4/01.

70. „, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*”, broj 7/71.

71. „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, broj 15/90 и Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, broj. 4/96 и 2/97.
72. „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, broj 42/09.
73. UN Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons <http://unrcpd.org/conventional-weapons/poa/>
74. Dostupno na <http://www.mzprs.org> Report of the third United Nations Conference to Review Progress Made in the Implementation of the Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects, Ujedinjene nacije, 2018.
75. United Nations Office For Disarmament Affairs Gender Mainstreaming Action Plan, <https://www.un.org/disarmament/wp-content/uploads/2016/06/update-gender-action-plan-2016.pdf>
76. Deklaracija i Platforma za akciju usvojene su 15. IX 1995. godine na Četvrtoj svetskoj konferenciji o ženama. Dostupno na: http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf
77. Dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/vesti-arhiva-2006-2011/24-vesti-arhiva-tekstovi/133-peking-15-i-paralelne-aktivnosti-ngo-foruma>
78. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/en/node/533>
79. The International Conference on Population and Development (ICPD) Programme of Action, Kairo 1994 доступно на https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/programme_of_action_Web%20ENGLISH.pdf.
80. Dostupno na https://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/013_Milenijumska%20deklaracija%20UN.pdf
81. Dostupno na <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>
82. „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03, 5/05. и 7/05. - ispr. i „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 12/10 и 10/15.
83. Dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A12016P%2FTXT>
84. Usvojeni na Svetskoj konfeerenciji o ljudskim pravima juna 1993. Godine u Beču. Potvrđeni naa 48. zasedanju Generalne skupštine UN (rezolucija 48/121).

85. Usvojila Generalna skupština UN, odluka 40/34 od 29. IX 1985. godine. Dostupno na:
<https://www.astra.rs/wp-content/uploads/2017/11/Deklaracija-UN-o-osnovnim-principima-pravde-za-zrtve-kriminala-i-zloupotrebe-vlast.pdf>
86. Dostupno na <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>
87. „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, broj 11/81.
88. „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori”, broj 13/02.
89. „Službeni list SFRJ”, broj 7/60.
90. „Službeni list SFRJ”, broj 15/67.
91. Usvojena 23. aprila 2003. godine, na 59 sastanku Komisije. Dokument E/CN.4/RES/2003/45.

Prilog

Upitnik zaprikupljanje podataka iz sudskih predmeta:

Istraživačica: _

Datum: _

Grad: _

Sud: 1. opštinski 2. okružni

Broj krivičnog predmeta: _

Krivično delo (naziv, član, stav, zakon) __

Podaci o izvršiocu: (iz presude)

Napomena: ako ima više izvršilaca, onda se za svakog popunjava poseban upitnik!

Ime i prezime izvršioca _

Pol: 1. muški 2. ženski

3) Starost: 1. 18-25

2. 25-32

3. 33-40

4. 41-48

5. 49-56

6. 57-65

7. preko 65

4) Bračno stanje:

1. oženjen/udata
2. živi u vanbračnoj zajednici
3. razveden-a
4. rastavljen-a
5. udovac/udovica
6. neoženjen/neudata
7. u toku je brakorazvodna parnica
8. nepoznato

5) Broj dece: _____

6) Zanimanje: _____

7) Obrazovanje:

1. bez obrazovanja
2. nezavršena osnovna škola
3. osnovna škola
4. srednja škola ili gimnazija
5. viša škola ili fakultet
6. magistratura ili doktorat

8) Zaposlenost

1. zaposlen
2. nezaposlen, traži posao
3. na prinudnom odmoru, tehnološki višak
4. domaćica (ako je izvršilac žena)
5. penzioner
6. student
7. drugo (specifikovati) _____

9) Ako je nezaposlen, da li je nekada radio i, ako jeste, zbog čega je i kada prestao da radi? _

10) Državljanstvo: _

11) Mesto rođenja:

1. selo 2. grad

12) Prebivalište:

1. selo 2. grad 3. prigradsko naselje

13) Ranija osuđivanost:

1. da 2. ne 3. nepoznato

14) Ako je osuđivan, koliko puta i za koja krivična dela (naziv krivičnog dela, član, stav)

Porodična anamneza za izvršioca:

15) Kompletanost primarne porodice:

1. kompletan

2. bez oca

3. bez majke

4. nepoznato

16) Porodični odnosi u primarnoj porodici

1. dobri 2. loši 3. izuzetno loši 4. nepoznato

17) Zanimanje oca: _____

18) Zanimanje majke: _____

19) Alkoholizam oca: _____

20) Alkoholizam majke: _____

21) Osuđivanost oca (navesti za koja krivična dela, ukoliko se vidi iz predmeta):

22) Osuđivanost majke (navesti za koja krivična dela, ukoliko se vidi iz predmeta): ____

Lična anamneza izvršioca:

23) Pokušaj samoubistva:

1. da 2. ne 3. samo suicidalne ideje 4. nepoznato

24) Samopovređivanje:

1. da 2. ne 3. nepoznato

25) Rano zlostavljanje:

1. da 2. ne 3. nepoznato

Napomena: ako je bilo ranog zlostavljanja učinioca, navesti na koji način, kada, ko ga je zlostavljao i slično, ukoliko se vidi iz predmeta.

26) Bežanje od kuće:

1. da 2. ne 3. nepoznato

27) Bežanje iz škole:

1. da 2. ne 3. nepoznato

28) Vršenje krivičnih dela u maloletstvu:

1. da, ali nisu izricane vaspitne mere niti maloletnički zatvor

2. da, izricane su vaspitne mere ili maloletnički zatvor

3. ne

4. nepoznato

29) Da li izvršilac izražava kajanje za preduzetu radnju (po oceni suda)?

1. da, stvarno žaljenje i kajanje

2. neodređeno

3. samo verbalno izražava kajanje

4. ne kaje se/smatra svoj postupak adekvatnim

5. ne priznaje delo

6. nepoznato

30) Odnos izvršioca prema odgovornosti za događaj:

1. uglavnom prebacuje odgovornost na žrtvu

2. krivi i sebe i žrtvu

3. ne krivi ni sebe ni žrtvu/događaj smatra nesrećnim sticajem okolnosti

4. racionalizuje svoju odgovornost „bezizlaznošću situacije“ („nije bilo izbora“)

5. ne daje objašnjenje ili ga nema

6. uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost

7. ne priznaje krivično delo, tj. osporava vezu sa događajem

8. nepoznato

Psihijatrijsko-psihološko veštačenje:

31) Psihopatska struktura ličnosti:

1. da 2. ne 3. nepoznato

32) Alkoholizam:

1. da 2. ne 3. nepoznato

33) Zavisnost od droga:

1. da 2. uzimao droge, ali nije zavisan 3. ne 4. nepoznato

34) Postojanje psihoza:

1. boluje od _____ 2. ne boluje 3. nepoznato

35) Uračunljivost u vreme izvršenja krivičnog dela:

1. postoji uračunljivost

2. smanjena ali ne i bitno

3. bitno smanjena uračunljivost

4. neuračunljivost

5. nepoznato

36) Alkoholisanost izvršioca u vreme izvršenja krivičnog dela:

1. lako pijanstvo

2. srednje pijanstvo

3. teško pijanstvo

4. komplikovano ili teško pijanstvo

5. ne

6. nepoznato

37) U vreme izvršenja krivičnog dela izvršilac je bio pod dejstvom droga?

1. da 2. ne 3. nepoznato

Podaci o žrtvi: (iz zapisnika o saslušanju i presudi)

Napomena: ako ima više žrtava, onda se za svaku popunjava poseban list sa ovom grupom pitanja!

38) Ime i prezime žrtve_

39) Broj žrtava: _

40) Pol:

1. muški 2. ženski

41) Prebivalište:

1. selo 2. grad 3. prigradsko naselje

42) Mesto rođenja :

1. selo 2. grad 3. prigradsko naselje

43) Državljanstvo: _

44) Starost :

1. 18-25 2. 25-32 3. 33-40 4. 41-48 5. 49-56 6. 57-65 7. preko 65

45) Bračno stanje:

1. oženjen/udata
2. živi u vanbračnoj zajednici
3. razveden/a
4. rastavljen/a
5. udovac/udovica
6. neoženjen/neudata
7. u toku je brakorazvodna parnica
8. nepoznato

46) Broj dece: _____

47) Zanimanje: _____

48) Obrazovanje:

1. bez obrazovanja
2. nezavršena osnovna škola
3. osnovna škola
4. srednja škola
5. viša škola ili fakultet
6. magistratura ili doktorat

49) Zaposlenost:

1. zaposlen
2. nezaposlen, traži posao
3. na prinudnom odmoru, tehnološki višak
4. domaćica
5. penzioner
6. student
7. drugo (specifikovati) _____

50) U kakvom je odnosu žrtva sa izvršiocem?

1. suprug/supruga (brak)

2. vanbračna zajednica

bivši supruzi (bračni ili vanbračni)

2. mladić/devojka

3. bivši mladić/devojka

4. otac/majka

5. sin/ćerka

6. brat/sestra

7. drugo (navesti šta)_

51) Da li je žrtvu izvršilac i ranije fizički, ili na drugi način maltretirao i, ako jeste, kako?

Ako je izvršilac ranije maltretirao žrtvu, da li se žrtva obraćala za pomoć nekoj insti- tuciji

(na primer centru za socijalni rad), nevladinoj organizaciji (SOS telefon i sl.) ili pojedincu (psiholog, psihijatar, lekar)?

52) Ako je izvršilac ranije maltretirao žrtvu, da li je žrtva to prijavljivala i, ako jeste, da li je vođen krivični postupak, za koje krivično delo (naziv krivičnog dela, član, stav, zakon) i kako je okončan?

53) Postojanje oružja kod žrtve:

1. da
2. ne
3. nepoznato

54) Ako je žrtva imala oružje, da li ga je upotrebila?

1. da
2. ne
3. imala ga je, ali ga nije upotrebila
4. nepoznato

55) Alkoholisanost žrtve u vreme izvršenja krivičnog dela:

1. da
2. ne
3. nepoznato

Podaci o krivičnom delu:

56) Pravna kvalifikacija u presudi _____

57) Mesto izvršenja:

1. selo
2. grad
3. nepoznato

58) Mesto izvršenja:

1. isto kao i mesto stanovanja
2. van mesta stanovanja, a u istoj zemlji
3. van mesta i zemlje stanovanja
4. nepoznato

59) Konkretno mesto (prostor) izvršenja:

1. stan/kuća/dvorište izvršioca
2. stan/kuća/dvorište žrtve
3. zajednički stan/kuća/dvorište žrtve i izvršioca
4. kafana/restoran/diskoteka
5. park/ulica/otvoren prostor
6. radno mesto žrtve (apoteka, pošta, prodavnica, benzinska pumpa i slično)
7. drugo (specifikuj) _____

8. nepoznato

60) Vreme izvršenja (tačan datum i čas iz dispozitiva presude): _____

61) Sredstvo izvršenja: _____

62) Da li je bilo posmatrača (neposrednih svedoka, očevidaca)?

1. da 2. ne 3. nepoznato

63) Da li postoji sticaj krivičnih dela?

1. da 2. ne 3. nepoznato

64) Ako postoji sticaj, vrsta krivičnog dela u sticaju: _____

65) Saučesništvo:

1. postoji saizvršilaštvo

2. saučesnici odgovaraju kao podstrekači

3. saučesnici odgovaraju kao pomagači

4. nema saučesništva

5. nepoznato

66) Motiv izvršenja krivičnog dela (ukoliko se vidi iz predmeta)

67) Detaljan opis načina i sredstava izvršenja krivičnog dela (prema izreci i obrazloženju presude, ako presuda nije doneta, dati kratak opis imajući u vidu postojeće spise predmeta)

68) Odnosi između izvršioca i žrtve pre izvršenja krivičnog dela i druge okolnosti koje su prethodile delu (obrazloženje presude: iskaz žrtve i šta je sud utvrdio,

Napomena: posebno voditi računa o svemu što ukazuje na uticaj rata, nacionalizma, ekonomske krize, posebno uticaj na njihove međusobne odnose, pogoršanje ili drugu promenu odnosa, odnosno ponašanje svakog od njih i slično.

69) Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje je sud uzeo u obzir prilikom odmeravanja kazne:

Krivična sankcija koju je sud izrekao u prvom stepenu (vrsta, iznos novčane kazne,

odnosno dužina kazne zatvora):

70) Okolnosti koje je sud uzeo u obzir prilikom odmeravanja kazne:

olakšavajuće okolnosti:

otežavajuće okolnosti:

Krivični postupak:

71) Trajanje krivičnog postupka (navoditi mesec i godinu):

1. datum izvršenja krivičnog dela (iz krivične prijave)_____

2. datum podnošenja krivične prijave:_____

3. datum podnošenja zahteva za pokretanje istrage:_____

4. datum pokretanja istrage:_____

5. datum podizanja optužnice:_____

5. donošenje prvostepene presude:_____

6. donošenje drugostepene odluke:_____

7. nastupanje pravnosnažnosti:_____

72) Broj održanih glavnih pretresa_____

73) Koji su dokazi izvedeni u toku istražnog postupka

74) Koji su dokazi izvedeni na glavnom pretresu?

75) Da li je primenjen postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa?

76) Da li optuženom određen pritvor? Ako jeste, koliko je trajao?

77) Da li je prema okrivljenom bila određena mera dovođenja?

78) Uporediti kvalifikaciju krivičnog dela

1. u krivičnoj prijavi _____

2. u optužnici _

3. u presudi _____

79) Kako je okončan prvostepeni postupak?

1. doneto rešenje o odbacivanju krivične prijave - navesti razlog

2. doneto rešenje o obustavi postupka - navesti razlog

3. doneta presuda kojom se optužba odbija - navesti razlog

4. doneta oslobađajuća presuda

5. doneta osuđujuća presuda

80) Da li su izjavljeni pravni lekovi i koji?

81) Koji su razlozi navedeni u pravnom leku?

82) Kakva je odluka doneta po pravnom leku?
